METROPOOLREGIO
ROTTERDAM DEN HAAG

Adviescommissie Economisch Vestigingsklimaat 19 maart 2025

Agenda

Datum	19-03-2025
Aanvang	19:00
Locatie	Stadhuis Schiedam, Stadserf 1, 3112 DZ Schiedam
Voorzitter	K.J. Kayadoe
Eindtijd	19:45

U kunt de vergadering volgen via de Notubiz-pagina van de gemeente Schiedam. (link volgt)

19.00 uur - 19.45 gezamenlijke vergadering met de AcVa

Indien u de vergadering wil bijwonen en/ of gebruik wil maken van uw spreekrecht dan kunt u een e-mail sturen aan: m.deheij@mrdh.nl

Voor een goede organisatie van uw aanwezigheid en inspreekrecht, kunt u dit tot 24 uur van te voren aangeven. Op korte termijn geïnteresseerd? Neem contact op en we kijken wat we voor u kunnen doen.

1.0 Opening en mededelingen gezamenlijke vergadering

250319 Conceptagenda AcEV - AcVa 19 maart 2025

2.0 Vaststellen conceptverslag vorige gezamenlijke vergadering

Nazending

3.0 Brede Welvaart

250319 Agendapost voor bestuurscommisies en adviescommissies
250319 Agendapost AB Brede welvaart 2025
250319 IV Brede welvaart in de MRDH Visie en handelingsperspectief 03122024 NEO EUR VU
250319 III Bijlage Brede Welvaart in Gemeenten MRDH 15012025 (1)

250319 II Rapport uitkomsten Brede Welvaart 03122024 NEO EUR VU
250319 I Het MRDH verhaal over brede welvaart WM FO HG 21052024 def
250319 Presentatie Informatiesessie AcVA-AcEV 5 maart 2025

4.0 Ter informatie

4.1 Reactiebrief Algemeen Bestuur op het advies van de adviescommissies inzake actieplan evaluatie MRDH

250319 Reactie AB op advies Adviescommissies actieplan evaluatie
250319 Advies Adviescommissies actieplan evaluatie

4.2 Tweede Bestuursrapportage 2024

250319 2e Bestuursrapportage MRDH 2024
250319 Aanbiedingsbrief AC 2e Bestuursrapportage MRDH 2024
250319 Begrotingswijzigingen 2e Bestuursrapportage MRDH 2024 in één oogopslag

4.3 Kadernota MRDH begroting 2026

250319 Kadernota MRDH begroting 2026 + bijlagen kaderbrieven

5 Rondvraag en sluiting gezamenlijke vergadering

Het bestand 250319 Conceptagenda AcEV - AcVa 19 maart 2025 kon niet correct worden ingeladen, het is mogelijk corrupt of beschadigd.
Het originele bestand kunt u hier vinden: https://mrdh.notubiz.nl/document/15222278/2/3819081f-26eb-47bf-b691-d8609d861f6c?connection_type=1&connection_id=9138627

Het bestand 250319 Agendapost voor bestuurscommisies en adviescommissies kon niet correct worden ingeladen, het is mogelijk corrupt of beschadigd.
Het originele bestand kunt u hier vinden: https://mrdh.notubiz.nl/document/15222279/2/8d564be1-7aba-4b06-8f98-c657c7b08ead?connection_type=1&connection_id=9138635

METROPOOLREGIO
ROTTERDAM DEN HAAG

Algemeen bestuur

4 april 2025
Agendapunt 2.1

Onderwerp	Brede Welvaart

Bestuurlijke trekker	Leendert de Lange
Aard	Strategisch

Voorstel

1. Kennis te nemen van de Monitor Brede Welvaart MRDH en het Handelingsperspectief Brede Welvaart MRDH en deze te bespreken in relatie tot de strategische agenda MRDH en met in ogenschouw nemend de taken en bevoegdheden van de MRDH.
2. De volgende acties uit het handelingsperspectief mee te geven voor uitwerking in de Mobiliteitsvisie:
   a. Bij de versterking en ontwikkeling van publieke en actieve mobiliteit de koppeling leggen met ruimtelijke ontwikkeling en sociaaleconomische opgaven in de corridoraanpak.
   b. Het doen van onderzoek naar (on)mogelijkheden van beprijzing van het openbaar vervoer en de effecten daarvan.
3. De volgende actie uit het handelingsperspectief mee te geven voor uitwerking in de visie op het Economisch Vestigingsklimaat:
   a. Het meenemen de noodzaak om te investeren in scholing en het vastleggen van competenties in gecertificeerde opleidingen.
4. In te stemmen om de informatie uit de monitor Brede Welvaart te benutten in gesprekken met het rijk om te onderbouwen dat het nodig is om ook in deze regio te blijven investeren.
5. De deelnemende gemeenteraden te informeren over de monitor Brede Welvaart en hun individuele scores, zodat ze dit voor eigen gebruik kunnen benutten.
6. Binnen twee jaar dit onderzoek nogmaals uit te voeren, waarin de cijfers van 2025 meegenomen worden.

Context

- Bij de vaststelling van de Strategische Agenda op 26 mei 2023 is door een meerderheid van de gemeenten in de zienswijzen aangegeven dat zij wilden dat MRDH ook het thema Brede welvaart zouden betrekken. Het algemeen bestuur heeft toen besloten te onderzoeken hoe Brede Welvaart door de MRDH kan worden ingevuld binnen de kaders van haar taken en bevoegdheden. De MRDH heeft toen een opdracht gegeven aan Netherlands Economic Observatory om een monitor brede welvaart en een handelingsperspectief op te stellen.
- In het voorjaar van 2024 is daarop het position paper ‘Het MRDH verhaal over brede welvaart’ van Walter Manshanden, Frank van Oort en Henri de Groot besproken in alle MRDH gremia.
- De afgelopen maanden is de monitor Brede Welvaart MRDH opgesteld. Deze is besproken met de ambtelijke werkgroep en de AB-commissie Regionale Projecten en Initiatieven, de bestuurscommissies en de adviescommissies.
- Geconstateerd wordt dat de term Brede Welvaart een relatief nieuw begrip is dat tegelijkertijd veel en verschillende definities kent. De monitor en het handelingsperspectief zijn een eerste stap om brede welvaart in beeld te brengen voor

de MRDH. Uitgangspunt is dat het gaat om het versterken van Brede Welvaart vanuit de opgaven van de MRDH: het verbeteren van de bereikbaarheid en het vernieuwen van de economie. Daaruit komt naar voren dat het niet eenvoudig is om aan één knop te draaien. Verdieping blijft nodig om het concreter te maken. Tegelijkertijd is het een goede start geweest om Brede Welvaart een 'gezicht' te geven.

- Uit de monitor komt naar voren:
  - De 21 gemeenten hebben een relatief lage brede welvaart.
  - Zowel de geografische gebieden van MRDH als Metropoolregio Amsterdam (MRA) hebben op veiligheid en milieu een lagere brede welvaart dan Nederland.
  - Met de huidige set aan indicatoren lijkt er altijd uit te komen dat de Brede Welvaart lager is in verstedelijkt gebied. Een aantal agglomeratievoordelen lijkt niet meegenomen te worden in de huidige monitoring van brede welvaart. Terwijl inwoners het juist waarderen om hoog stedelijk te wonen. Het is dan ook nadrukkelijk niet de bedoeling dat overal dezelfde mate van verstedelijking nagestreefd wordt. Het gaat er om hoe we juist elkaar kunnen versterken binnen de grenzen van de metropoolregio en hoe de gemeenten elkaar goed en snel kunnen verbinden.
- Op basis van de conclusies is door Walter Manshanden, Frank van Oort en Henri de Groot een handelingsperspectief voor de MRDH opgesteld.
- Het is van belang dat er betere indicatoren voor economisch vestigingsklimaat en mobiliteit komen in de set indicatoren die gebruikt wordt om Brede Welvaart te meten, zodat het instrument ook echt benut kan worden om onze doelstellingen voor economisch vestigingsklimaat en mobiliteit te realiseren.
- De monitor Brede Welvaart is een aanvulling op bestaande instrumenten. Het kan gebruikt worden als verdieping van de maatschappelijke kosten-batenanalyse (mkba). Uiteindelijk is het aan de politiek om te bepalen welk gewicht er aan de verschillende indicatoren wordt toegekend. De monitor Brede Welvaart kan helpen om te doorleven wat er nodig is een investeringen binnen de MRDH. Elke deelregio heeft zijn eigen noden om de regio als geheel sterker te maken.
- Wij vragen u kennis te nemen van de monitor Brede Welvaart MRDH. Hierin zijn cijfers opgenomen voor de hele MRDH. Deze worden afgezet tegen die van de MRA en Nederland. Daarnaast zijn er cijfers per gemeente beschikbaar.

Relatie met de taakvelden MRDH en de Strategische Agenda
In de Strategische Agenda staat dat wij als MRDH willen bijdragen aan de brede welvaart van de regio. Zowel in ons werk als vervoersautoriteit als op het gebied van het economisch vestigingsklimaat. De monitor geeft meer inzicht in de stand van zaken. Met het handelingsperspectief is inzichtelijk gemaakt welke stappen de MRDH kan zetten.

Toelichting acties Economisch Vestigingsklimaat
In het handelingsperspectief staat dat het van belang is om in scholing te investeren. Met name op MBO-4 niveau. Wat we nu zien is dat er veel private partijen scholing aanbieden (bv met bedrijfsscholen of cursussen) en het maar de vraag is of deze informele wijze van leren wordt geregistreerd / gecertificeerd en of de kwaliteitseisen aan onderwijs en niveaubepaling gewaarborgd blijven. Daarom zal worden voorgesteld om in te zetten op gecertificeerde opleidingen (institutioneel diploma). Dit is van enorme waarde voor een aantrekkelijk vestigingsklimaat. De MRDH werkt daarbij met de "metafoor van het klimrek". Dat betekent dat de werknemer van de toekomst stapelmogelijkheden van opleidingen kan doorlopen. Dit gebeurt aan de hand van het Europese kwalificatieraamwerk van opleidingsniveaus. Dit kan ook door private partijen worden georganiseerd door zich te kwalificeren aan de hand van NLQF niveau (= EQF 1 t/m 8) en het bieden van meer ontwikkelperspectief aan werknemers, het maken van onderwijsprogramma's binnen de bedrijven, het voeren van een curriculum binnen een organisaties of publieke dienstverlening. Medewerkers blijven zo meer gebonden aan organisaties en het vergroot de sociale cohesie. Bijv. het starten als buschauffeur (niveau 2), verdere scholing naar tram (niveau 3), verdere scholing naar techniek of IT (niveau 4) of zelfs hoofd inkoop (5 of 6).

Toelichting acties Mobiliteit
Conform het handelingsperspectief wordt in de concept-mobiliteitsvisie vastgehouden aan de lijn in de Strategische Agenda: meer welvaart en welzijn voor de mensen die in onze regio wonen, werken en leveren nu en in de toekomst. Voor de concept-mobiliteitsvisie is een veilig, duurzaam, bereikbaar, inclusief en gezond systeem is het uitgangspunt.

Daarnaast zet de concept-mobiliteitsvisie in op de ontwikkeling van OV (zelfs publieke mobiliteit) en actieve mobiliteit waarbij nadrukkelijk de koppeling gelegd wordt met ruimtelijke ontwikkeling van en sociaaleconomische opgaven in gebieden, zoals in de New Towns. Voorgesteld wordt dit te doen met de corridoraanpak. Per corridor wordt voorgesteld bindende en wederkerige afspraken maken over mobiliteit, ruimtelijke ontwikkeling en de sociaaleconomische opgaven. Dit past heel goed in de aanbevelingen uit het handelingsperspectief om te sturen op grondwaarde. Dan benutten we de agglomeratievoordelen en hebben we oog voor de negatieve externe effecten die daardoor ontstaan.

Ook wordt in de concept-mobiliteitsvisie voorgesteld om vanuit de vier gebiedstypen van de Strategische Agenda (Metropolitaan/hoogstedelijk, stedelijk wonen en werken, ruimtelijke wonen en recreëren en Mainport/Greenports) te werken. Zo heeft MRDH in haar beleid oog voor de verschillen in verstedelijking die er in de regio zijn.

In de concept-mobiliteitsvisie is nagestreefd dat reizigers in alle doelgroepen de best passende vorm van publieke en actieve mobiliteit aangeboden krijgen tegen de juiste prijs. Daarbij wordt de balans gezocht tussen de individuele betaalbaarheid voor de reiziger en de maatschappelijke betaalbaarheid van het systeem.

Betrokkenheid gemeenten
Er is door de MRDH een ambtelijke werkgroep Brede Welvaart geïnitieerd. Hieraan doen 16 gemeenten mee. De werkgroep is als een soort klankbordgroep bij alle stappen betrokken geweest. Daarnaast is ook de AB-commissie Regionale Projecten en Initiatievenbij alle stappen betrokken geweest.
De gemeenten kunnen de Score Brede Welvaart per gemeente gebruiken om ook te kijken hoe zij de brede welvaart in hun gemeenten willen verbeteren.

Financiën
De acties uit het handelingsperspectief komen terug binnen de twee visies. Binnen de visies worden, indien nodig, de financiële consequenties opgenomen.
De kosten voor het herhalen van het onderzoek zullen worden gedekt vanuit de reguliere onderzoeksbudgetten.

Juridisch
Er zijn geen juridische consequenties.

Communicatie
Als dit besluit genomen is zullen de monitor en het handelingsperspecief gepubliceerd worden op de website. Er wordt een animatie gemaakt in twee minuten te laten zien wat brede welvaart voor de MRDH betekent.

Bijlagen
- Position Paper Brede Welvaart MRDH: “Het MRDH verhaal over brede welvaart”
- Monitor Brede Welvaart MRDH: “Brede Welvaart in de MRDH en haar deelregio’s. Een vergelijking met Nederland, MRA en Vervoerregio Amsterdam.”

- Score Brede Welvaart per gemeente. “Brede Welvaart in de MRDH. Uitkomsten per gemeenten in het hier en nu.”
- Handelingsperspectief Brede Welvaart MRDH: “Brede welvaart in de MRDH en haar deelregio’s. Naar een visie en een handelingsperspectief.”

Gevolgde procedure

Bestuurscommissie	5 maart 2025
Dagelijks bestuur	18 maart 2025
Ambtelijk overleg	17 februari 2025
Zienswijzetermijn	n.v.t.
Adviescommissie	19 maart 2025
Anders, te weten	n.v.t.

Verdere procedure

Zienswijzetermijn	n.v.t.
Adviescommissie	n.v.t.
Dagelijks bestuur	n.v.t.
Algemeen bestuur	n.v.t.
Anders, te weten	n.v.t.

Bekendmaking

- Openbaar besluit: ☒ ja ☐ nee
- Wettelijke bekendmaking: ☐ ja ☒ nee

Contactpersoon

- Lennert Onvlee
- L.onvlee@mrdh.nl
- 088-5445100)

Brede welvaart in de MRDH en haar deelregio's

Naar een visie en een handelingsperspectief

Deelrapport IV

3 december 2024

Walter Manshanden (NEO Observatory)

Frank van Oort (Erasmus Universiteit Rotterdam)

Henri L.F. de Groot (Vrije Universiteit Amsterdam)

Brede Welvaart in de MRDH en haar deelregio's. Naar een visie en een handelingsperspectief

Onderzoek op verzoek van de Metropoolregio Rotterdam den Haag

Walter Manshanden (NEO Observatory)
Frank van Oort (Erasmus Universiteit)
Henri L.F. de Groot (Vrije Universiteit Amsterdam)

Rotterdam, 3 december 2024

© NEO Observatory/EUR/VU 2024
Gebruik van informatie uit deze publicatie is op voorwaarde van bronvermelding toegestaan.

1 Naar een visie op brede welvaart in de MRDH

Context

In het maatschappelijk debat over welvaart en welzijn heeft het begrip 'Brede welvaart' aan invloed gewonnen. Het beginpunt lag bij de Tweede Kamercommissie die rapport uitbracht over het parlementair onderzoek Breed welvaartsbegrip[1]. Het CBS heeft nadien de monitor Brede Welvaart[2] jaarlijks uitgebracht en heeft de gegevens ook voor gemeenten en provincies beschikbaar gemaakt. Hiermee kan brede welvaart ook op regionaal uitgemeten worden. Brede welvaart past in een lange traditie om niet alleen financieel naar een economie te kijken. Een al bestaand instrument in de jaarlijkse Human Development Index van het United Nations Development Program, die sinds 1990 wordt uitgebracht[3]. Het CBS brengt behalve de Nationale Rekeningen – die alleen financieel kijken – bijvoorbeeld al enige tijd Milieurekeningen uit. Het CPB (Manders, Thewsiien en Timmer 2022)[4] beveelt aan om brede welvaart in meer opzichten te benaderen: het hier en nu, de ontwikkeling over de tijd, effecten elders en effecten voor toekomstige generaties. Daarbij beveelt het CPB 2022 aan om in ieder geval financieel te blijven kijken, maar dat aan te vullen met begrippen die over ons welzijn en milieu gaan. We benadrukken dat brede welvaart geen andere instrumenten voor beleid vervangt. Brede welvaart beoogt in principe hetzelfde als een Maatschappelijke Kosten Baten Analyse, namelijk een bredere focus dan geld alleen, maar een MKBA gaat over de maatschappelijke effecten van één investeringsproject. Brede welvaart meet welvaart en welzijn van een regio, los van welke investering dan ook.

Met de beschikbaarheid van gegevens voor gemeenten bij het CBS is het nu mogelijk brede welvaart in regio's consistent met landelijke cijfers te meten. Daardoor is het mogelijk om brede welvaart in de Metropoolregio Rotterdam Den Haag in beeld te brengen. Dit project heeft geresulteerd in vier publicaties:

1 een inleidend discussiepaper, gericht op het tot stand brengen van een eensluidend begrip en het gesprek over brede welvaart in de gemeenten van de MRDH.
2 een hoofdrapport met uitkomsten voor de gehele MRDH in vergelijking met Nederland, in het hier in nu, en de ontwikkeling over de tijd.
3 een bijlage rapport met uitkomsten per gemeente in de MRDH, met cijfers over het hier en nu, in vergelijking met de Metropoolregio Amsterdam, de Vervoersregio Amsterdam en Nederland.
4 een afsluitend essay over een visie en handelingsperspectief voor brede welvaart in de Metropoolregio en haar deelregio's.

Dit document betreft het afsluitend essay van het onderzoek 'Brede welvaart in de MRDH'. Hierin is getracht een relatie te leggen naar de hoofdonderwerpen economie en mobiliteit in de Strategische Agenda van de MRDH. Het is echter gebleken dat de uitkomsten deels deze onderwerpen raken, maar juist ook aanvullende punten onder de aandacht van beleidsmakers en bestuurders brengen.

---

[1] Parlementair onderzoek Breed welvaartsbegrip (2016), Tweede Kamer vergaderjaar 2015-2016, kamerstuk 34.298, nr. 3
[2] Centraal Bureau voor de Statistiek (2022), Monitor Brede Welvaart & Sustainable Development Goals 2022. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek
[3] United Nations Development Programme (1990) Human Development Report. New York/Oxford: Oxford University Press
[4] Manders, T., Stefan Thewissen, Marcel Timmer (2022), Brede welvaart: het CPB voorbij het bbp. Den Haag: Centraal Planbureau

Figuur 1 Brede welvaart in de Metropoolregio Rotterdam Den Haag ten opzichte van Nederland (=1) en de Metropoolregio Amsterdam

Bron: CBS, bewerking VU Amsterdam/NEO Observatory

Feitelijk: achterstand ten opzichte van Nederland

Inwoners van de MRDH hebben een geringere welvaart én brede welvaart dan gemiddeld in Nederland. Het doet zich voor op alle drie de domeinen Samenleving & Welzijn, Economie en Milieu. De ontwikkeling over de tijd laat een positiever beeld zien. Hierbij is vooral op het domein Milieu verbetering zichtbaar zoals fors minder fijnstof en CO_2 emissies, en meer natuur en bos voor de inwoners van de MRDH.

Op gebied van Samenleving & Welzijn zijn er elementen waarbij er relatieve verbetering in de MRDH is: tevredenheid met de woonomgeving, minder mensen met langdurige ziekten, minder delicten en misdrijven en meer vertrouwen in instituties en anderen.

Op economisch gebied is de positie ten opzichte van Nederland onveranderd. Dat wil zeggen dat het bruto regionaal product van de rest van Nederland sneller groeit, de inkomens er hoger liggen en sneller groeien. Het betekent dat de MRDH relatief verarmt. Op de arbeidsmarkt van de MRDH gaat het goed (toenemende participatie en afnemende werkloosheid), maar dat is schijnbaar: de vacaturegraad is er enigszins hoger, maar bij een lagere participatie in vergelijking met de MRA/VRA. Knelpunten op de arbeidsmarkt doen zich in de MRDH al voor bij een lagere benutting van het arbeidspotentieel.

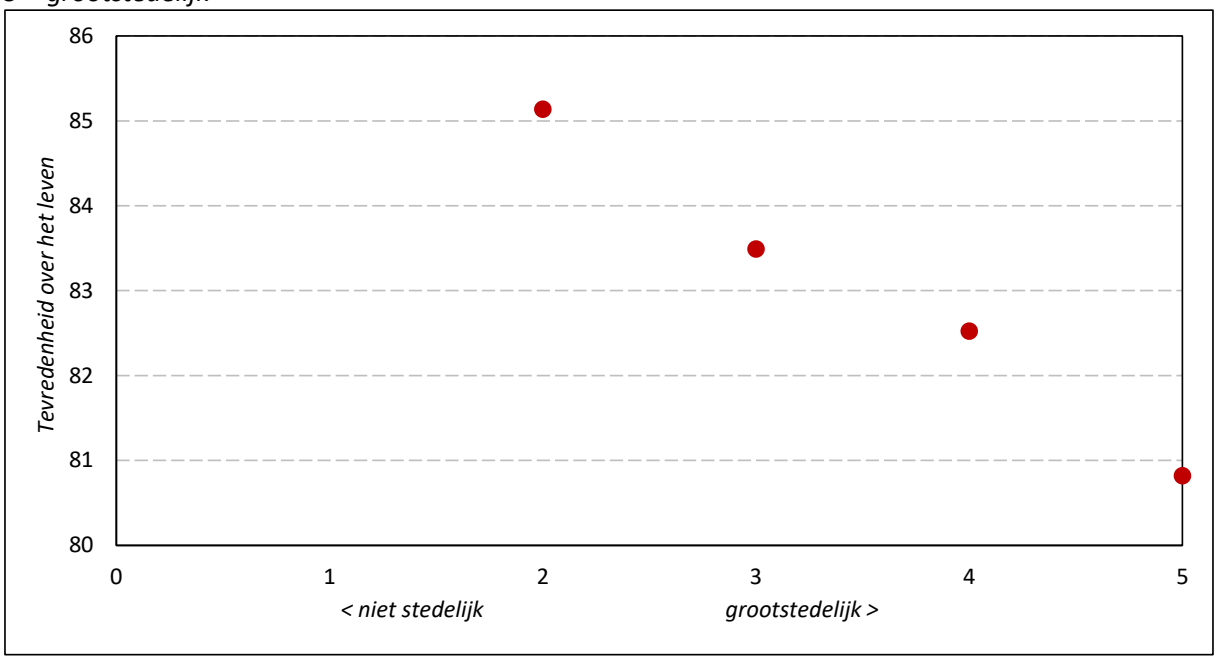
Het handelingsperspectief is afhankelijk van de mate van stedelijkheid van gemeenten

Het verschil in ontwikkeling tussen de MRDH en de MRA (figuur 1) is niet zo groot als naar brede welvaart wordt gekeken. Een nadere blik op de data liet duidelijke aanwijzingen zien dat de mate van stedelijkheid een zwaarwegende factor is in deze uitkomst (figuur 2). Het bleek dat toenemende stedelijkheid lineair samenhangt met een afnemende 'tevredenheid met het leven' als indicator voor geluk. Daarbij veronderstellen we dat deze indicator een saldo van vele indicatoren is. Verschillende studies hebben laten zien dat in Nederland juist de regio's en gemeenten buiten de Randstad in het oosten en noorden van het land zijn waar de brede welvaart het hoogst is[5]. Kortom, grootstedelijkheid hangt negatief samen met brede welvaart. Een belangrijke conclusie is dat de gebruikte definitie van brede welvaart de nadelen van wonen en leven in grootstedelijke regio in beeld brengt brengt, maar de voordelen niet. Dan gaat het om bijvoorbeeld de nabijheid tot werk, culturele voorzieningen, allerlei diensten, infrastructuur en onderwijs. Dergelijke voordelen om zich juist te vestigen in grote steden komen onvoldoende tot hun recht in de gebruikte definitie van brede welvaart.

Omdat de MRDH een regio is met een groot aandeel zeer sterk verstedelijkte gemeenten, meten we voor de gehele MRDH de nadelen van grote steden, zoals de aanwezigheid van grote groepen met lage inkomens, milieudruk door bedrijvigheid en mobiliteit en een wat hogere werkloosheid en lagere participatie door structurele werkloosheid, die eigen is aan grote steden. Kortom, het grote gewicht van Rotterdam en Den Haag in de gehele MRDH verklaart mede de achterstand van de MRDH ten opzichte van Nederland. In de minder verstedelijkte gemeenten van de MRDH vinden we dan ook een hogere brede welvaart, net als elders in Nederland.

[5] Zie bijvoorbeeld Aalders, R., S. Hardeman en O. Raspe (2021), De geografie van brede welvaart. Amsterdam: RaboResearch Rabobank

Figuur 2 Het verband tussen mate van stedelijkheid (horizontale as) en tevredenheid over het leven (verticale as).
0 = niet-stedelijk, 1 = weinig stedelijk, 2 = matig stedelijk, 3 = sterk stedelijk, 4 = zeer sterk stedelijk, 5 = grootstedelijk

Bron: CBS, bewerking NEO Observatory

Echter, sociaal-economische vraagstukken doen zich tegenwoordig ook voor in voormalige groeikernen, zo blijkt uit de recente studie 'Zorgen voor new towns' (Verwey Jonker Instituut, 2024)[6]. In de MRDH betreft dat de gemeenten Capelle en Krimpen aan den IJssel, Nissewaard en Zoetermeer. Het onderzoek van Verwey-Jonker 2024 is in lijn met de uitkomst dat de mate van verstedelijking de brede welvaart, gedefinieerd als negatieve externe effecten, bepaalt.

Ook de Metropoolregio Amsterdam ontsnapt hier niet aan. Ondanks de hogere economische groei en grotere financiële welstand aldaar, bestaan daar ook vraagstukken op het gebied van Samenleving & Welzijn. De conclusie voor het handelingsperspectief over brede welvaart in de gehanteerde definitie is hoe dan ook dat dit handelingsperspectief gedifferentieerd naar stedelijkheidsgraad van gemeenten dient te zijn. Hoe verstedelijkter een gemeente is, hoe lager de brede welvaart, en hoe meer aandacht deze gemeente verdient vanuit het oogpunt van negatieve externe effecten.

De balans tussen agglomeratievoordelen en -nadelen: grondwaarde

Door de definitie van brede welvaart, die juist de nadelen van wonen en leven in grote steden in beeld brengt (agglomeratienadelen), lijkt brede welvaart in tegenspraak te zijn met de doelstelling van 1% extra groei van het brp in de MRDH. Deze tegenspraak is schijnbaar. De Strategische Agenda van de MRDH is immers gericht op agglomeratievoordelen van de grote steden, terwijl brede welvaart positiever uitpakt voor de minder verstedelijkte gemeenten.

[6] Meere, F. de, G. Verwaijen, M. Uyterlinde, J. van der Velden, A, van der Hoeven, K. Hollanders, P. van Eikeren en P. Louter (2024), Zorgen voor New Towns. Utrecht/Den Haag/Delft: Verwey-Jonker Instituut, Platform31, Bureau Louter.

Agglomeratievoordelen vinden per definitie plaats in grote steden en vallen samen met grootstedelijkheid. Beleid, met in de MRDH een focus op economie en mobiliteit, gericht op extra brp via agglomeratievoordelen en positieve externe effecten kan inderdaad ten koste gaan van brede welvaart als geen rekening wordt gehouden met de brede welvaart voor de inwoners in die grote steden zelf. Hier ontstaat de tegenspraak: brede welvaart meet de positieve externe effecten van grote steden niet, maar de negatieve externe effecten wel. Later in dit document wordt hier verder op ingegaan. De uitkomsten van deze studie kunnen daarom geen gevolgen hebben voor het beleid dat is gericht op agglomeratievoordelen. De uitkomsten geven wel het handelingsperspectief aan om de negatieve externe effecten in grote steden te verminderen.

Voordat de conclusie wordt getrokken dat beleid gericht op agglomeratievoordelen tegelijkertijd onbedoeld agglomeratienadelen veroorzaakt, keren we eerst kort terug naar wat met brede welvaart eigenlijk wordt gemeten. Brede welvaart meet naast financiële welvaart, inkomen, participatie etc. de stand van zaken van op de domeinen Samenleving & Welzijn en Milieu. Daarmee worden negatieve effecten van financiële welvaart op de domeinen Samenleving & Welzijn en milieu gemeten. In de regionale economie worden zulke effecten tot agglomeratienadelen gerekend. Ruimtelijke concentratie van deze verschijnselen in steden heeft bovendien een zelfversterkend effect, leidend tot gettovorming.

Echter, positieve externe effecten, die de kern van agglomeratievoordelen en de bron van welvaart in grote steden vormen (de kern van het beleid in de Strategische Agenda van de MRDH), worden beperkt tot niet gemeten in de gebruikte definitie. Weliswaar zijn er variabelen als afstand tot OV, horeca en sportvereniging, maar dat meet niet de reistijd wonen-werken in de MRDH, in het bijzonder die van lagere inkomens, terwijl het juist daarom gaat. Afstand tot horeca meet niet het belang van de onderlinge ruimtelijke nabijheid van onderwijs en bedrijfsleven etc.

Het gaat bij agglomeratievoordelen om de ruimtelijke concentratie van innovatief onderzoek, technologische vernieuwing in clusters, gebruik van voorzieningen, gedeelde infrastructuur, de arbeidsmarkt, nabijheid van voorzieningen als academische ziekenhuizen, kunst en cultuur, muziekscholen, opleidingen enz. Dat zijn precies de factoren waarom mensen vanuit de regio's ondanks de mindere brede welvaart naar grote steden toe trekken. Daar willen ze studeren, kunst maken (creatieve industrie in grote steden!), elkaar ontmoeten en werken.

We constateren derhalve dat de meting van brede welvaart beperkt is. Elke definitie ervan is 'on the eye of the beholder' – of per definitie subjectief. De gebruikte definitie van brede welvaart mist de kern van het ontstaan van welvaart en welzijn via positieve externe effecten, de grondstof van innovatie en economische vernieuwing. Kortom, met de huidige definitie van brede welvaart licht de hoge waardering van de welvarende en matig- tot niet-verstedelijkte gemeenten op. Kortom, het is een tuinstad-definitie, waar de nadelen van grote steden worden gemeden. Voor plattelandsgemeenten geldt dit nog sterker. Echter, economisch zijn tuinsteden afhankelijk van de grootstedelijke kernen en ooit ontworpen om de nadelen van grote steden te vermijden. Met name de ontwikkeling van een generatie groeikernen op fysieke afstand van de grootstedelijke kernen leidde tot verlies van welvaart en welzijn via reistijdverlies in het woonwerkverkeer, scheiding van wonen, werken, verkeer en recreatie en ondermijning van het draagvlak van voorzieningen. Inmiddels weten dat welvaart en welzijn in groeikernen eindig zijn, zoals uit de recente studie 'Zorgen voor New Towns' is gebleken.

De nabijheid van grootstedelijke kernen met alle voorzieningen werkt immers door in de prijzen van woningen in welvarende tuinsteden. De waarde van huizen – eigenlijk de grondwaarde – reflecteert de waarde die inwoners en bedrijven aan lokatie toekennen. Lokatiewaarde (grondwaarde) is in de

regionaal-economische theorie het saldo van alle positieve en negatieve externe effecten (zie o.a. De Groot et al. 2010[7]). Dan is meteen duidelijk dat er een verschil is tussen de brede welvaart volgens de huidige definitie (alleen negatieve externe effecten) en de feitelijke grondwaarde (saldo van positieve en negatieve externe effecten).

Brede welvaart en de oorsprong van het grootstedelijke beleid en de Strategische Agenda MRDH

Kortom, brede welvaart meet dus wel de negatieve externe effecten van grote steden, maar niet de positieve externe effecten. Brede welvaart meet bij benadering de voordelen van de tuinstad, ontworpen om de nadelen van de grote steden te mijden. Het ontwerp daarvan drijft op functiescheiding, waarvan is gebleken dat dit juist ten koste gaat van spill-over en allerlei positieve externe effecten in bedrijvenclusters, ontmoetingen, etc.

In de jaren tachtig bleken de nadelen van groeikernen op afstand van de grootstedelijke kernen; ze ondergroeven de economische en maatschappelijke kwaliteiten van grootstedelijkheid. De Vierde Nota[8] was daarom gericht op grootstedelijkheid. Als voorbeeld noemen we de Nieuwe Sleutelprojecten[9], namelijk de renovatie en herontwikkeling van de grote stationslocaties in de vier grote steden plus Breda en Arnhem[10]. De realisatie daarvan kwam in het begin van de jaren 2000 op gang. De investering in de Amsterdamse Zuidas vloeit mede daaruit voort. Dit beleid op de lange termijn is gericht op het benutten van agglomeratievoordeel en positieve externe effecten in de grote steden. Algemener gesproken: het ruimtelijk beleid is sinds de jaren tachtig gebaseerd op herwaardering van de grote steden en gericht op investeringen in de kwaliteit van het stedelijk woon- en werkklimaat, door verdichting, hoogwaardig openbaar vervoer en menging van functies (het compacte stad beleid). Het beleid in de Strategische Agenda van de MRDH doet precies dit. De stedelijke ontwikkeling van Rotterdam en Den Haag laat iets dergelijks zien, met ruimtelijke spin-off van de RandstadRail[11]. Dit is van groot belang; via hoogwaardig OV ontstaan er reistijdvoordelen, die neerslaan op de centrale knooppunten in het OV-systeem, waar grondprijzen stijgen. De reistijdvoordelen werken langs de OV-verbindingen door in het gehele stedelijke systeem.

Dan komen we tot de conclusie dat het huidige begrip van brede welvaart naast de onderbouwing van de doelstelling in de Strategische Agenda staat. De huidige definitie van brede welvaart gaat over negatieve externe effecten van stedelijkheid (agglomeratienadelen) en waartussen een negatief verband bestaat: hoe verstedelijkter een gemeente is, hoe lager de brede welvaart. De Strategische Agenda is daarentegen gebouwd op positieve externe effecten (agglomeratievoordelen), die voortvloeien uit massa-dichtheid, menging van functies en een goede interne bereikbaarheid via hoogwaardig openbaar vervoer (van bus tot hsl). We weten dat dit beleid effectief is, zo blijkt uit onderzoek naar de positieve effecten van de RandstadRail (Van Oort 2024)[12] op alle drie domeinen van brede welvaart: Samenleving & Welzijn, Economie en Milieu.

[7] Groot, H.L.F. de, G. Marlet, C.N. Teulings, W. Vermeulen (2010), Stad en Land. Den Haag: Centraal Planbureau.
[8] Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimte Ordening en Milieubeheer (1988), Vierde Nota over de Ruimtelijke Ordening. Den Haag: SDU
[9] Ministerie van van Volkshuisvesting, Ruimte Ordening en Milieubeheer (1990), Vierde Nota over de Ruimtelijke Ordening Extra. Deel I: ontwerp – planologische kernbeslissing. Den Haag: SDU
[10] Huisman, J., The Cloud Collective en J. Linders (2016), De Nieuwe Sleutelprojecten. Op weg naar 2030. Bureau Spoorbouwmeester, Atelier Rijksbouwmeester
[11] Oort, F. van (2024), Meervoudige waardecreatie en brede welvaart bij infrastructuurprojecten in de MRDH. Real Estate Research Quarterly
[12] ibidem

Anders geformuleerd: brede welvaart is een beperkt begrip. Dat begrip dient aangevuld te worden met indicatoren over agglomeratievoordelen, want die zijn er wel degelijk en zijn juist een instrument om dat te bereiken. Echter, indien het handelingsperspectief zowel gericht is op negatieve als positieve externe effecten, ontstaat er meer balans in het beleid. Het wordt ook beter inzichtelijk waarop de MRDH kan inzetten – het blijft een bestuurlijke keuze - als de brede welvaart verbeterd dient te worden.

Beperkingen van de definitie van Brede welvaart

We concluderen in dit onderzoek dat een strikte toepassing van de gebruikte opvatting van brede welvaart tot verkeerde beleidskeuzes kan leiden. Nu is deze conclusie zoals alle conclusies achteraf – maar dit zouden we liever vooraf geweten hebben. Dit onderzoek zet ons echter op een nader spoor over de theorie achter brede welvaart, juist in grote steden waar dit klaarblijkelijk achterblijft, en wordt nog scherper wat het handelingsperspectief is. Samengevat en ruimhartig geformuleerd is de huidige opvatting van brede welvaart een indicator van 'tuinsteden' en de betere niet-verstedelijkte gemeenten op afstand van de grote steden. Positieve externe effecten ontbreken nagenoeg in het begrip en differentieert het naar stedelijkheidsgraad.

Met de liggende definitie van brede welvaart is veel in beeld gebracht dat er toe doet voor welvaart en welzijn van de inwoners. Dit is zeker een basis voor het handelingsperspectief. Behalve het (bijna volledige) gemis aan indicatoren van agglomeratievoordelen mist de gebruikte definitie van brede welvaart niettemin verschillende belangrijke elementen:

- Een indicator van collectieve goederen en diensten, zoals hoogwaardige openbaar verbindingen (bus, tram, metro, trein en hsl-verbindingen), kunst en cultuur, onderwijsinstellingen, kortom, infrastructuur en voorzieningen die door het gedeelde gebruik welvaartsverhogend werken. Het gedeeld gebruik van dergelijke collectieve voorzieningen is cruciaal voor het ontstaan en benutten van agglomeratievoordelen.
- Participatie op de arbeidsmarkt naar groepen in de samenleving. Dat laat zien in welke mate verschillende groepen, met name naar opleiding en man/vrouw, in gelijke mate participeren. Dit betreft in het bijzonder vrouwen en mensen met een basis- en MBO3 opleiding. Gelijke kansen voor mannen en vrouwen en vaste banen voor alle opleidingsniveaus bieden de gehele maatschappij en economie meer welvaart. In dit rapport is daar afzonderlijk aandacht aan geschonken.
- Teveel focus op hbo/wo opgeleiden in de monitor Brede welvaart van het CBS. Een hoger percentage hbo/wo opgeleiden mist de waarde van basis geschoolden met een vaste baan voor welvaart in den brede. Bijvoorbeeld, de regio Eindhoven heeft een verdeling over hoger, mbo en basis opgeleiden die meer op die van Nederland lijkt, dan die van Amsterdam of Utrecht, waar hbo/wo opgeleiden sterk oververtegenwoordigd zijn. Uit onderzoek is gebleken dat tijdelijke en flexibele banen in hoge mate overgeconcentreerd zijn bij lager en basis geschoolden, hetgeen bijdraagt aan de schaarste aan gekwalificeerd (technisch) personeel. De waarde van vaste banen voor mbo-, basis- en technisch geschoolden wordt niet gezien in de definitie van brede welvaart. Dit kost welvaart én brede welvaart.
- Inkomensverdeling. Het mediane inkomen is een belangrijke indicator, maar zegt niets over de verdeling, terwijl juist dat minstens zoveel zegt over (brede) welvaart. Inkomensverdeling is letterlijk 'verbreding' van welvaart. Een te grote inkomensongelijkheid is ongunstig voor sociale cohesie en welvaart op zich.

- De definitie van brede welvaart houdt onvoldoende rekening met bereikbaarheid in een groter stedelijk systeem en intergemeentelijke spill-over. Dit is de basis van het beleid van de MRDH. Grondwaarde beschouwen we de meest kernachtige indicator van brede welvaart als benadering van het saldo van positieve en negatieve externe effecten.

Tenslotte

Er geen zicht is op de onderlinge samenhang van indicatoren voor brede welvaart. Dit kan ertoe leiden dat er per indicator beleid wordt ontwikkeld, terwijl er aanzienlijke samenhang tussen de indicatoren bestaat. Bijvoorbeeld, opleiding, werk en inkomen hangen sterk samen en hebben weer invloed op bijvoorbeeld gezondheid. Er vanuit gaande dat opleiding een determinant (een factor met sterke invloed op andere indicatoren) is, dan is dat een primaire factor voor beleid.

De aanbevelingen voor het handelingsperspectief zijn derhalve opgesteld voor zover de data en analyse dat toelaten. Er zijn betere en verfijnder conclusies mogelijk, maar dit vergt meer inzicht in de samenhang tussen alle indicatoren en nader kwalitatief onderzoek. Via welke factoren kan tevredenheid over het leven, beschouwd als indicator van geluk en benadering van het saldo van negatieve en positieve externe, beïnvloed worden? Het gaat dan om sturingsindicatoren die het aangrijpingspunt voor het handelingsperspectief zijn en doelvariabelen die de uitkomst daarvan weergeven. Dat betekent dat we zicht verkrijgen op oorzaak en gevolg of wederzijdse oorzaak-gevolg tussen alle indicatoren. Een aantal is bekend, zoals het effect van fijnstof op gezondheid, het effect van ruimtelijke concentratie van armoede en werkloosheid etc. Echter, voor een volledig beeld is nadere statistische analyse van alle indicatoren nodig. Een volgende monitor zou breder gedefinieerd moeten zijn om gerichter te kunnen sturen op extra welvaart én brede welvaart via mobiliteit en economie. Dat kan door meer aandacht te schenken aan positieve externe effecten voortvloeiend uit dichtheid van en mobiliteit voor bewoners en bedrijven.

2 Het handelingsperspectief: naar een uitvoeringsagenda Brede Welvaart MRDH

Op basis van de conclusies over de brede welvaart in de MRDH komen we tot het volgende handelingsperspectief met algemene punten en een aantal concrete actiepunten:

Algemeen

1 Houd onverkort vast aan de lijn in de Strategische Agenda met een focus op economie en mobiliteit. Het gaat in deze lijn om agglomeratievoordelen en positieve externe effecten. Een betere onderlinge bereikbaarheid (HOV) van deelregio's in de MRDH, bouwen in binnenstedelijk gebied met het oog op draagvlak van voorzieningen (dichtheid, schaalvergroting), onderlinge nabijheid en functiemenging (wonen, werken, enz.) vormen de leidraad. Dit draagt bij aan het vestigingsmilieu en innovatie als bronnen van productiviteit brede welvaart.

2 Benut grondwaarde als indicator voor ruimtelijk beleid. Positieve externe effecten worden doorgaans beschouwd vanuit bedrijven, terwijl negatieve externe effecten neerslaan bij inwoners (huishoudens). Benadrukt wordt dat deze scheiding niet zo helder is. Concentraties van inwoners enerzijds en bedrijven anderzijds kunnen elkaar stimuleren (korte afstand wonen en werken) en afremmen (congestie, vervuiling). We bevelen aan om deze complexe relatie tussen bewoners en bedrijven te benaderen via grondwaarde, dat een saldo is van positieve en negatieve effecten voor inwoners én bedrijven. Dat gaat over de ontwikkeling van openbaar vervoer, bijvoorbeeld RandstadRail, omdat dat reistijdvoordelen in gehele MRDH brengt. Vervolgens gaat het om de locatie-ontwikkeling van de centrale knooppunten in dat OV-systeem: hoge dichtheden en functiemenging van wonen, werken en voorzieningen. De bouw van nieuwe woningen dient bij voorkeur in bestaand stedelijk gebied langs de OV-verbindingen plaats te vinden. Deze beleidslijn stuurt op agglomeratievoordelen en past in het lange termijn beleid sinds de herwaardering van de grote stad.

3 Brede welvaart hangt samen met stedelijkheid van gemeenten en is een factor in het vestigingsgedrag van bedrijven én huishoudens in de MRDH. Brede welvaart is aanvullend op de doelen van de Strategische Agenda. Het beperken van negatieve externe effecten is dan leidraad. Het is gebleken dat het beleid gedifferentieerd dient te worden naar gemeenten op basis van hun stedelijkheidsgraad en vervolgens op hun specifieke vraagstukken en mogelijkheden om bij te dragen aan het geheel. Brede welvaart hangt negatief samen met de mate van stedelijkheid van gemeenten: hoe meer verstedelijkt een gemeente is, hoe lager de brede welvaart. Andersom geformuleerd: met het toenemen van de mate van verstedelijking, nemen de nadelen van stedelijkheid volgens de huidige definitie van brede welvaart toe. Het handelingsperspectief dient daar rekening mee te houden, door het beleid gericht op brede welvaart af te stemmen op de verschillende groepen gemeenten naar stedelijkheidsgraad. Weinig stedelijke en niet-stedelijke gemeenten komen in de MRDH niet voor. Matig verstedelijkte gemeenten in de MRDH hebben een hogere brede welvaart dan het Nederlands gemiddelde. Hoewel het beleid ten aanzien van deze groep gemeenten een bestuurlijke keuze is, vergt deze groep gemeenten geen extra beleid qua brede welvaart. De matig verstedelijkte gemeenten dragen bij aan de brede welvaart van de gehele MRDH door middel van de groenblauwe ruimte, natuur en bos.

4 Voor de MRDH betekent het dat er beleid moet worden ontwikkeld voor de sterk-, zeer sterk verstedelijkte gemeenten en de twee steden Rotterdam en Den Haag, waar de brede welvaart het geringst is. Dit is in lijn met het onderzoek 'Zorgen voor New Towns' (2024), die in de groepen sterk en zeer sterk verstedelijkte gemeenten vallen. Het gaat in de MRDH om Capelle en Krimpen aan den IJssel, Zoetermeer en Nissewaard.

5 Sommige vraagstukken doen zich voor op het niveau van wijken en buurten. Ruimtelijke concentratie van lage-inkomensgroepen hebben een risico van zelfversterking, zowel positief als negatief, waardoor een tekortschietende woonomgeving, gezondheid, sociale cohesie en gevoel van veiligheid zich versterkt voordoen.

6 De definitie en de indicatoren van brede welvaart behoeven verdere ontwikkeling. De gehanteerde definitie van brede welvaart gaat, kort gezegd, met name over de nadelen van wonen en werken in de grote stad. Voorlopig, dat wil zeggen twee jaar, zijn de uitkomsten en het daaruit voortvloeiende handelingsperspectief bruikbaar voor de Strategische Agenda, met de genoemde kanttekeningen in dit onderzoek. Voor de verdere ontwikkeling van brede welvaart zouden we aandacht op de volgende onderdelen willen leggen:

I brede welvaart aanvullen met indicatoren over positieve externe effecten om de onbalans ;

II nader onderzoek over de samenhang tussen de indicatoren op de verschillende domeinen om de primaire factoren te vinden (bijvoorbeeld inkomen en gezondheid, fijnstof en gezondheid, opleiding en inkomen). De aanname is nu dat opleiding de primaire factor is;

III nader onderzoek over het gebruik van het OV qua aantal reizigers, reistijd en -afstand, beprijzing en het effect op grondwaarde op knooppunten en bij de stations aan de lijnen.

Actiepunten

In het volgende zijn per domein actiepunten genoemd. Hoe meer verstedelijkt, hoe groter de inspanning op de onderscheiden domeinen. Daarbij zijn we ons ervan bewust dat het niet altijd of geen activiteiten van de MRDH zijn, maar wel zijn ze van belang voor de brede welvaart van de MRDH.

Samenleving & Welzijn:

- De aanname is dat opleiding van alle indicatoren een primaire factor voor brede welvaart is. Dit betekent niet dat dat deze zo hoog mogelijk moet zijn, maar om de juiste skills en vaardigheden, vooral op MBO-4 niveau. Daarbij gaat het om technische en praktische beroepen waar de vacaturegraad aanhoudend hoog is. Dit vergt aanhoudend beleid op scholing en aansluiting op de arbeidsmarkt.
- Aanhoudende inspanning op het gebied van veiligheid, zowel directe veiligheid (ondervonden delicten, geregistreerde misdrijven) als indirecte veiligheid (onveilig voelen in de buurt);
- Concreet ondersteunen van vrijwilligerswerk gericht op sociale cohesie, door middel van verenigingen (religie, sport, kunst en cultuur, kookstudio's in de buurt etc.);
- Extra woningbouw;
- Subjectief welzijn en gezondheid worden gezien als uitkomst-indicatoren. Deze vergen direct beleid in de sfeer van zorg en voeding, en indirect via de milieukwaliteit, sport en beweging etc.

Economie

- Aanhoudende inspanning gericht op participatie van mensen met een basis/MBO3 opleiding door extra scholing een aansluiting met de arbeidsmarkt;
- Aandacht voor vaste banen in plaats van flexibele werkgelegenheid en aansluiting van vraag en aanbod van arbeid (beperking van mismatches);
- Het begrenzen van bedrijvigheid met relatief veel laagbetaald, flexibel werk en negatieve externe effecten zoals uitval en een woonsituatie onder algemene standaarden;
- Het vermijden van hoge ruimtelijke concentraties van lage inkomens. Dit bevordert negatieve spill-over, hetgeen doorwerkt op Samenleving & Welzijn;
- Het vergroten van het gebruik van openbaar vervoer, waardoor positieve externe effecten ruimtelijk uitstralen. Dan gaat het over uitbreiding van het systeem, grotere capaciteit en benutting stations, hogere frequentie en beprijzing.
- Het creëren van zekerheid in het investeringsklimaat van de MRDH, met name op het gebied van duurzame energie (zie onder het domein Milieu).
- Meer aandacht voor private investeringen en het vestigingsmilieu.
- De 'new towns' vergen afzonderlijk aandacht. De oorsprong van de huidige vraagstukken in 'new towns' is gelegen in een planningsdoctrine die op functiescheiding is gebaseerd. Voor de groeikernen betekende dat de woonfunctie, vaak op afstand van de grootstedelijke centrumsteden, voor een eenzijdige bevolking, domineerde. Qua stedenbouw werd overwegend voor eengezinswoningen gekozen, vaak in hoogbouw. Deze eenzijdigheid gaat ten koste van ruimtelijke spill-over tussen wonen, werken, recreatie en verkeer. Voor de new towns is het handelingsperspectief dan gericht op functiemenging, dus op de andere functies dan wonen. Dat betekent meer aandacht voor een diversere bevolkingssamenstelling, de onderlinge nabijheid van werken, economie, opleidingen en bereikbaarheid in het stadsgewestelijk systeem. Onderlinge nabijheid van verschillende functies en functiemengingen vormt de leidraad op lange termijn en vergt tegelijk stedenbouwkundig beleid[13].

Milieu

- Het vergroten van de oppervlakte groenblauwe ruimte, meer natuur en meer bos. Dit verhoogt de luchtkwaliteit en recreatiemogelijkheden voor inwoners van de MRDH. Uit onderzoek is bekend dat de nabijheid van groen (bos, park, natuurgebied) de woningwaarde verhoogt. Dit raakt aan het vestigingsmilieu voor bedrijven en huishoudens.
- Het verzorgen van aanbod van duurzame energie in verstedelijkte gemeenten, waar weinig mogelijkheden zijn voor de productie van duurzame energie. De mogelijkheden voor duurzame energie in verstedelijkte gemeenten zelf dienen verder verkend te worden. Een voorbeeld is vergassing van organisch afval met behulp van superkritisch water. Dit proces is operationeel in Alkmaar. Duidelijk is dat er meer mogelijkheden zijn; inventarisatie daarvan en het ontwerpen van een totaalbeeld van vraag en aanbod van duurzame energie is dan een voorwaarde voor investeringen van bedrijven, huishoudens en overheid. Dit vergt

[13] Manshanden, W. (2021), Naar een wenkend perspectief: Advies economische ontwikkeling Amsterdam Bay Area. Rotterdam: NEO Observatory
Manshanden, W.J.J., O. Koops, G. Rienstra (2019), Het vestigingsklimaat van Almere voor bedrijven; analyse voor de economische agenda. Rotterdam/Rijswijk: NEO Observatory, Rienstra Beleidsonderzoek en -advies

inspanningen en lange termijnkeuzes, financiering, en effectieve publiek-private samenwerking. Zekerheid op lange termijn is een voorwaarde voor investeringen. Dit raakt aan het domein Economie.

- Het verder beperken van voor mens en natuur schadelijke stoffen in de lucht, in het bijzonder stikstofverbindingen en fijnstof. Verlaging ervan heeft positieve effecten op de gezondheid en op de natuurkwaliteit. Dit vergt beleid op het vlak van verkeer en vervoer (meer elektrische auto's, meer gebruik van OV), specifieke agrarische (veeteelt) en industriële activiteit (petrochemie) en het gebruik van open (onder andere barbecue) en gesloten houtvuur (houtkachels) door huishoudens.

Op weg naar brede welvaart in de MRDH

Het arbeidsaanbod in de MRDH is niet in staat de behoefte op de arbeidsmarkt volledig te voorzien, meer dan in de MRA. De agglomeratievoordelen zijn er wel, maar worden niet volledig benut. Dit kost de MRDH groei van welvaart. De ruimte op de arbeidsmarkt ligt bij basis en mbo opgeleiden. Dit vergt achtereenvolgens meer vaste banen, juist voor basis (en mbo) geschoolden, aansluiting van onderwijs en bedrijven (zoals in fieldlabs) en ruimtelijke clustering van bedrijfstakken waar de MRDH een concurrentievoordeel nu en in de toekomst voor heeft. Ook een betere doorstroming op de woningmarkt kan genoemd worden. Dat vergt het bouwen van woningen.

De broeikasemissies in de MRDH zijn hoog. Dit is onder andere toe te schrijven aan het binnenlandse verbruik door de petrochemische industrie in de Rotterdamse havenindustrie (dit is exclusief de bunkering voor de internationale scheepvaart) en aan het gebruik van fossiel aardgas in de glastuinbouw. Qua beleid vraagt dit om het doorzetten van innovatie, bijvoorbeeld voor de energietransitie, waarbij financiering het belangrijkste knelpunt is. De technologie, zeker voor de glastuinbouw, is namelijk beschikbaar, maar de omvang van de gevraagde investeringen en de financiële risico's zijn te groot.

Het natuurlijk milieu is van directe waarde voor het vestigingsmilieu voor huidige en toekomstige bedrijven en de bewoners van de MRDH. Dan gaat het om zowel de huidige inwoners die er willen blijven wonen als de toekomstige inwoners. Hoogwaardige voorzieningen, een gevarieerd aanbod van woningen en het leefklimaat zijn dan van invloed, ook voor hoogwaardige werknemers uit binnen- en buitenland van alle scholingsniveaus. De betekenis van natuur, bos, schoon water, schone lucht, het kustgebied, maar ook de open ruimte van Midden-Delfland als waardevol, onaantastbaar recreatiegebied (zoals bijvoorbeeld Central Park in New York City) zijn van cruciale waarde, evenals het imago van de regio op het thema milieu en duurzaamheid. Dit maakt ook onderdeel van een hoogwaardig en aantrekkelijk vestigingsmilieu uit.

Brede Welvaart in de MRDH

Uitkomsten per gemeente in het hier en nu

Deelrapport III

6 januari 2025

Walter Manshanden (NEO Observatory)

Frank van Oort (Erasmus Universiteit Rotterdam)

Henri L.F. de Groot (Vrije Universiteit Amsterdam)

Brede Welvaart in de MRDH. Uitkomsten per gemeente in het hier en nu

Onderzoek op verzoek van de Metropoolregio Rotterdam den Haag

Walter Manshanden (NEO Observatory)
Frank van Oort (Erasmus Universiteit)
Henri L.F. de Groot (Vrije Universiteit Amsterdam)

Rotterdam, 6 januari 2025

© NEO Observatory/EUR/VU 2025
Gebruik van informatie uit deze publicatie is op voorwaarde van bronvermelding toegestaan.

Inhoud

1 Albrandswaard 1
2 Barendrecht 4
3 Capelle aan den IJssel 7
4 Delft 10
5 Krimpen aan den IJssel 13
6 Lansingerland 16
7 Leidschendam-Voorburg 19
8 Maassluis 22
9 Midden-Delfland 25
10 Nissewaard 28
11 Pijnacker-Nootdorp 31
12 Ridderkerk 34
13 Rijswijk 37
14 Rotterdam 40
15 Schiedam 43
16 Den Haag 46
17 Vlaardingen 49
18 Voorne aan Zee 52
19 Wassenaar 55
20 Westland 58
21 Zoetermeer 61
Bijlage Overzicht indicatoren gemeenten, regio's en Nederland per domein in het hier en nu 64

1 Albrandswaard

Tabel 1.1 Brede welvaart op het domein Samenleving & Welzijn in Albrandswaard, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

Werkelijke waarden: als % van de bevolking, jaar, kilometer, per 100 of per 1000 inwoners

	Stand				
	Laatst bekende jaar			*Verschil met*	
	Albrandswaard	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Subjectief welzijn					
Tevreden over het leven *%*	83,9	82,0	83,4	1,9	0,5
Tevreden over vrije tijd *%*	74,8	71,7	74,3	3,1	0,5
Gezondheid					
Overgewicht *%*	52,9	50,1	50,3	2,8	2,6
Ervaren gezondheid *%*	74	67,0	70	7,0	4,0
Levensverwachting	82,8	81,3	81,35	1,5	1,5
Personen met langdurige ziekte *%*	30,5	33,7	33	-3,2	-2,5
Wonen					
Tevreden over woonomgeving *%*	0	75,8	83,8	n.a.	n.a.
Tevreden over woning *%*	0	76,2	85,6	n.a.	n.a.
Afstand sportterrein *km*	1	0,9	1	0,1	0,0
Afstand basisschool *km*	0,8	0,6	0,7	0,2	0,1
Afstand horeca *km*	1,2	1,1	1,4	0,1	-0,2
Samenleving					
Contact familie etc. *%*	73,4	71,2	71,6	2,2	1,8
Vertrouwen in instituties *%*	61,6	61,8	61,3	-0,2	0,3
Vertrouwen in anderen *%*	66,2	61,7	66	4,5	0,2
Vrijwilligerswerk *%*	39,9	35,5	41,2	4,4	-1,3
Sociale cohesie *score 1-10*	0	5,8	6,4	n.a.	n.a.
Veiligheid					
Vaak onveilig voelen in buurt *%*	0	4,0	2	n.a.	n.a.
Aantal delicten *per 100 inwoners*	0	50,6	33,3	n.a.	n.a.
Geregistreerde misdrijven *per 1.000 inw.*	39	59,2	46	-20,2	-7,0

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Milieu: op alle indicatoren op dit domein laat Albrandswaard een gunstig beeld ten opzichte van de MRDH zien, maar niet ten opzichte van Nederland. De hoeveelheid fijnstof is in Nederland veel lager dan in Albrandswaard. De emissies van broeikasgassen per inwoner zijn fors lager dan in de MRDH en Nederland.

Samenleving & Welzijn: op dit domein laat Albrandswaard een overwegend gunstig beeld zien, zowel ten opzichte van de MRDH als Nederland.

Economie: Albrandswaard is ten opzichte van de MRDH en Nederland een economisch relatief sterke gemeente. Met name het mediaan inkomen en verhogen zijn er hoog.

Tabel 1.2 Brede welvaart op het economisch domein in Albrandswaard, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

Werkelijke waarden: in euro, als percentage van de bevolking 15-74 jaar, per 1.000 werkzame personen, kilometer

	Stand *Laatst bekende jaar*			*Verschil met*	
	Albrandswaard	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Materiële welvaart					
Mediaan inkomen *dzd euro*	35,9	28,5	29,8	7,4	6,1
Bruto binnenlands product *%*	0	3,6	4,3	n.a.	n.a.
Arbeid en vrije tijd					
Netto participatie *%*	75,6	69,9	72,2	5,7	3,4
Bruto participatie *%*	77,9	73,0	74,8	4,9	3,1
Hoogopgeleide bevolking *%*	33,2	32,8	36,6	0,4	-3,4
Werkloosheid *%*	3	4,3	3,5	-1,3	-0,5
Vacaturegraad *per 1.000*	0	52,9	51,7	n.a.	n.a.
Afstand openbaar vervoer *km*	0,3	0,3	0,4	0,0	-0,1
Economisch kapitaal					
Gem. schuld huishouden *dzd euro*	167,4	105,1	115,9	62,3	51,5
Mediaan vermogen huish. *dzd euro*	160,5	55,8	87,3	104,7	73,2

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Tabel 1.3 Brede welvaart op het domein Milieu in Albrandswaard, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

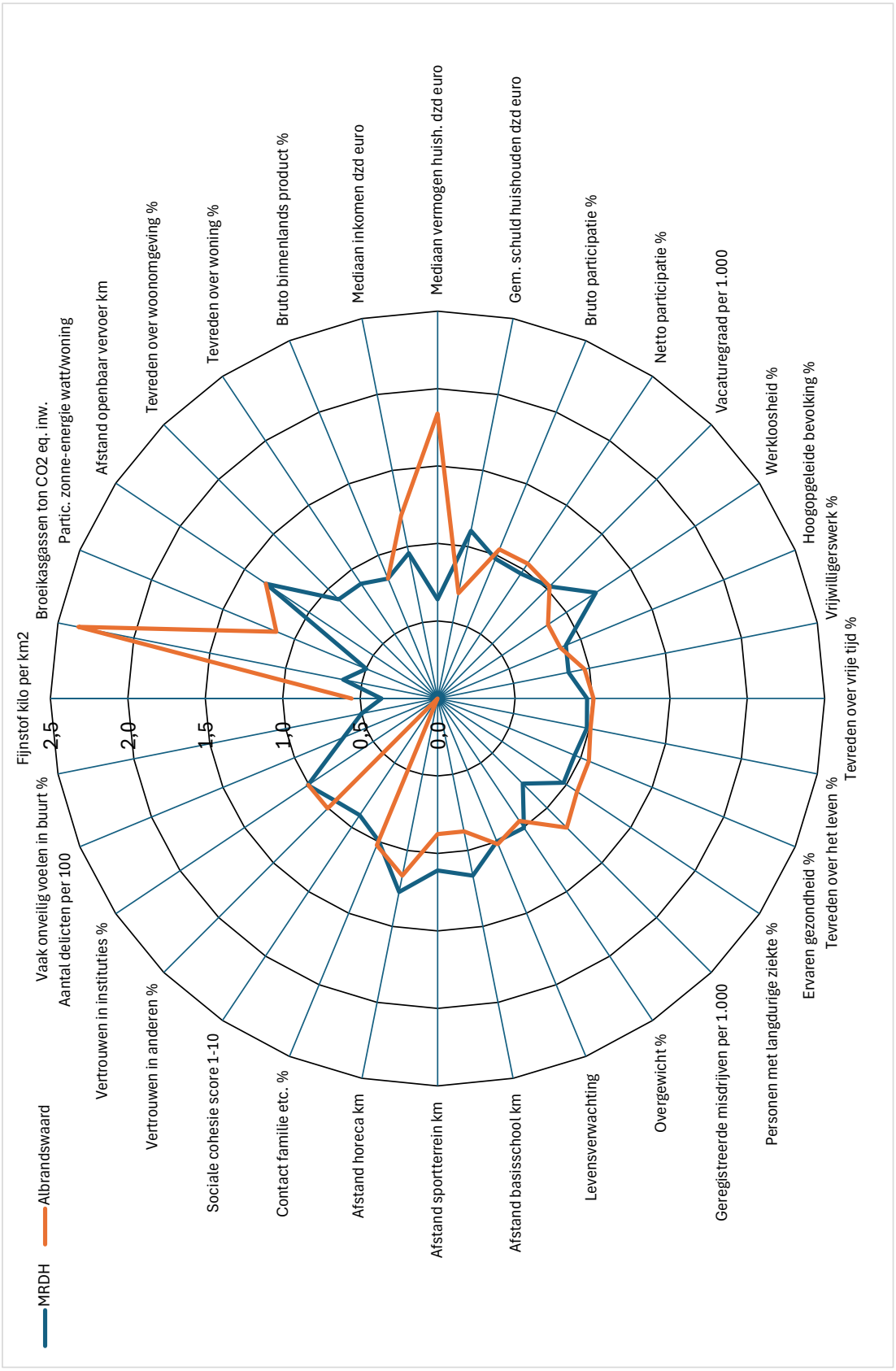
Werkelijke waarden

	Stand *Laatst bekende jaar*			*Verschil met*	
	Albrandswaard	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Milieu					
Natuurgebied *ha per 100 inw.*	11	4,5	29,0	6,5	-18,0
Fijnstof *kilo per km2*	1800	2764,5	1000,0	-964,5	800,0
Afstand openbaar groen *km*	0,3	0,4	0,5	-0,1	-0,2
Natuur- en bos *% oppervlakte*	25,6	18,9	29,8	6,7	-4,2
Broeikasgassen ton CO_2 eq. inw.	4,1	15,6	9,7	-11,5	-5,6
Kwaliteit binnenwateren *1-4*	0	3,3	0,0	n.a.	n.a.
Kwaliteit kustwateren *1-4*	0	3,6	0,0	n.a.	n.a.
Natuurlijk kapitaal					
Partic. zonne-energie *watt/woning*	1070	474,4	950,0	595,6	120,0
Bebouwd terrein *% opp.*	22,9	34,8	11,0	-11,9	11,9
Fosfaat *kilo per ha.*	0			n.a.	n.a.
Groen-blauwe ruimte *m2 inw.*	369,6	190,2	574,5	179,4	-204,9
Stikstof *kilo per ha*	0			n.a.	n.a.

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Figuur 1.1 Brede welvaart in Albrandswaard en Metropoolregio Rotterdam Den Haag ten opzichte van Nederland

Nederland = 1 , hoger/lager dan 1 aangepast aan beoordeling indicator

Bron: CBS; bewerking VU/NEO/EUR

2 Barendrecht

Tabel 1.1 Brede welvaart op het domein Samenleving & Welzijn in Barendrecht, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

Werkelijke waarden: als % van de bevolking, jaar, kilometer, per 100 of per 1000 inwoners

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Barendrecht	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Subjectief welzijn					
Tevreden over het leven *%*	82,9	82,0	83,4	0,9	-0,5
Tevreden over vrije tijd *%*	71,3	71,7	74,3	-0,4	-3,0
Gezondheid					
Overgewicht *%*	55,2	50,1	50,3	5,1	4,9
Ervaren gezondheid *%*	72,7	67,0	70	5,7	2,7
Levensverwachting	83,5	81,3	81,35	2,2	2,2
Personen met langdurige ziekte *%*	32,5	33,7	33	-1,2	-0,5
Wonen					
Tevreden over woonomgeving *%*	0	75,8	83,8	n.a.	n.a.
Tevreden over woning *%*	0	76,2	85,6	n.a.	n.a.
Afstand sportterrein *km*	1	0,9	1	0,1	0,0
Afstand basisschool *km*	0,8	0,6	0,7	0,2	0,1
Afstand horeca *km*	1,7	1,1	1,4	0,6	0,3
Samenleving					
Contact familie etc. *%*	71,4	71,2	71,6	0,2	-0,2
Vertrouwen in instituties *%*	64,9	61,8	61,3	3,1	3,6
Vertrouwen in anderen *%*	59,5	61,7	66	-2,2	-6,5
Vrijwilligerswerk *%*	36	35,5	41,2	0,5	-5,2
Sociale cohesie *score 1-10*	0	5,8	6,4	n.a.	n.a.
Veiligheid					
Vaak onveilig voelen in buurt *%*	0	4,0	2	n.a.	n.a.
Aantal delicten *per 100 inwoners*	0	50,6	33,3	n.a.	n.a.
Geregistreerde misdrijven *per 1.000 inw.*	39	59,2	46	-20,2	-7,0

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Milieu: op de meeste indicatoren laat Barendrecht een ongunstig beeld zien. Qua broeikasgassen en particuliere zonne-energie is het beeld gunstig. Er is minder dan gemiddeld ruimte voor natuur, bos en groen-blauwe ruimte.

Samenleving & Welzijn: men is in Barendrecht minder tevreden over het leven en de vrije tijd. De gezondheid is er gunstig, maar het verschil met de MRDH en Nederland is klein. Het vertrouwen in anderen is er opvallend laag.

Economie: het mediane inkomen en vermogen zijn er betrekkelijk hoog; ook is de arbeidsmarktparticipatie hoger. Het aandeel hoger opgeleiden is er betrekkelijk laag.

Barendrecht is een welvarende gemeente, met een achterblijvende positie qua milieu en een gemiddelde kwaliteit van samenleving en welzijn.

Tabel 1.2 Brede welvaart op het economisch domein in Barendrecht, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

Werkelijke waarden: in euro, als percentage van de bevolking 15-74 jaar, per 1.000 werkzame personen, kilometer

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Barendrecht	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Materiële welvaart					
Mediaan inkomen *dzd euro*	35,2	28,5	29,8	6,7	5,4
Bruto binnenlands product *%*	0	3,6	4,3	n.a.	n.a.
Arbeid en vrije tijd					
Netto participatie *%*	74,3	69,9	72,2	4,4	2,1
Bruto participatie *%*	77	73,0	74,8	4,0	2,2
Hoogopgeleide bevolking *%*	31,8	32,8	36,6	-1,0	-4,8
Werkloosheid *%*	3,4	4,3	3,5	-0,9	-0,1
Vacaturegraad *per 1.000*	0	52,9	51,7	n.a.	n.a.
Afstand openbaar vervoer *km*	0,3	0,3	0,4	0,0	-0,1
Economisch kapitaal					
Gem. schuld huishouden *dzd euro*	160,5	105,1	115,9	55,4	44,6
Mediaan vermogen huish. *dzd euro*	169,4	55,8	87,3	113,6	82,1

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Tabel 1.3 Brede welvaart op het domein Milieu in Barendrecht, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

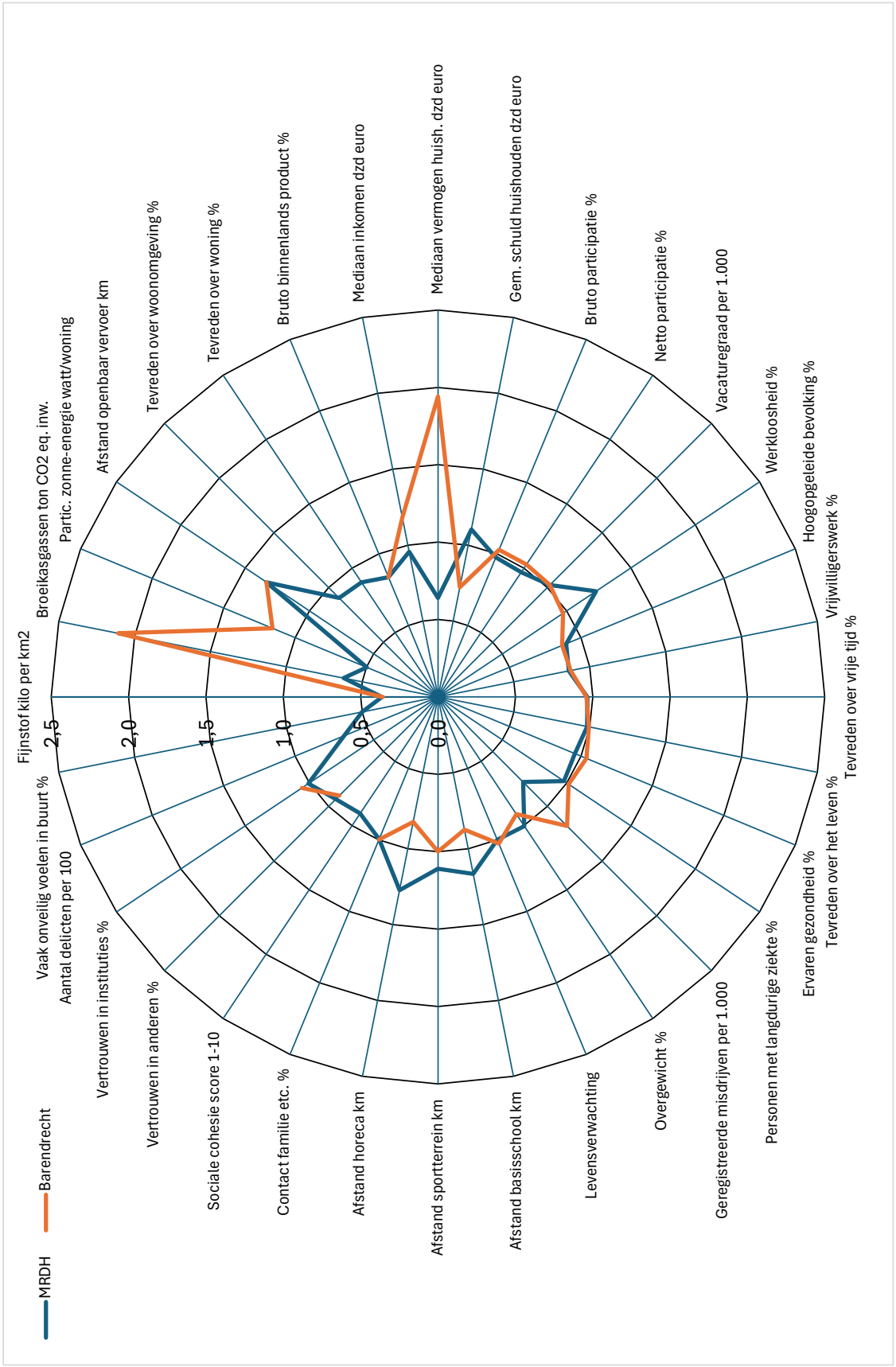
Werkelijke waarden

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Barendrecht	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Milieu					
Natuurgebied *ha per 100 inw.*	2	4,5	29,0	-2,5	-27,0
Fijnstof *kilo per km2*	2800	2764,5	1000,0	35,5	1800,0
Afstand openbaar groen *km*	0,4	0,4	0,5	0,0	-0,1
Natuur- en bos *% oppervlakte*	8,2	18,9	29,8	-10,7	-21,6
Broeikasgassen ton CO_2 eq. inw.	4,6	15,6	9,7	-11,0	-5,1
Kwaliteit binnenwateren *1-4*	0	3,3	0,0	n.a.	n.a.
Kwaliteit kustwateren *1-4*	0	3,6	0,0	n.a.	n.a.
Natuurlijk kapitaal					
Partic. zonne-energie *watt/woning*	1100	474,4	950,0	625,6	150,0
Bebouwd terrein *% opp.*	47,5	34,8	11,0	12,7	36,5
Fosfaat *kilo per ha.*	0			n.a.	n.a.
Groen-blauwe ruimte *m2 inw.*	187,4	190,2	574,5	-2,8	-387,1
Stikstof *kilo per ha*	0			n.a.	n.a.

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Figuur 1.1 Brede welvaart in Barendrecht en Metropoolregio Rotterdam Den Haag ten opzichte van Nederland

Nederland = 1 , hoger/lager dan 1 aangepast aan beoordeling indicator

Bron: CBS; bewerking VU/NEO/EUR

3 Capelle aan den IJssel

Tabel 1.1 Brede welvaart op het domein Samenleving & Welzijn in Capelle aan den IJssel, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022
Werkelijke waarden: als % van de bevolking, jaar, kilometer, per 100 of per 1000 inwoners

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Capelle aan den IJssel	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Subjectief welzijn					
Tevreden over het leven *%*	83,5	82,0	83,4	1,5	0,1
Tevreden over vrije tijd *%*	72,3	71,7	74,3	0,6	-2,0
Gezondheid					
Overgewicht *%*	55,9	50,1	50,3	5,8	5,6
Ervaren gezondheid *%*	64,7	67,0	70	-2,3	-5,3
Levensverwachting	81,6	81,3	81,35	0,3	0,3
Personen met langdurige ziekte *%*	35,5	33,7	33	1,8	2,5
Wonen					
Tevreden over woonomgeving *%*	0	75,8	83,8	n.a.	n.a.
Tevreden over woning *%*	0	76,2	85,6	n.a.	n.a.
Afstand sportterrein *km*	0,9	0,9	1	0,0	-0,1
Afstand basisschool *km*	0,7	0,6	0,7	0,1	0,0
Afstand horeca *km*	1,8	1,1	1,4	0,7	0,4
Samenleving					
Contact familie etc. *%*	72,1	71,2	71,6	0,9	0,5
Vertrouwen in instituties *%*	55,7	61,8	61,3	-6,1	-5,6
Vertrouwen in anderen *%*	55,1	61,7	66	-6,6	-10,9
Vrijwilligerswerk *%*	33,5	35,5	41,2	-2,0	-7,7
Sociale cohesie *score 1-10*	0	5,8	6,4	n.a.	n.a.
Veiligheid					
Vaak onveilig voelen in buurt *%*	0	4,0	2	n.a.	n.a.
Aantal delicten *per 100 inwoners*	0	50,6	33,3	n.a.	n.a.
Geregistreerde misdrijven *per 1.000 inw.*	41	59,2	46	-18,2	-5,0

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Milieu: De gemeente Capelle aan den IJssel heeft een relatief lage milieukwaliteit. De uitstoot van fijnstof is er vergelijkbaar met het gemiddelde van de MRDH, maar fors hoger dan Nederland. Er is weinig natuur, bos en groen-blauwe ruimte.

Samenleving & Welzijn: Men is er tevreden over het leven, maar niet over de vrije tijd. Qua gezondheid en samenleving is er een achterstandspositie.

Economie: Het mediane inkomen en vermogen liggen dichtbij het gemiddelde van de MRDH, maar wat lager dan het gemiddelde van Nederland. De arbeidsparticipatie is weinig hoger dan in de MRDH, maar lager dan dat van Nederland.

Capelle aan den IJssel is qua welvaart gemiddeld, maar biedt haar inwoners een relatief lage milieukwaliteit en enige achterstand op het gebied van samenleving en welzijn.

Tabel 1.2 Brede welvaart op het economisch domein in Capelle aan den IJssel, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

Werkelijke waarden: in euro, als percentage van de bevolking 15-74 jaar, per 1.000 werkzame personen, kilometer

	Stand *Laatst bekende jaar* Capelle aan den IJssel	MRDH	Nederland	MRDH	Nederland
Materiële welvaart					
Mediaan inkomen *dzd euro*	29,6	28,5	29,8	1,1	-0,2
Bruto binnenlands product *%*	0	3,6	4,3	n.a.	n.a.
Arbeid en vrije tijd					
Netto participatie *%*	70,3	69,9	72,2	0,4	-1,9
Bruto participatie *%*	73,2	73,0	74,8	0,2	-1,6
Hoogopgeleide bevolking *%*	29,3	32,8	36,6	-3,5	-7,3
Werkloosheid *%*	3,9	4,3	3,5	-0,4	0,4
Vacaturegraad *per 1.000*	0	52,9	51,7	n.a.	n.a.
Afstand openbaar vervoer *km*	0,3	0,3	0,4	0,0	-0,1
Economisch kapitaal					
Gem. schuld huishouden *dzd euro*	102,2	105,1	115,9	-2,9	-13,7
Mediaan vermogen huish. *dzd euro*	65,8	55,8	87,3	10,0	-21,5

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Tabel 1.3 Brede welvaart op het domein Milieu in Capelle aan den IJssel, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

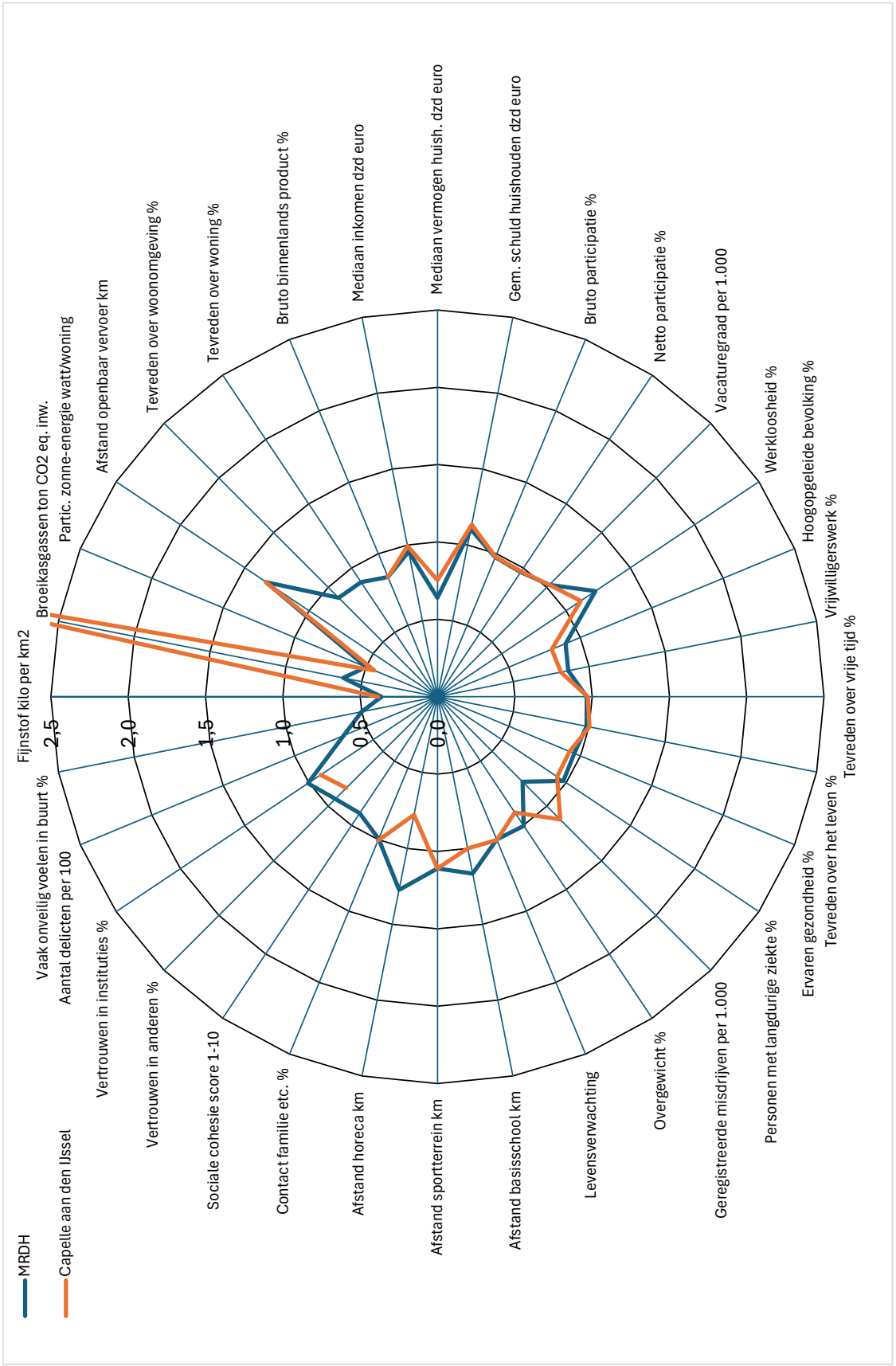
Werkelijke waarden

	Stand *Laatst bekende jaar* Capelle aan den IJssel	MRDH	Nederland	MRDH	Nederland
Milieu					
Natuurgebied *ha per 100 inw.*	0	4,5	29,0	n.a.	n.a.
Fijnstof *kilo per km2*	2600	2764,5	1000,0	-164,5	1600,0
Afstand openbaar groen *km*	0,4	0,4	0,5	0,0	-0,1
Natuur- en bos *% oppervlakte*	0,4	18,9	29,8	-18,5	-29,4
Broeikasgassen ton CO_2 eq. inw.	2,6	15,6	9,7	-13,0	-7,1
Kwaliteit binnenwateren *1-4*	0	3,3	0,0	n.a.	n.a.
Kwaliteit kustwateren *1-4*	0	3,6	0,0	n.a.	n.a.
Natuurlijk kapitaal					
Partic. zonne-energie *watt/woning*	420	474,4	950,0	-54,4	-530,0
Bebouwd terrein *% opp.*	65,5	34,8	11,0	30,7	54,5
Fosfaat *kilo per ha.*	0			n.a.	n.a.
Groen-blauwe ruimte *m2 inw.*	77,6	190,2	574,5	-112,6	-496,9
Stikstof *kilo per ha*	0			n.a.	n.a.

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Figuur 1.1 Brede welvaart in Capelle aan den IJssel, Metropoolregio Rotterdam Den Haag ten opzichte van Nederland

Nederland = 1 , hoger/lager dan 1 aangepast aan beoordeling indicator

Bron: CBS; bewerking VU/NEO/EUR

4 Delft

Tabel 1.1 Brede welvaart op het domein Samenleving & Welzijn in Delft, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

Werkelijke waarden: als % van de bevolking, jaar, kilometer, per 100 of per 1000 inwoners

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Delft	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Subjectief welzijn					
Tevreden over het leven *%*	82,3	82,0	83,4	0,3	-1,1
Tevreden over vrije tijd *%*	70,8	71,7	74,3	-0,9	-3,5
Gezondheid					
Overgewicht *%*	39,1	50,1	50,3	-11,0	-11,2
Ervaren gezondheid *%*	71,9	67,0	70	4,9	1,9
Levensverwachting	81,7	81,3	81,35	0,4	0,4
Personen met langdurige ziekte *%*	29,4	33,7	33	-4,3	-3,6
Wonen					
Tevreden over woonomgeving *%*	81,5	75,8	83,8	5,7	-2,3
Tevreden over woning *%*	73,9	76,2	85,6	-2,3	-11,7
Afstand sportterrein *km*	1	0,9	1	0,1	0,0
Afstand basisschool *km*	0,6	0,6	0,7	0,0	-0,1
Afstand horeca *km*	0,8	1,1	1,4	-0,3	-0,6
Samenleving					
Contact familie etc. *%*	70,2	71,2	71,6	-1,0	-1,4
Vertrouwen in instituties *%*	66,4	61,8	61,3	4,6	5,1
Vertrouwen in anderen *%*	75	61,7	66	13,3	9,0
Vrijwilligerswerk *%*	42,9	35,5	41,2	7,4	1,7
Sociale cohesie *score 1-10*	5,9	5,8	6,4	0,1	-0,5
Veiligheid					
Vaak onveilig voelen in buurt *%*	1,8	4,0	2	-2,2	-0,2
Aantal delicten *per 100 inwoners*	41,8	50,6	33,3	-8,8	8,5
Geregistreerde misdrijven *per 1.000 inw.*	54	59,2	46	-5,2	8,0

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Milieu: De uitstoot van broeikasgassen is er laag. Op alle andere indicatoren laat Delft een achterstand zien. Er is weinig ruimte per inwoner voor natuur, bus en groen-blauwe ruimte. De hoeveelheid fijnstof per km^2 is er hoog.

Samenleving & Welzijn: Men is in Delft minder tevreden over het leven, vrije tijd en de woonomgeving. Qua gezondheid is het beeld relatief gunstig. Het beeld dat men van de samenleving heeft is betrekkelijk gunstig. Delft is veiliger dan de MRDH, maar minder veilig dan Nederland.

Economie: het mediane inkomen en vermogen zijn er lager dan in Nederland en de MRDH. De participatie is er lager dan in Nederland en de MRDH. Het aandeel hoger opgeleiden is er evenwel relatief hoog.

Delft is een minder welvarende gemeente, met een achterstand op het domeinen Economie en Milieu. Het domein Samenleving & Welzijn laat dan een relatief gunstig beeld zien.

Tabel 1.2 Brede welvaart op het economisch domein in Delft, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

Werkelijke waarden: in euro, als percentage van de bevolking 15-74 jaar, per 1.000 werkzame personen, kilometer

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Delft	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Materiële welvaart					
Mediaan inkomen *dzd euro*	24,8	28,5	29,8	-3,7	-5,0
Bruto binnenlands product *%*	0	3,6	4,3	n.a.	n.a.
Arbeid en vrije tijd					
Netto participatie *%*	69,3	69,9	72,2	-0,6	-2,9
Bruto participatie *%*	72,6	73,0	74,8	-0,4	-2,2
Hoogopgeleide bevolking *%*	46,1	32,8	36,6	13,3	9,5
Werkloosheid *%*	4,5	4,3	3,5	0,2	1,0
Vacaturegraad *per 1.000*	0	52,9	51,7	n.a.	n.a.
Afstand openbaar vervoer *km*	0,2	0,3	0,4	-0,1	-0,2
Economisch kapitaal					
Gem. schuld huishouden *dzd euro*	74,7	105,1	115,9	-30,4	-41,2
Mediaan vermogen huish. *dzd euro*	15,7	55,8	87,3	-40,1	-71,6

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Tabel 1.3 Brede welvaart op het domein Milieu in Delft, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

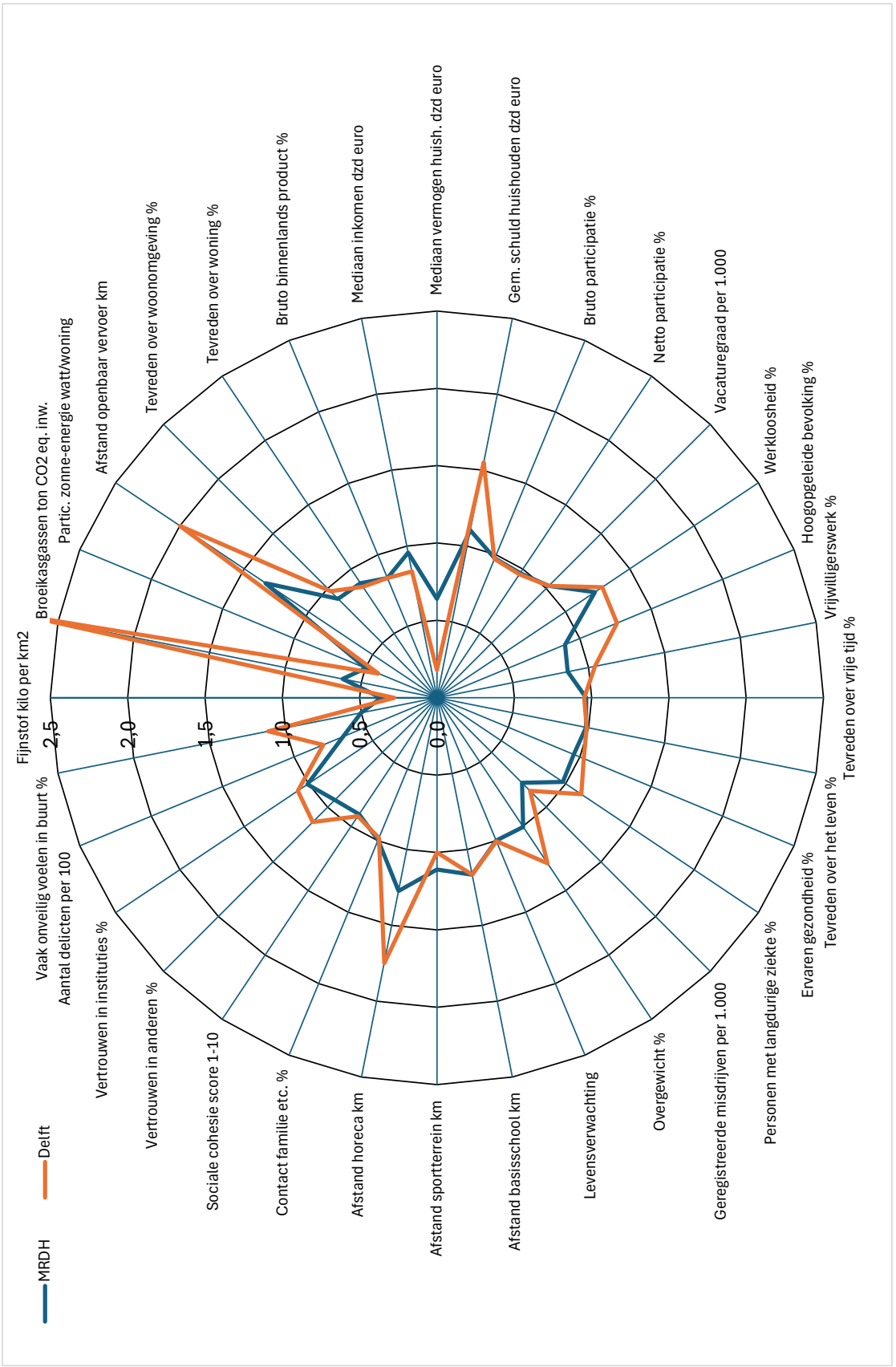
Werkelijke waarden

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Delft	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Milieu					
Natuurgebied *ha per 100 inw.*	2	4,5	29,0	-2,5	-27,0
Fijnstof *kilo per km2*	3600	2764,5	1000,0	835,5	2600,0
Afstand openbaar groen *km*	0,5	0,4	0,5	0,1	0,0
Natuur- en bos *% oppervlakte*	14,4	18,9	29,8	-4,5	-15,4
Broeikasgassen ton CO_2 eq. inw.	3,6	15,6	9,7	-12,0	-6,1
Kwaliteit binnenwateren *1-4*	0	3,3	0,0	n.a.	n.a.
Kwaliteit kustwateren *1-4*	0	3,6	0,0	n.a.	n.a.
Natuurlijk kapitaal					
Partic. zonne-energie *watt/woning*	390	474,4	950,0	-84,4	-560,0
Bebouwd terrein *% opp.*	53,6	34,8	11,0	18,8	42,6
Fosfaat *kilo per ha.*	0			n.a.	n.a.
Groen-blauwe ruimte *m2 inw.*	85,4	190,2	574,5	-104,8	-489,1
Stikstof *kilo per ha*	0			n.a.	n.a.

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Figuur 1.1 Brede welvaart in Delft en Metropoolregio Rotterdam Den Haag ten opzichte van Nederland

Nederland = 1 , hoger/lager dan 1 aangepast aan beoordeling indicator

Bron: CBS; bewerking VU/NEO/EUR

5 Krimpen aan den IJssel

Tabel 1.1 Brede welvaart op het domein Samenleving & Welzijn in Krimpen aan den IJssel, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

Werkelijke waarden: als % van de bevolking, jaar, kilometer, per 100 of per 1000 inwoners

	Stand *Laatst bekende jaar*				
	Krimpen aan den IJssel	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Subjectief welzijn					
Tevreden over het leven *%*	0	82,0	83,4	n.a.	n.a.
Tevreden over vrije tijd *%*	0	71,7	74,3	n.a.	n.a.
Gezondheid					
Overgewicht *%*	54,1	50,1	50,3	4,0	3,8
Ervaren gezondheid *%*	68,1	67,0	70	1,1	-1,9
Levensverwachting	83,2	81,3	81,35	1,9	1,9
Personen met langdurige ziekte *%*	36	33,7	33	2,3	3,0
Wonen					
Tevreden over woonomgeving *%*	0	75,8	83,8	n.a.	n.a.
Tevreden over woning *%*	0	76,2	85,6	n.a.	n.a.
Afstand sportterrein *km*	1	0,9	1	0,1	0,0
Afstand basisschool *km*	0,7	0,6	0,7	0,1	0,0
Afstand horeca *km*	2,1	1,1	1,4	1,0	0,7
Samenleving					
Contact familie etc. *%*	72	71,2	71,6	0,8	0,4
Vertrouwen in instituties *%*	60	61,8	61,3	-1,8	-1,3
Vertrouwen in anderen *%*	56,3	61,7	66	-5,4	-9,7
Vrijwilligerswerk *%*	39,8	35,5	41,2	4,3	-1,4
Sociale cohesie *score 1-10*	0	5,8	6,4	n.a.	n.a.
Veiligheid					
Vaak onveilig voelen in buurt *%*	0	4,0	2	n.a.	n.a.
Aantal delicten *per 100 inwoners*	0	50,6	33,3	n.a.	n.a.
Geregistreerde misdrijven *per 1.000 inw.*	22	59,2	46	-37,2	-24,0

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Milieu: De gemeente Krimpen aan den IJssel heeft een lage milieukwaliteit. De uitstoot van fijnstof is er fors hoger dan in de MRDH en Nederland. Er is weinig natuur, bos en groen-blauwe ruimte. De broeikasgasemissie zijn er laag.

Samenleving & Welzijn: Qua gezondheid is er een achterstandspositie, maar de levensverwachting is er juist hoog. Qua samenleving vertrouwt men er de familie etc., maar niet de samenleving en de anderen.

Economie: Het mediane inkomen en vermogen liggen dichtbij het gemiddelde van de MRDH en Nederland. De arbeidsparticipatie is er gunstig. Het aandeel hoger opgeleiden is er laag.

Capelle aan den IJssel is qua welvaart gemiddeld, maar biedt haar inwoners een relatief lage milieukwaliteit en achterstand op het gebied van samenleving en welzijn.

Tabel 1.2 Brede welvaart op het economisch domein in Krimpen aan den IJssel, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

Werkelijke waarden: in euro, als percentage van de bevolking 15-74 jaar, per 1.000 werkzame personen, kilometer

	Stand *Laatst bekende jaar* Krimpen aan den IJssel	MRDH	Nederland	MRDH	Nederland
Materiële welvaart					
Mediaan inkomen *dzd euro*	30,6	28,5	29,8	2,1	0,8
Bruto binnenlands product *%*	0	3,6	4,3	n.a.	n.a.
Arbeid en vrije tijd					
Netto participatie *%*	72,6	69,9	72,2	2,7	0,4
Bruto participatie *%*	75,1	73,0	74,8	2,1	0,3
Hoogopgeleide bevolking *%*	25,6	32,8	36,6	-7,2	-11,0
Werkloosheid *%*	3,3	4,3	3,5	-1,0	-0,2
Vacaturegraad *per 1.000*	0	52,9	51,7	n.a.	n.a.
Afstand openbaar vervoer *km*	0,3	0,3	0,4	0,0	-0,1
Economisch kapitaal					
Gem. schuld huishouden *dzd euro*	113,9	105,1	115,9	8,8	-2,0
Mediaan vermogen huish. *dzd euro*	114,2	55,8	87,3	58,4	26,9

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Tabel 1.3 Brede welvaart op het domein Milieu in Q, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

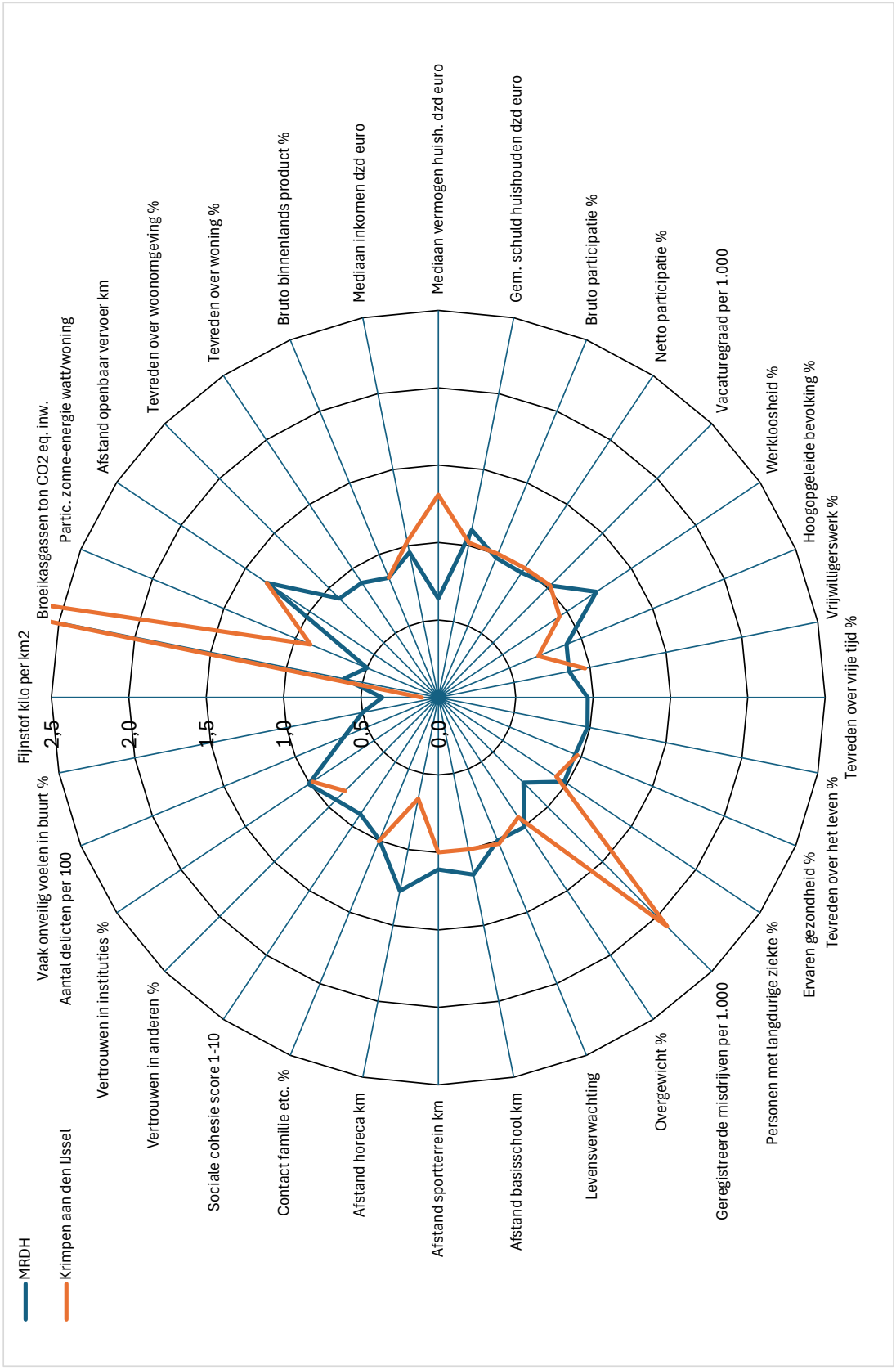
Werkelijke waarden

	Stand *Laatst bekende jaar* Krimpen aan den IJssel	MRDH	Nederland	MRDH	Nederland
Milieu					
Natuurgebied *ha per 100 inw.*	1	4,5	29,0	-3,5	-28,0
Fijnstof *kilo per km2*	9400	2764,5	1000,0	6635,5	8400,0
Afstand openbaar groen *km*	0,3	0,4	0,5	-0,1	-0,2
Natuur- en bos *% oppervlakte*	8,4	18,9	29,8	-10,5	-21,4
Broeikasgassen ton CO_2 eq. inw.	2,2	15,6	9,7	-13,4	-7,5
Kwaliteit binnenwateren *1-4*	0	3,3	0,0	n.a.	n.a.
Kwaliteit kustwateren *1-4*	0	3,6	0,0	n.a.	n.a.
Natuurlijk kapitaal					
Partic. zonne-energie *watt/woning*	850	474,4	950,0	375,6	-100,0
Bebouwd terrein *% opp.*	70,2	34,8	11,0	35,4	59,2
Fosfaat *kilo per ha.*	0			n.a.	n.a.
Groen-blauwe ruimte *m2 inw.*	110,7	190,2	574,5	-79,5	-463,8
Stikstof *kilo per ha*	0			n.a.	n.a.

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Figuur 1.1 Brede welvaart in Krimpen aan den IJssel en Metropoolregio Rotterdam Den Haag ten opzichte van Nederland

Nederland = 1 , hoger/lager dan 1 aangepast aan beoordeling indicator

Bron: CBS; bewerking VU/NEO/EUR

6 Lansingerland

Tabel 1.1 Brede welvaart op het domein Samenleving & Welzijn in Lansingerland, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

Werkelijke waarden: als % van de bevolking, jaar, kilometer, per 100 of per 1000 inwoners

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Lansingerland	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Subjectief welzijn					
Tevreden over het leven *%*	86,4	82,0	83,4	4,4	3,0
Tevreden over vrije tijd *%*	74,3	71,7	74,3	2,6	0,0
Gezondheid					
Overgewicht *%*	49	50,1	50,3	-1,1	-1,3
Ervaren gezondheid *%*	76,6	67,0	70	9,6	6,6
Levensverwachting	83,4	81,3	81,35	2,1	2,1
Personen met langdurige ziekte *%*	30,1	33,7	33	-3,6	-2,9
Wonen					
Tevreden over woonomgeving *%*	0	75,8	83,8	n.a.	n.a.
Tevreden over woning *%*	0	76,2	85,6	n.a.	n.a.
Afstand sportterrein *km*	1,1	0,9	1	0,2	0,1
Afstand basisschool *km*	0,8	0,6	0,7	0,2	0,1
Afstand horeca *km*	2,7	1,1	1,4	1,6	1,3
Samenleving					
Contact familie etc. *%*	74,6	71,2	71,6	3,4	3,0
Vertrouwen in instituties *%*	63,6	61,8	61,3	1,8	2,3
Vertrouwen in anderen *%*	71,4	61,7	66	9,7	5,4
Vrijwilligerswerk *%*	44,6	35,5	41,2	9,1	3,4
Sociale cohesie *score 1-10*	0	5,8	6,4	n.a.	n.a.
Veiligheid					
Vaak onveilig voelen in buurt *%*	0	4,0	2	n.a.	n.a.
Aantal delicten *per 100 inwoners*	0	50,6	33,3	n.a.	n.a.
Geregistreerde misdrijven *per 1.000 inw.*	30	59,2	46	-29,2	-16,0

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Milieu: Lansingerland laat op het domein Milieu een wisselend beeld zien. Qua broeikasgassen en particuliere zonne-energie is het beeld gunstig. Er is daarentegen minder dan gemiddeld ruimte voor natuur, bos en groen-blauwe ruimte. De hoeveelheid fijnstof per km^2 is fors lager dan dan in de gehele MRDH, maar iets hoger dan dat van Nederland.

Samenleving & Welzijn: men is in Lansingerland relatief tevreden over het leven en de vrije tijd. De gezondheid is er gunstig, en het verschil met de MRDH en Nederland is groot. Dat geldt ook voor het onderdeel Samenleving (hoog vertrouwen, contact met familie en vrijwilligerswerk) .

Economie: het mediane inkomen en vermogen zijn er betrekkelijk hoog; ook is de arbeidsmarktparticipatie hoger. Het aandeel hoger opgeleiden is er hoog.

Lansingerland heeft een wisselden milieukwaliteit, maar het is qua welvaart en samenleving een welvarende gemeente. Het hoge aandeel hoger opgeleiden draagt daar aan bij.

Tabel 1.2 Brede welvaart op het economisch domein in Lansingerland, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

Werkelijke waarden: in euro, als percentage van de bevolking 15-74 jaar, per 1.000 werkzame personen, kilometer

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Lansingerland	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Materiële welvaart					
Mediaan inkomen *dzd euro*	36,4	28,5	29,8	7,9	6,6
Bruto binnenlands product *%*	0	3,6	4,3	n.a.	n.a.
Arbeid en vrije tijd					
Netto participatie *%*	77,7	69,9	72,2	7,8	5,5
Bruto participatie *%*	80,1	73,0	74,8	7,1	5,3
Hoogopgeleide bevolking *%*	39,4	32,8	36,6	6,6	2,8
Werkloosheid *%*	3	4,3	3,5	-1,3	-0,5
Vacaturegraad *per 1.000*	0	52,9	51,7	n.a.	n.a.
Afstand openbaar vervoer *km*	0,4	0,3	0,4	0,1	0,0
Economisch kapitaal					
Gem. schuld huishouden *dzd euro*	192,6	105,1	115,9	87,5	76,7
Mediaan vermogen huish. *dzd euro*	224,5	55,8	87,3	168,7	137,2

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Tabel 1.3 Brede welvaart op het domein Milieu in Lansingerland, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

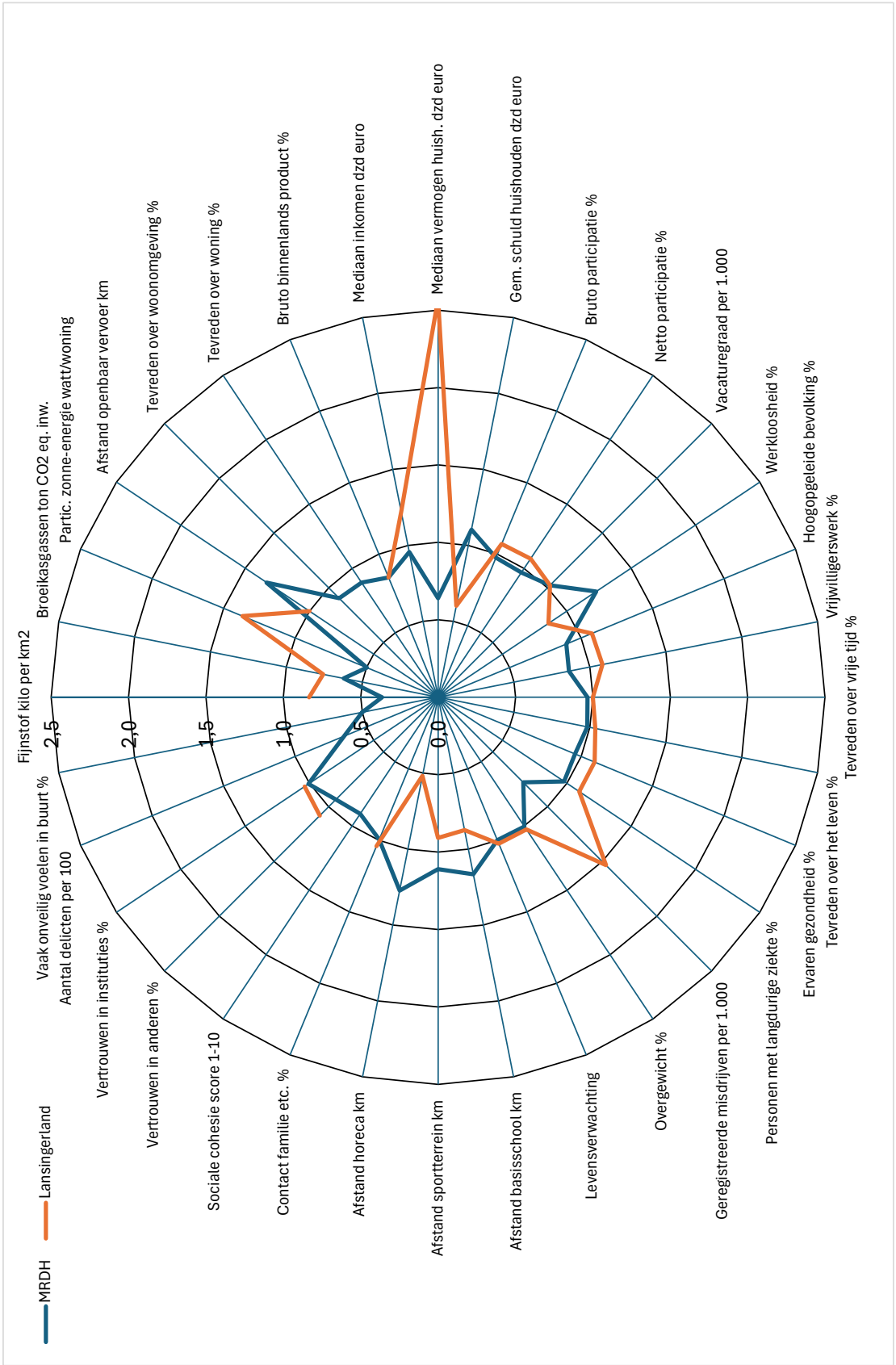
Werkelijke waarden

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Lansingerland	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Milieu					
Natuurgebied *ha per 100 inw.*	3	4,5	29,0	-1,5	-26,0
Fijnstof *kilo per km2*	1200	2764,5	1000,0	-1564,5	200,0
Afstand openbaar groen *km*	0,5	0,4	0,5	0,1	0,0
Natuur- en bos *% oppervlakte*	7,8	18,9	29,8	-11,1	-22,0
Broeikasgassen ton CO_2 eq. inw.	12,8	15,6	9,7	-2,8	3,1
Kwaliteit binnenwateren *1-4*	0	3,3	0,0	n.a.	n.a.
Kwaliteit kustwateren *1-4*	0	3,6	0,0	n.a.	n.a.
Natuurlijk kapitaal					
Partic. zonne-energie *watt/woning*	1300	474,4	950,0	825,6	350,0
Bebouwd terrein *% opp.*	21,5	34,8	11,0	-13,3	10,5
Fosfaat *kilo per ha.*	0			n.a.	n.a.
Groen-blauwe ruimte *m2 inw.*	242,6	190,2	574,5	52,4	-331,9
Stikstof *kilo per ha*	0			n.a.	n.a.

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Figuur 1.1 Brede welvaart in Lansingerland en Metropoolregio Rotterdam Den Haag ten opzichte van Nederland

Nederland = 1 , hoger/lager dan 1 aangepast aan beoordeling indicator

Bron: CBS; bewerking VU/NEO/EUR

7 Leidschendam-Voorburg

Tabel 1.1 Brede welvaart op het domein Samenleving & Welzijn in Leidschendam-Voorburg, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022
Werkelijke waarden: als % van de bevolking, jaar, kilometer, per 100 of per 1000 inwoners

	Stand Leidschendam-Voorburg	MRDH	Nederland	MRDH	Nederland
Subjectief welzijn					
Tevreden over het leven *%*	84,8	82,0	83,4	2,8	1,4
Tevreden over vrije tijd *%*	73,5	71,7	74,3	1,8	-0,8
Gezondheid					
Overgewicht *%*	46,5	50,1	50,3	-3,6	-3,8
Ervaren gezondheid *%*	71,5	67,0	70	4,5	1,5
Levensverwachting	83,2	81,3	81,35	1,9	1,9
Personen met langdurige ziekte *%*	33,2	33,7	33	-0,5	0,2
Wonen					
Tevreden over woonomgeving *%*	0	75,8	83,8	n.a.	n.a.
Tevreden over woning *%*	0	76,2	85,6	n.a.	n.a.
Afstand sportterrein *km*	0,8	0,9	1	-0,1	-0,2
Afstand basisschool *km*	0,6	0,6	0,7	0,0	-0,1
Afstand horeca *km*	1,1	1,1	1,4	0,0	-0,3
Samenleving					
Contact familie etc. *%*	72,2	71,2	71,6	1,0	0,6
Vertrouwen in instituties *%*	65	61,8	61,3	3,2	3,7
Vertrouwen in anderen *%*	65,1	61,7	66	3,4	-0,9
Vrijwilligerswerk *%*	36,2	35,5	41,2	0,7	-5,0
Sociale cohesie *score 1-10*	6,4	5,8	6,4	0,6	0,0
Veiligheid					
Vaak onveilig voelen in buurt *%*	2	4,0	2	-2,0	0,0
Aantal delicten *per 100 inwoners*	28,8	50,6	33,3	-21,8	-4,5
Geregistreerde misdrijven *per 1.000 inw.*	46	59,2	46	-13,2	0,0

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Milieu: Leidschendam-Voorburg laat op het domein Milieu een wisselend beeld zien. Qua broeikasgassen is het beeld gunstig, maar weinig ruimte voor natuur, bos en groen-blauwe ruimte. De hoeveelheid fijnstof per km^2 is er gunstig en iets hoger dan dat van Nederland.

Samenleving & Welzijn: men is in Lansingerland relatief tevreden over het leven en de vrije tijd. De gezondheid is er gunstig en het verschil met de MRDH en Nederland is betrekkelijk groot. Dat geldt ook voor het onderdeel Samenleving.

Economie: het mediane inkomen valt er niet op, maar het vermogen is er relatief hoog. De arbeidsmarktparticipatie ligt niettemin dicht tegen het gemiddelde van de MRDH en Nederland aan. Het aandeel hoger opgeleiden is er hoog.

Leidschendam-Voorburg heeft een wisselende milieukwaliteit. Ondanks het hoge aandeel hoger opgeleiden en relatief veel vermogen, valt de participatie niet op.

Tabel 1.2 Brede welvaart op het economisch domein in Leidschendam-Voorburg, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

Werkelijke waarden: in euro, als percentage van de bevolking 15-74 jaar, per 1.000 werkzame personen, kilometer

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Leidschendam-Voorburg	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Materiële welvaart					
Mediaan inkomen *dzd euro*	32,3	28,5	29,8	3,8	2,5
Bruto binnenlands product *%*	0	3,6	4,3	n.a.	n.a.
Arbeid en vrije tijd					
Netto participatie *%*	70,8	69,9	72,2	0,9	-1,4
Bruto participatie *%*	73,5	73,0	74,8	0,5	-1,3
Hoogopgeleide bevolking *%*	43,4	32,8	36,6	10,6	6,8
Werkloosheid *%*	3,6	4,3	3,5	-0,7	0,1
Vacaturegraad *per 1.000*	0	52,9	51,7	n.a.	n.a.
Afstand openbaar vervoer *km*	0,3	0,3	0,4	0,0	-0,1
Economisch kapitaal					
Gem. schuld huishouden *dzd euro*	130,9	105,1	115,9	25,8	15,0
Mediaan vermogen huish. *dzd euro*	114,3	55,8	87,3	58,5	27,0

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Tabel 1.3 Brede welvaart op het domein Milieu in Leidschendam-Voorburg, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

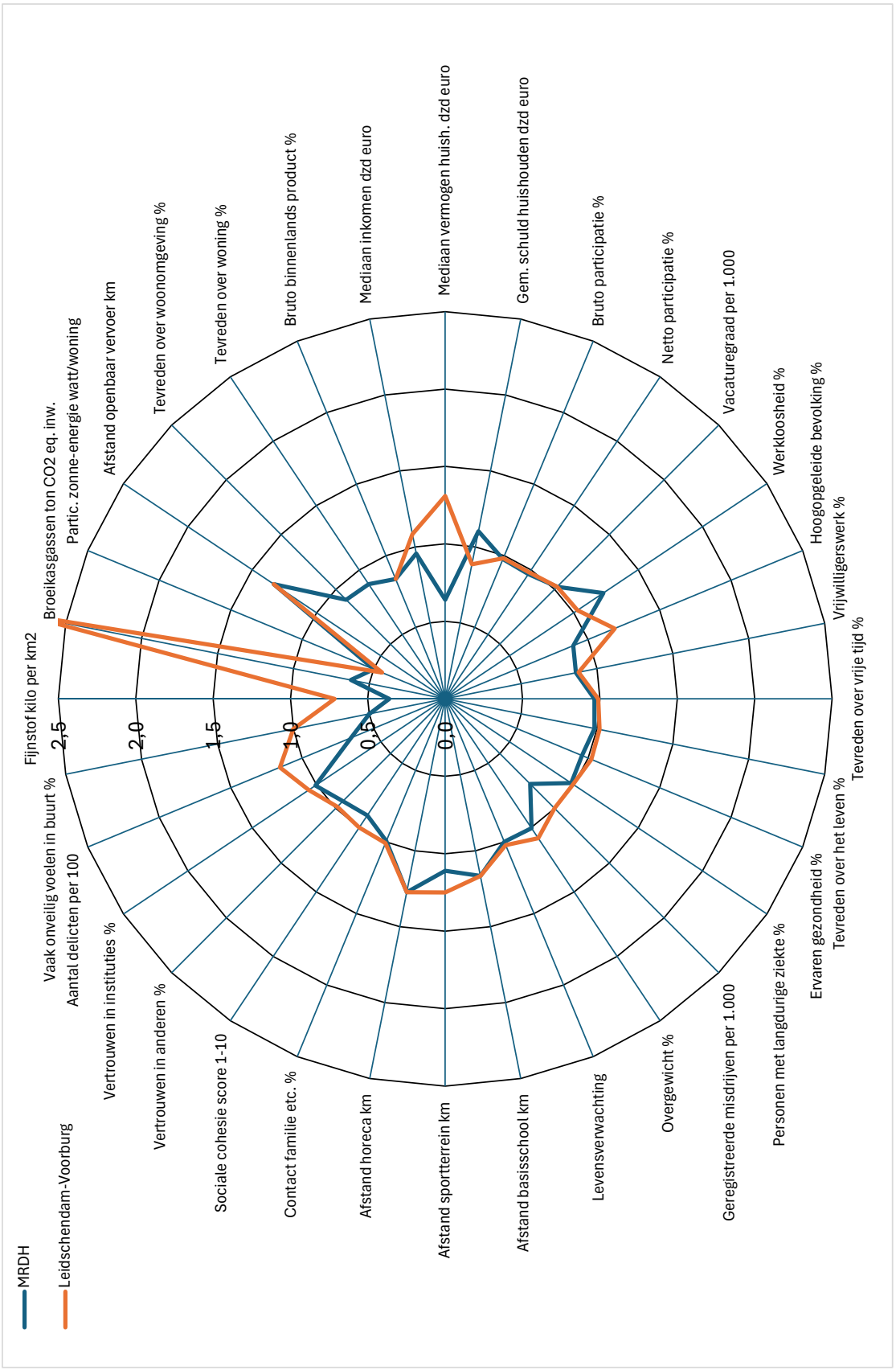
Werkelijke waarden

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Leidschendam-Voorburg	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Milieu					
Natuurgebied *ha per 100 inw.*	2	4,5	29,0	-2,5	-27,0
Fijnstof *kilo per km2*	1400	2764,5	1000,0	-1364,5	400,0
Afstand openbaar groen *km*	0,4	0,4	0,5	0,0	-0,1
Natuur- en bos *% oppervlakte*	9,2	18,9	29,8	-9,7	-20,6
Broeikasgassen ton CO_2 eq. inw.	3,5	15,6	9,7	-12,1	-6,2
Kwaliteit binnenwateren *1-4*	0	3,3	0,0	n.a.	n.a.
Kwaliteit kustwateren *1-4*	0	3,6	0,0	n.a.	n.a.
Natuurlijk kapitaal					
Partic. zonne-energie *watt/woning*	420	474,4	950,0	-54,4	-530,0
Bebouwd terrein *% opp.*	29,8	34,8	11,0	-5,0	18,8
Fosfaat *kilo per ha.*	0			n.a.	n.a.
Groen-blauwe ruimte *m2 inw.*	154,9	190,2	574,5	-35,3	-419,6
Stikstof *kilo per ha*	0			n.a.	n.a.

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Figuur 1.1 Brede welvaart in Leidschendam-Voorburg en Metropoolregio Rotterdam Den Haag ten opzichte van Nederland

Nederland = 1 , hoger/lager dan 1 aangepast aan beoordeling indicator

Bron: CBS; bewerking VU/NEO/EUR

8 Maassluis

Tabel 1.1 Brede welvaart op het domein Samenleving & Welzijn in Maassluis, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

Werkelijke waarden: als % van de bevolking, jaar, kilometer, per 100 of per 1000 inwoners

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Maassluis	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Subjectief welzijn					
Tevreden over het leven *%*	84,1	82,0	83,4	2,1	0,7
Tevreden over vrije tijd *%*	74,4	71,7	74,3	2,7	0,1
Gezondheid					
Overgewicht *%*	57,8	50,1	50,3	7,7	7,5
Ervaren gezondheid *%*	66,8	67,0	70	-0,2	-3,2
Levensverwachting	81,7	81,3	81,35	0,4	0,4
Personen met langdurige ziekte *%*	37	33,7	33	3,3	4,0
Wonen					
Tevreden over woonomgeving *%*	0	75,8	83,8	n.a.	n.a.
Tevreden over woning *%*	0	76,2	85,6	n.a.	n.a.
Afstand sportterrein *km*	0,9	0,9	1	0,0	-0,1
Afstand basisschool *km*	0,6	0,6	0,7	0,0	-0,1
Afstand horeca *km*	1,3	1,1	1,4	0,2	-0,1
Samenleving					
Contact familie etc. *%*	77,1	71,2	71,6	5,9	5,5
Vertrouwen in instituties *%*	61	61,8	61,3	-0,8	-0,3
Vertrouwen in anderen *%*	61,2	61,7	66	-0,5	-4,8
Vrijwilligerswerk *%*	38,2	35,5	41,2	2,7	-3,0
Sociale cohesie *score 1-10*	0	5,8	6,4	n.a.	n.a.
Veiligheid					
Vaak onveilig voelen in buurt *%*	0	4,0	2	n.a.	n.a.
Aantal delicten *per 100 inwoners*	0	50,6	33,3	n.a.	n.a.
Geregistreerde misdrijven *per 1.000 inw.*	36	59,2	46	-23,2	-10,0

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Milieu: Maassluis is een dicht bebouwde gemeente, met weinig groen-blauwe ruimte. Qua broeikasgassen is het beeld gunstig. De hoeveelheid fijnstof per km^2 is er betrekkelijk hoog; lager dan in de MRDH, maar fors hoger dan het Nederlandse gemiddelde.

Samenleving & Welzijn: men is in Maassluis relatief tevreden over het leven en de vrije tijd. Qua gezondheid is er een achterstand ten opzichte van de MRDH en Nederland. Contact met familie etc. is relatief gunstig, maar het vertrouwen in de maatschappij juist minder. Het is een veilige gemeente.

Economie: het mediane inkomen en vermogen zijn er gemiddeld. Datzelfde geldt voor de arbeidsmarktparticipatie.

Maassluis is een qua economie gemiddelde gemeente, met druk op de gezondheid en milieukwaliteit.

Tabel 1.2 Brede welvaart op het economisch domein in Maassluis, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

Werkelijke waarden: in euro, als percentage van de bevolking 15-74 jaar, per 1.000 werkzame personen, kilometer

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Maassluis	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Materiële welvaart					
Mediaan inkomen *dzd euro*	30	28,5	29,8	1,5	0,2
Bruto binnenlands product *%*	0	3,6	4,3	n.a.	n.a.
Arbeid en vrije tijd					
Netto participatie *%*	71,1	69,9	72,2	1,2	-1,1
Bruto participatie *%*	73,9	73,0	74,8	0,9	-0,9
Hoogopgeleide bevolking *%*	25,4	32,8	36,6	-7,4	-11,2
Werkloosheid *%*	3,7	4,3	3,5	-0,6	0,2
Vacaturegraad *per 1.000*	0	52,9	51,7	n.a.	n.a.
Afstand openbaar vervoer *km*	0,3	0,3	0,4	0,0	-0,1
Economisch kapitaal					
Gem. schuld huishouden *dzd euro*	105,7	105,1	115,9	0,6	-10,2
Mediaan vermogen huish. *dzd euro*	64,4	55,8	87,3	8,6	-22,9

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Tabel 1.3 Brede welvaart op het domein Milieu in Maassluis, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

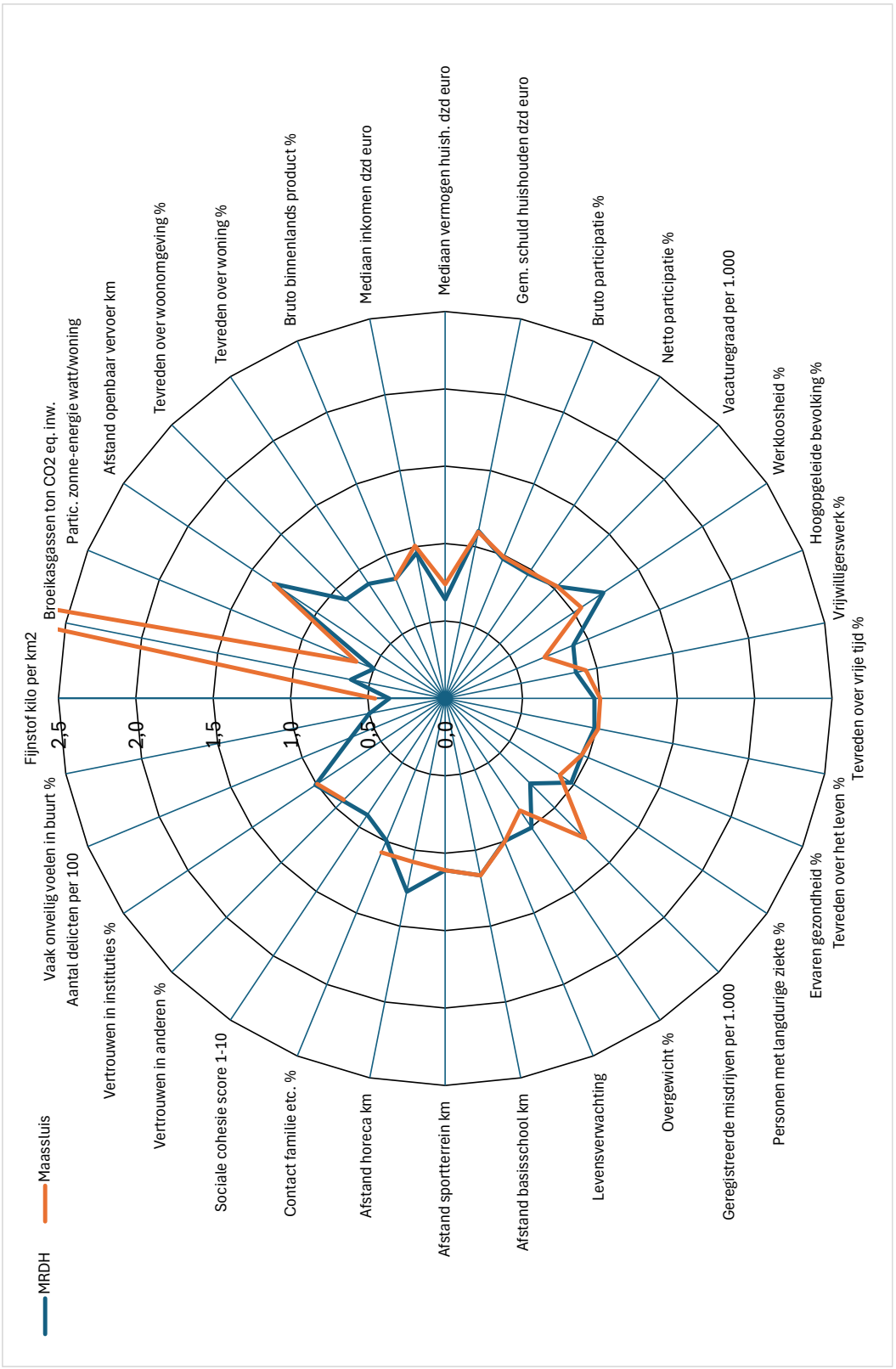
Werkelijke waarden

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Maassluis	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Milieu					
Natuurgebied *ha per 100 inw.*	1	4,5	29,0	-3,5	-28,0
Fijnstof *kilo per km2*	2200	2764,5	1000,0	-564,5	1200,0
Afstand openbaar groen *km*	0,3	0,4	0,5	-0,1	-0,2
Natuur- en bos *% oppervlakte*	7,4	18,9	29,8	-11,5	-22,4
Broeikasgassen ton CO_2 eq. inw.	1,8	15,6	9,7	-13,8	-7,9
Kwaliteit binnenwateren *1-4*	0	3,3	0,0	n.a.	n.a.
Kwaliteit kustwateren *1-4*	0	3,6	0,0	n.a.	n.a.
Natuurlijk kapitaal					
Partic. zonne-energie *watt/woning*	590	474,4	950,0	115,6	-360,0
Bebouwd terrein *% opp.*	47,9	34,8	11,0	13,1	36,9
Fosfaat *kilo per ha.*	0			n.a.	n.a.
Groen-blauwe ruimte *m2 inw.*	115	190,2	574,5	-75,2	-459,5
Stikstof *kilo per ha*	0			n.a.	n.a.

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Figuur 1.1 Brede welvaart in Maassluis en Metropoolregio Rotterdam Den Haag ten opzichte van Nederland

Nederland = 1 , hoger/lager dan 1 aangepast aan beoordeling indicator

Bron: CBS; bewerking VU/NEO/EUR

9 Midden-Delfland

Tabel 1.1 Brede welvaart op het domein Samenleving & Welzijn in Midden-Delfland, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022
Werkelijke waarden: als % van de bevolking, jaar, kilometer, per 100 of per 1000 inwoners

	Stand Midden-Delfland	MRDH	Nederland	MRDH	Nederland
Subjectief welzijn					
Tevreden over het leven *%*	0	82,0	83,4	n.a.	n.a.
Tevreden over vrije tijd *%*	0	71,7	74,3	n.a.	n.a.
Gezondheid					
Overgewicht *%*	43,9	50,1	50,3	-6,2	-6,4
Ervaren gezondheid *%*	76,9	67,0	70	9,9	6,9
Levensverwachting	85	81,3	81,35	3,7	3,7
Personen met langdurige ziekte *%*	26,7	33,7	33	-7,0	-6,3
Wonen					
Tevreden over woonomgeving *%*	0	75,8	83,8	n.a.	n.a.
Tevreden over woning *%*	0	76,2	85,6	n.a.	n.a.
Afstand sportterrein *km*	1	0,9	1	0,1	0,0
Afstand basisschool *km*	0,7	0,6	0,7	0,1	0,0
Afstand horeca *km*	1,2	1,1	1,4	0,1	-0,2
Samenleving					
Contact familie etc. *%*	0	71,2	71,6	n.a.	n.a.
Vertrouwen in instituties *%*	0	61,8	61,3	n.a.	n.a.
Vertrouwen in anderen *%*	0	61,7	66	n.a.	n.a.
Vrijwilligerswerk *%*	0	35,5	41,2	n.a.	n.a.
Sociale cohesie *score 1-10*	0	5,8	6,4	n.a.	n.a.
Veiligheid					
Vaak onveilig voelen in buurt *%*	0	4,0	2	n.a.	n.a.
Aantal delicten *per 100 inwoners*	0	50,6	33,3	n.a.	n.a.
Geregistreerde misdrijven *per 1.000 inw.*	36	59,2	46	-23,2	-10,0

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Milieu: Midden-Delfland heeft ten opzichte van de MRDH veel groen-blauwe ruimte. Qua broeikasgassen en fijnstof is het beeld in Midden-Delfland ongunstig.

Samenleving & Welzijn: op alle indicatoren over gezondheid laat de gemeente een zeer gunstig beeld zien. Het is een veilige gemeente. Voor andere indicatoren zijn er geen gegevens.

Economie: het mediane inkomen en vooral het vermogen zijn er hoger dan gemiddeld. Datzelfde geldt voor de arbeidsmarktparticipatie. Het aandeel hoger opgeleiden is er aan de hoge kant.

Midden-Delfland is qua economie een welvarende gemeente, maar met forse druk op het milieu, maar een relatief zeer gunstig beeld van de gezondheid van de inwoners.

Tabel 1.2 Brede welvaart op het economisch domein in Midden-Delfland, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

Werkelijke waarden: in euro, als percentage van de bevolking 15-74 jaar, per 1.000 werkzame personen, kilometer

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Midden-Delfland	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Materiële welvaart					
Mediaan inkomen *dzd euro*	35,8	28,5	29,8	7,3	6,0
Bruto binnenlands product *%*	0	3,6	4,3	n.a.	n.a.
Arbeid en vrije tijd					
Netto participatie *%*	76,6	69,9	72,2	6,7	4,4
Bruto participatie *%*	78,7	73,0	74,8	5,7	3,9
Hoogopgeleide bevolking *%*	36,6	32,8	36,6	3,8	0,0
Werkloosheid *%*	2,6	4,3	3,5	-1,7	-0,9
Vacaturegraad *per 1.000*	0	52,9	51,7	n.a.	n.a.
Afstand openbaar vervoer *km*	0,4	0,3	0,4	0,1	0,0
Economisch kapitaal					
Gem. schuld huishouden *dzd euro*	165,6	105,1	115,9	60,5	49,7
Mediaan vermogen huish. *dzd euro*	271,7	55,8	87,3	215,9	184,4

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Tabel 1.3 Brede welvaart op het domein Milieu in Midden-Delfland, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

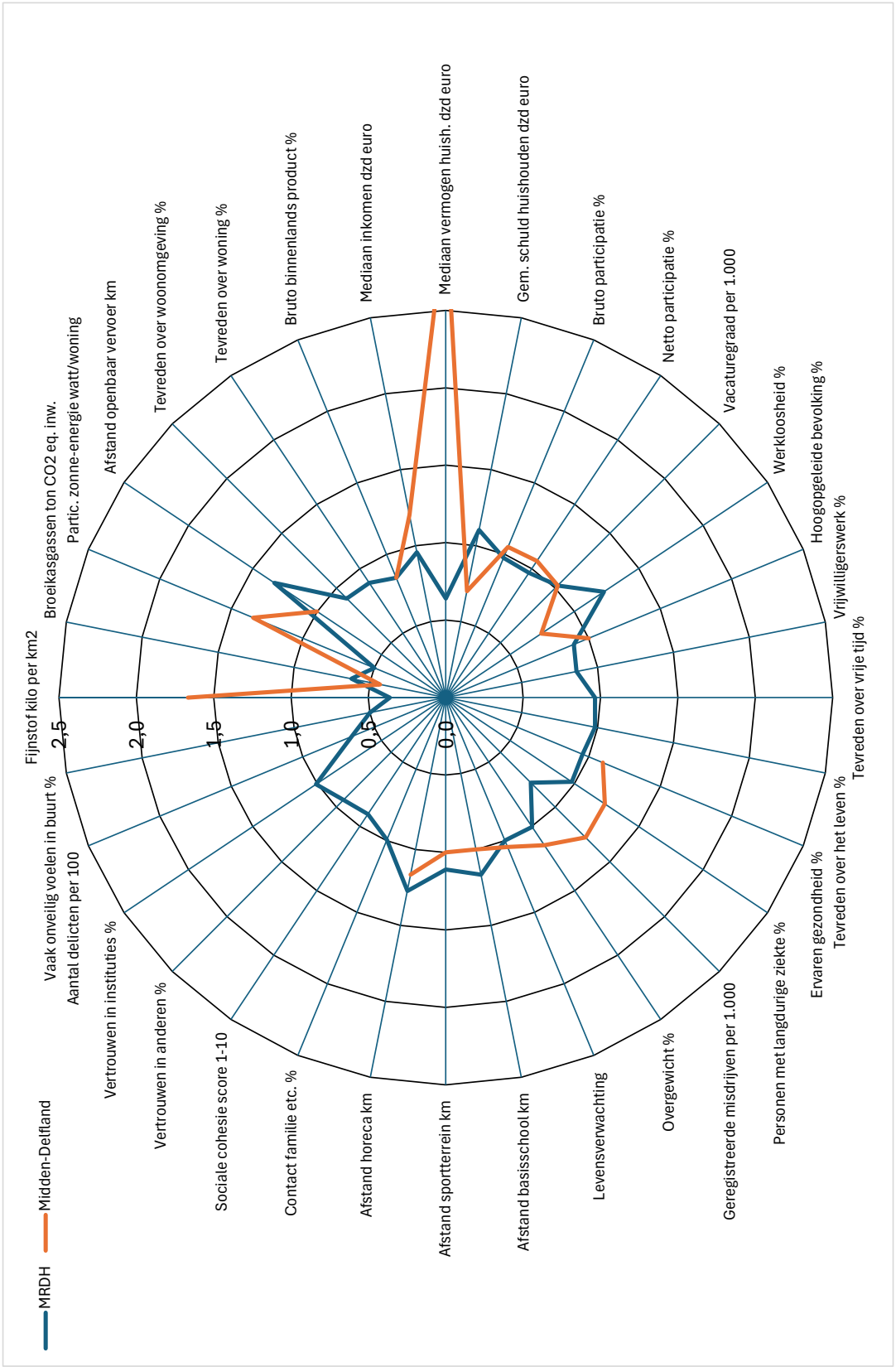
Werkelijke waarden

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Midden-Delfland	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Milieu					
Natuurgebied *ha per 100 inw.*	6	4,5	29,0	1,5	-23,0
Fijnstof *kilo per km2*	600	2764,5	1000,0	-2164,5	-400,0
Afstand openbaar groen *km*	0,5	0,4	0,5	0,1	0,0
Natuur- en bos *% oppervlakte*	5,2	18,9	29,8	-13,7	-24,6
Broeikasgassen ton CO_2 eq. inw.	22,4	15,6	9,7	6,8	12,7
Kwaliteit binnenwateren *1-4*	0	3,3	0,0	n.a.	n.a.
Kwaliteit kustwateren *1-4*	0	3,6	0,0	n.a.	n.a.
Natuurlijk kapitaal					
Partic. zonne-energie *watt/woning*	1280	474,4	950,0	805,6	330,0
Bebouwd terrein *% opp.*	7	34,8	11,0	-27,8	-4,0
Fosfaat *kilo per ha.*	0			n.a.	n.a.
Groen-blauwe ruimte *m2 inw.*	493,2	190,2	574,5	303,0	-81,3
Stikstof *kilo per ha*	0			n.a.	n.a.

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Figuur 1.1 Brede welvaart in Midden-Delfland en Metropoolregio Rotterdam Den Haag ten opzichte van Nederland

Nederland = 1 , hoger/lager dan 1 aangepast aan beoordeling indicator

Bron: CBS; bewerking VU/NEO/EUR

10 Nissewaard

Tabel 1.1 Brede welvaart op het domein Samenleving & Welzijn in Nissewaard, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

Werkelijke waarden: als % van de bevolking, jaar, kilometer, per 100 of per 1000 inwoners

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Nissewaard	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Subjectief welzijn					
Tevreden over het leven *%*	80,8	82,0	83,4	-1,2	-2,6
Tevreden over vrije tijd *%*	73,7	71,7	74,3	2,0	-0,6
Gezondheid					
Overgewicht *%*	59,5	50,1	50,3	9,4	9,2
Ervaren gezondheid *%*	66,7	67,0	70	-0,3	-3,3
Levensverwachting	82,1	81,3	81,35	0,8	0,8
Personen met langdurige ziekte *%*	36,6	33,7	33	2,9	3,6
Wonen					
Tevreden over woonomgeving *%*	0	75,8	83,8	n.a.	n.a.
Tevreden over woning *%*	0	76,2	85,6	n.a.	n.a.
Afstand sportterrein *km*	1	0,9	1	0,1	0,0
Afstand basisschool *km*	0,7	0,6	0,7	0,1	0,0
Afstand horeca *km*	1,3	1,1	1,4	0,2	-0,1
Samenleving					
Contact familie etc. *%*	65,8	71,2	71,6	-5,4	-5,8
Vertrouwen in instituties *%*	53,2	61,8	61,3	-8,6	-8,1
Vertrouwen in anderen *%*	56,3	61,7	66	-5,4	-9,7
Vrijwilligerswerk *%*	30,2	35,5	41,2	-5,3	-11,0
Sociale cohesie *score 1-10*	0	5,8	6,4	n.a.	n.a.
Veiligheid					
Vaak onveilig voelen in buurt *%*	1,8	4,0	2	-2,2	-0,2
Aantal delicten *per 100 inwoners*	42,6	50,6	33,3	-8,0	9,3
Geregistreerde misdrijven *per 1.000 inw.*	44	59,2	46	-15,2	-2,0

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Milieu: Nissewaard heeft een fijnstof-belasting en emissie van broeikasgassen per inwoner die gelijk is aan die van Nederland en fors lager dan het gemiddelde van de MRDH. Qua natuur, bos en groen-blauw heeft Nissewaard meer ruimte dan gemiddeld in de MRDH, maar minder dan Nederland.

Samenleving & Welzijn: In Nissewaard zijn de inwoners minder tevreden over het leven en hun vrije tijd. Qua gezondheid en sociale integratie (contact met familie, vertrouwen) laat Nissewaard een ongunstig beeld zien. Het is er gemiddeld evenwel veiliger dan in de MRDH of Nederland.

Economie: het mediane inkomen is er gemiddeld. Het mediaan vermogen is er minder dan in Nederland. De arbeidsmarktparticipatie is gemiddeld lager in Nissewaard.

Nissewaard is qua economie een gemiddeld welvarende gemeente met een wat lage participatie, met een achterblijvend beeld op het domein Samenleving & Welzijn, maar met een relatief gunstige milieu-karakteristieken.

Tabel 1.2 Brede welvaart op het economisch domein in Nissewaard, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

Werkelijke waarden: in euro, als percentage van de bevolking 15-74 jaar, per 1.000 werkzame personen, kilometer

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Nissewaard	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Materiële welvaart					
Mediaan inkomen *dzd euro*	30,5	28,5	29,8	2,0	0,7
Bruto binnenlands product *%*	0	3,6	4,3	n.a.	n.a.
Arbeid en vrije tijd					
Netto participatie *%*	69,5	69,9	72,2	-0,4	-2,7
Bruto participatie *%*	72,1	73,0	74,8	-0,9	-2,7
Hoogopgeleide bevolking *%*	18,8	32,8	36,6	-14,0	-17,8
Werkloosheid *%*	3,5	4,3	3,5	-0,8	0,0
Vacaturegraad *per 1.000*	0	52,9	51,7	n.a.	n.a.
Afstand openbaar vervoer *km*	0,3	0,3	0,4	0,0	-0,1
Economisch kapitaal					
Gem. schuld huishouden *dzd euro*	102,3	105,1	115,9	-2,8	-13,6
Mediaan vermogen huish. *dzd euro*	61,2	55,8	87,3	5,4	-26,1

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Tabel 1.3 Brede welvaart op het domein Milieu in Nissewaard, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

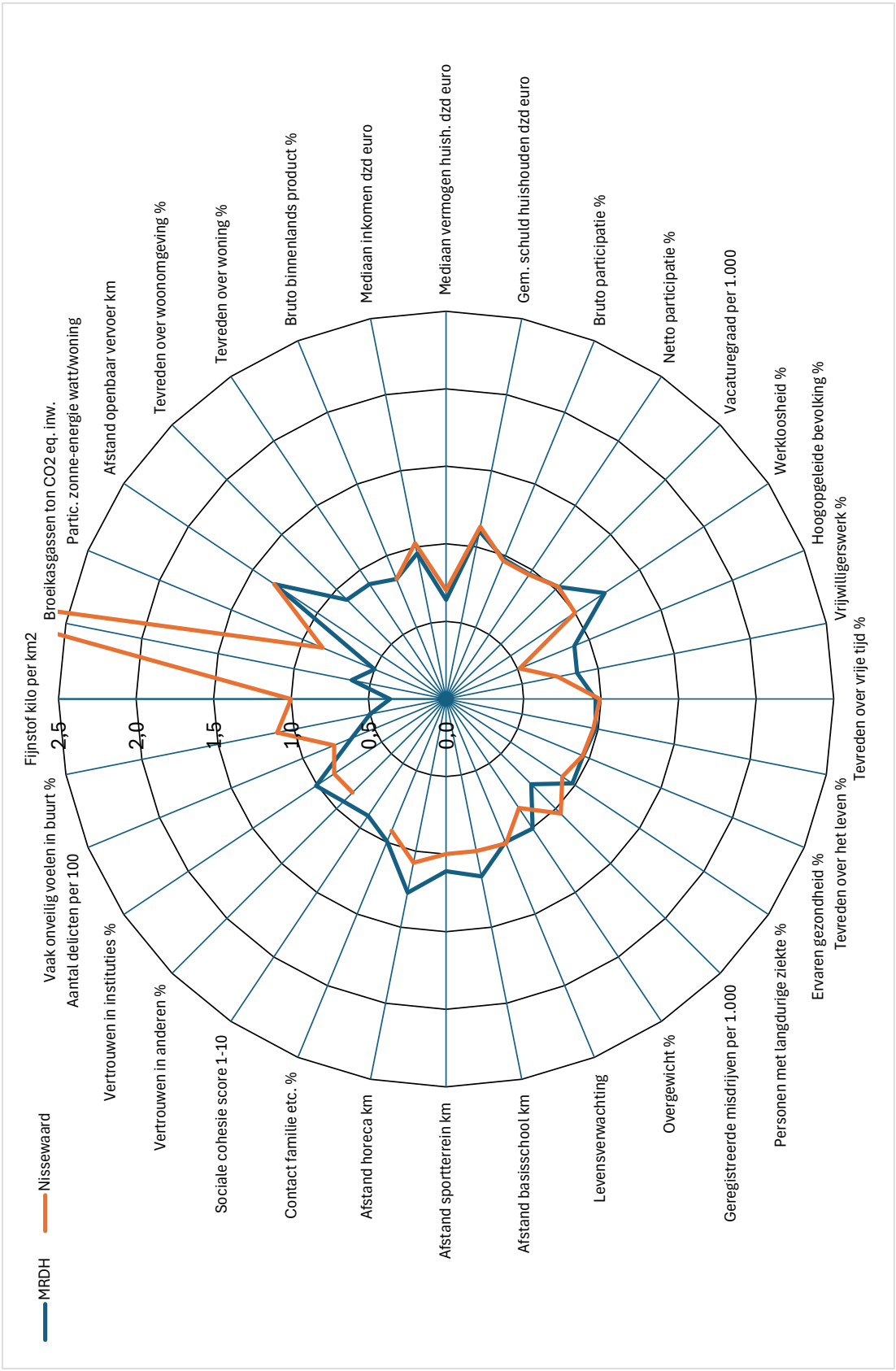
Werkelijke waarden

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Nissewaard	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Milieu					
Natuurgebied *ha per 100 inw.*	7	4,5	29,0	2,5	-22,0
Fijnstof *kilo per km2*	1000	2764,5	1000,0	-1764,5	0,0
Afstand openbaar groen *km*	0,3	0,4	0,5	-0,1	-0,2
Natuur- en bos *% oppervlakte*	15	18,9	29,8	-3,9	-14,8
Broeikasgassen ton CO_2 eq. inw.	2,7	15,6	9,7	-12,9	-7,0
Kwaliteit binnenwateren *1-4*	0	3,3	0,0	n.a.	n.a.
Kwaliteit kustwateren *1-4*	0	3,6	0,0	n.a.	n.a.
Natuurlijk kapitaal					
Partic. zonne-energie *watt/woning*	820	474,4	950,0	345,6	-130,0
Bebouwd terrein *% opp.*	15,7	34,8	11,0	-19,1	4,7
Fosfaat *kilo per ha.*	0			n.a.	n.a.
Groen-blauwe ruimte *m2 inw.*	326,8	190,2	574,5	136,6	-247,7
Stikstof *kilo per ha*	0			n.a.	n.a.

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Figuur 1.1 Brede welvaart in Nissewaard en Metropoolregio Rotterdam Den Haag ten opzichte van Nederland

Nederland = 1 , hoger/lager dan 1 aangepast aan beoordeling indicator

Bron: CBS; bewerking VU/NEO/EUR

11 Pijnacker-Nootdorp

Tabel 1.1 Brede welvaart op het domein Samenleving & Welzijn in Pijnacker-Nootdorp, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022
Werkelijke waarden: als % van de bevolking, jaar, kilometer, per 100 of per 1000 inwoners

	Stand Pijnacker-Nootdorp	MRDH	Nederland	MRDH	Nederland
Subjectief welzijn					
Tevreden over het leven *%*	86,1	82,0	83,4	4,1	2,7
Tevreden over vrije tijd *%*	75,8	71,7	74,3	4,1	1,5
Gezondheid					
Overgewicht *%*	43,8	50,1	50,3	-6,3	-6,5
Ervaren gezondheid *%*	73,8	67,0	70	6,8	3,8
Levensverwachting	84,2	81,3	81,35	2,9	2,9
Personen met langdurige ziekte *%*	31,2	33,7	33	-2,5	-1,8
Wonen					
Tevreden over woonomgeving *%*	0	75,8	83,8	n.a.	n.a.
Tevreden over woning *%*	0	76,2	85,6	n.a.	n.a.
Afstand sportterrein *km*	1,2	0,9	1	0,3	0,2
Afstand basisschool *km*	0,8	0,6	0,7	0,2	0,1
Afstand horeca *km*	1,4	1,1	1,4	0,3	0,0
Samenleving					
Contact familie etc. *%*	73,8	71,2	71,6	2,6	2,2
Vertrouwen in instituties *%*	65,4	61,8	61,3	3,6	4,1
Vertrouwen in anderen *%*	63,4	61,7	66	1,7	-2,6
Vrijwilligerswerk *%*	42,7	35,5	41,2	7,2	1,5
Sociale cohesie *score 1-10*	0	5,8	6,4	n.a.	n.a.
Veiligheid					
Vaak onveilig voelen in buurt *%*	0	4,0	2	n.a.	n.a.
Aantal delicten *per 100 inwoners*	0	50,6	33,3	n.a.	n.a.
Geregistreerde misdrijven *per 1.000 inw.*	29	59,2	46	-30,2	-17,0

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Milieu: Pijnacker-Nootdorp heeft een relatief gunstige fijnstof-belasting en emissie van broeikasgassen per inwoner. Qua natuur, bos en groen-blauw heeft Pijnacker-Nootdorp meer ruimte dan gemiddeld in de MRDH, maar minder dan Nederland. Men heeft er veel zonne-energie.

Samenleving & Welzijn: In Pijnacker-Nootdorp zijn de inwoners zeer tevreden over het leven en hun vrije tijd. Ook verkeren zij in goede gezondheid en is de sociale integratie (contact met familie, vertrouwen) bovengemiddeld in Pijnacker-Nootdorp. Het is er veilig.

Economie: het mediane inkomen en mediaan vermogen zijn er hoger dan in de MRDH en Nederland. De arbeidsmarktparticipatie is hoog in Pijnacker-Nootdorp. Het aandeel hoger opgeleiden is er hoog.

Pijnacker-Nootdorp is een welvarende gemeente binnen de MRDH, met een gunstig beeld op het domein Samenleving & Welzijn, en met relatief gunstige milieu-karakteristieken.

Tabel 1.2 Brede welvaart op het economisch domein in Pijnacker-Nootdorp, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

Werkelijke waarden: in euro, als percentage van de bevolking 15-74 jaar, per 1.000 werkzame personen, kilometer

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Pijnacker-Nootdorp	MRDH	Nederland	MRDH	Nederland
Materiële welvaart					
Mediaan inkomen *dzd euro*	36,3	28,5	29,8	7,8	6,5
Bruto binnenlands product *%*	0	3,6	4,3	n.a.	n.a.
Arbeid en vrije tijd					
Netto participatie *%*	77,4	69,9	72,2	7,5	5,2
Bruto participatie *%*	79,6	73,0	74,8	6,6	4,8
Hoogopgeleide bevolking *%*	38,4	32,8	36,6	5,6	1,8
Werkloosheid *%*	2,8	4,3	3,5	-1,5	-0,7
Vacaturegraad *per 1.000*	0	52,9	51,7	n.a.	n.a.
Afstand openbaar vervoer *km*	0,3	0,3	0,4	0,0	-0,1
Economisch kapitaal					
Gem. schuld huishouden *dzd euro*	165,1	105,1	115,9	60,0	49,2
Mediaan vermogen huish. *dzd euro*	209,8	55,8	87,3	154,0	122,5

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Tabel 1.3 Brede welvaart op het domein Milieu in Pijnacker-Nootdorp, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

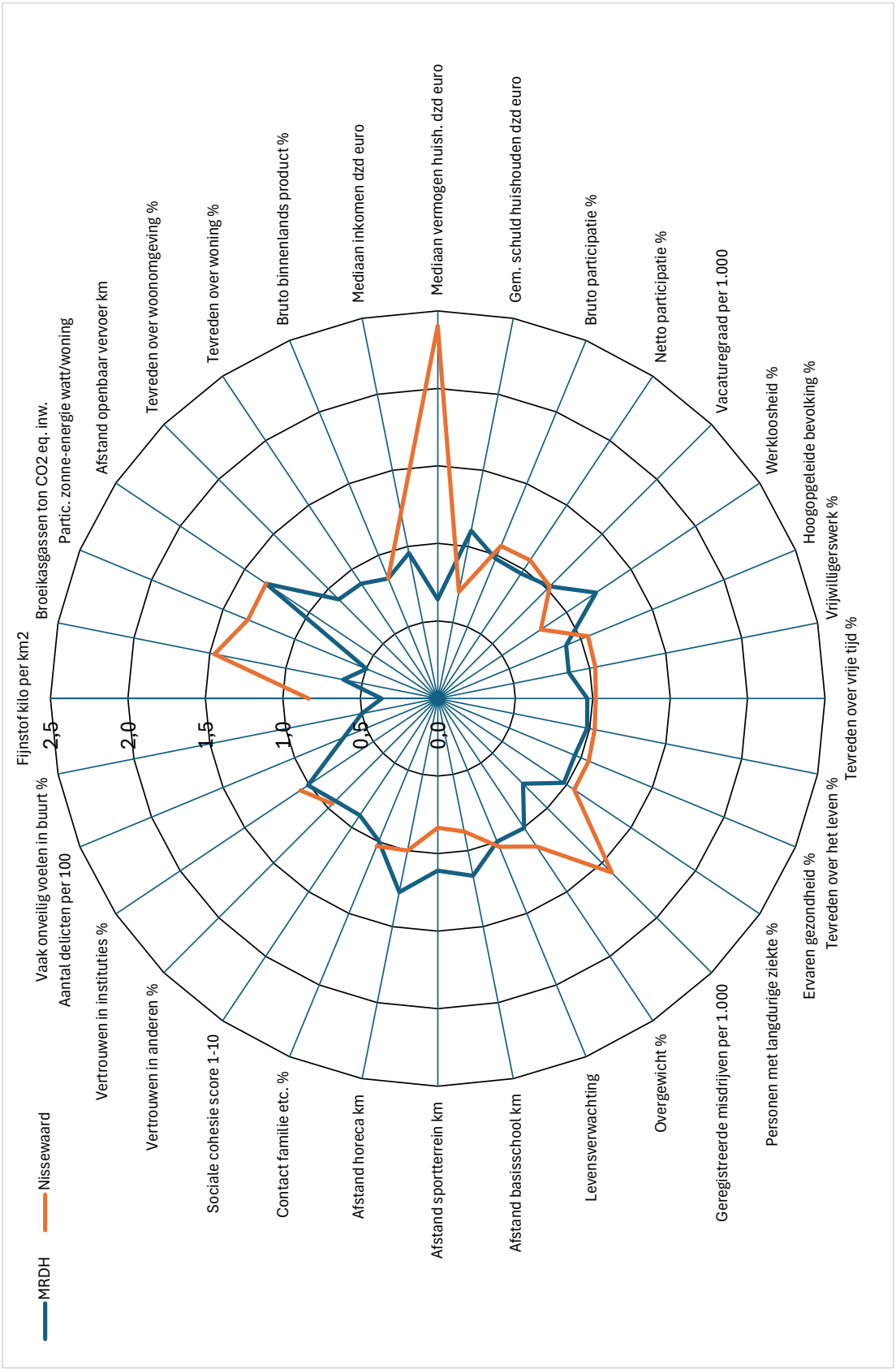
Werkelijke waarden

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Pijnacker-Nootdorp	MRDH	Nederland	MRDH	Nederland
Milieu					
Natuurgebied *ha per 100 inw.*	7	4,5	29,0	2,5	-22,0
Fijnstof *kilo per km2*	1200	2764,5	1000,0	-1564,5	200,0
Afstand openbaar groen *km*	0,6	0,4	0,5	0,2	0,1
Natuur- en bos *% oppervlakte*	19,4	18,9	29,8	0,5	-10,4
Broeikasgassen ton CO_2 eq. inw.	6,6	15,6	9,7	-9,0	-3,1
Kwaliteit binnenwateren *1-4*	0	3,3	0,0	n.a.	n.a.
Kwaliteit kustwateren *1-4*	0	3,6	0,0	n.a.	n.a.
Natuurlijk kapitaal					
Partic. zonne-energie *watt/woning*	1260	474,4	950,0	785,6	310,0
Bebouwd terrein *% opp.*	22,3	34,8	11,0	-12,5	11,3
Fosfaat *kilo per ha.*	0			n.a.	n.a.
Groen-blauwe ruimte *m2 inw.*	251,7	190,2	574,5	61,5	-322,8
Stikstof *kilo per ha*	0			n.a.	n.a.

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Figuur 1.1 Brede welvaart in Pijnacker-Nootdorp en Metropoolregio Rotterdam Den Haag ten opzichte van Nederland

Nederland = 1 , hoger/lager dan 1 aangepast aan beoordeling indicator

Bron: CBS; bewerking VU/NEO/EUR

12 Ridderkerk

Tabel 1.1 Brede welvaart op het domein Samenleving & Welzijn in Ridderkerk, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

Werkelijke waarden: als % van de bevolking, jaar, kilometer, per 100 of per 1000 inwoners

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Ridderkerk	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Subjectief welzijn					
Tevreden over het leven *%*	85,4	82,0	83,4	3,4	2,0
Tevreden over vrije tijd *%*	74,1	71,7	74,3	2,4	-0,2
Gezondheid					
Overgewicht *%*	59,1	50,1	50,3	9,0	8,8
Ervaren gezondheid *%*	69	67,0	70	2,0	-1,0
Levensverwachting	82,1	81,3	81,35	0,8	0,8
Personen met langdurige ziekte *%*	32	33,7	33	-1,7	-1,0
Wonen					
Tevreden over woonomgeving *%*	0	75,8	83,8	n.a.	n.a.
Tevreden over woning *%*	0	76,2	85,6	n.a.	n.a.
Afstand sportterrein *km*	1	0,9	1	0,1	0,0
Afstand basisschool *km*	0,6	0,6	0,7	0,0	-0,1
Afstand horeca *km*	1,3	1,1	1,4	0,2	-0,1
Samenleving					
Contact familie etc. *%*	71,8	71,2	71,6	0,6	0,2
Vertrouwen in instituties *%*	57,7	61,8	61,3	-4,1	-3,6
Vertrouwen in anderen *%*	55,4	61,7	66	-6,3	-10,6
Vrijwilligerswerk *%*	37,2	35,5	41,2	1,7	-4,0
Sociale cohesie *score 1-10*	0	5,8	6,4	n.a.	n.a.
Veiligheid					
Vaak onveilig voelen in buurt *%*	0	4,0	2	n.a.	n.a.
Aantal delicten *per 100 inwoners*	0	50,6	33,3	n.a.	n.a.
Geregistreerde misdrijven *per 1.000 inw.*	37	59,2	46	-22,2	-9,0

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Milieu: Ridderkerk heeft ten opzichte van Nederland een ongunstige fijnstof-belasting, maar lage emissie van broeikasgassen. Qua natuur, bos en groen-blauw heeft Ridderkerk minder ruimte dan gemiddeld in de MRDH en Nederland.

Samenleving & Welzijn: Inwoners van Ridderkerk zijn meer dan gemiddeld tevreden over het leven. Men heeft er wel vaker overgewicht. Qua gezondheid is het beeld er gemiddeld. Men heeft meer er relatief vaker contact met de familie, maar is het vertrouwen in instituties en anderen geringer. Het is relatief veiliger.

Economie: het mediane inkomen en mediaan vermogen zijn er gemiddeld. De arbeidsmarkt-participatie is in Ridderkerk hoger dan in de MRDH.

Ridderkerk toont qua milieu een ongunstig beeld, maar is verder gemiddeld.

Tabel 1.2 Brede welvaart op het economisch domein in Ridderkerk, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

Werkelijke waarden: in euro, als percentage van de bevolking 15-74 jaar, per 1.000 werkzame personen, kilometer

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Ridderkerk	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Materiële welvaart					
Mediaan inkomen *dzd euro*	29,8	28,5	29,8	1,3	0,0
Bruto binnenlands product *%*	0	3,6	4,3	n.a.	n.a.
Arbeid en vrije tijd					
Netto participatie *%*	72,1	69,9	72,2	2,2	-0,1
Bruto participatie *%*	74,6	73,0	74,8	1,6	-0,2
Hoogopgeleide bevolking *%*	22,6	32,8	36,6	-10,2	-14,0
Werkloosheid *%*	3,3	4,3	3,5	-1,0	-0,2
Vacaturegraad *per 1.000*	0	52,9	51,7	n.a.	n.a.
Afstand openbaar vervoer *km*	0,3	0,3	0,4	0,0	-0,1
Economisch kapitaal					
Gem. schuld huishouden *dzd euro*	102,4	105,1	115,9	-2,7	-13,5
Mediaan vermogen huish. *dzd euro*	80,4	55,8	87,3	24,6	-6,9

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Tabel 1.3 Brede welvaart op het domein Milieu in Ridderkerk, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

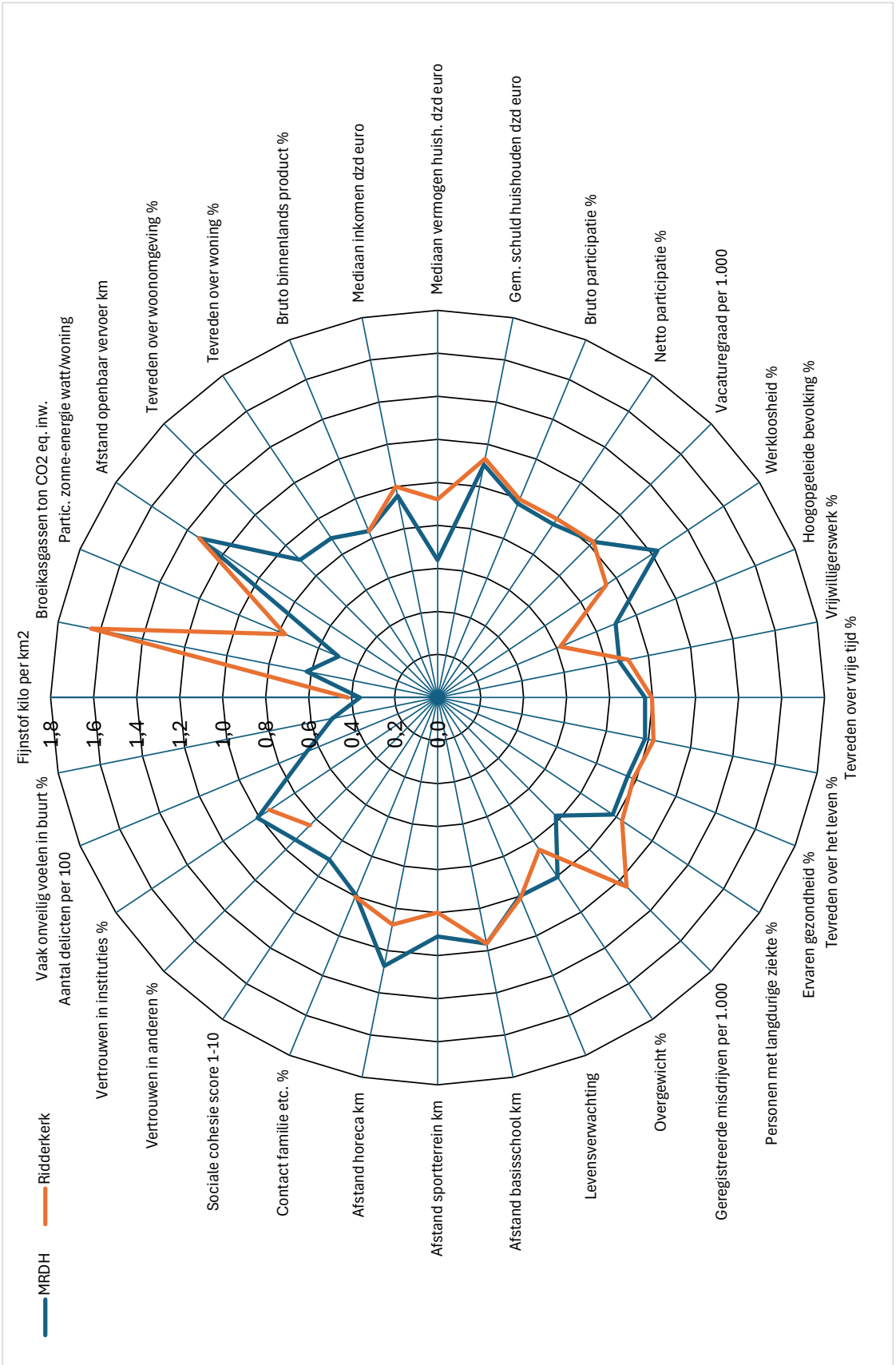
Werkelijke waarden

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Ridderkerk	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Milieu					
Natuurgebied *ha per 100 inw.*	1	4,5	29,0	-3,5	-28,0
Fijnstof *kilo per km2*	2400	2764,5	1000,0	-364,5	1400,0
Afstand openbaar groen *km*	0,4	0,4	0,5	0,0	-0,1
Natuur- en bos *% oppervlakte*	3,6	18,9	29,8	-15,3	-26,2
Broeikasgassen ton CO_2 eq. inw.	5,9	15,6	9,7	-9,7	-3,8
Kwaliteit binnenwateren *1-4*	0	3,3	0,0	n.a.	n.a.
Kwaliteit kustwateren *1-4*	0	3,6	0,0	n.a.	n.a.
Natuurlijk kapitaal					
Partic. zonne-energie *watt/woning*	730	474,4	950,0	255,6	-220,0
Bebouwd terrein *% opp.*	36,4	34,8	11,0	1,6	25,4
Fosfaat *kilo per ha.*	0			n.a.	n.a.
Groen-blauwe ruimte *m2 inw.*	207,6	190,2	574,5	17,4	-366,9
Stikstof *kilo per ha*	0			n.a.	n.a.

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Figuur 1.1 Brede welvaart in Ridderkerk en Metropoolregio Rotterdam Den Haag ten opzichte van Nederland

Nederland = 1 , hoger/lager dan 1 aangepast aan beoordeling indicator

Bron: CBS; bewerking VU/NEO/EUR

13 Rijswijk

Tabel 1.1 Brede welvaart op het domein Samenleving & Welzijn in Rijswijk, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

Werkelijke waarden: als % van de bevolking, jaar, kilometer, per 100 of per 1000 inwoners

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Rijswijk	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Subjectief welzijn					
Tevreden over het leven *%*	0	82,0	83,4	n.a.	n.a.
Tevreden over vrije tijd *%*	73,9	71,7	74,3	2,2	-0,4
Gezondheid					
Overgewicht *%*	50	50,1	50,3	-0,1	-0,3
Ervaren gezondheid *%*	68,4	67,0	70	1,4	-1,6
Levensverwachting	81,7	81,3	81,35	0,4	0,4
Personen met langdurige ziekte *%*	33,6	33,7	33	-0,1	0,6
Wonen					
Tevreden over woonomgeving *%*	0	75,8	83,8	n.a.	n.a.
Tevreden over woning *%*	0	76,2	85,6	n.a.	n.a.
Afstand sportterrein *km*	0,7	0,9	1	-0,2	-0,3
Afstand basisschool *km*	0,6	0,6	0,7	0,0	-0,1
Afstand horeca *km*	1	1,1	1,4	-0,1	-0,4
Samenleving					
Contact familie etc. *%*	71,6	71,2	71,6	0,4	0,0
Vertrouwen in instituties *%*	60,1	61,8	61,3	-1,7	-1,2
Vertrouwen in anderen *%*	62,9	61,7	66	1,2	-3,1
Vrijwilligerswerk *%*	36,2	35,5	41,2	0,7	-5,0
Sociale cohesie *score 1-10*	0	5,8	6,4	n.a.	n.a.
Veiligheid					
Vaak onveilig voelen in buurt *%*	0	4,0	2	n.a.	n.a.
Aantal delicten *per 100 inwoners*	0	50,6	33,3	n.a.	n.a.
Geregistreerde misdrijven *per 1.000 inw.*	60	59,2	46	0,8	14,0

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Milieu: Rijswijk heeft ten opzichte van Nederland een ongunstige fijnstof-belasting, maar lage emissie van broeikasgassen. Qua natuur, bos en groen-blauw heeft Rijswijk minder ruimte dan gemiddeld in de MRDH en Nederland.

Samenleving & Welzijn: Rijswijk laat qua gezondheid en samenleving een met de MRDH en Nederland vergelijkbaar beeld zien. Het is echter relatief onveiliger.

Economie: het mediane inkomen en mediaan vermogen zijn er gemiddeld. De arbeidsmarkt-participatie is in Rijswijk lager dan in de MRDH en Nederland. Het aandeel hoger opgeleiden is er hoog.

Rijswijk toont qua milieu een ongunstig beeld. Het is verder een qua Samenleving & Welzijn en Economie een overwegend gemiddelde, maar wat onveilige, gemeente, met een economisch enigszins inactieve bevolking.

Tabel 1.2 Brede welvaart op het economisch domein in Rijswijk, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

Werkelijke waarden: in euro, als percentage van de bevolking 15-74 jaar, per 1.000 werkzame personen, kilometer

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Rijswijk	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Materiële welvaart					
Mediaan inkomen *dzd euro*	30	28,5	29,8	1,5	0,2
Bruto binnenlands product *%*	0	3,6	4,3	n.a.	n.a.
Arbeid en vrije tijd					
Netto participatie *%*	69,6	69,9	72,2	-0,3	-2,6
Bruto participatie *%*	72,4	73,0	74,8	-0,6	-2,4
Hoogopgeleide bevolking *%*	39,4	32,8	36,6	6,6	2,8
Werkloosheid *%*	3,8	4,3	3,5	-0,5	0,3
Vacaturegraad *per 1.000*	0	52,9	51,7	n.a.	n.a.
Afstand openbaar vervoer *km*	0,3	0,3	0,4	0,0	-0,1
Economisch kapitaal					
Gem. schuld huishouden *dzd euro*	105,4	105,1	115,9	0,3	-10,5
Mediaan vermogen huish. *dzd euro*	63,5	55,8	87,3	7,7	-23,8

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Tabel 1.3 Brede welvaart op het domein Milieu in Rijswijk, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

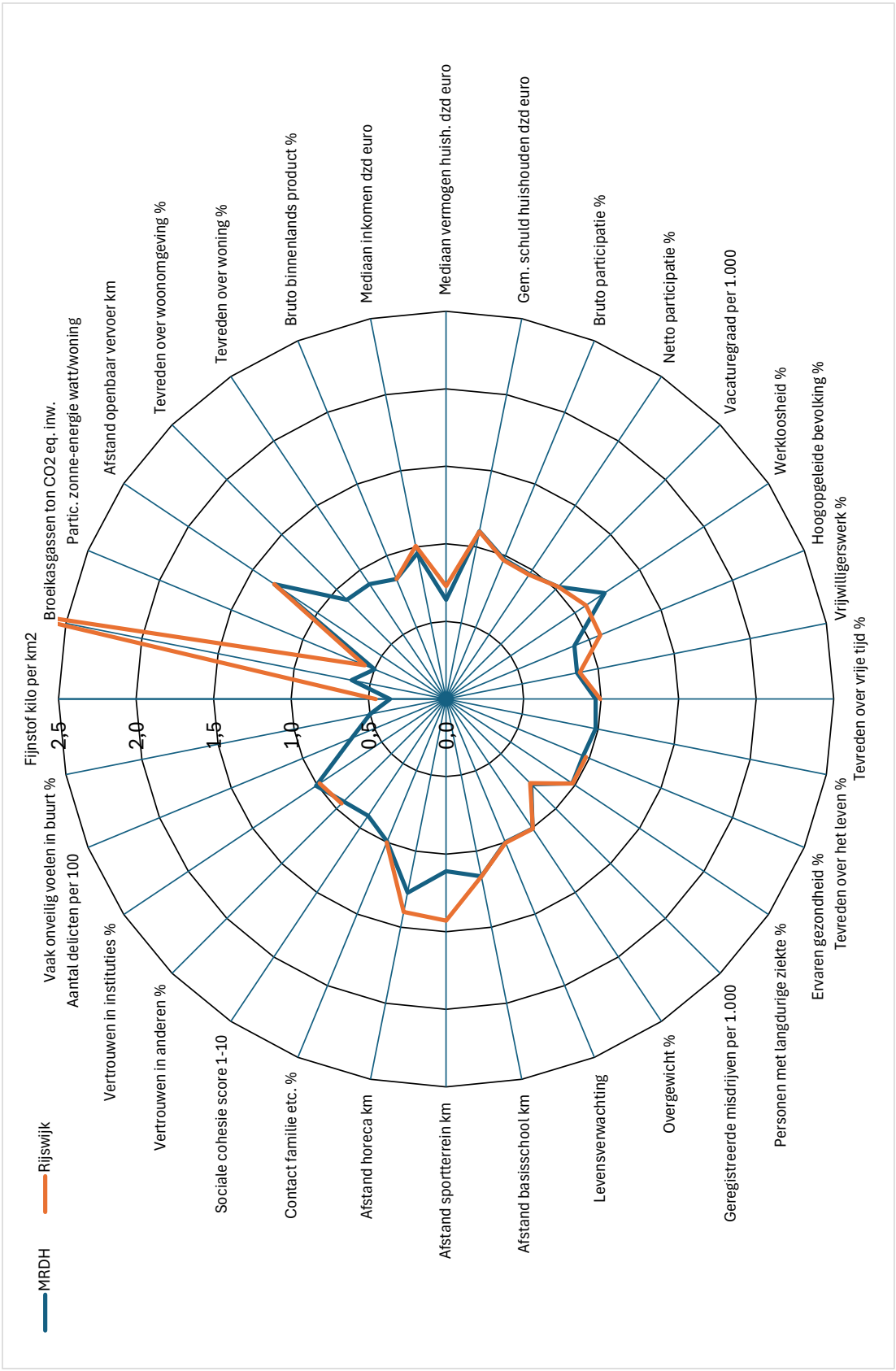
Werkelijke waarden

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Rijswijk	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Milieu					
Natuurgebied *ha per 100 inw.*	0	4,5	29,0	n.a.	n.a.
Fijnstof *kilo per km2*	2200	2764,5	1000,0	-564,5	1200,0
Afstand openbaar groen *km*	0,3	0,4	0,5	-0,1	-0,2
Natuur- en bos *% oppervlakte*	0,6	18,9	29,8	-18,3	-29,2
Broeikasgassen ton CO_2 eq. inw.	3,3	15,6	9,7	-12,3	-6,4
Kwaliteit binnenwateren *1-4*	0	3,3	0,0	n.a.	n.a.
Kwaliteit kustwateren *1-4*	0	3,6	0,0	n.a.	n.a.
Natuurlijk kapitaal					
Partic. zonne-energie *watt/woning*	540	474,4	950,0	65,6	-410,0
Bebouwd terrein *% opp.*	50,8	34,8	11,0	16,0	39,8
Fosfaat *kilo per ha.*	0			n.a.	n.a.
Groen-blauwe ruimte *m2 inw.*	89,6	190,2	574,5	-100,6	-484,9
Stikstof *kilo per ha*	0			n.a.	n.a.

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Figuur 1.1 Brede welvaart in Rijswijk en Metropoolregio Rotterdam Den Haag ten opzichte van Nederland

Nederland = 1 , hoger/lager dan 1 aangepast aan beoordeling indicator

Bron: CBS; bewerking VU/NEO/EUR

14 Rotterdam

Tabel 1.1 Brede welvaart op het domein Samenleving & Welzijn in Rotterdam, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

Werkelijke waarden: als % van de bevolking, jaar, kilometer, per 100 of per 1000 inwoners

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Rotterdam	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Subjectief welzijn					
Tevreden over het leven *%*	78,8	82,0	83,4	-3,2	-4,6
Tevreden over vrije tijd *%*	69,4	71,7	74,3	-2,3	-4,9
Gezondheid					
Overgewicht *%*	49,6	50,1	50,3	-0,5	-0,7
Ervaren gezondheid *%*	63,4	67,0	70	-3,6	-6,6
Levensverwachting	79,8	81,3	81,35	-1,5	-1,6
Personen met langdurige ziekte *%*	33,7	33,7	33	0,0	0,7
Wonen					
Tevreden over woonomgeving *%*	73,3	75,8	83,8	-2,5	-10,5
Tevreden over woning *%*	74,4	76,2	85,6	-1,8	-11,2
Afstand sportterrein *km*	0,9	0,9	1	0,0	-0,1
Afstand basisschool *km*	0,5	0,6	0,7	-0,1	-0,2
Afstand horeca *km*	0,8	1,1	1,4	-0,3	-0,6
Samenleving					
Contact familie etc. *%*	70,4	71,2	71,6	-0,8	-1,2
Vertrouwen in instituties *%*	62,3	61,8	61,3	0,5	1,0
Vertrouwen in anderen *%*	58,7	61,7	66	-3,0	-7,3
Vrijwilligerswerk *%*	31,7	35,5	41,2	-3,8	-9,5
Sociale cohesie *score 1-10*	5,7	5,8	6,4	-0,1	-0,7
Veiligheid					
Vaak onveilig voelen in buurt *%*	4,5	4,0	2	0,5	2,5
Aantal delicten *per 100 inwoners*	58,8	50,6	33,3	8,2	25,5
Geregistreerde misdrijven *per 1.000 inw.*	81	59,2	46	21,8	35,0

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Milieu: Rotterdam heeft ten opzichte van Nederland een zeer ongunstige fijnstof-belasting en hoge emissie van broeikasgassen. Qua natuur, bos en groen-blauw heeft Rotterdam minder ruimte dan gemiddeld in de MRDH en Nederland. Er is weinig particuliere zonne-energie per woning.

Samenleving & Welzijn: Rotterdam laat een overwegend achterblijvend beeld ten opzichte van de MRDH en Nederland zien. De verschillen met Nederland en de MRDH zijn groot.

Economie: het mediane inkomen en mediaan vermogen zijn er fors lager. De arbeidsmarkt-participatie is in Rotterdam ook lager dan in de MRDH en Nederland. Het aandeel hoger opgeleiden is lager ten opzichte van Nederland.

Rotterdam toont over het algemeen qua brede welvaart voor de inwoners een relatief ongunstig beeld.

Tabel 1.2 Brede welvaart op het economisch domein in Rotterdam, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

Werkelijke waarden: in euro, als percentage van de bevolking 15-74 jaar, per 1.000 werkzame personen, kilometer

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Rotterdam	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Materiële welvaart					
Mediaan inkomen *dzd euro*	25,5	28,5	29,8	-3,0	-4,3
Bruto binnenlands product *%*	0	3,6	4,3	n.a.	n.a.
Arbeid en vrije tijd					
Netto participatie *%*	68,2	69,9	72,2	-1,7	-4,0
Bruto participatie *%*	72	73,0	74,8	-1,0	-2,8
Hoogopgeleide bevolking *%*	32,3	32,8	36,6	-0,5	-4,3
Werkloosheid *%*	5,3	4,3	3,5	1,0	1,8
Vacaturegraad *per 1.000*	0	52,9	51,7	n.a.	n.a.
Afstand openbaar vervoer *km*	0,3	0,3	0,4	0,0	-0,1
Economisch kapitaal					
Gem. schuld huishouden *dzd euro*	80,5	105,1	115,9	-24,6	-35,4
Mediaan vermogen huish. *dzd euro*	10,4	55,8	87,3	-45,4	-76,9

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Tabel 1.3 Brede welvaart op het domein Milieu in Rotterdam, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

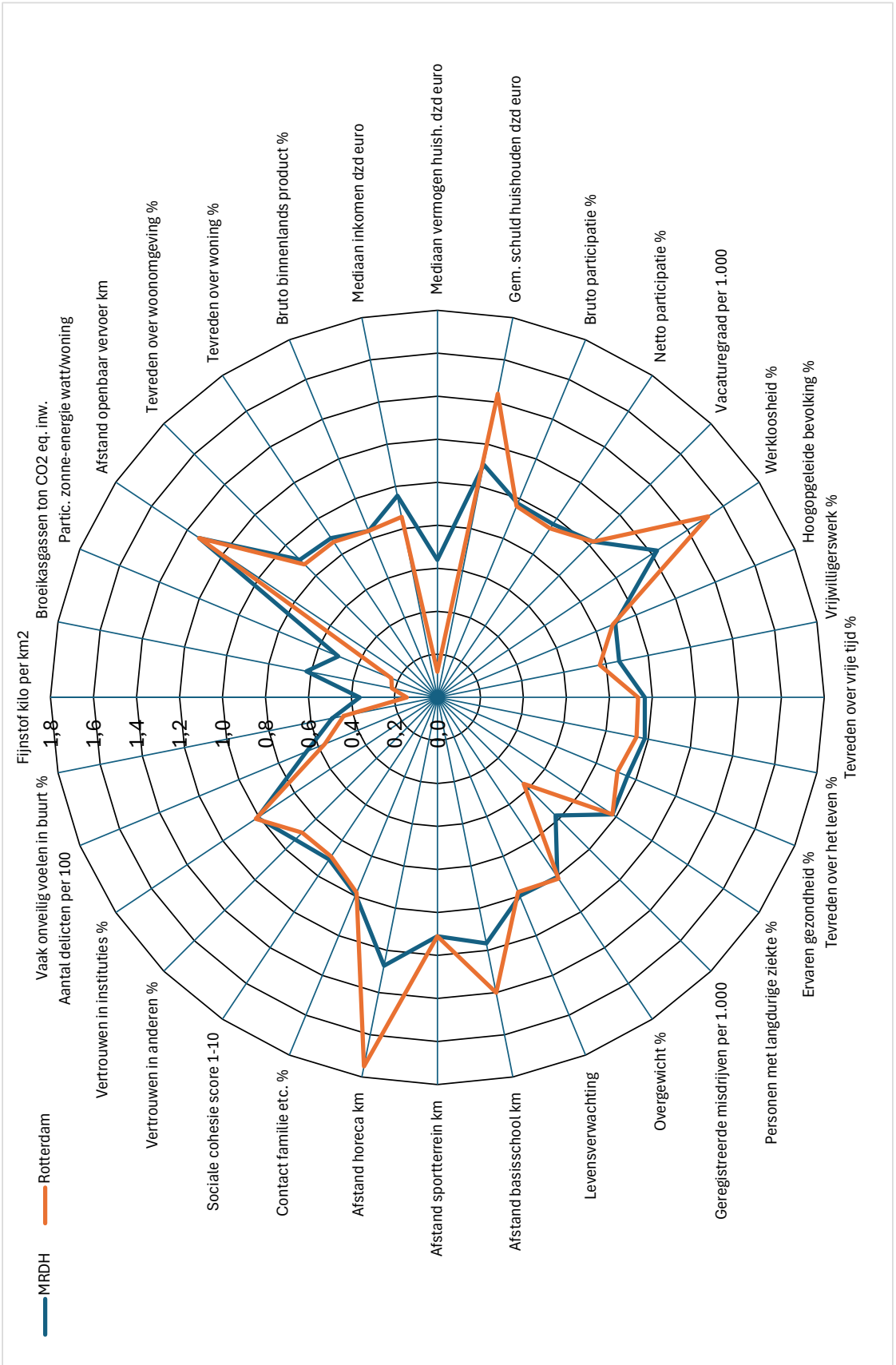
Werkelijke waarden

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Rotterdam	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Milieu					
Natuurgebied *ha per 100 inw.*	1	4,5	29,0	-3,5	-28,0
Fijnstof *kilo per km2*	7000	2764,5	1000,0	4235,5	6000,0
Afstand openbaar groen *km*	0,4	0,4	0,5	0,0	-0,1
Natuur- en bos *% oppervlakte*	7	18,9	29,8	-11,9	-22,8
Broeikasgassen ton CO_2 eq. inw.	44,8	15,6	9,7	29,2	35,1
Kwaliteit binnenwateren *1-4*	0	3,3	0,0	n.a.	n.a.
Kwaliteit kustwateren *1-4*	0	3,6	0,0	n.a.	n.a.
Natuurlijk kapitaal					
Partic. zonne-energie *watt/woning*	220	474,4	950,0	-254,4	-730,0
Bebouwd terrein *% opp.*	55,3	34,8	11,0	20,5	44,3
Fosfaat *kilo per ha.*	0			n.a.	n.a.
Groen-blauwe ruimte *m2 inw.*	189,4	190,2	574,5	-0,8	-385,1
Stikstof *kilo per ha*	0			n.a.	n.a.

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Figuur 1.1 Brede welvaart in Rotterdam en Metropoolregio Rotterdam Den Haag ten opzichte van Nederland

Nederland = 1 , hoger/lager dan 1 aangepast aan beoordeling indicator

Bron: CBS; bewerking VU/NEO/EUR

15 Schiedam

Tabel 1.1 Brede welvaart op het domein Samenleving & Welzijn in Schiedam, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

Werkelijke waarden: als % van de bevolking, jaar, kilometer, per 100 of per 1000 inwoners

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Schiedam	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Subjectief welzijn					
Tevreden over het leven *%*	79,5	82,0	83,4	-2,5	-3,9
Tevreden over vrije tijd *%*	71,3	71,7	74,3	-0,4	-3,0
Gezondheid					
Overgewicht *%*	50,3	50,1	50,3	0,2	0,0
Ervaren gezondheid *%*	68,2	67,0	70	1,2	-1,8
Levensverwachting	79,7	81,3	81,35	-1,6	-1,6
Personen met langdurige ziekte *%*	32,3	33,7	33	-1,4	-0,7
Wonen					
Tevreden over woonomgeving *%*	0	75,8	83,8	n.a.	n.a.
Tevreden over woning *%*	0	76,2	85,6	n.a.	n.a.
Afstand sportterrein *km*	1	0,9	1	0,1	0,0
Afstand basisschool *km*	0,5	0,6	0,7	-0,1	-0,2
Afstand horeca *km*	0,6	1,1	1,4	-0,5	-0,8
Samenleving					
Contact familie etc. *%*	72,8	71,2	71,6	1,6	1,2
Vertrouwen in instituties *%*	58,4	61,8	61,3	-3,4	-2,9
Vertrouwen in anderen *%*	55,2	61,7	66	-6,5	-10,8
Vrijwilligerswerk *%*	31,3	35,5	41,2	-4,2	-9,9
Sociale cohesie *score 1-10*	5,6	5,8	6,4	-0,2	-0,8
Veiligheid					
Vaak onveilig voelen in buurt *%*	5,8	4,0	2	1,8	3,8
Aantal delicten *per 100 inwoners*	53,3	50,6	33,3	2,7	20,0
Geregistreerde misdrijven *per 1.000 inw.*	59	59,2	46	-0,2	13,0

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Milieu: Schiedam heeft ten opzichte van Nederland een ongunstige fijnstof-belasting, maar lagere emissie van broeikasgassen. Qua natuur, bos en groen-blauw heeft Schiedam minder ruimte dan gemiddeld in de MRDH en Nederland.

Samenleving & Welzijn: Schiedam toont op deze dimensie over het algemeen een achterblijvend beeld ten opzichte van Nederland en de MRDH. Het is er onveiliger.

Economie: het mediane inkomen en mediaan vermogen zijn er lager dan gemiddeld. De arbeidsmarktparticipatie is in Schiedam enigszins hoger dan in de MRDH, maar lager dan in Nederland. Het aandeel hoger opgeleiden is lager ten opzichte van Nederland.

Schiedam toont qua milieu een ongunstig beeld. Samenleving & Welzijn en Economie blijven er overwegend achter, maar met een economisch iets actievere bevolking dan de MRDH.

Tabel 1.2 Brede welvaart op het economisch domein in Schiedam, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

Werkelijke waarden: in euro, als percentage van de bevolking 15-74 jaar, per 1.000 werkzame personen, kilometer

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Schiedam	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Materiële welvaart					
Mediaan inkomen *dzd euro*	27,9	28,5	29,8	-0,6	-1,9
Bruto binnenlands product *%*	0	3,6	4,3	n.a.	n.a.
Arbeid en vrije tijd					
Netto participatie *%*	70,4	69,9	72,2	0,5	-1,8
Bruto participatie *%*	73,6	73,0	74,8	0,6	-1,2
Hoogopgeleide bevolking *%*	25,8	32,8	36,6	-7,0	-10,8
Werkloosheid *%*	4,4	4,3	3,5	0,1	0,9
Vacaturegraad *per 1.000*	0	52,9	51,7	n.a.	n.a.
Afstand openbaar vervoer *km*	0,2	0,3	0,4	-0,1	-0,2
Economisch kapitaal					
Gem. schuld huishouden *dzd euro*	87,5	105,1	115,9	-17,6	-28,4
Mediaan vermogen huish. *dzd euro*	37,5	55,8	87,3	-18,3	-49,8

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Tabel 1.3 Brede welvaart op het domein Milieu in Schiedam, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

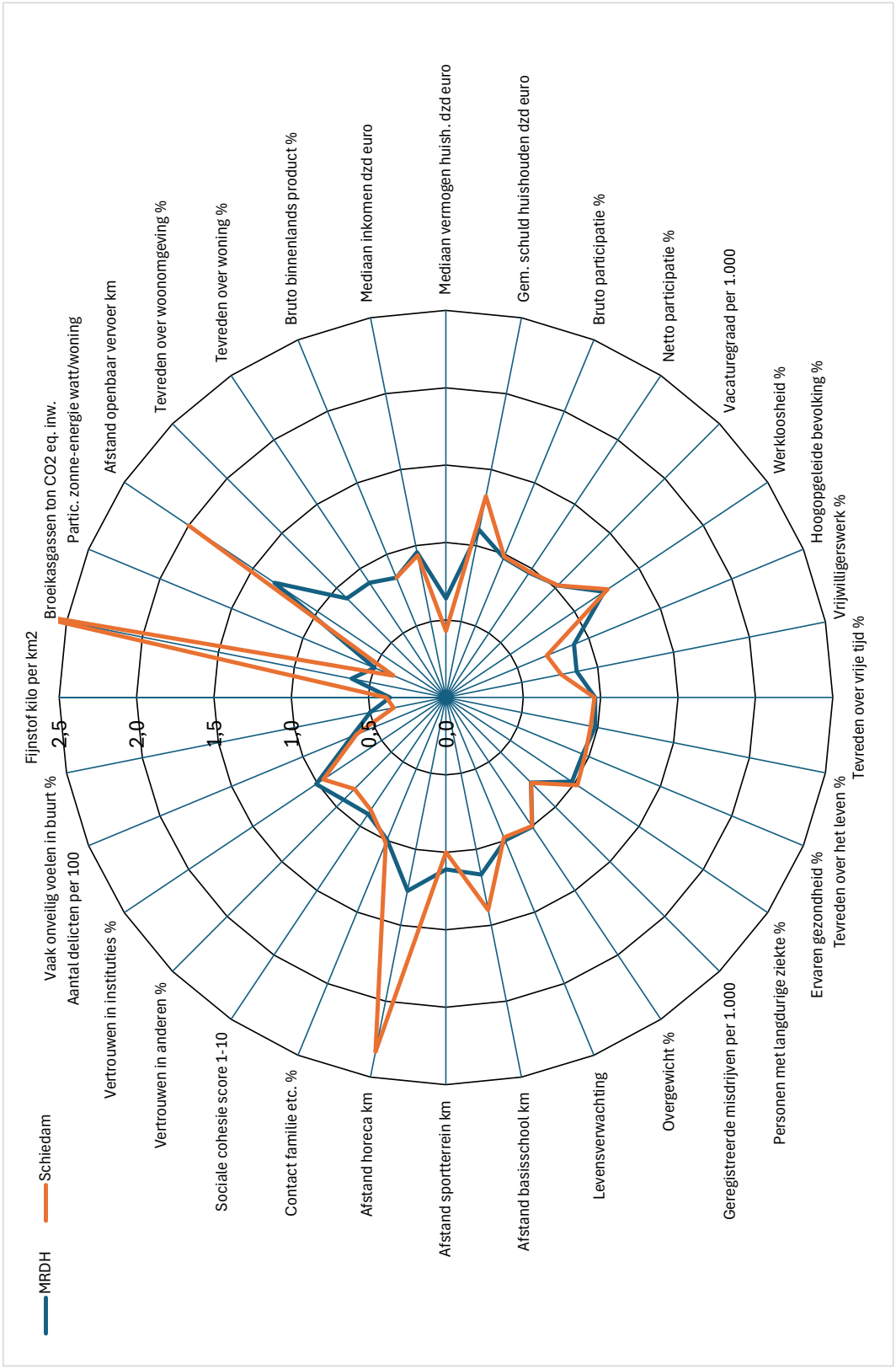
Werkelijke waarden

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Schiedam	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Milieu					
Natuurgebied *ha per 100 inw.*	1	4,5	29,0	-3,5	-28,0
Fijnstof *kilo per km2*	2600	2764,5	1000,0	-164,5	1600,0
Afstand openbaar groen *km*	0,3	0,4	0,5	-0,1	-0,2
Natuur- en bos *% oppervlakte*	6	18,9	29,8	-12,9	-23,8
Broeikasgassen ton CO_2 eq. inw.	3,4	15,6	9,7	-12,2	-6,3
Kwaliteit binnenwateren *1-4*	0	3,3	0,0	n.a.	n.a.
Kwaliteit kustwateren *1-4*	0	3,6	0,0	n.a.	n.a.
Natuurlijk kapitaal					
Partic. zonne-energie *watt/woning*	350	474,4	950,0	-124,4	-600,0
Bebouwd terrein *% opp.*	50,9	34,8	11,0	16,1	39,9
Fosfaat *kilo per ha.*	0			n.a.	n.a.
Groen-blauwe ruimte *m2 inw.*	99,1	190,2	574,5	-91,1	-475,4
Stikstof *kilo per ha*	0			n.a.	n.a.

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Figuur 1.1 Brede welvaart in Schiedam en Metropoolregio Rotterdam Den Haag ten opzichte van Nederland

Nederland = 1 , hoger/lager dan 1 aangepast aan beoordeling indicator

Bron: CBS; bewerking VU/NEO/EUR

16 Den Haag

Tabel 1.1 Brede welvaart op het domein Samenleving & Welzijn in Den Haag, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

Werkelijke waarden: als % van de bevolking, jaar, kilometer, per 100 of per 1000 inwoners

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Den Haag	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Subjectief welzijn					
Tevreden over het leven *%*	83,2	82,0	83,4	1,2	-0,2
Tevreden over vrije tijd *%*	72	71,7	74,3	0,3	-2,3
Gezondheid					
Overgewicht *%*	48,7	50,1	50,3	-1,4	-1,6
Ervaren gezondheid *%*	65,2	67,0	70	-1,8	-4,8
Levensverwachting	80,6	81,3	81,35	-0,7	-0,8
Personen met langdurige ziekte *%*	34,5	33,7	33	0,8	1,5
Wonen					
Tevreden over woonomgeving *%*	74,7	75,8	83,8	-1,1	-9,1
Tevreden over woning *%*	75,9	76,2	85,6	-0,3	-9,7
Afstand sportterrein *km*	0,7	0,9	1	-0,2	-0,3
Afstand basisschool *km*	0,5	0,6	0,7	-0,1	-0,2
Afstand horeca *km*	0,7	1,1	1,4	-0,4	-0,7
Samenleving					
Contact familie etc. *%*	71,1	71,2	71,6	-0,1	-0,5
Vertrouwen in instituties *%*	63,9	61,8	61,3	2,1	2,6
Vertrouwen in anderen *%*	64,3	61,7	66	2,6	-1,7
Vrijwilligerswerk *%*	35,6	35,5	41,2	0,1	-5,6
Sociale cohesie *score 1-10*	5,7	5,8	6,4	-0,1	-0,7
Veiligheid					
Vaak onveilig voelen in buurt *%*	5	4,0	2	1,0	3,0
Aantal delicten *per 100 inwoners*	56,8	50,6	33,3	6,2	23,5
Geregistreerde misdrijven *per 1.000 inw.*	68	59,2	46	8,8	22,0

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Milieu: Den Haag heeft ten opzichte van Nederland een ongunstige fijnstof-belasting, maar lagere emissie van broeikasgassen. Qua natuur, bos en groen-blauw heeft Den Haag minder ruimte dan gemiddeld in de MRDH en Nederland.

Samenleving & Welzijn: Den Haag toont op deze dimensie over het algemeen een achterblijvend beeld ten opzichte van Nederland en de MRDH. Het is er onveiliger. Het vertrouwen in instituties is er daarentegen hoger dan gemiddeld.

Economie: het mediane inkomen en mediaan vermogen zijn er lager dan gemiddeld. De arbeidsmarktparticipatie is in Den Haag lager dan gemiddeld. Het aandeel hoger opgeleiden is er hoger dan in de MRDH, maar iets lager ten opzichte van Nederland.

Den Haag toont op alle dimensies een overwegend ongunstig beeld.

Tabel 1.2 Brede welvaart op het economisch domein in Den Haag, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

Werkelijke waarden: in euro, als percentage van de bevolking 15-74 jaar, per 1.000 werkzame personen, kilometer

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Den Haag	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Materiële welvaart					
Mediaan inkomen *dzd euro*	27,2	28,5	29,8	-1,3	-2,6
Bruto binnenlands product *%*	0	3,6	4,3	n.a.	n.a.
Arbeid en vrije tijd					
Netto participatie *%*	67,4	69,9	72,2	-2,5	-4,8
Bruto participatie *%*	70,7	73,0	74,8	-2,3	-4,1
Hoogopgeleide bevolking *%*	36	32,8	36,6	3,2	-0,6
Werkloosheid *%*	4,7	4,3	3,5	0,4	1,2
Vacaturegraad *per 1.000*	0	52,9	51,7	n.a.	n.a.
Afstand openbaar vervoer *km*	0,3	0,3	0,4	0,0	-0,1
Economisch kapitaal					
Gem. schuld huishouden *dzd euro*	100,4	105,1	115,9	-4,7	-15,5
Mediaan vermogen huish. *dzd euro*	22,1	55,8	87,3	-33,7	-65,2

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Tabel 1.3 Brede welvaart op het domein Milieu in Q, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

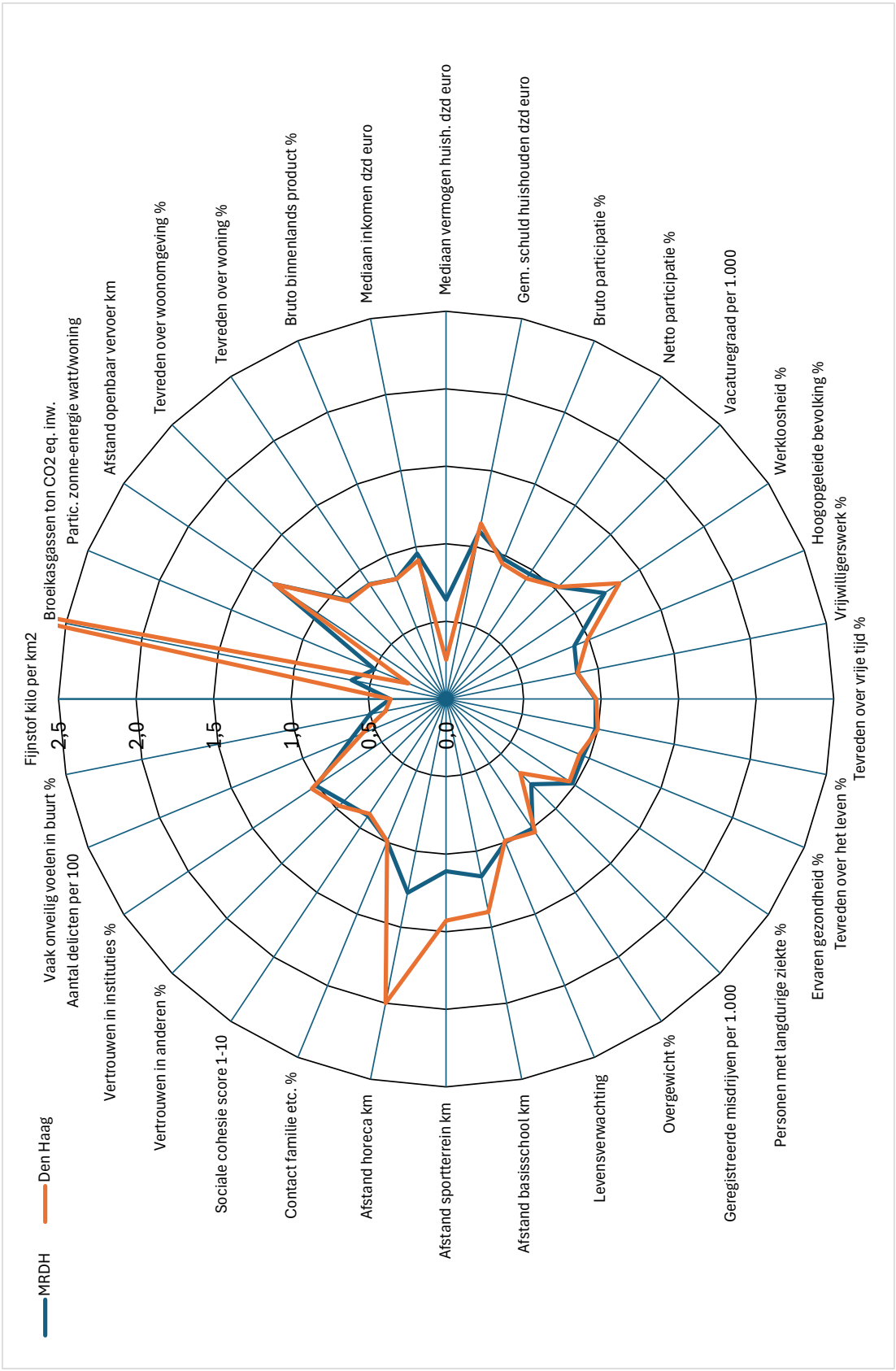
Werkelijke waarden

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Den Haag	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Milieu					
Natuurgebied *ha per 100 inw.*	2	4,5	29,0	-2,5	-27,0
Fijnstof *kilo per km2*	2800	2764,5	1000,0	35,5	1800,0
Afstand openbaar groen *km*	0,5	0,4	0,5	0,1	0,0
Natuur- en bos *% oppervlakte*	26,4	18,9	29,8	7,5	-3,4
Broeikasgassen ton CO_2 eq. inw.	2,6	15,6	9,7	-13,0	-7,1
Kwaliteit binnenwateren *1-4*	0	3,3	0,0	n.a.	n.a.
Kwaliteit kustwateren *1-4*	0	3,6	0,0	n.a.	n.a.
Natuurlijk kapitaal					
Partic. zonne-energie *watt/woning*	250	474,4	950,0	-224,4	-700,0
Bebouwd terrein *% opp.*	58,7	34,8	11,0	23,9	47,7
Fosfaat *kilo per ha.*	0			n.a.	n.a.
Groen-blauwe ruimte *m2 inw.*	55,5	190,2	574,5	-134,7	-519,0
Stikstof *kilo per ha*	0			n.a.	n.a.

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Figuur 1.1 Brede welvaart in Den Haag en Metropoolregio Rotterdam Den Haag ten opzichte van Nederland

Nederland = 1 , hoger/lager dan 1 aangepast aan beoordeling indicator

Bron: CBS; bewerking VU/NEO/EUR

17 Vlaardingen

Tabel 1.1 Brede welvaart op het domein Samenleving & Welzijn in Vlaardingen, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

Werkelijke waarden: als % van de bevolking, jaar, kilometer, per 100 of per 1000 inwoners

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Vlaardingen	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Subjectief welzijn					
Tevreden over het leven *%*	80,7	82,0	83,4	-1,3	-2,7
Tevreden over vrije tijd *%*	70,4	71,7	74,3	-1,3	-3,9
Gezondheid					
Overgewicht *%*	53,4	50,1	50,3	3,3	3,1
Ervaren gezondheid *%*	67	67,0	70	0,0	-3,0
Levensverwachting	80,8	81,3	81,35	-0,5	-0,5
Personen met langdurige ziekte *%*	36,1	33,7	33	2,4	3,1
Wonen					
Tevreden over woonomgeving *%*	0	75,8	83,8	n.a.	n.a.
Tevreden over woning *%*	0	76,2	85,6	n.a.	n.a.
Afstand sportterrein *km*	0,8	0,9	1	-0,1	-0,2
Afstand basisschool *km*	0,6	0,6	0,7	0,0	-0,1
Afstand horeca *km*	0,7	1,1	1,4	-0,4	-0,7
Samenleving					
Contact familie etc. *%*	72,9	71,2	71,6	1,7	1,3
Vertrouwen in instituties *%*	59,2	61,8	61,3	-2,6	-2,1
Vertrouwen in anderen *%*	53,8	61,7	66	-7,9	-12,2
Vrijwilligerswerk *%*	31,6	35,5	41,2	-3,9	-9,6
Sociale cohesie *score 1-10*	5,9	5,8	6,4	0,1	-0,5
Veiligheid					
Vaak onveilig voelen in buurt *%*	4	4,0	2	0,0	2,0
Aantal delicten *per 100 inwoners*	47,7	50,6	33,3	-2,9	14,4
Geregistreerde misdrijven *per 1.000 inw.*	52	59,2	46	-7,2	6,0

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Milieu: Vlaardingen heeft ten opzichte van Nederland een ongunstige fijnstof-belasting, maar lagere emissie van broeikasgassen. Qua natuur, bos en groen-blauw heeft Vlaardingen minder ruimte dan gemiddeld in de MRDH en Nederland.

Samenleving & Welzijn: Vlaardingen toont op deze dimensie over het algemeen een achterblijvend beeld ten opzichte van Nederland en de MRDH. Het is er onveiliger dan In Nederland. Het vertrouwen in instituties en vooral anderen is er (fors) lager dan gemiddeld. Contact met de familie is daarentegen hoger.

Economie: het mediane inkomen en mediaan vermogen zijn er lager dan gemiddeld. Datzelfde geldt voor de arbeidsmarktparticipatie.

Vlaardingen toont op alle drie dimensies van brede welvaart een overwegend ongunstig beeld.

Tabel 1.2 Brede welvaart op het economisch domein in Vlaardingen, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

Werkelijke waarden: in euro, als percentage van de bevolking 15-74 jaar, per 1.000 werkzame personen, kilometer

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Vlaardingen	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Materiële welvaart					
Mediaan inkomen *dzd euro*	28	28,5	29,8	-0,5	-1,8
Bruto binnenlands product *%*	0	3,6	4,3	n.a.	n.a.
Arbeid en vrije tijd					
Netto participatie *%*	69,8	69,9	72,2	-0,1	-2,4
Bruto participatie *%*	72,8	73,0	74,8	-0,2	-2,0
Hoogopgeleide bevolking *%*	23,6	32,8	36,6	-9,2	-13,0
Werkloosheid *%*	4,2	4,3	3,5	-0,1	0,7
Vacaturegraad *per 1.000*	0	52,9	51,7	n.a.	n.a.
Afstand openbaar vervoer *km*	0,3	0,3	0,4	0,0	-0,1
Economisch kapitaal					
Gem. schuld huishouden *dzd euro*	86,1	105,1	115,9	-19,0	-29,8
Mediaan vermogen huish. *dzd euro*	38,6	55,8	87,3	-17,2	-48,7

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Tabel 1.3 Brede welvaart op het domein Milieu in Vlaardingen, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

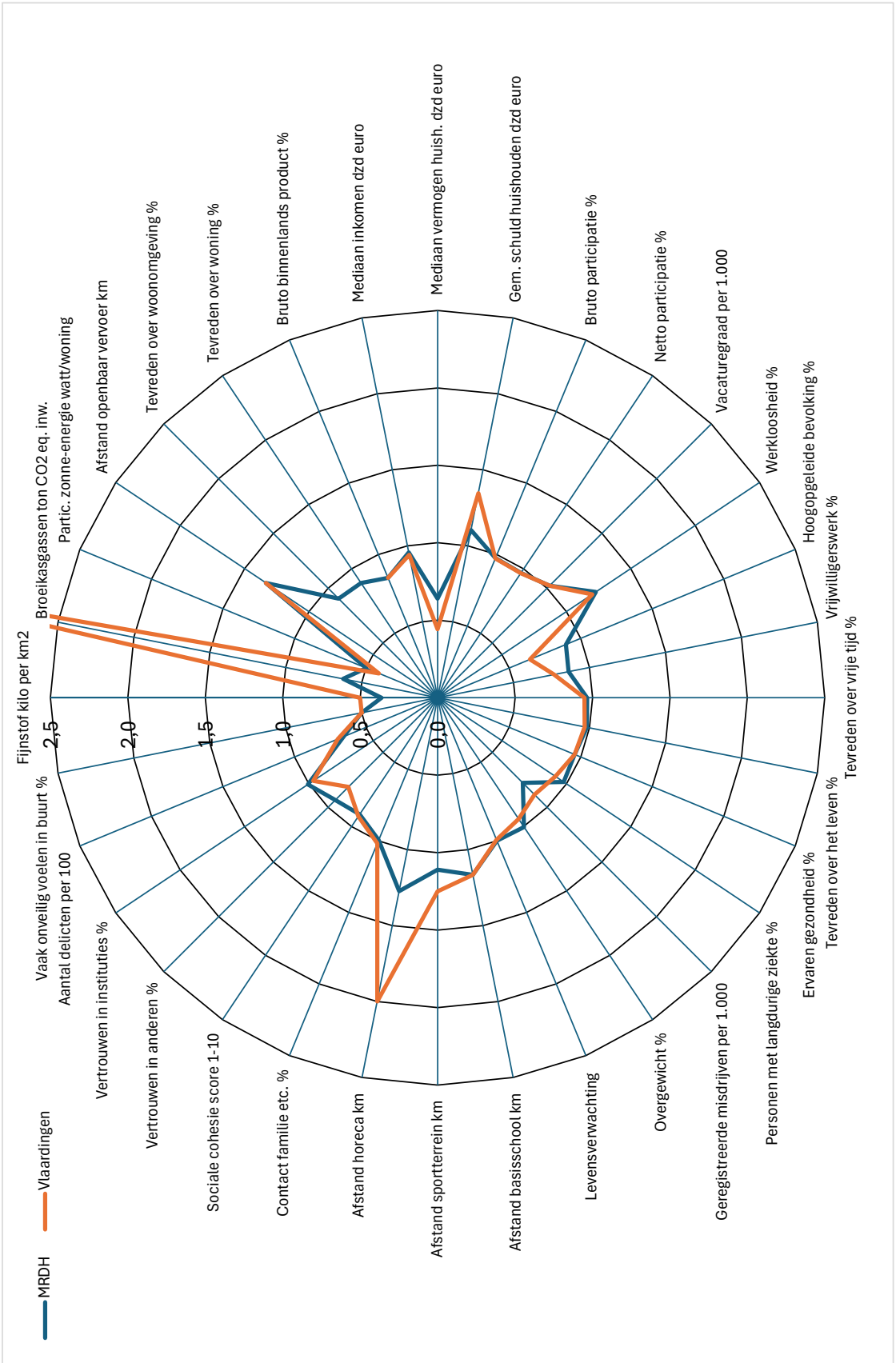
Werkelijke waarden

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Vlaardingen	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Milieu					
Natuurgebied *ha per 100 inw.*	4	4,5	29,0	-0,5	-25,0
Fijnstof *kilo per km2*	2000	2764,5	1000,0	-764,5	1000,0
Afstand openbaar groen *km*	0,3	0,4	0,5	-0,1	-0,2
Natuur- en bos *% oppervlakte*	24,4	18,9	29,8	5,5	-5,4
Broeikasgassen ton CO_2 eq. inw.	2,6	15,6	9,7	-13,0	-7,1
Kwaliteit binnenwateren *1-4*	0	3,3	0,0	n.a.	n.a.
Kwaliteit kustwateren *1-4*	0	3,6	0,0	n.a.	n.a.
Natuurlijk kapitaal					
Partic. zonne-energie *watt/woning*	390	474,4	950,0	-84,4	-560,0
Bebouwd terrein *% opp.*	41,8	34,8	11,0	7,0	30,8
Fosfaat *kilo per ha.*	0			n.a.	n.a.
Groen-blauwe ruimte *m2 inw.*	179,8	190,2	574,5	-10,4	-394,7
Stikstof *kilo per ha*	0			n.a.	n.a.

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Figuur 1.1 Brede welvaart in Vlaardingen en Metropoolregio Rotterdam Den Haag ten opzichte van Nederland

Nederland = 1 , hoger/lager dan 1 aangepast aan beoordeling indicator

Bron: CBS; bewerking VU/NEO/EUR

18 Voorne aan Zee

Tabel 1.1 Brede welvaart op het domein Samenleving & Welzijn in Voorne aan Zee, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

Werkelijke waarden: als % van de bevolking, jaar, kilometer, per 100 of per 1000 inwoners

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Voorne aan Zee	MRDH	Nederland	MRDH	Nederland
Subjectief welzijn					
Tevreden over het leven *%*	0	82,0	83,4	n.a.	n.a.
Tevreden over vrije tijd *%*	0	71,7	74,3	n.a.	n.a.
Gezondheid					
Overgewicht *%*	56,4	50,1	50,3	6,3	6,1
Ervaren gezondheid *%*	69,5	67,0	70	2,5	-0,5
Levensverwachting	82,2	81,3	81,35	0,9	0,9
Personen met langdurige ziekte *%*	34,7	33,7	33	1,0	1,7
Wonen					
Tevreden over woonomgeving *%*	0	75,8	83,8	n.a.	n.a.
Tevreden over woning *%*	0	76,2	85,6	n.a.	n.a.
Afstand sportterrein *km*	0,9	0,9	1	0,0	-0,1
Afstand basisschool *km*	0,9	0,6	0,7	0,3	0,2
Afstand horeca *km*	1,8	1,1	1,4	0,7	0,4
Samenleving					
Contact familie etc. *%*	0	71,2	71,6	n.a.	n.a.
Vertrouwen in instituties *%*	0	61,8	61,3	n.a.	n.a.
Vertrouwen in anderen *%*	0	61,7	66	n.a.	n.a.
Vrijwilligerswerk *%*	0	35,5	41,2	n.a.	n.a.
Sociale cohesie *score 1-10*	0	5,8	6,4	n.a.	n.a.
Veiligheid					
Vaak onveilig voelen in buurt *%*	0	4,0	2	n.a.	n.a.
Aantal delicten *per 100 inwoners*	0	50,6	33,3	n.a.	n.a.
Geregistreerde misdrijven *per 1.000 inw.*	36	59,2	46	-23,2	-10,0

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Milieu: Voorne aan Zee heeft ten opzichte van de MRDH en Nederland een geringe fijnstof-belasting en lagere emissie van broeikasgassen. Qua natuur, bos en groen-blauw heeft Voorne aan Zee aanzienlijk meer ruimte per inwoner dan gemiddeld in de MRDH.

Samenleving & Welzijn: De inwoners van Voorne aan Zee hebben een overwegend achterblijvende gezondheid. Het is er relatief veilig. Verder zijn data niet beschikbaar.

Economie: het mediane inkomen en mediaan vermogen zijn er hoger dan gemiddeld. Datzelfde geldt voor de netto arbeidsmarktparticipatie. Er is een lage werkloosheid.

Voorne aan Zee toont met Economie en Milieu een gunstig beeld, maar dat wordt niet weerspiegeld op het onderdeel gezondheid.

Tabel 1.2 Brede welvaart op het economisch domein in Voorne aan Zee, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

Werkelijke waarden: in euro, als percentage van de bevolking 15-74 jaar, per 1.000 werkzame personen, kilometer

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Voorne aan Zee	MRDH	Nederland	MRDH	Nederland
Materiële welvaart					
Mediaan inkomen *dzd euro*	33,4	28,5	29,8	4,9	3,6
Bruto binnenlands product *%*	0	3,6	4,3	n.a.	n.a.
Arbeid en vrije tijd					
Netto participatie *%*	73	69,9	72,2	3,1	0,8
Bruto participatie *%*	73	73,0	74,8	0,0	-1,8
Hoogopgeleide bevolking *%*	24	32,8	36,6	-8,8	-12,6
Werkloosheid *%*	2	4,3	3,5	-2,3	-1,5
Vacaturegraad *per 1.000*	0	52,9	51,7	n.a.	n.a.
Afstand openbaar vervoer *km*	0,4	0,3	0,4	0,1	0,0
Economisch kapitaal					
Gem. schuld huishouden *dzd euro*	142,9	105,1	115,9	37,8	27,0
Mediaan vermogen huish. *dzd euro*	121,5	55,8	87,3	65,7	34,2

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Tabel 1.3 Brede welvaart op het domein Milieu in Voorne aan Zee, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

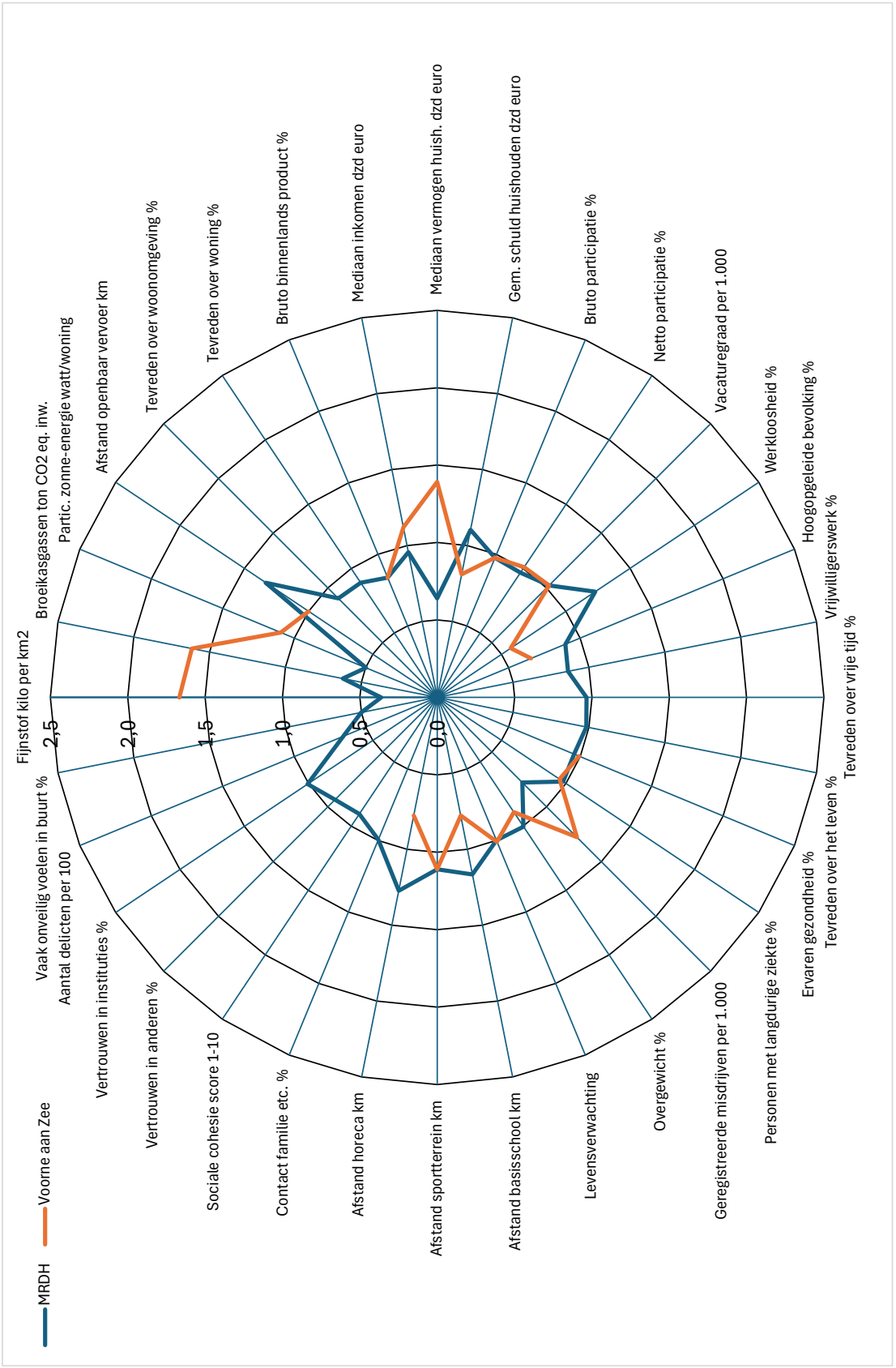
Werkelijke waarden

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Voorne aan Zee	MRDH	Nederland	MRDH	Nederland
Milieu					
Natuurgebied *ha per 100 inw.*	28,6	4,5	29,0	24,1	-0,4
Fijnstof *kilo per km2*	600	2764,5	1000,0	-2164,5	-400,0
Afstand openbaar groen *km*	0,4	0,4	0,5	0,0	-0,1
Natuur- en bos *% oppervlakte*	35,4	18,9	29,8	16,5	5,6
Broeikasgassen ton CO_2 eq. inw.	6	15,6	9,7	-9,6	-3,7
Kwaliteit binnenwateren *1-4*	0	3,3	0,0	n.a.	n.a.
Kwaliteit kustwateren *1-4*	0	3,6	0,0	n.a.	n.a.
Natuurlijk kapitaal					
Partic. zonne-energie *watt/woning*	1040	474,4	950,0	565,6	90,0
Bebouwd terrein *% opp.*	11,8	34,8	11,0	-23,0	0,8
Fosfaat *kilo per ha.*	0			n.a.	n.a.
Groen-blauwe ruimte *m2 inw.*	1123	190,2	574,5	932,8	548,5
Stikstof *kilo per ha*	0			n.a.	n.a.

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Figuur 1.1 Brede welvaart in Voorne aan Zee en de Metropoolregio Rotterdam Den Haag ten opzichte van Nederland

Nederland = 1 , hoger/lager dan 1 aangepast aan beoordeling indicator

Bron: CBS; bewerking VU/NEO/EUR

19 Wassenaar

Tabel 1.1 Brede welvaart op het domein Samenleving & Welzijn in Wassenaar, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

Werkelijke waarden: als % van de bevolking, jaar, kilometer, per 100 of per 1000 inwoners

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Wassenaar	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Subjectief welzijn					
Tevreden over het leven *%*	0	82,0	83,4	n.a.	n.a.
Tevreden over vrije tijd *%*	0	71,7	74,3	n.a.	n.a.
Gezondheid					
Overgewicht *%*	46,2	50,1	50,3	-3,9	-4,1
Ervaren gezondheid *%*	72,7	67,0	70	5,7	2,7
Levensverwachting	83,3	81,3	81,35	2,0	2,0
Personen met langdurige ziekte *%*	31,4	33,7	33	-2,3	-1,6
Wonen					
Tevreden over woonomgeving *%*	0	75,8	83,8	n.a.	n.a.
Tevreden over woning *%*	0	76,2	85,6	n.a.	n.a.
Afstand sportterrein *km*	0,8	0,9	1	-0,1	-0,2
Afstand basisschool *km*	0,7	0,6	0,7	0,1	0,0
Afstand horeca *km*	1,5	1,1	1,4	0,4	0,1
Samenleving					
Contact familie etc. *%*	0	71,2	71,6	n.a.	n.a.
Vertrouwen in instituties *%*	0	61,8	61,3	n.a.	n.a.
Vertrouwen in anderen *%*	0	61,7	66	n.a.	n.a.
Vrijwilligerswerk *%*	0	35,5	41,2	n.a.	n.a.
Sociale cohesie *score 1-10*	0	5,8	6,4	n.a.	n.a.
Veiligheid					
Vaak onveilig voelen in buurt *%*	0	4,0	2	n.a.	n.a.
Aantal delicten *per 100 inwoners*	0	50,6	33,3	n.a.	n.a.
Geregistreerde misdrijven *per 1.000 inw.*	42	59,2	46	-17,2	-4,0

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Milieu: Wassenaar heeft ten opzichte van de MRDH en Nederland een geringe fijnstof-belasting en lagere emissie van broeikasgassen. Qua natuur, bos en groen-blauw heeft Wassenaar aanzienlijk meer ruimte per inwoner dan gemiddeld in de MRDH én Nederland.

Samenleving & Welzijn: De inwoners van Wassenaar hebben een overwegend zeer goede gezondheid. Ook is het er relatief veilig. Verder zijn data niet beschikbaar.

Economie: het mediane inkomen en mediaan vermogen zijn er bijzonder hoog. De arbeidsparticipatie is er daarentegen relatief laag, evenals de werkloosheid. Het aandeel hoogopgeleiden is er bijzonder hoog.

Wassenaar toont over het algemeen een zeer gunstig beeld qua brede welvaart. De inwoners zijn zodanig bemiddeld dat er ruimte is voor een lagere arbeidsparticipatie.

Tabel 1.2 Brede welvaart op het economisch domein in Wassenaar, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

Werkelijke waarden: in euro, als percentage van de bevolking 15-74 jaar, per 1.000 werkzame personen, kilometer

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Wassenaar	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Materiële welvaart					
Mediaan inkomen *dzd euro*	34	28,5	29,8	5,5	4,2
Bruto binnenlands product *%*	0	3,6	4,3	n.a.	n.a.
Arbeid en vrije tijd					
Netto participatie *%*	69	69,9	72,2	-0,9	-3,2
Bruto participatie *%*	71,4	73,0	74,8	-1,6	-3,4
Hoogopgeleide bevolking *%*	49,2	32,8	36,6	16,4	12,6
Werkloosheid *%*	3,4	4,3	3,5	-0,9	-0,1
Vacaturegraad *per 1.000*	0	52,9	51,7	n.a.	n.a.
Afstand openbaar vervoer *km*	0,3	0,3	0,4	0,0	-0,1
Economisch kapitaal					
Gem. schuld huishouden *dzd euro*	361,5	105,1	115,9	256,4	245,6
Mediaan vermogen huish. *dzd euro*	232,4	55,8	87,3	176,6	145,1

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Tabel 1.3 Brede welvaart op het domein Milieu in Wassenaar, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

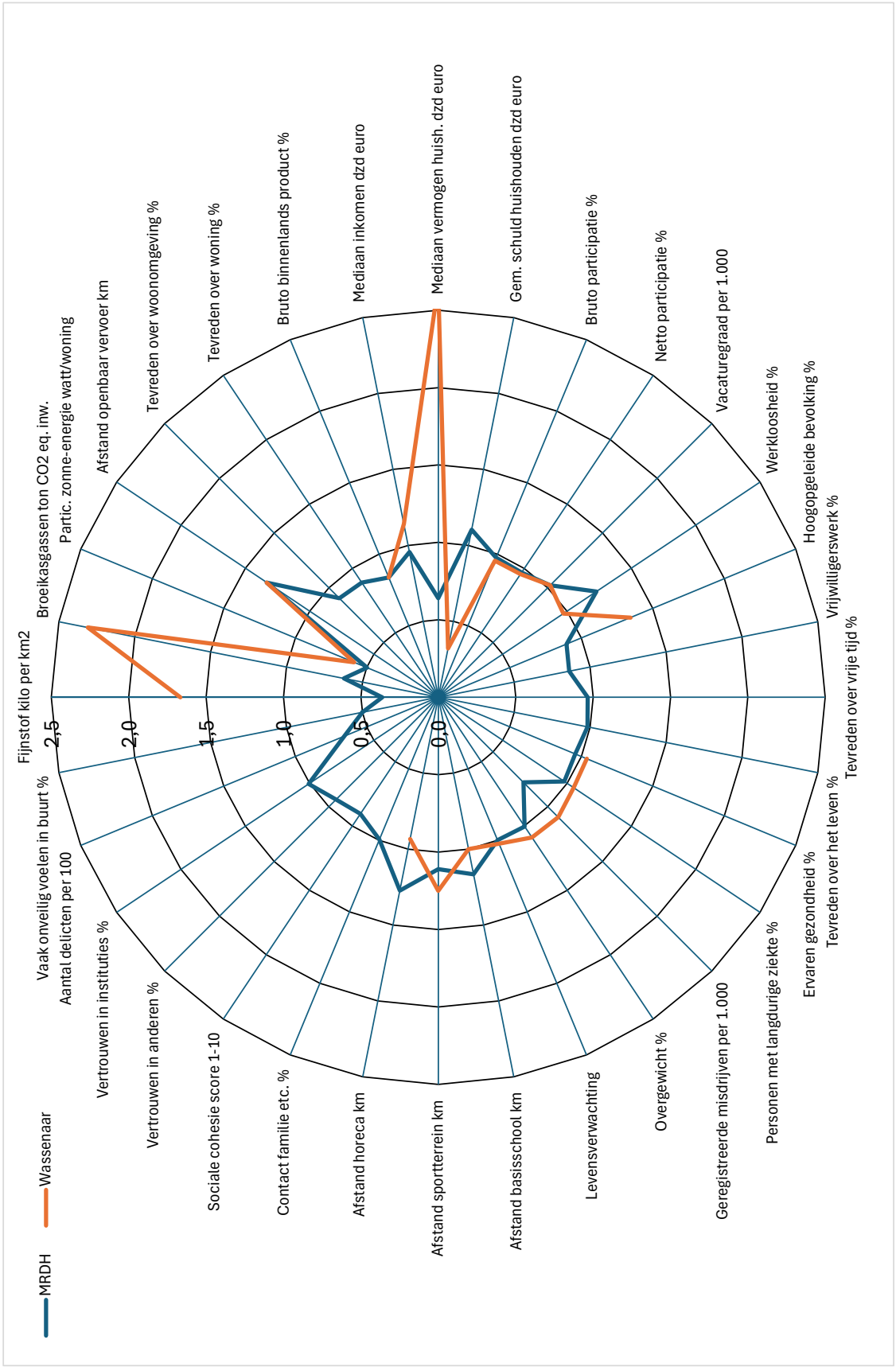
Werkelijke waarden

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Wassenaar	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Milieu					
Natuurgebied *ha per 100 inw.*	102	4,5	29,0	97,5	73,0
Fijnstof *kilo per km2*	600	2764,5	1000,0	-2164,5	-400,0
Afstand openbaar groen *km*	0,3	0,4	0,5	-0,1	-0,2
Natuur- en bos *% oppervlakte*	103,6	18,9	29,8	84,7	73,8
Broeikasgassen ton CO_2 eq. inw.	4,2	15,6	9,7	-11,4	-5,5
Kwaliteit binnenwateren *1-4*	0	3,3	0,0	n.a.	n.a.
Kwaliteit kustwateren *1-4*	0	3,6	0,0	n.a.	n.a.
Natuurlijk kapitaal					
Partic. zonne-energie *watt/woning*	560	474,4	950,0	85,6	-390,0
Bebouwd terrein *% opp.*	14	34,8	11,0	-20,8	3,0
Fosfaat *kilo per ha.*	0			n.a.	n.a.
Groen-blauwe ruimte *m2 inw.*	1328,4	190,2	574,5	1138,2	753,9
Stikstof *kilo per ha*	0			n.a.	n.a.

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Figuur 1.1 Brede welvaart in Wassenaar en de Metropoolregio Rotterdam Den Haag ten opzichte van Nederland

Nederland = 1 , hoger/lager dan 1 aangepast aan beoordeling indicator

Bron: CBS; bewerking VU/NEO/EUR

20 Westland

Tabel 1.1 Brede welvaart op het domein Samenleving & Welzijn in Westland, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

Werkelijke waarden: als % van de bevolking, jaar, kilometer, per 100 of per 1000 inwoners

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Westland	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Subjectief welzijn					
Tevreden over het leven *%*	84,7	82,0	83,4	2,7	1,3
Tevreden over vrije tijd *%*	75	71,7	74,3	3,3	0,7
Gezondheid					
Overgewicht *%*	47	50,1	50,3	-3,1	-3,3
Ervaren gezondheid *%*	72,6	67,0	70	5,6	2,6
Levensverwachting	83,5	81,3	81,35	2,2	2,2
Personen met langdurige ziekte *%*	31,1	33,7	33	-2,6	-1,9
Wonen					
Tevreden over woonomgeving *%*	84,9	75,8	83,8	9,1	1,1
Tevreden over woning *%*	86,6	76,2	85,6	10,4	1,0
Afstand sportterrein *km*	1,1	0,9	1	0,2	0,1
Afstand basisschool *km*	0,7	0,6	0,7	0,1	0,0
Afstand horeca *km*	1,3	1,1	1,4	0,2	-0,1
Samenleving					
Contact familie etc. *%*	72,5	71,2	71,6	1,3	0,9
Vertrouwen in instituties *%*	58,3	61,8	61,3	-3,5	-3,0
Vertrouwen in anderen *%*	67,4	61,7	66	5,7	1,4
Vrijwilligerswerk *%*	47,3	35,5	41,2	11,8	6,1
Sociale cohesie *score 1-10*	6,7	5,8	6,4	0,9	0,3
Veiligheid					
Vaak onveilig voelen in buurt *%*	0,9	4,0	2	-3,1	-1,1
Aantal delicten *per 100 inwoners*	26,9	50,6	33,3	-23,7	-6,4
Geregistreerde misdrijven *per 1.000 inw.*	38	59,2	46	-21,2	-8,0

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Milieu: Westland heeft ten opzichte van de MRDH een geringe fijnstof-belasting, maar hogere emissie van broeikasgassen, vooral ten opzichte van Nederland. Qua natuur, bos en groen-blauw heeft Westland minder ruimte per inwoner dan gemiddeld in de MRDH en Nederland.

Samenleving & Welzijn: Over het algemeen is het beeld op alle onderdelen van Samenleving & Welzijn gunstig. Alleen heeft men er minder vertrouwen in instituties.

Economie: het mediane inkomen en mediaan vermogen zijn er hoger dan gemiddeld. De arbeidsparticipatie is er hoog. Het aandeel hoogopgeleiden is er beperkt.

Westland toont een gunstig beeld met economie en samenleving & welzijn. De arbeidsparticipatie is er hoog. Op de dimensie Milieu is er een achterstand. Er is weinig natuur en groen-blauwe ruimte per inwoner beschikbaar.

Tabel 1.2 Brede welvaart op het economisch domein in Westland, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

Werkelijke waarden: in euro, als percentage van de bevolking 15-74 jaar, per 1.000 werkzame personen, kilometer

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Westland	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Materiële welvaart					
Mediaan inkomen *dzd euro*	32,6	28,5	29,8	4,1	2,8
Bruto binnenlands product *%*	0	3,6	4,3	n.a.	n.a.
Arbeid en vrije tijd					
Netto participatie *%*	77,3	69,9	72,2	7,4	5,1
Bruto participatie *%*	79,4	73,0	74,8	6,4	4,6
Hoogopgeleide bevolking *%*	25,5	32,8	36,6	-7,3	-11,1
Werkloosheid *%*	2,7	4,3	3,5	-1,6	-0,8
Vacaturegraad *per 1.000*	0	52,9	51,7	n.a.	n.a.
Afstand openbaar vervoer *km*	0,5	0,3	0,4	0,2	0,1
Economisch kapitaal					
Gem. schuld huishouden *dzd euro*	136,8	105,1	115,9	31,7	20,9
Mediaan vermogen huish. *dzd euro*	179,3	55,8	87,3	123,5	92,0

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Tabel 1.3 Brede welvaart op het domein Milieu in Westland, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

Werkelijke waarden

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Westland	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Milieu					
Natuurgebied *ha per 100 inw.*	5	4,5	29,0	0,5	-24,0
Fijnstof *kilo per km2*	1400	2764,5	1000,0	-1364,5	400,0
Afstand openbaar groen *km*	0,8	0,4	0,5	0,4	0,3
Natuur- en bos *% oppervlakte*	13,2	18,9	29,8	-5,7	-16,6
Broeikasgassen ton CO_2 eq. inw.	16,8	15,6	9,7	1,2	7,1
Kwaliteit binnenwateren *1-4*	0	3,3	0,0	n.a.	n.a.
Kwaliteit kustwateren *1-4*	0	3,6	0,0	n.a.	n.a.
Natuurlijk kapitaal					
Partic. zonne-energie *watt/woning*	1080	474,4	950,0	605,6	130,0
Bebouwd terrein *% opp.*	23,4	34,8	11,0	-11,4	12,4
Fosfaat *kilo per ha.*	0			n.a.	n.a.
Groen-blauwe ruimte *m2 inw.*	158,6	190,2	574,5	-31,6	-415,9
Stikstof *kilo per ha*	0			n.a.	n.a.

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Figuur 1.1 Brede welvaart in Westland en de Metropoolregio Rotterdam Den Haag ten opzichte van Nederland

Nederland = 1 , hoger/lager dan 1 aangepast aan beoordeling indicator

Bron: CBS; bewerking VU/NEO/EUR

21 Zoetermeer

Tabel 1.1 Brede welvaart op het domein Samenleving & Welzijn in Zoetermeer, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

Werkelijke waarden: als % van de bevolking, jaar, kilometer, per 100 of per 1000 inwoners

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Zoetermeer	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Subjectief welzijn					
Tevreden over het leven *%*	84,3	82,0	83,4	2,3	0,9
Tevreden over vrije tijd *%*	73	71,7	74,3	1,3	-1,3
Gezondheid					
Overgewicht *%*	54,8	50,1	50,3	4,7	4,5
Ervaren gezondheid *%*	66,1	67,0	70	-0,9	-3,9
Levensverwachting	82,6	81,3	81,35	1,3	1,3
Personen met langdurige ziekte *%*	36,8	33,7	33	3,1	3,8
Wonen					
Tevreden over woonomgeving *%*	81,6	75,8	83,8	5,8	-2,2
Tevreden over woning *%*	82,4	76,2	85,6	6,2	-3,2
Afstand sportterrein *km*	1,4	0,9	1	0,5	0,4
Afstand basisschool *km*	0,6	0,6	0,7	0,0	-0,1
Afstand horeca *km*	1,7	1,1	1,4	0,6	0,3
Samenleving					
Contact familie etc. *%*	70,9	71,2	71,6	-0,3	-0,7
Vertrouwen in instituties *%*	59,2	61,8	61,3	-2,6	-2,1
Vertrouwen in anderen *%*	60,2	61,7	66	-1,5	-5,8
Vrijwilligerswerk *%*	36,2	35,5	41,2	0,7	-5,0
Sociale cohesie *score 1-10*	6,1	5,8	6,4	0,3	-0,3
Veiligheid					
Vaak onveilig voelen in buurt *%*	2,8	4,0	2	-1,2	0,8
Aantal delicten *per 100 inwoners*	28,3	50,6	33,3	-22,3	-5,0
Geregistreerde misdrijven *per 1.000 inw.*	46	59,2	46	-13,2	0,0

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Milieu: Zoetermeer heeft ten opzichte van de MRDH een geringe fijnstof-belasting en lagere emissie van broeikasgassen. Qua natuur, bos en groen-blauw heeft Zoetermeer minder ruimte per inwoner dan gemiddeld in de MRDH en Nederland.

Samenleving & Welzijn: Het beeld van Zoetermeer is wisselend, en neigt naar relatief ongunstig. Dat geldt voor veiligheid, gezondheid en samenleven.

Economie: het mediane inkomen en mediaan vermogen liggen er dichtbij het gemiddelde. Datzelfde geldt voor de arbeidsparticipatie.

Zoetermeer toont over het algemeen een gemiddeld beeld. Op de dimensie Samenleving & Welzijn neigt het beeld naar ongunstig.

Tabel 1.2 Brede welvaart op het economisch domein in Zoetermeer, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

Werkelijke waarden: in euro, als percentage van de bevolking 15-74 jaar, per 1.000 werkzame personen, kilometer

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Zoetermeer	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Materiële welvaart					
Mediaan inkomen *dzd euro*	31,4	28,5	29,8	2,9	1,6
Bruto binnenlands product *%*	0	3,6	4,3	n.a.	n.a.
Arbeid en vrije tijd					
Netto participatie *%*	70,4	69,9	72,2	0,5	-1,8
Bruto participatie *%*	73,2	73,0	74,8	0,2	-1,6
Hoogopgeleide bevolking *%*	30,5	32,8	36,6	-2,3	-6,1
Werkloosheid *%*	3,9	4,3	3,5	-0,4	0,4
Vacaturegraad *per 1.000*	0	52,9	51,7	n.a.	n.a.
Afstand openbaar vervoer *km*	0,4	0,3	0,4	0,1	0,0
Economisch kapitaal					
Gem. schuld huishouden *dzd euro*	110,1	105,1	115,9	5,0	-5,8
Mediaan vermogen huish. *dzd euro*	70,9	55,8	87,3	15,1	-16,4

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Tabel 1.3 Brede welvaart op het domein Milieu in Zoetermeer, Metropoolregio Rotterdam Den Haag en Nederland, 2022

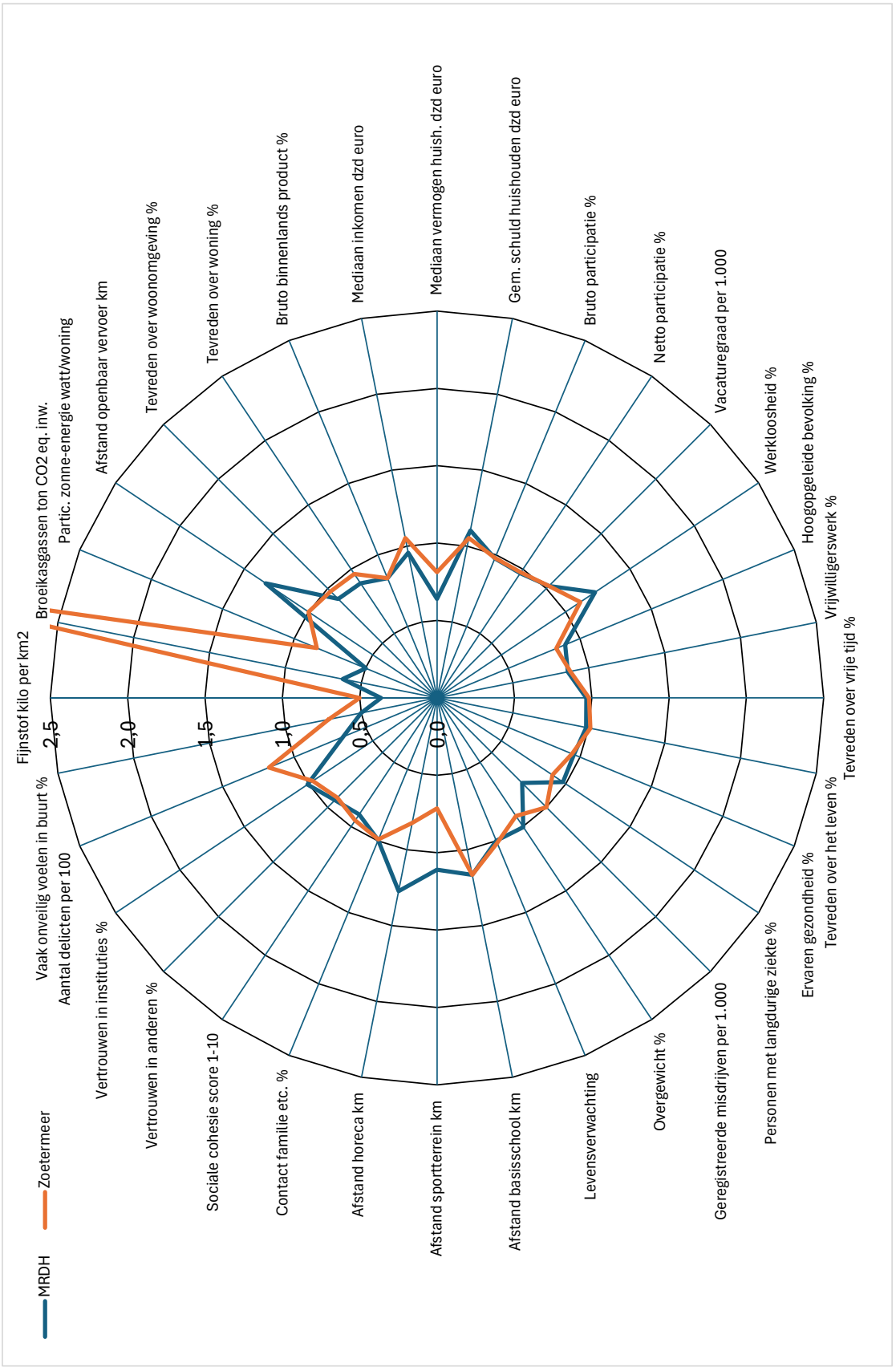
Werkelijke waarden

	Stand				
	Laatst bekende jaar				
	Zoetermeer	**MRDH**	**Nederland**	**MRDH**	**Nederland**
Milieu					
Natuurgebied *ha per 100 inw.*	0	4,5	29,0	n.a.	n.a.
Fijnstof *kilo per km2*	2000	2764,5	1000,0	-764,5	1000,0
Afstand openbaar groen *km*	0,3	0,4	0,5	-0,1	-0,2
Natuur- en bos *% oppervlakte*	2,8	18,9	29,8	-16,1	-27,0
Broeikasgassen ton CO_2 eq. inw.	2,6	15,6	9,7	-13,0	-7,1
Kwaliteit binnenwateren *1-4*	0	3,3	0,0	n.a.	n.a.
Kwaliteit kustwateren *1-4*	0	3,6	0,0	n.a.	n.a.
Natuurlijk kapitaal					
Partic. zonne-energie *watt/woning*	800	474,4	950,0	325,6	-150,0
Bebouwd terrein *% opp.*	49,6	34,8	11,0	14,8	38,6
Fosfaat *kilo per ha.*	0			n.a.	n.a.
Groen-blauwe ruimte *m2 inw.*	106,4	190,2	574,5	-83,8	-468,1
Stikstof *kilo per ha*	0			n.a.	n.a.

Bron: CBS; bewerking NEO/EUR/VU

Figuur 1.1 Brede welvaart in Zoetermeer en Metropoolregio Rotterdam Den Haag ten opzichte van Nederland

Nederland = 1 , hoger/lager dan 1 aangepast aan beoordeling indicator

Bron: CBS; bewerking VU/NEO/EUR

Bijlage Overzicht indicatoren gemeenten, regio's en Nederland per domein in het hier en nu

Bijlage B1.1 Indicatoren brede welvaart per gemeente in de MRDH in het hier en nu,
Indicatoren domein Samenleving & Welzijn, bron: CBS

	Albrandswaard	Barendrecht	Capelle aan den IJssel	Delft	Krimpen aan den IJssel	Lansingerland	Leidschendam-Voorburg	Maassluis	Midden-Delfland	Nissewaard	Pijnacker-Nootdorp	Ridderkerk	Rijswijk (ZH.)	Rotterdam	Schiedam	s-Gravenhage	Vlaardingen	Voorne aan Zee	Wassenaar	Westland	Zoetermeer
Subjectief welzijn																					
Tevredenheid met het leven	83,9	82,9	83,5	82,3	0	86,4	84,8	84,1	0	80,8	86,1	85,4	0	78,8	79,5	83,2	80,7	0	0	84,7	84,3
Tevredenheid met vrije tijd	74,8	71,3	72,3	70,8	0	74,3	73,5	74,4	0	73,7	75,8	74,1	73,9	69,4	71,3	72	70,4	0	0	75	73
Gezondheid																					
Overgewicht	52,9	55,2	55,9	39,1	54,1	49	46,5	57,8	43,9	59,5	43,8	59,1	50	49,6	50,3	48,7	53,4	56,4	46,2	47	54,8
Ervaren gezondheid	74	72,7	64,7	71,9	68,1	76,6	71,5	66,8	76,9	66,7	73,8	69	68,4	63,4	68,2	65,2	67	69,5	72,7	72,6	66,1
Levensverwachting bevolking	82,8	83,5	81,6	81,7	83,2	83,4	83,2	81,7	85	82,1	84,2	82,1	81,7	79,8	79,7	80,6	80,8	82,2	83,3	83,5	82,6
Personen met langdurige ziekte(n)	30,5	32,5	35,5	29,4	36	30,1	33,2	37	26,7	36,6	31,2	32	33,6	33,7	32,3	34,5	36,1	34,7	31,4	31,1	36,8
Wonen																					
Tevreden met woonomgeving	0	0	0	81,5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	73,3	0	74,7	0	0	0	84,9	81,6
Tevreden met woning	0	0	0	73,9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	74,4	0	75,9	0	0	0	86,6	82,4
Afstand tot sportterrein	1	1	0,9	1	1	1,1	0,8	0,9	1	1	1,2	1	0,7	0,9	1	0,7	0,8	0,9	0,8	1,1	1,4
Afstand tot basisschool	0,8	0,8	0,7	0,6	0,7	0,8	0,6	0,6	0,7	0,7	0,8	0,6	0,6	0,5	0,5	0,5	0,6	0,9	0,7	0,7	0,6
Afstand tot cafÃ© e.d.	1,2	1,7	1,8	0,8	2,1	2,7	1,1	1,3	1,2	1,3	1,4	1,3	1	0,8	0,6	0,7	0,7	1,8	1,5	1,3	1,7
Samenleving																					
Contact met familie etc.	73,4	71,4	72,1	70,2	72	74,6	72,2	77,1	0	65,8	73,8	71,8	71,6	70,4	72,8	71,1	72,9	0	0	72,5	70,9
Vertrouwen in instituties	61,6	64,9	55,7	66,4	60	63,6	65	61	0	53,2	65,4	57,7	60,1	62,3	58,4	63,9	59,2	0	0	58,3	59,2
Vertrouwen in anderen	66,2	59,5	55,1	75	56,3	71,4	65,1	61,2	0	56,3	63,4	55,4	62,9	58,7	55,2	64,3	53,8	0	0	67,4	60,2
Vrijwilligerswerk	39,9	36	33,5	42,9	39,8	44,6	36,2	38,2	0	30,2	42,7	37,2	36,2	31,7	31,3	35,6	31,6	0	0	47,3	36,2
Sociale cohesie	0	0	0	5,9	0	0	6,4	0	0	0	0	0	0	5,7	5,6	5,7	5,9	0	0	6,7	6,1
Veiligheid																					
Vaak onveilig voelen in de buurt	0	0	0	1,8	0	0	2	0	0	1,8	0	0	0	4,5	5,8	5	4	0	0	0,9	2,8
Aantal ondervonden delicten	0	0	0	41,8	0	0	28,8	0	0	42,6	0	0	0	58,8	53,3	56,8	47,7	0	0	26,9	28,3
Geregistreerde misdrijven	39	39	41	54	22	30	46	36	36	44	29	37	60	81	59	68	52	36	42	38	46

Bijlage B1.2 (vervolg) Indicatoren brede welvaart per gemeente in de MRDH in het hier en nu,
Indicatoren domein Economie, bron: CBS

	Albrandswaard	Barendrecht	Capelle aan den IJssel	Delft	Krimpen aan den IJssel	Lansingerland	Leidschendam-Voorburg	Maassluis	Midden-Delfland	Nissewaard	Pijnacker-Nootdorp	Ridderkerk	Rijswijk (ZH.)	Rotterdam	Schiedam	s-Gravenhage	Vlaardingen	Voorne aan Zee	Waasenaar	Westland	Zoetermeer
Materiële welvaart																					
Mediaan besteedbaar inkomen	35,9	35,2	29,6	24,8	30,6	36,4	32,3	30	35,8	30,5	36,3	29,8	30	25,5	27,9	27,2	28	33,4	34	32,6	31,4
Bruto binnenlands product	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Arbeid en vrije tijd																					
Netto arbeidsparticipatie	75,6	74,3	70,3	69,3	72,6	77,7	70,8	71,1	76,6	69,5	77,4	72,1	69,6	68,2	70,4	67,4	69,8	73	69	77,3	70,4
Bruto arbeidsparticipatie	77,9	77	73,2	72,6	75,1	80,1	73,5	73,9	78,7	72,1	79,6	74,6	72,4	72	73,6	70,7	72,8	73	71,4	79,4	73,2
Hoogopgeleide bevolking	33,2	31,8	29,3	46,1	25,6	39,4	43,4	25,4	36,6	18,8	38,4	22,6	39,4	32,3	25,8	36	23,6	24	49,2	25,5	30,5
Werkloosheid	3	3,4	3,9	4,5	3,3	3	3,6	3,7	2,6	3,5	2,8	3,3	3,8	5,3	4,4	4,7	4,2	2	3,4	2,7	3,9
Vacaturegraad																					
Afstand tot openbaar vervoer	0,3	0,3	0,3	0,2	0,3	0,4	0,3	0,3	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,2	0,3	0,3	0,4	0,3	0,5	0,4
Economisch kapitaal																					
Gemiddelde schuld per huishouden	167,4	160,5	102,2	74,7	113,9	192,6	130,9	105,7	165,6	102,3	165,1	102,4	105,4	80,5	87,5	100,4	86,1	142,9	361,5	136,8	110,1
Mediaan vermogen van huishouden:	160,5	169,4	65,8	15,7	114,2	224,5	114,3	64,4	271,7	61,2	209,8	80,4	63,5	10,4	37,5	22,1	38,6	121,5	232,4	179,3	70,9

Bijlage B1.3 (vervolg) Indicatoren per gemeente brede welvaart in de MRDH in het hier en nu,
Indicatoren domein Milieu, bron: CBS

	Alblasserwaard	Barendrecht	Capelle aan den IJssel	Delft	Krimpen aan den IJssel	Lansingerland	Leidschendam-Voorburg	Maassluis	Midden-Delfland	Nissewaard	Pijnacker-Nootdorp	Ridderkerk	Rijswijk (ZH.)	Rotterdam	Schiedam	s-Gravenhage	Vlaardingen	Voorne aan Zee	Wassenaar	Westland	Zoetermeer
Milieu																					
Natuurgebied per inwoner	11	2	0	2	1	3	2	1	6	7	7	1	0	1	1	2	4	28,6	102	5	0
Emissies van fijnstof naar lucht	1800	2800	2600	3600	9400	1200	1400	2200	600	1000	1200	2400	2200	7000	2600	2800	2000	600	600	1400	2000
Afstand tot openbaar groen	0,3	0,4	0,4	0,5	0,3	0,5	0,4	0,3	0,5	0,3	0,6	0,4	0,3	0,4	0,3	0,5	0,3	0,4	0,3	0,8	0,3
Natuur- en bosgebieden	25,6	8,2	0,4	14,4	8,4	7,8	9,2	7,4	5,2	15	19,4	3,6	0,6	7	6	26,4	24,4	35,4	103,6	13,2	2,8
Broeikasgasemissies per inwoner	4,1	4,6	2,6	3,6	2,2	12,8	3,5	1,8	22,4	2,7	6,6	5,9	3,3	44,8	3,4	2,6	2,6	6	4,2	16,8	2,6
Kwaliteit binnenwateren																					
Kwaliteit kustwateren																					
Natuurlijk kapitaal																					
Particuliere zonne-energie	1070	1100	420	390	850	1300	420	590	1280	820	1260	730	540	220	350	250	390	1040	560	1080	800
Bebouwd terrein	22,9	47,5	65,5	53,6	70,2	21,5	29,8	47,9	7	15,7	22,3	36,4	50,8	55,3	50,9	58,7	41,8	11,8	14	23,4	49,6
Fosfaatuitscheiding*	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Groen-blauwe ruimte	369,6	187,4	77,6	85,4	110,7	242,6	154,9	115	493,2	326,8	251,7	207,6	89,6	189,4	99,1	55,5	179,8	1123	1328	158,6	106,4
Stikstofuitscheiding*	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Bijlage B2.1 Indicatoren brede welvaart in deelregio's naar stedelijkheid in de MRDH in het hier en nu, *Indicatoren domein Samenleving & Welzijn, bron: CBS*

	Grootstedelijk	Zeer sterk verst.	Sterk verst	Matig verst	MRDH	MRA	Nederland
Subjectief welzijn							
Tevredenheid met het leven	80,8	82,5	83,5	85,1	82,0	81,6	83,4
Tevredenheid met vrije tijd	70,6	72,1	73,5	74,8	71,7	72,0	74,3
Gezondheid							
Overgewicht	49,2	48,8	55,3	49,8	50,1	46,8	50,3
Ervaren gezondheid	64,2	68,8	68,6	73,0	67,0	69,7	70,0
Levensverwachting bevolking	80,2	81,7	82,6	83,2	81,3	81,7	81,4
Personen met langdurige ziekte(n)	34,1	33,6	34,5	31,5	33,7	32,4	33,0
Wonen							
Tevreden met woonomgeving	73,9	81,5	0,0	84,9	75,8	79,2	83,8
Tevreden met woning	75,1	78,1	0,0	86,6	76,2	79,0	85,6
Afstand tot sportterrein	0,8	1,0	1,0	1,0	0,9	1,1	1,0
Afstand tot basisschool	0,5	0,6	0,7	0,8	0,6	0,6	0,7
Afstand tot horeca.	0,8	1,0	1,5	1,7	1,1	1,3	1,4
Samenleving							
Contact met familie etc.	70,7	71,6	71,2	73,3	71,2	71,0	71,6
Vertrouwen in instituties	63,0	61,5	58,9	60,3	61,8	62,8	61,3
Vertrouwen in anderen	61,3	62,7	57,9	68,5	61,7	67,2	66,0
Vrijwilligerswerk	33,5	36,2	35,8	45,5	35,5	36,3	41,2
Sociale cohesie	5,7	6,0	0,0	6,7	5,8	6,0	6,4
Veiligheid							
Vaak onveilig voelen in de buurt	4,7	3,1	1,8	0,9	4,0	2,8	2,0
Aantal ondervonden delicten	57,9	38,9	42,6	26,9	50,6	46,6	33,3
Geregistreerde misdrijven	75,0	52,0	37,1	36,3	59,2	57,9	46,0

Bijlage B2.2 (vervolg) Indicatoren brede welvaart in deelregio's naar stedelijkheid in de MRDH in het hier en nu, *Indicatoren domein Economie, bron: CBS*

	Grootstedelijk	Zeer sterk verst.	Sterk verst	Matig verst	MRDH	MRA	Nederland
Materiële welvaart							
Mediaan besteedbaar inkomen	26,3	28,8	31,5	34,1	28,5	30,1	29,8
Bruto binnenlands product	3,6	3,6	3,6	3,6	3,6	7,0	4,3
Arbeid en vrije tijd							
Netto arbeidsparticipatie	67,8	70,1	72,2	75,5	69,9	72,9	72,2
Bruto arbeidsparticipatie	71,4	73,0	74,8	77,2	73,0	76,1	74,8
Hoogopgeleide bevolking	34,0	34,9	27,1	31,0	32,8	39,3	36,6
Werkloosheid	5,0	4,1	3,4	2,7	4,3	4,1	3,5
Vacaturegraad	52,9	52,9	52,9	52,9	52,9	52,9	51,7
Afstand tot openbaar vervoer	0,3	0,3	0,3	0,4	0,3	0,3	0,4
Economisch kapitaal							
Gemiddelde schuld per huishouden	89,5	97,6	119,1	172,4	105,1	132,4	115,9
Mediaan vermogen van huishoudens	15,7	54,1	102,3	182,2	55,8	92,0	87,3

Bijlage B2.3 (vervolg) Indicatoren brede welvaart in deelregio's naar stedelijkheid in de MRDH in het hier en nu, *Indicatoren domein Milieu, bron: CBS*

	Grootstedelijk	Zeer sterk verst.	Sterk verst	Matig verst	MRDH	MRA	Nederland
Milieu							
Natuurgebied per inwoner	1,5	2,2	4,0	18,8	4,5	12,8	0,0
Emissies van fijnstof naar lucht	5845,7	2208,2	1941,1	926,9	2764,5	1919,6	1000,0
Afstand tot openbaar groen	0,4	0,4	0,4	0,5	0,4	0,4	0,5
Natuur- en bosgebieden	12,4	9,7	12,1	31,5	18,9	34,9	29,8
Broeikasgasemissies per inwoner	25,5	3,1	3,8	11,8	15,6	10,5	9,7
Kwaliteit binnenwateren					3,3	3,2	
Kwaliteit kustwateren					3,6	4,0	
Natuurlijk kapitaal							
Particuliere zonne-energie	233,7	499,2	803,6	1074,5	474,4	526,2	950,0
Bebouwd terrein	56,2	44,8	29,9	16,1	34,8	23,0	11,0
Fosfaatuitscheiding*	56,2	44,8	29,9	16,1			
Groen-blauwe ruimte	128,2	116,9	199,5	530,3	190,2	604,5	574,5
Stikstofuitscheiding*	0,0	0,0	0,0	0,0			

Brede Welvaart in de MRDH en haar deelregio's

Een vergelijking met Nederland, MRA en Vervoerregio Amsterdam

Deelrapport II

3 december 2024

Walter Manshanden (NEO Observatory)

Frank van Oort (Erasmus Universiteit Rotterdam)

Henri L.F. de Groot (Vrije Universiteit Amsterdam)

Brede Welvaart in de MRDH en haar deelregio's. Een vergelijking met Nederland, MRA en Vervoerregio Amsterdam

Onderzoek op verzoek van de Metropoolregio Rotterdam den Haag

Walter Manshanden (NEO Observatory)
Frank van Oort (Erasmus Universiteit)
Henri L.F. de Groot (Vrije Universiteit Amsterdam)

Rotterdam, 3 december 2024

© NEO Observatory/EUR/VU 2024
Gebruik van informatie uit deze publicatie is op voorwaarde van bronvermelding toegestaan.

Inhoud

Management samenvatting v
1 Inleiding 1
2 Brede welvaart in de MRDH en Nederland in het hier en nu, 2022 2
2.1 Uitkomsten Samenleving & Welzijn 2
2.2 Uitkomsten Economie 6
2.3 Uitkomsten Milieu 10
3 Brede welvaart MRDH en Nederland, ontwikkeling 2011-2022 13
3.1 Samenleving & Welzijn 13
3.2 Economie 15
3.3 Milieu 16
4 Brede welvaart MRDH naar deelregio's 19
4.1 Inleiding 19
4.2 Verschillen in brede welvaart tussen deelregio's in de MRDH 21
5 Arbeid en fysiek kapitaal 26
5.1 Participatie naar geslacht 26
5.2 Participatie naar opleiding 29
5.3 Investeringen in fysiek kapitaal en R&D 32
6 Conclusies 36
6.1 Brede welvaart in de MRDH in het hier en nu: 2022 36
6.2 Brede welvaart: de trend 2011-2022 39
Bijlagen 41

Leeswijzer

Voor u ligt het resultaat van het onderzoek Brede welvaart in de MRDH. Vóór de zomer van 2024 hebben de auteurs voor de bestuurders van deze regio een essay opgesteld over het begrip Brede Welvaart. Het onderwerp van dit essay was hoe dit begrip in een zinvol raamwerk in beeld gebracht kan worden ter ondersteuning van beleidsmakers. Er is gekozen om aansluiting te zoeken bij een bestaand, geaccepteerd raamwerk en het wiel niet opnieuw uit te vinden: de Monitor Brede Welvaart van het CBS. Hiermee sluiten we tevens aan bij een aantal door het CPB geformuleerde uitgangspunten. Deze uitgangspunten zijn:[1]

1. Een breed perspectief op welvaart heeft oog voor dimensies als gezondheid, sociale participatie en persoonlijke ontwikkeling.

2. Brede welvaart houdt expliciet rekening met toekomstige generaties, de verdeling van welvaart en de gevolgen van beleid voor de welvaart elders.

3. Uiteindelijk keuzes en afruilen dienen centraal te worden gesteld. De weging van de verschillende dimensies van welvaart is een bestuurlijke keuze.

Deze eerste proeve van een Monitor Brede Welvaart MRDH brengt het brede perspectief op welvaart in kaart in het 'hier en nu' (hoofdstuk 2) en de ontwikkeling over de tijd (hoofdstuk 3) voor de domeinen Samenleving & Welzijn, Economie en Milieu. Hierin is tevens aandacht geschonken aan het verschillen tussen brede welvaart in de MRDH en de MRA. Hierbij is ook aandacht geschonken aan het verschil met de Vervoerregio Amsterdam. Dat is een kleinere regio (Groot Amsterdam en Zaanstreek), maar heeft eenzelfde beleidsmatige basis als de MRDH, namelijk het regionaal mobiliteitsbeleid. Aangezien de mate van stedelijkheid mede invloed heeft op brede welvaart, is voor de MRDH aandacht besteed aan de verschillen tussen groepen gemeenten naar stedelijkheidsgraad (hoofdstuk 4).

Wat NEO Observatory, met de EUR en de VU toevoegen, is een nadere blik op factoren die de groei van het brp verklaren: participatie naar opleiding en geslacht als indicatoren van human capital, fysieke kapitaalgoederen en investeringen in R&D (hoofdstuk 5). Daarmee wordt ook het belang van toekomstige generaties meegewogen. Met het oog op het regionale karakter van deze studie leggen we in het bestuderen van de dimensie 'hier versus elders' de nadruk op verschillen tussen deelgebieden binnen de MRDH.

De rapportage is feitelijk en beschrijvend gehouden, met uitzicht op handelingsperspectief. Hoofdstuk 6 geeft de conclusies. In een afzonderlijk document wordt een aanzet voor een visie en het handelingsperspectief gegeven.

De termen lager, mbo en hbo/wo opgeleiden zijn in dit rapport vervangen door de termen basis, mbo en hbo/wo opgeleiden.

[1] Zie ook: Manshanden, W., F. van Oort en H.L.F. de Groot (2024). Het MRDH verhaal over brede welvaart. Rotterdam/Amsterdam: NEO Observatory, EUR en VU.

Management samenvatting

In dit onderzoek naar Brede Welvaart in de MRDH is de benadering van het CBS in de Monitor Brede Welvaart in Nederland toegepast op de MRDH. Hierbij heeft het CBS de indicatoren die nationaal zijn gekozen ook voor gemeenten gegeven. Met deze indicatoren en gegevens van het CBS is Brede Welvaart in de MRDH onderzocht. De indicatoren van het CBS zijn samengevoegd tot drie domeinen: Samenleving & Welzijn, Economie en Milieu. De belangrijkste conclusies in dit rapport zijn:

- op de domeinen Samenleving & Welzijn, Economie en Milieu heeft de MRDH een achterstand ten opzichte van Nederland.
- Hoewel de vergelijking van de MRDH met de MRA/VRA laat zien dat de economie van MRA zich sneller ontwikkelt en in de MRA een gemiddeld hogere financiële welstand bestaat, zijn er ook overeenkomsten. Dat betreft de achterstand op de domeinen Samenleving & Welzijn en Milieu in beide grootstedelijke regio's ten opzichte van Nederland. De achterstand is voor de MRDH groter dan voor de MRA/VRA.
- De uitkomsten laten zien dat de grote stedenproblematiek nog altijd actueel is. Dit onderzoek naar Brede Welvaart in MRDH zet dit helder op het netvlies neer. Dezelfde vraagstukken op de domeinen Samenleving & Welzijn en Milieu doen zich in beide grootstedelijke regio's voor. Verwante vraagstukken doen zich ook in de voormalige groeikernen ('new towns') voor, ook in MRDH[2].
- Een eerste analyse laat zien dat de mate van stedelijkheid (van niet-stedelijk tot en met grootstedelijk) van gemeenten een verklaring biedt voor de qua Brede Welvaart gevonden patronen in de MRDH. Echter, dit vraagt om nadere kwantitatieve analyse op alle indicatoren om primaire factoren te vinden en de samenhang en afruil tussen de domeinen in beeld te brengen.
- Het is gebleken dat de indicatoren van Brede Welvaart onevenwichtig zijn samengesteld. Nadelen van economische activiteiten, mobiliteit en ruimtelijke concentratie van huishoudens en bedrijven etc. komen in beeld, terwijl de voordelen van wonen en werken in grootstedelijke regio's zijn onderbelicht. De voordelen van grote steden komen met het begrip Brede Welvaart te weinig in beeld.
- Juist het beleid in de Strategische Agenda van de MRDH is gericht op het creëren van zulke agglomeratievoordelen. Qua handelingsperspectief bevelen we aan om dat door te zetten, en dat aan te vullen met beleid om de nadelen van grootstedelijkheid te ondervangen. In een afzonderlijk document is dat handelingsperspectief nader uitgewerkt.

[2] Meere, F. de, G. Verwaijen, M. Uyterlinde, J. van der Velden, A, van der Hoeven, K. Hollanders, P. van Eikeren en P. Louter (2024), Zorgen voor New Towns. Utrecht/Den Haag/Delft: Verwey-Jonker Instituut, Platform31, Bureau Louter.

1 Inleiding

In deze studie wordt de brede welvaart van de MRDH gepresenteerd. Dat vindt plaats in verschillende stappen: ten eerste kijken we naar de brede welvaart van de MRDH in vergelijking met Nederland, de Metropoolregio Amsterdam en de Vervoerregio Amsterdam. Vervolgens is de MRDH onderscheiden naar deelregio's, die bestaan uit de gemeenten met een vergelijkbare stedelijkheidsgraad.

In het operationaliseren van brede welvaart sluiten we zo nauw mogelijk aan bij het door het CBS ontwikkelde raamwerk. Dat wordt aangevuld met voor de MRDH specifieke indicatoren. Dit betekent dat de uitkomsten per indicator worden getoond. Ze worden niet geaggregeerd, omdat dan zinvolle informatie verloren gaat. De meerwaarde van brede welvaart is gelegen in het blootleggen van afruilen. Deze gaan verloren wanneer geaggregeerde informatie wordt gepresenteerd. Bovendien doet een geaggregeerde indicator geen recht aan het ten principale subjectieve karakter van brede welvaart en de gewichten die aan dimensies van brede welvaart toegekend dienen te worden.

De uitkomsten worden in eerste instantie uitgewerkt aan de hand van de feitelijke scores op de verschillende dimensies en het verschil met Nederland. Daarna wordt de trend voor de MRDH in beeld gebracht. Dat wordt gedaan als de feitelijke verandering, en hoe de trend daarin zich verhoudt tot Nederland.

Het CBS heeft de indicatoren voor brede welvaart voor heel Nederland en voor gemeenten beschikbaar zijn. De uitkomsten van de 21 gemeenten van de MRDH zijn, al naar gelang hun gewicht,[3] geaggregeerd tot een totaal voor de MRDH.

De uitkomsten van de indicatoren zijn niet op dezelfde manier te duiden. Een hoge score is soms positief, soms negatief. Bijvoorbeeld, veel bos en natuurlijk terrein is gunstig, maar een hoog aantal delicten per 100 inwoners niet. De interpretatie van de richting van de indicatoren is dan tegengesteld. Bij de absolute cijfers is dat geen probleem. Bij een grafische weergave wel. Daar is in voorkomende gevallen de richting omgekeerd. Een hoog aantal delicten is dan als negatief gepresenteerd en veel bos en natuur is vanzelfsprekend positief.

Het CBS heeft brede welvaart uitgewerkt in 7 onderdelen, te weten subjectief welzijn, gezondheid, wonen, samenleving, veiligheid, menselijk kapitaal en sociale cohesie. Per onderwerp heeft het CBS een wisselend aantal indicatoren gekozen. Sommige indicatoren bleken twee keer te zijn gebruikt bij verschillende onderdelen. Deze zijn ontdubbeld. In de presentatie worden alle indicatoren getoond, maar gegroepeerd naar de drie hoofddomeinen Samenleving & Welzijn, economie en milieu.

Een volledige definitie van de indicatoren is opgenomen in bijlage B1.1, B1.2 en B1.3.

[3] De gewichten zijn bepaald naar gelang de definitie van de indicator: bij percentage bebouwd gebied is dat de oppervlakte van de gemeente, bij tevredenheid als percentage van de bevolking van 18 jaar en ouder, is het gewicht de bevolking van die leeftijdsgroep genomen, enz.

2 Brede welvaart in de MRDH en Nederland in het hier en nu, 2022

2.1 Uitkomsten Samenleving & Welzijn

Op het domein Samenleving & Welzijn scoort de MRDH over het algemeen lager dan Nederland. De grootste verschillen treden op bij tevredenheid woonomgeving (-8 procentpunt) en tevredenheid met de woning (-9,4 procentpunt) (tabel 2.1). Dat betekent dat de gemiddelde inwoner van de MRDH fors minder tevreden is met de woonomgeving en de woning ten opzichte van de rest van de samenleving. Voorts treden er grote verschillen met Nederland op bij het aantal ondervonden delicten en de geregistreerde misdrijven. Er zijn in de MRDH 17,3 (50,6 in totaal) meer ondervonden delicten per 100 inwoners dan in Nederland. Voor geregistreerde misdrijven per 1000 inwoners is dat 13,2 hoger, namelijk 59,2 in totaal. Inwoners van de MRDH voelen zich twee keer zo vaak onveilig: 4% van de inwoners van de MRDH en 2% van de Nederlanders.

Na de grootste verschillen met Nederland op het gebied van de thema's wonen en veiligheid, zijn er grote verschillen op de thema's gezondheid en samenleving. De ervaren gezondheid in de MRDH is gemiddeld 3 procentpunt lager. Het aandeel mensen met chronische ziekten is er iets hoger, en de gemiddelde levensverwachting is lager in de MRDH.

Qua samenleving is het vertrouwen in anderen in de MRDH gemiddeld 4,3 procentpunt lager. De gemiddelde inwoner van de MRDH neemt minder deel aan vrijwilligerswerk (-5,7 procentpunt). De sociale cohesie is er minder, afgaand op het oordeel van respondenten op een schaal van 0 – 10.

Opvallend is dat het vertrouwen in instituties in de MRDH enigszins hoger is dan in Nederland, namelijk 0,5 procentpunt. Dit is opvallend aangezien het vertrouwen in anderen juist relatief laag is in de MRDH. Het is niet duidelijk wat de achtergrond van dit verschil is.

In de MRDH is men over het algemeen wat minder tevreden met het leven en de vrije tijd dan in Nederland. Het algemene beeld is dat op het domein Samenleving & Welzijn de MRDH een achterstand heeft ten opzichte van Nederland. Behalve de uitkomsten qua gezondheid, doet het voor welvaart ertoe wat het vertrouwen in een samenleving hebben. Dat geldt dus ook voor een regionale economie, zoals die van de MRDH. De achtergrond hiervan is verankerd in de economie als wetenschap.

Toelichting: de betekenis van vertrouwen voor welvaart en welzijn[4]

Kort uitgelegd is het principe dat zakendoen met onbekende partijen wordt vergemakkelijkt als het voor beide partijen op dezelfde manier duidelijk is hoe een transactie plaatsvindt. Het gaat dan om de zekerheid over de definitie van de levering (wat wordt geleverd), kwaliteit van de levering, de periode en de betaling. Het gaat er dan om dat de eigendomsrechten van productiemiddelen en bezit helder is en de kosten van de transactie minimaal zijn. Dat wil zeggen dat er geen omvangrijke schriftelijke contracten worden opgesteld, en indien dat wel nodig is voor complexe producten en diensten, er geen kosten voor de uitoefening worden gemaakt. Buiten het vertrouwen in elkaar dat nodig is voor soepel en goedkoop zakendoen, zijn er instituties nodig om hierop toe te zien. Dat zijn bijvoorbeeld de Kamer van Koophandel, paspoorten, en rechters die partijen kunnen dwingen contracten na te komen. Hoe minder dat nodig is, hoe hoger het vertrouwen in de samenleving, en hoe gunstiger dat

[4] Voor een empirische studie naar de samenhang tussen vertrouwen en groei, zie bijvoorbeeld Beugelsdijk et al. (2004).

is voor welvaart. Zakendoen is immers goedkoop. Vertrouwen strekt zich uit tot een breed aantal onderwerpen, zoals de munt waarin internationale betalingen worden gedaan. Algemeen bestaat de overtuiging dat alle partijen in de wereld de dollar als ruilmiddel zal accepteren. In arbeidsmarkten is vertrouwen ook van belang, bijvoorbeeld in een arbeidscontract tussen werkgever en werknemer. Dan gaat het ook om de kwaliteit van de geleverde arbeid. Echter, voor het vestigingsklimaat doet het ertoe wat voor vertrouwen een bedrijf in een regio heeft: zijn de werknemers vaardig genoeg? Tenslotte gaat het om de betrouwbaarheid van een overheid, bijvoorbeeld over vergunningen, belastingen en regelgeving. Indien bedrijven hier niet zeker over zijn, investeren zij niet. We benadrukken dat vertrouwen verder gaat dan alleen economie en bedrijven. De waarde die met vrijwilligerswerk wordt voortgebracht is ook waarde, alleen verschijnt het niet in het bruto regionaal product. Omdat vrijwilligerswerk het zonder officiële contracten moet doen, hangt het nog meer af van vertrouwen.

Voor het ruimtelijk-economisch beleid doet afstand ertoe.[5] Nabijheid verlaagt transactiekosten tussen bedrijven als vertrouwen nodig is; dit verklaart (mede) het bestaan van ruimtelijke clusters van verwante bedrijvigheid (zie onder andere de eerste evaluatie Groeiagenda Zuid-Holland/ Van Oort Manshanden 2022). Kortom, de constatering is dat het onderlinge vertrouwen in de MRDH relatief laag is, terwijl een hoog vertrouwen in elkaar en vrijwilligerswerk bouwstenen voor welvaart en welzijn zijn.

Vergelijking MRDH met de MRA en de VRA

Het subjectieve welzijn, dat wil zeggen dat mensen hun eigen tevredenheid beoordelen, is in de MRA iets lager dan in de MRDH. In de VRA, het kerngebied van de MRA, is de tevredenheid lager dan in de MRDH en de MRA. Het hogere gemiddelde inkomen (zie later) van huishoudens in de MRA gaat derhalve samen met een lager subjectief welzijn. Voor de VRA geldt dit ook, alleen met een enigszins groter verschil. Andere aspecten dan financieel inkomen bepalen mede het subjectieve welzijn.

De ervaren gezondheid van inwoners van de MRA en de VRA is gemiddeld beter dan die van de MRDH. De inwoners van de MRA en VRA hebben over het algemeen minder overgewicht. De levensverwachting is in beide stedelijke regio's ook hoger dan in MRA. De tevredenheid met de woning en de woonomgeving is in de MRA en VRA evenals de MRDH geringer dan in Nederland, maar in de MRDH het laagst. Omdat de MRA en VRA een vergelijkbare tevredenheid hebben, is dit niet toe te schrijven aan het grootstedelijke karakter van de MRDH op zich.

Het verschil tussen kwaliteit van sociale relaties onder de rubriek 'samenleving' in de MRDH en MRA/VRA wisselt. Inwoners van de MRA en de VRA hebben meer vertrouwen in instituties, maar vooral meer vertrouwen in anderen dan in de MRDH. Qua vrijwilligerswerk, contact met familie, vrienden en buren en sociale cohesie is het beeld in de MRA ongeveer gelijk aan dat van de MRDH, en minder dan het gemiddeld niveau van Nederland. Veiligheid is zowel in de MRDH als de MRA en VRA ten opzichte van Nederland een uitdaging; het zijn immers beide grootstedelijke regio's.

De conclusie is dat de algemene richting van de uitkomsten op het domein Samenleving & Welzijn in de MRDH en de MRA dezelfde is, namelijk relatief minder dan het Nederlandse gemiddelde. Wel is het zo dat de MRDH dan een minder gunstige uitkomst heeft dan de MRA. Zo is er in de MRDH een groter gevoel van onveiligheid in de eigen buurt en zijn er meer delicten. De gemiddelde afstand tot

[5] Afstand heft hierbij verschillende dimensies. Het gaat hierbij niet alleen om fysieke afstand, maar bijvoorbeeld ook institutionele en culturele afstand. Zie bijvoorbeeld Lankhuizen et al. (2010) voor een studie naar de impact van afstand op handel en directe buitenlandse investeringen.

de horeca in de MRDH is daarentegen relatief gunstig (dichterbij). Van vertrouwen in institutie tot aan vertrouwen in anderen is het in beide grootstedelijke regio's enigszins minder dan Nederland, maar in de MRDH ongunstiger dan de in de MRA. De afstand tot voorzieningen scoren goed. Tevredenheid over de eigen woning, gezondheid, omgeving en veiligheid scoren slecht. Daarna is er een verschil qua ervaren gezondheid; de inwoners van de MRA/VRA zijn over het algemeen gezonder dan in de MRDH.

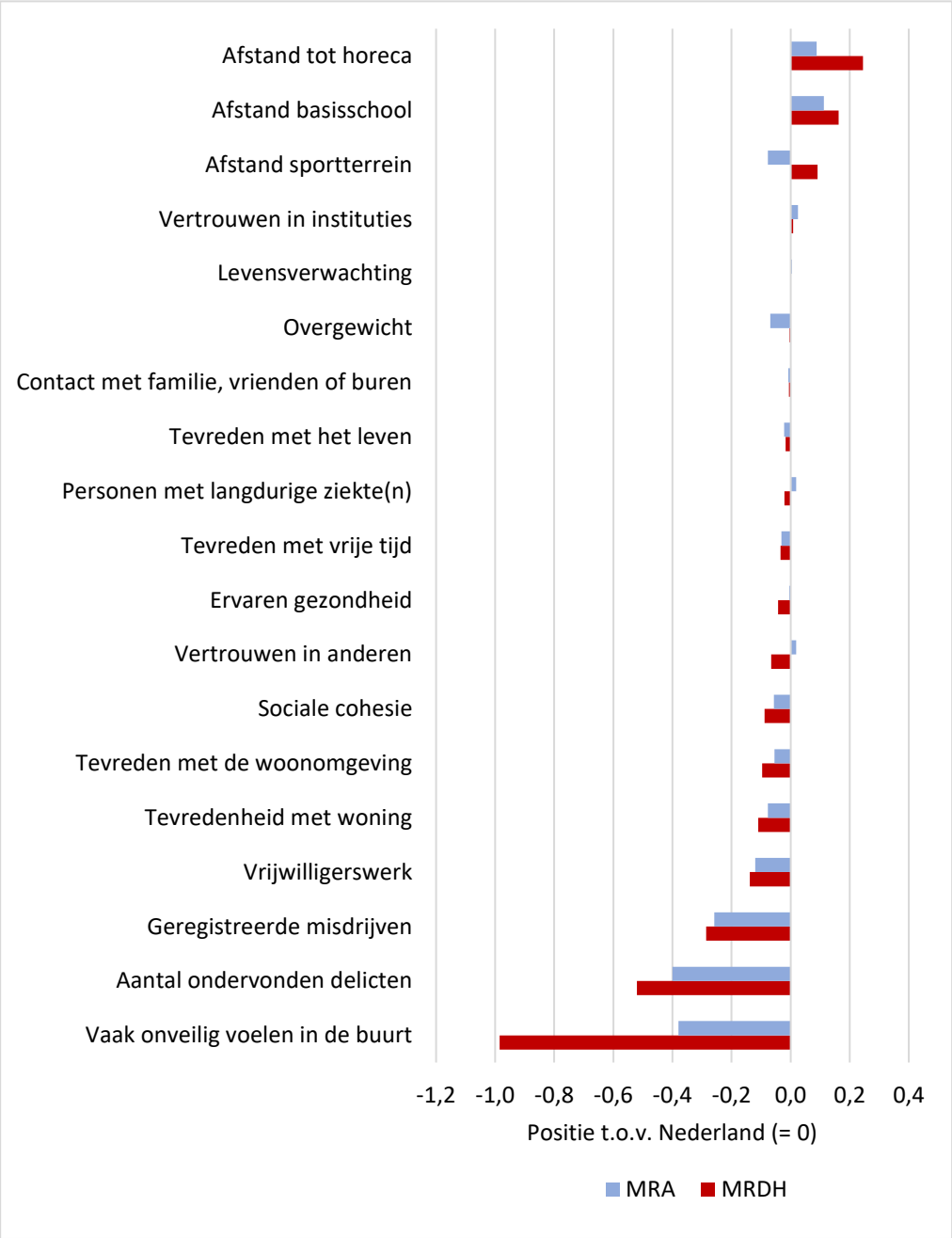
Tabel 2.1 Brede welvaart op het domein Samenleving & Welzijn in de Metropoolregio Rotterdam Den Haag, Metropoolregio Amsterdam, Vervoerregio Amsterdam en Nederland, 2022
Werkelijke waarden: als % van de bevolking, jaar, kilometer, per 100 of per 1000 inwoners

	Stand						
	Laatst bekende jaar				*Verschil met Nederland*		
	MRDH	**MRA**	**VRA**	**Nederland**	**MRDH**	**MRA**	**VRA**
Subjectief welzijn							
Tevreden over het leven *%*	82,0	81,6	80,4	83,4	-1,4	-1,8	-3,0
Tevreden over vrije tijd *%*	71,7	72,0	71,1	74,3	-2,6	-2,3	-3,2
Gezondheid							
Overgewicht *%*	50,1	46,8	45,5	50,3	-0,2	-3,5	-4,8
Ervaren gezondheid *%*	67,0	69,7	68,7	70,0	-3,0	-0,3	-1,3
Levensverwachting	81,3	81,7	81,7	81,4	-0,1	0,4	0,3
Personen met langdurige ziekte *%*	33,7	32,4	32,6	33,0	0,7	-0,6	-0,4
Wonen							
Tevreden over woonomgeving *%*	75,8	79,2	79,0	83,8	-8,0	-4,6	-4,8
Tevreden over woning *%*	76,2	79,0	77,8	85,6	-9,4	-6,6	-7,8
Afstand sportterrein *km*	0,9	1,1	1,1	1,0	-0,1	0,1	0,1
Afstand basisschool *km*	0,6	0,6	0,6	0,7	-0,1	-0,1	-0,1
Afstand horeca *km*	1,1	1,3	1,1	1,4	-0,3	-0,1	-0,3
Samenleving							
Contact familie etc. *%*	71,2	71,0	70,8	71,6	-0,4	-0,6	-0,8
Vertrouwen in instituties *%*	61,8	62,8	63,2	61,3	0,5	1,5	1,9
Vertrouwen in anderen *%*	61,7	67,2	68,3	66,0	-4,3	1,2	2,3
Vrijwilligerswerk *%*	35,5	36,3	35,5	41,2	-5,7	-4,9	-5,7
Sociale cohesie score *1-10*	5,8	6,0	6,0	6,4	-0,6	-0,4	-0,4
Veiligheid							
Vaak onveilig voelen in buurt %	4,0	2,8	2,9	2,0	2,0	0,8	0,9
Aantal delicten *per 100*	50,6	46,6	50,3	33,3	17,3	13,3	17,0
Geregistreerde misdrijven *per 1.000*	59,2	57,9	66,8	46,0	13,2	11,9	20,8

Bron: CBS, bewerking NEO Observatory

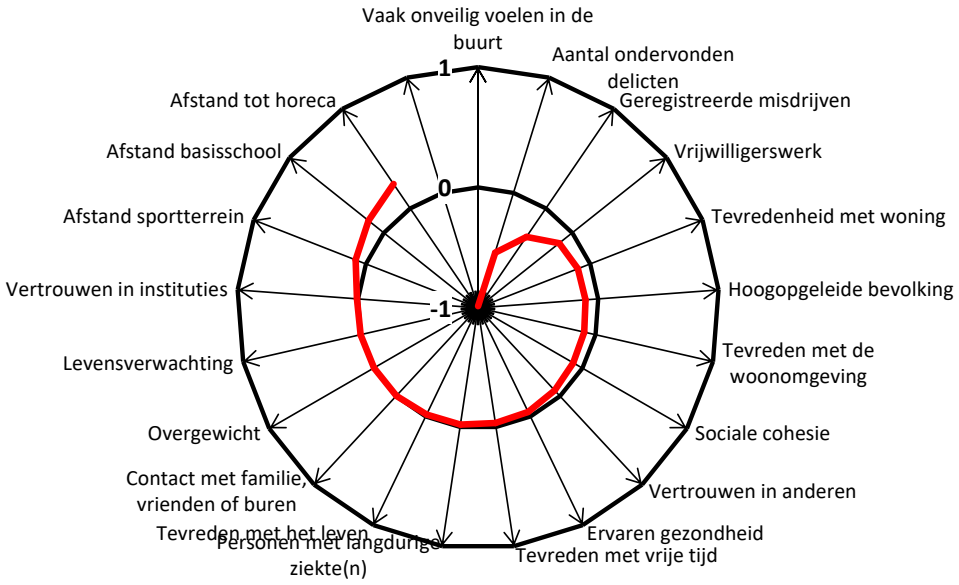
Figuur 2.1 De positie van de brede welvaart op het domein Samenleving & Welzijn in de Metropoolregio Rotterdam Den Haag en de Metropoolregio Amsterdam ten opzichte van Nederland

Nederland = 0 , positief/negatief aangepast aan beoordeling indicator

Bron: CBS, bewerking NEO Observatory

Figuur 2.2 De positie van de brede welvaart op het domein Samenleving & Welzijn in de Metropoolregio Rotterdam Den Haag ten opzichte van Nederland in een spinnenweb
Nederland = 0, positief/negatief aangepast aan beoordeling indicator

2.2 Uitkomsten Economie

Op het domein economie zijn er drie thema's: materiële welvaart, arbeid en vrije tijd en economisch kapitaal. Het mediaan beschikbaar inkomen (het inkomen in het midden als alle inkomens op een rij van laag naar hoog worden gerangschikt) in de MRDH is 1,3 duizend euro lager dan in Nederland. De gemiddelde schuld en vooral het mediane vermogen van huishoudens zijn in de MRDH gemiddeld lager dan in Nederland. Dit hangt samen met het grotere aantal huishoudens dat op en onder de armoedegrens leeft. In elke grootstedelijke regio's zijn er mensen die op of onder de armoedegrens leven, maar deze groep is relatief groot in de MRDH. Dit vloeit voort uit padafhankelijkheid, door de oververtegenwoordiging van sectoren die over de top van hun productlevenscyclus zijn en er onvoldoende economische vernieuwing, in de haven-industriële sectoren zelf, maar ook in de dienstensector, plaatsvindt. Dit past bij het gebrek aan agglomeratievoordeel in de MRDH. Agglomeratievoordelen komen voort uit de ruimtelijke concentratie van huishoudens, bedrijven, onderwijs- en kennisinstellingen, infrastructuur, en ook van kapitaal. Indien agglomeratievoordelen zouden bestaan, zouden de inwoners van de MRDH een gemiddeld hoger loon dan landelijk ontvangen. De reden is dat ze productiever zijn en hoogwaardiger producten en diensten leveren. Het inkomen hoort in de MRDH juist hoger dan landelijk te zijn (zie verschil MRA/VRA waar dat het geval is).

De toename van het brp in de MRDH lag in 2022 op 3,6 procent en 0,7 procent lager dan Nederland als geheel (4,3 procent). Op zich is 3,6 procent een 'mooi' groeicijfer, maar het is wel lager dan landelijk is. Bovendien kan aan één jaar geen conclusie worden getrokken, temeer niet omdat dit het corona-herstel jaar is. Hier speelt mee dat tijdens corona de terugval in de MRDH geringer was dan in geheel Nederland. De economie van Nederland veerde daardoor ook sterker op na corona. Het meerjarig gemiddelde is gegeven bij de ontwikkeling 2011-2022. Qua arbeid en vrije tijd zijn de netto (-2,3 procent) en bruto participatiegraad (-1,8 procent) lager. De werkloosheid is in de MRDH wat hoger dan in Nederland (+0,8 procent). Het aandeel hbo/wo opgeleiden in de bevolking (als arbeidsaanbod) is 3,9 procent lager dan in Nederland. In absolute zin zijn er weliswaar veel hbo/wo

opgeleiden in de MRDH, maar relatief minder, en zijn zij niet ruimtelijk geconcentreerd zoals in de MRA/VRA. Hbo/wo opgeleiden zijn doorgaans nagenoeg maximaal benut; bij mbo en basis opgeleiden is dat doorgaans lager. Hierbij benadrukken we dat uit nationale cijfers blijkt dat naast de hbo/wo opgeleiden ook personen met een specifieke MBO-4 opleiding maximaal op de arbeidsmarkt participeren.

De grote kraptes op de arbeidsmarkten doen zich, op basis van landelijke cijfers, vooral bij het MBO-4 niveau voor. Focus op deze categorie is van primair belang. In regionale cijfers valt de categorie MBO-4 namelijk niet op. Focus op alleen hbo/wo opgeleiden is niet toereikend; de werkelijkheid van grootstedelijke regio's is daar te complex voor.

Vergelijking MRDH met de MRA/VRA

Het mediane inkomen van huishoudens in de MRA (30,1 duizend euro) is praktisch even hoog als dat van Nederland, terwijl dat van de MRDH (28,5 duizend euro) onder dat nationale cijfer (29,8 duizend euro) ligt. Het mediane inkomen van huishoudens is in de MRDH enigszins geringer dan in de VRA. De groei van het brp in de MRA was in 2022 flink hoger als gevolg van het post-corona herstel. De participatie op de arbeidsmarkt is in de MRA (en VRA) significant hoger; het ligt er boven het landelijk gemiddelde, terwijl de participatie in de MRDH flink lager is. De werkloosheid is zowel in de MRDH als de MRA/VRA hoger dan in Nederland; beide regio's kennen enige structurele werkloosheid die grootstedelijke regio's eigen is. De gemiddelde schuld per huishouden is in de MRDH lager dan in Nederland en de MRA/VRA. Het mediane vermogen is in de MRA (92 duizend) fors hoger dan in de MRDH (55,8 duizend); in de nauwere VRA is het eveneens hoger dan in de MRDH (63 duizend).

De afstand tot het OV is in beide grootstedelijke regio's korter dan het Nederlands gemiddelde. In de MRDH is deze afstand iets groter dan in de MRA. In de VRA is deze afstand het kortste. De betekenis van afstand tot het OV is voor verschillende inkomensgroepen verschillend. Het gaat niet alleen om de afstand tot een OV station, maar om de reistijd in het OV. Dat is van belang voor de brede welvaart van juist lage inkomens. Deze groep heeft de minste keuze op de woningmarkt, met als gevolg dat deze gemiddeld verder van werk af woont. Bovendien hebben zij al vaak de flexibele banen, en daar bovenop langere reistijden. Voor de hogere inkomens is dat andersom; deze groepen hebben per saldo meer profijt van wonen in de grote stad dan de lagere inkomens, zo bleek uit onderzoek naar pendel naar opleiding in de MRA (Manshanden, 2023). Agglomeratievoordelen worden niet gelijkelijk verdeeld over de inkomensgroepen (opleiding en inkomens zijn nauw gecorreleerd).

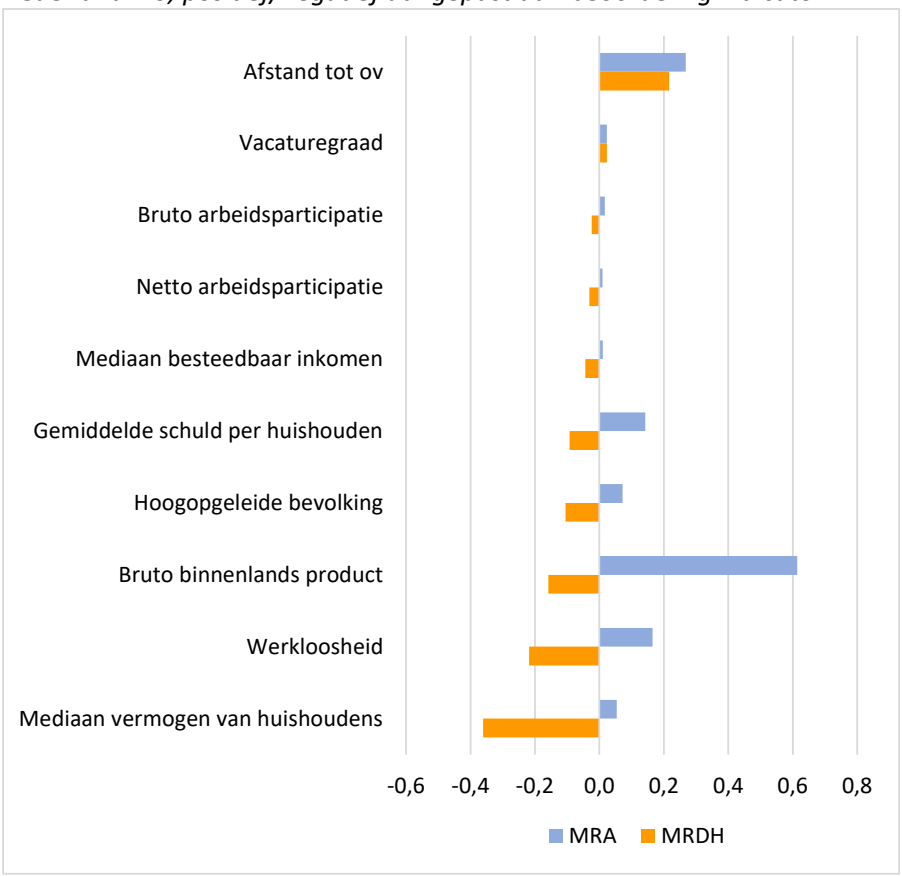
Algemeen is het economisch beeld van de MRA gunstiger dan dat van de MRDH. De vacaturegraad is in beide grootstedelijke regio's hoger dan in Nederland. Bij een vergelijkbare vacaturegraad is de hogere werkloosheid in de MRDH opvallend. De mismatch is er hoger, gegeven de behoefte aan werknemers bij bedrijven.

Tabel 2.2 Brede welvaart op het economisch domein in de Metropoolregio Rotterdam Den Haag, Metropoolregio Amsterdam, Vervoerregio Amsterdam en Nederland, 2022
Werkelijke waarden: in euro, als percentage van de bevolking 15-74 jaar, per 1.000 werkzame personen. kilometer

	Stand						
	Laatst bekende jaar				*Verschil met Nederland*		
	MRDH	**MRA**	**VRA**	**Nederland**	**MRDH**	**MRA**	**VRA**
Materiële welvaart							
Mediaan inkomen *dzd euro*	28,5	30,1	29,1	29,8	-1,3	0,3	-0,7
Bruto binnenlands product *%*	3,6	7,0	7,8	4,3	-0,7	2,7	3,5
Arbeid en vrije tijd							
Netto participatie *%*	69,9	72,9	73,1	72,2	-2,3	0,7	0,9
Bruto participatie *%*	73,0	76,1	76,5	74,8	-1,8	1,3	1,7
Hoogopgeleide bevolking *%*	32,8	39,3	41,6	36,6	-3,9	2,6	5,0
Werkloosheid *%*	4,3	4,1	4,4	3,5	0,8	0,6	0,9
Vacaturegraad *per 1.000*	52,9	52,9	52,9	51,7	1,2	1,2	1,2
Afstand openbaar vervoer *km*	0,31	0,29	0,26	0,40	-0,09	-0,11	-0,14
Economisch kapitaal							
Gem. schuld huishouden *dzd euro*	105,1	132,4	122	115,9	-10,8	16,5	6,0
Mediaan vermogen huish. *dzd euro*	55,8	92,0	63	87,3	-31,5	4,7	-24,8

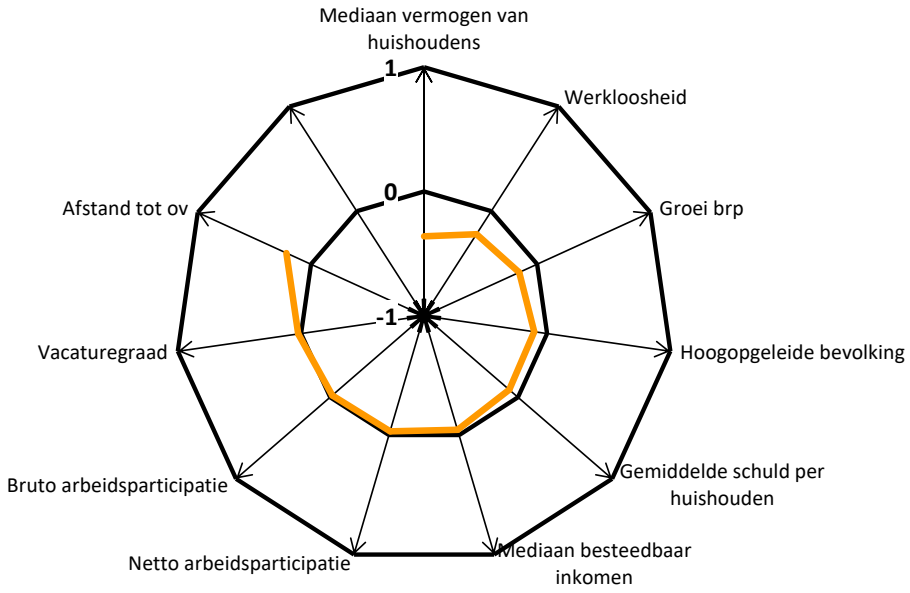
Bron: CBS, bewerking NEO Observatory

Figuur 2.3 De positie van de brede welvaart op het economisch domein in de Metropoolregio Rotterdam Den Haag en de Metropoolregio Amsterdam ten opzichte van Nederland
Nederland = 0, positief/negatief aangepast aan beoordeling indicator

Bron: CBS, bewerking NEO Observatory

Figuur 2.4 De positie van de brede welvaart op het economisch domein in de Metropoolregio Rotterdam Den Haag ten opzichte van Nederland in een webdiagram
Nederland = 0, positief/negatief aangepast aan beoordeling indicator

Conclusie

Er zijn nog altijd relatief veel mensen in de MRDH die niet participeren. Het is aannemelijk dat de mismatch en lagere participatie samenhangen met de gevonden achterstand van de MRDH op het domein Samenleving & Welzijn. Afstand tot het OV is in de MRDH gunstiger dan in Nederland. Echter, afstand tot het OV-station (of halte) is minder relevant dan reistijd wonen-werken en de nabijheid tot andere voorzieningen. Bovendien is het afstand tot het OV vanuit het huishouden, niet de afstand tot OV vanuit de werklocatie. Uit onderzoek naar pendel naar opleiding in de MRA (Manshanden 2023) bleek dat lager opgeleiden, die de minste keuze op de arbeidsmarkt hebben, juist relatief ongunstig ten opzichte van werk wonen. Dat komt bovenop de flexibele banen, die juist deze groep relatief vaak heeft. Bij hogere inkomens is dat andersom; deze groep kan optimaliseren tussen kwaliteit van wonen en afstand tussen werk en voorzieningen. Agglomeratievoordelen worden zo niet gelijkelijk verdeeld over de inkomensgroepen. De definitie van brede welvaart vangt dit zeer belangrijke aspect van brede welvaart in grootstedelijke regio's niet.

Er is minder vertrouwen in elkaar, geringere sociale cohesie en de beperktere gezondheid die hier mogelijk het gevolg van is. Extra welvaart kan voortgebracht worden door de koppeling met opleiding en benutting daarvan. Ruimtelijke nabijheid is voor zo'n koppeling gunstig; het draagt bij aan ruimtelijke clusters van succesvolle en concurrerende bedrijfstakken. We benadrukken dat dit niet de gehele MRDH hoeft te betreffen. Dergelijke clusters treden op in relatief beperkte ruimte.

De vacaturegraad in de MRDH is weliswaar enigszins hoger dan in Nederland, maar het beeld van de arbeidsmarkt van de MRDH is daardoor schijnbaar gunstig. De werkloosheid is (ondanks het wat hogere percentage) historisch laag en betekent grote krapte op de arbeidsmarkt. Deze krapte kost echter welvaart; het drijft lonen op en draagt zo bij aan de relatief hoge inflatie in Nederland. Bedrijven missen kansen, hetgeen ten koste gaat aan economische dynamiek en innovatie. De participatiegraad kan dus hoger.

2.3 Uitkomsten Milieu

De waarden van de MRDH op het domein Milieu passen, evenals bij de domeinen Samenleving & Welzijn en Economie het geval is, bij die van een grootstedelijke regio. De inwoners van de MRDH hebben minder natuurgebied tot hun beschikking. De emissies van fijnstof zijn meer dan 2,5 keer zo groot dan in het gemiddelde van Nederland (waar het volume van de MRDH bovendien in meeweegt). De broeikasemissies per inwoner zijn, onder andere, door de samenstelling van de industrie en de aanwezige glastuinbouw gemiddeld hoger in de MRDH. Met betrekking tot de kwaliteit van zwemwater, zowel binnen als buitenwater, zijn er wel data voor de MRDH beschikbaar, maar niet voor geheel Nederland. Het verschil kan niet aangegeven worden.

Het natuurlijk kapitaal van de MRDH is beperkter dan voor het gemiddelde van Nederland. De particuliere zonne-energie, uitgedrukt als vermogen in watt per woning, is ongeveer de helft van wat een Nederlands huishouden per woning gemiddeld opwekt. Er zijn in de MRDH eenvoudigweg minder eigen woningen met een eigen dak in grootstedelijke regio's. Het nadeel hiervan is dat huishoudens in grote steden minder investeringsmogelijkheden in eigen productie en consumptie van duurzame energie hebben. Zij zijn meer aangewezen op collectieve voorziening van duurzame energie. Het percentage bebouwd terrein is vanzelfsprekend hoger dan in Nederland; bijgevolg is het aandeel groenblauwe ruimte in de gehele oppervlakte van de MRDH lager.

De uitkomsten op het domein Milieu passen bij die van een grootstedelijke regio. Het gaat echter om de mate waarin. Zo is de emissie van fijnstof zeer hoog, evenals de CO_2 uitstoot. Het eerste heeft negatieve effecten op de gezondheid, het tweede draagt bij aan klimaatverandering. Het vermogen aan zonne-energie van particuliere woningen is relatief laag. Er is weinig groenblauwe ruimte, maar de afstand tot openbaar groen is laag.

Vergelijking MRDH met de MRA

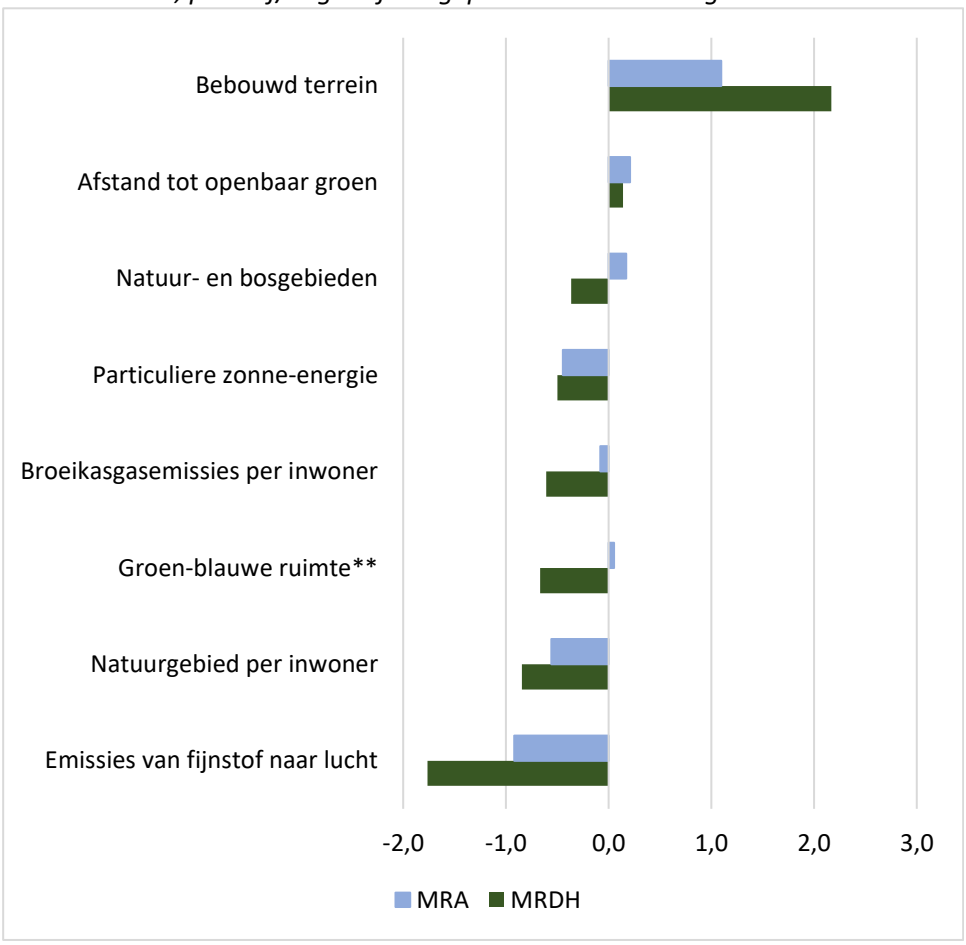
De beschikbaarheid van natuurgebied, natuur- en bosgebied is in de MRA groter dan in de MRDH. In de kleinere VRA is er nog minder natuurgebied beschikbaar per inwoner. De Oostvaardersplassen en de duinen in het kustgebied maken onderdeel uit van de grotere beschikbaarheid van natuur in de MRA; de VRA heeft alleen de beschikking over Waterland. De broeikasemissies per inwoner zijn in de MRDH fors hoger dan in de MRA en zeker de VRA (exclusief Tata Steel), maar hier dient er rekening mee gehouden te worden dat de emissies van de luchtvaart- en zeevaart niet meewegen. Het verschil met de MRA/VRA wordt voornamelijk bepaald door de binnenlandse petrochemie en glastuinbouw in de MRDH. De emissies van fijnstof zijn in de MRDH beduidend hoger dan in de MRA/VRA. Dit verschil hangt mogelijk samen met de lagere gemiddelde levensverwachting in de MRDH. Algemeen is de milieukwaliteit van de MRDH geringer dan dat van de MRA. De kanttekening die we hierbij plaatsen is dat dit geen directe oorzaak-gevolg is, maar onderdeel van een breder patroon van onderling samenhangende sociaal-economische kenmerken is. Wetende waar meer vervuiling is, mijden hogere inkomens dergelijke locaties, zodat lagere inkomens daar oververtegenwoordigd zijn. Een lager inkomen hangt weer samen met een slechtere gezondheid. Dergelijke patronen bestaan naast het directe effect van bijvoorbeeld fijnstof op gezondheid. Dit treft verschillende groepen inwoners daarentegen in gelijke mate. Samenleving & Welzijn, economie en milieukwaliteit hangen zo via verschillende relaties samen.

Tabel 2.3 Brede welvaart op het domein Milieu in de Metropoolregio Rotterdam Den Haag, Metropoolregio Amsterdam, Vervoerregio Amsterdam en Nederland, 2022
Werkelijke waarden

	Laatst bekende jaar				*Verschil met Ned.*		
	MRDH	**MRA**	**VRA**	**Nederland**	**MRDH**	**MRA**	**VRA**
Milieu							
Natuurgebied *ha per 100 inw.*	4,5	12,8	2,4	29,0	-24,5	-16,2	-26,6
Fijnstof *kilo per km²*	2764	1920	1868	1000	1764	920	868
Afstand openbaar groen *km*	0,4	0,4	0,4	0,5	-0,1	-0,1	-0,1
Natuur- en bos *% oppervlakte*	18,9	34,9	7,9	29,8	-10,9	5,1	-21,9
Broeikasgassen *ton CO_2 eq. inw.*	15,6	10,5	6,5	9,7	5,9	0,8	-3,2
Kwaliteit binnenwateren *1-4*	3,3	3,2	3,0	0,0	3,3	3,2	3,0
Kwaliteit kustwateren *1-4*	3,6	4,0	0,0	0,0	3,6	4,0	0,0
Natuurlijk kapitaal							
Partic. zonne-energie *watt/woning*	474	526	410	950	-476	-424	-540
Bebouwd terrein *% opp.*	34,8	23,0	24,4	11,0	23,8	12,0	13,4
Fosfaat kilo *per ha.*							
Groen-blauwe ruimte *m² inw.*	190	604	245	574	-384	30	-330
Stikstof *kilo per ha*							

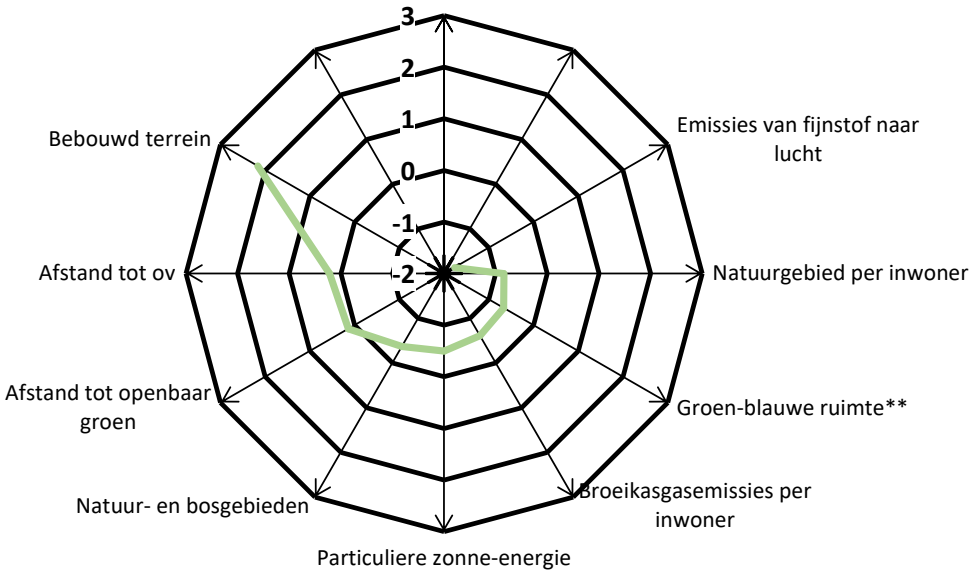
Bron: CBS, bewerking NEO Observatory

Figuur 2.5 De positie van de brede welvaart op het domein Milieu in de Metropoolregio Rotterdam Den Haag en de Metropoolregio Amsterdam ten opzichte van Nederland
Nederland = 0 , positief/negatief aangepast aan beoordeling indicator

Bron: CBS, bewerking NEO Observatory

Figuur 2.6 De positie van de brede welvaart op het domein Milieu in de Metropoolregio Rotterdam Den Haag ten opzichte van Nederland als webdiagram

3 Brede welvaart MRDH en Nederland, ontwikkeling 2011-2022

3.1 Samenleving & Welzijn

In dit hoofdstuk wordt het verloop van de brede welvaart over een periode van 11 jaar bezien, namelijk van 2011-2022. Op het domein Samenleving & Welzijn neemt zowel in Nederland als in de MRDH de tevredenheid met het leven en met vrije tijd in het bijzonder af; in de MRDH meer dan in Nederland. Qua gezondheid valt op dat het overgewicht over de gehele linie toeneemt, maar in Nederland sneller dan in de MRDH. De levensverwachting is in de MRDH niet toegenomen, anders dan in Nederland. Positief is dat het aandeel personen met langdurige ziekte(n) over de hele linie afneemt, en in de MRDH fors meer dan in Nederland.

Qua wonen is er weinig verandering. De tevredenheid met de woonomgeving neemt in de MRDH toe, waar deze in Nederland als geheel afneemt. Dit is mogelijk toe te schrijven aan het gevoerde beleid van stedelijke vernieuwing. De MRDH is daarmee een positieve weg ingeslagen. De tevredenheid met de woning neemt echter breed af, waarbij de afname in de MRDH bijna twee keer sterker is dan in Nederland. Dit is de stagnatie op de woningmarkt, die in de MRDH wellicht tot meer verstopping leidt. Mensen zijn weliswaar tevreden over de woonomgeving, maar willen een ander huis. De woonomgeving verbetert in de MRDH, maar de behoefte aan een andere woningen weerspiegelt de huidige schaarste aan woningen die passen bij de behoefte.

Qua samenleving is er een overwegend positief beeld in de MRDH ten opzichte van Nederland. Hoewel het contact met familie, vrienden en buren overal afneemt, neemt het vertrouwen in instituties en anderen daarentegen overal toe, en in de MRDH meer dan in Nederland. De interesse in vrijwilligerswerk neemt breed af; in de MRDH evenwel minder dan in Nederland. De afname in de MRDH is groter dan in Nederland, hetgeen ook wijst op verbetering van de woonomgeving en daarmee het sociale klimaat. De afname van het aantal gepleegde delicten neemt af. Dit is een zonder meer gunstige ontwikkeling, die nationaal ook optreedt, maar in de grootstedelijke regio's sterker.

De conclusie is dat de algemene ontwikkeling van het domein Samenleving & Welzijn over het algemeen positief is, waarbij deze positieve tendens in de MRDH sterker is dan in Nederland. Mogelijk is dit (mede) het resultaat van het gevoerde beleid, gericht op vernieuwing van het grootstedelijke woonmilieu en een autonome ontwikkeling, namelijk de afname van werkloosheid. De krappere arbeidsmarkt en vergrijzing hebben een positieve invloed op het sociale klimaat. Qua gezondheid is de ontwikkeling wisselend. De ervaren gezondheid neemt af, wat een gevolg van vergrijzing kan zijn. De welvaartswinst is zichtbaar aan de toename van overgewicht, die in de MRDH echter significant kleiner is dan in Nederland. Overgewicht is ook in de MRDH een probleem, maar uiteindelijk minder groot dan in de rest van Nederland. Overigens kan er een relatie tussen overgewicht en andere onderdelen van brede welvaart worden vermoed. Bij dergelijke indicatoren ligt een aangrijpingspunt voor het handelingsperspectief; minder overgewicht is gunstig voor gezondheid, minder ernstige ziekten, levensverwachting en wellicht ook participatie.

Vergelijking MRDH met de MRA en VRA

In de MRDH neemt het aandeel mensen dat tevreden over het leven is iets af, terwijl deze toeneemt in de MRA. In de nauwere VRA blijft de tevredenheid over de jaren 2011-2022 hetzelfde. In de MRA zijn het de regio's buiten de VRA, zoals Haarlem, IJmond, 't Gooi, Almere en Flevoland waar de tevredenheid toeneemt. De tevredenheid over de vrije tijd neemt in MRDH significant af, terwijl dit in de MRA hetzelfde blijft. Qua gezondheid ontwikkelt de MRA zich beter dan de MRDH; de ervaren gezondheid neemt meer af in de MRDH. Daarentegen neemt het aantal personen met een langdurige ziekte in de MRDH sneller af. Het aantal personen neemt in de MRDH toe, maar minder snel dan in de MRA. De tevredenheid over de woning neemt algemeen af, hetgeen wijst op een stagnerende woningmarkt. Het contact met familie neemt in MRDH wat sterker af dan in de MRA en VRA. Daarentegen neemt het vertrouwen in instituties in de MRDH sterk toe, terwijl deze in MRA en VRA langzamer dan Nederland toeneemt. Het aantal delicten in de MRDH neemt trager af dan in de MRA en VRA.

Tabel 3.1 Ontwikkeling brede welvaart op het domein Samenleving & Welzijn in de Metropoolregio Rotterdam Den Haag, Metropoolregio Amsterdam, Vervoerregio Amsterdam en Nederland, periode 2011-2022

Verschil in werkelijke waarden 2011-'22

	Periode 2011-2022				*Verschil met Ned.*		
	MRDH	**MRA**	**VRA**	**Nederland**	**MRDH**	**MRA**	**VRA**
Subjectief welzijn							
Tevreden over het leven *%*	-0,3	1,0	0,0	-0,2	-0,1	1,2	0,2
Tevreden over vrije tijd *%*	-4,1	0,0	-0,4	-1,4	-2,7	1,4	1,0
Gezondheid							
Overgewicht *%*	1,2	1,9	1,7	2,0	-0,8	-0,1	-0,3
Ervaren gezondheid *%*	-7,6	-6,8	-7,1	-6,5	-1,1	-0,3	-0,6
Levensverwachting	0,0	0,0	0,0	0,5	-0,5	-0,5	-0,5
Personen met langdurige ziekte *%*	-2,7	-0,2	0,7	-0,9	-1,8	0,7	1,6
Wonen							
Tevreden over woonomgeving *%*	0,2	0,0	0,4	-0,3	0,5	0,3	0,7
Tevreden over woning *%*	-6,4	-5,3	-5,3	-3,4	-3,0	-1,9	-1,9
Afstand sportterrein *km*	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Afstand basisschool *km*	0,1	0,0	0,0	0,1	0,0	-0,1	-0,1
Afstand horeca *km*	0,2	0,3	0,2	0,3	-0,1	0,0	-0,1
Samenleving							
Contact familie etc. *%*	-4,6	-5,7	-5,8	-4,6	0,0	-1,1	-1,2
Vertrouwen in instituties *%*	5,5	2,7	2,1	3,8	1,7	-1,1	-1,7
Vertrouwen in anderen *%*	8,9	8,9	10,2	7,7	1,2	1,2	2,5
Vrijwilligerswerk *%*	-8,1	-9,9	-9,8	-9,3	1,2	-0,6	-0,5
Sociale cohesie score *1-10*	-0,1	0,1	0,0	0,1	-0,2	0,0	-0,1
Veiligheid							
Vaak onveilig voelen in buurt %	-0,5	-0,5	-0,2	-0,3	-0,2	-0,2	0,1
Aantal delicten *per 100*	-29,8	-42,1	-42,3	-26,6	-3,2	-15,5	-15,7
Gereg. misdrijven *per 1.000*	-33,9	-34,0	-36,8	-26,0	-7,9	-8,0	-10,8

Bron: CBS, bewerking NEO Observatory

3.2 Economie

De inkomens in de periode 2011-2022 algemeen gestegen, gezien de toename van het mediane jaarinkomen in Nederland met bijna 3.100 euro. De toename in de MRDH is echter minder groot, namelijk bijna 2.700 euro over die periode. Het verschil met Nederland loopt daarmee met ruim 400 euro op. Dit hangt samen met de gemiddeld tragere groei van het brp in de MRDH over deze periode; 0,3% per jaar lager. Dit lijkt niet veel, maar over een langere periode telt het op tot aanzienlijke verschillen. Het welvaartsverschil tussen de MRDH en Nederland wordt in de loop van de tijd groter. Dit maakt de doelstelling van de MRDH en de Strategische Agenda actueel: feitelijk dient de ontwikkeling van het brp boven dat van het nationaal gemiddelde te liggen. Deze lat is bij 1% extra per jaar gelegd (OECD 2014, SA MRDH). Opgeteld bij deze achterstand is dat +1,3% extra. De gemiddelde schuld is in de MRDH sterker afgenomen dan in Nederland. Dat hangt waarschijnlijk samen met het lagere inkomen, zodat mensen geneigd zijn minder hoge schulden aan te gaan. Het mediane vermogen in de MRDH is toegenomen, maar minder dan in geheel Nederland.

De netto arbeidsparticipatie is in Nederland algemeen gestegen. Een ultra-lage werkloosheid is het positieve gevolg. De netto participatie steeg in de MRDH evenwel 0,5% sneller; het arbeidspotentieel is in 11 jaar tijd veel beter benut geraakt. Wel blijft de werkloosheid er ruim 1% hoger; dat is echter een grootstedelijk vraagstuk. De spanning op de arbeidsmarkt van Zuid-Holland is niettemin groter geworden ten opzichte van Nederland. Gevoegd bij de nog altijd wat lagere participatiegraad (netto en bruto) wijst dit op een nog onbenut arbeidsaanbod en een grotere mismatch.

Deze cijfers onderstrepen dat de extra capaciteit en productiviteit van de economie van de MRDH juist bij basis opgeleiden ligt. Zij hebben een lagere participatiegraad. Voor het handelingsperspectief betekent dit dat er ingezet dient te worden op deze sociaal-economische groep. Daar is ook nationaal beleid voor nodig, namelijk de beperking van flexbanen via het arbeidsrecht. Flexbanen zijn overwegend geconcentreerd bij basis opgeleiden; zij dragen het risico van de conjunctuur. In dergelijke arbeidsrelaties wordt er niet geïnvesteerd in kennis. Samenwerking als één metropool is nodig in coördinatie van clusters in relatie tot het vestigingsmilieu. Niet alle deelregio's en productiemilieu's zijn even geschikt. Nader onderzoek dient dat uit te wijzen. Coördinatie in MRDH-verband is nodig om onderlinge concurrentie van gemeenten uit te sluiten en te kiezen welke ruimtelijke clusters de extra welvaart in de MRDH gaan genereren. Bijvoorbeeld, een biobrandstof- en waterstofcluster op basis van duurzame elektriciteit uit de Noordzee in de Rotterdamse haven, een kenniscluster in Delft etc. De focus dient aangebracht te worden vanuit bestaande sterktes enerzijds en een gedragen lange-termijn visie op de toekomst anderzijds. Dit vergt metropolitaan ondernemerschap, ondersteund door de overheid vanwege de uitzonderlijk grote risico's op de lange termijn en het grote maatschappelijke belang.

De conclusie is dat de toename van de algemene welvaart in de MRDH achterblijft bij Nederland. Dit wordt weerspiegeld in het achterblijvende inkomen en vermogen van huishoudens in de MRDH. De arbeidsmarkt van de MRDH heeft zich positief ontwikkeld, maar er is nog altijd sprake van een onbenut potentieel en een grotere mismatch. Het arbeidsaanbod in de MRDH is niet in staat de behoefte op de arbeidsmarkt volledig te voorzien. Dit vergt achtereenvolgens meer vaste banen, juist voor basis (en mbo) geschoolden, aansluiting van onderwijs en bedrijven (bijvoorbeeld in fieldlabs en dergelijke) en ruimtelijke clustering van bedrijfstakken waar de MRDH een concurrentievoordeel nu en in de toekomst voor heeft. Tenslotte kan ook betere doorstroming op de woningmarkt genoemd worden voor potentiële werknemers in de MRDH. Dat vergt het bouwen van de juiste woningen.

Tabel 3.2 Ontwikkeling brede welvaart op het domein economie in de Metropoolregio Rotterdam Den Haag, Metropoolregio Amsterdam, Vervoerregio Amsterdam en Nederland, periode 2011-2022
Verschil in werkelijke waarden 2011-'22

	Periode 2011-'22				*Verschil met Ned.*		
	MRDH	**MRA**	**VRA**	**Nederland**	**MRDH**	**MRA**	**VRA**
Materiële welvaart							
Mediaan inkomen *dzd euro*	2,7	3,4	3,5	3,1	-0,4	0	0,4
Bruto binnenlands product *%*	1,4	2,7	3,3	1,7	-0,3	1,1	1,6
Arbeid en vrije tijd							
Netto participatie *%*	6,0	5,3	5,4	5,5	0,5	-0,2	-0,1
Bruto participatie *%*	2,0	2,1	2,4	2,1	-0,1	0,0	0,3
Hoogopgeleide bevolking *%*	5,6	6,6	6,9	8,3	-2,7	-1,8	-1,4
Werkloosheid *%*	-5,8	-4,8	-4,7	-4,7	-1,1	-0,1	0,0
Vacaturegraad *per 1000*	40,5	40,5	40,5	39,6	0,9	0,9	0,9
Afstand openbaar vervoer *km*	0,0	0,0	-0,1	0,0	0,0	0,0	-0,1
Economisch kapitaal							
Gem. schuld huishouden *dzd euro*	-7,3	0,0	6,2	-7,7	0,4	7,7	13,9
Med. vermogen huish. *dzd euro*	30,6	51,2	35,6	50,0	-19,4	1,2	-14,4

Bron: CBS, bewerking NEO Observatory

De inkomens in de MRDH ontwikkelen zich positief, maar minder sterk dan in MRA. In Groot-Amsterdam/Zaanstreek (de VRA) ontwikkelen de inkomens zich sneller dan landelijk. Het bbp groeit er op de lange termijn ook sneller. De netto arbeidsparticipatie ontwikkelt zich in de MRDH relatief gunstig; dit is een inhaaleffect, consistent met de snellere daling van de werkloosheid in de MRDH ten opzichte van de MRA, daar de arbeidsmarkt in de MRDH eveneens gespannen is. De bruto participatie stijgt in beide grootstedelijke regio's ongeveer even snel. Het percentage hoogopgeleide bevolking 15-74 jaar neemt in de MRDH evenwel wat minder toe.

De schuldpositie van huishoudens in de neemt in de MRDH af, terwijl deze in de MRA gelijk blijft, doch in de VRA toeneemt. De vermogensontwikkeling blijft in de MRDH achter bij de MRA, maar minder dan bij de VRA.

3.3 Milieu

Op het thema milieu is de emissie van fijnstof in de MRDH fors gedaald ten opzichte van Nederland. Dit is geen effect van corona (minder autoverkeer), maar onderdeel van een trendmatige daling die in 2019 al grotendeels zichtbaar is, zo blijkt uit de onderliggende data. In Nederland is de verlaging slechts 200 kilo PM>2,5 per km^2. Dat hangt samen met de het veel lagere startniveau van de gemiddelde emissie van fijnstof in geheel Nederland. Voor Nederland is de afname 20% (van 1000 naar 800), voor de MRDH is dat 44% (van 3.982 naar 2.765 kilo PM>2,5 per km^2). De buitenlucht in de MRDH is weliswaar (merkbaar) schoner geworden, maar kan nog veel schoner.

Tevens is er meer natuur en bos bijgekomen in de MRDH; 1% extra van het landoppervlak, meer dan in Nederland. Gezien de achterstand ten opzichte van Nederland is dat relatief veel. De emissies van broeikasgas zijn gedaald; in de MRDH sneller dan in Nederland. Hoewel de emissies nog altijd hoog zijn, is de energietransitie in gang gezet. Het doel is om de afname te continueren.

Het vermogen aan particuliere zonne-energie is overal in Nederland flink toegenomen. In de MRDH is dat per woning nagenoeg de helft (49,4%) minder dan het Nederlands gemiddelde. Dit is toe te schrijven aan de grootstedelijke karakter van de MRDH. Huishoudens in grote steden hebben minder eigen mogelijkheden om te verduurzamen, zodat er ook minder subsidie op basis van verduurzamingsmaatregelen naar de grote steden vloeien. Qua groenblauwe ruimte is er in de MRDH een positieve ontwikkeling zichtbaar; als percentage van het oppervlak is dit toegenomen, meer dan in Nederland.

De conclusie is dat op het gebied van het milieu er vooruitgang is geboekt in de MRDH. Over het geheel genomen is het beeld voor de MRDH positief; de lucht is schoner geworden, de CO_2 emissie per inwoner lager en de beschikbare ruimte voor bos & natuur en groen/blauw zijn alle toegenomen, in een sterkere mate dan in Nederland het geval is. Benadrukt wordt dat de gemiddelde niveaus in Nederland gunstiger zijn, maar in dat perspectief is de ontwikkeling ervan in de MRDH als positief te zien.

Het milieu is van directe waarde voor het vestigingsmilieu. Het vestigingsmilieu geldt niet alleen voor bedrijven, maar het geldt ook voor de inwoners in de MRDH. Dan gaat het om zowel de huidige inwoners die er willen blijven wonen als de toekomstige inwoners. Hoogwaardige voorzieningen, een gevarieerd aanbod van woningen en het leefklimaat zijn dan van invloed, ook voor hoogwaardige werknemers uit binnen- en buitenland van alle scholingsniveaus. De betekenis van natuur, bos schoon water, schone lucht, het kustgebied, maar ook bijvoorbeeld de open ruimte van Midden-Delfland als waardevol, onaantastbaar recreatiegebied (vergelijk Central Park in New York City) zijn dan van cruciale waarde, evenals het imago van de regio op dit onderwerp.

Tabel 3.3 Ontwikkeling brede welvaart op het domein Milieu in de Metropoolregio Rotterdam Den Haag, Metropoolregio Amsterdam, Vervoerregio Amsterdam en Nederland, periode 2011-2022
Verschil in werkelijke waarden, 2011-'22

	Periode 2011-'22				*Verschil met Ned.*		
	MRDH	**MRA**	**VRA**	**Nederland**	**MRDH**	**MRA**	**VRA**
Milieu							
Natuurgebied *ha per 100 inw.*	-0,1	-0,9	0,0	0,0	-0,1	-0,9	0,0
Fijnstof *kilo per km²*	-1218	-898	-929	-200	-1018	-698	-729
Afstand openbaar groen *km*	0,0	0,0	-0,1	0,0	0,0	0,0	-0,1
Natuur- en bos *% oppervlakte*	1,0	-1,6	0,2	0,6	0,4	-2,2	-0,4
Broeikasgassen *ton CO2 eq. inw.*	-2,6	-2,6	-2,9	-1,8	-0,8	-0,8	-1,1
Kwaliteit binnenwateren *1-4*	0,5	0,3	0,3	0,0	0,5	0,3	0,3
Kwaliteit kustwateren *1-4*	0,2	0,4	0,0	0,0	0,2	0,4	0,0
Natuurlijk kapitaal							
Partic. zonne-energie *watt/woning*	459	513	399	930	-471	-417	-531
Bebouwd terrein *% opp.*	1,4	0,2	0,0	0,4	1,0	-0,2	-0,4
Fosfaat kilo *per ha.*							
Groen-blauwe ruimte *m2 inw.*	2,0	-34,9	-13,9	1,1	0,9	-36,0	-15,0
Stikstof *kilo per ha*							

Bron: CBS, bewerking NEO Observatory

De MRDH in vergelijking met de MRA en VRA

De lucht wordt in de MRDH in een hoger tempo schoner (maar komt van een veel hoger niveau af). De uitstoot van broeikasgassen in beide grootstedelijke regio's neemt even snel af, meer dan in Nederland als geheel. Opgemerkt wordt dat in beide regio's de internationale bunkering voor de zeevaart en luchtvaart niet meeweegt.

Het bebouwd terrein neemt in de MRDH significant sterker toe dan in de MRA. Dit is opmerkelijk. De hogere groei van het bruto regionaal product in de MRA gaat niet gepaard met een toename van het bebouwde gebied. Economische groei betekent niet noodzakelijkerwijs meer grondgebruik. Meer waarde op dezelfde ruimte kan ook, en ligt zelfs meer voor de hand. Immers, nabijheidsvoordeel ontstaat niet door extra interactie op een groter oppervlak, maar extra interactie binnen dezelfde oppervlakte, bijvoorbeeld meer kantoren op de Zuidas door de gebouwen hoger te maken, of meer inwoners en bedrijven in de centra van Rotterdam en Den Haag. Extra grondgebruik betekent namelijk ook extra afstand tot het al bestaande stedelijke gebied, hetgeen de behoefte aan infrastructuur bevordert. Het stedelijk uitbreiden van woningbouw op verspreide locaties draagt daarom niet bij aan extra groei van een regio. Inbreiden en hoogbouw op goed voor hoogwaardig openbaar vervoer bereikbare locaties wel. Stedelijke uitbreiding betekent om die reden uitbreiding van het hoogwaardige OV net.

Groen/blauwe ruimte per inwoner neemt in MRDH mimimaal toe (twee vierkante meter per inwoner), terwijl dat in de MRA afneemt met 35 m^2. Dit is minder paradoxaal dan het lijkt. Opgemerkt wordt dat dit zowel in de teller als de noemer ontstaat. De hogere bevolkingsgroei van de MRA bij een constante hoeveelheid groen/blauwe ruimte kan dit al veroorzaken. De beschikbare groen-blauwe-ruimte wordt dan door meer mensen gedeeld. In werkelijkheid wordt dit waarschijnlijk zowel door snellere bevolkingsgroei in de MRA als de onttrekking van grond voor andere bestemmingen veroorzaakt.

4 Brede welvaart MRDH naar deelregio's

4.1 Inleiding

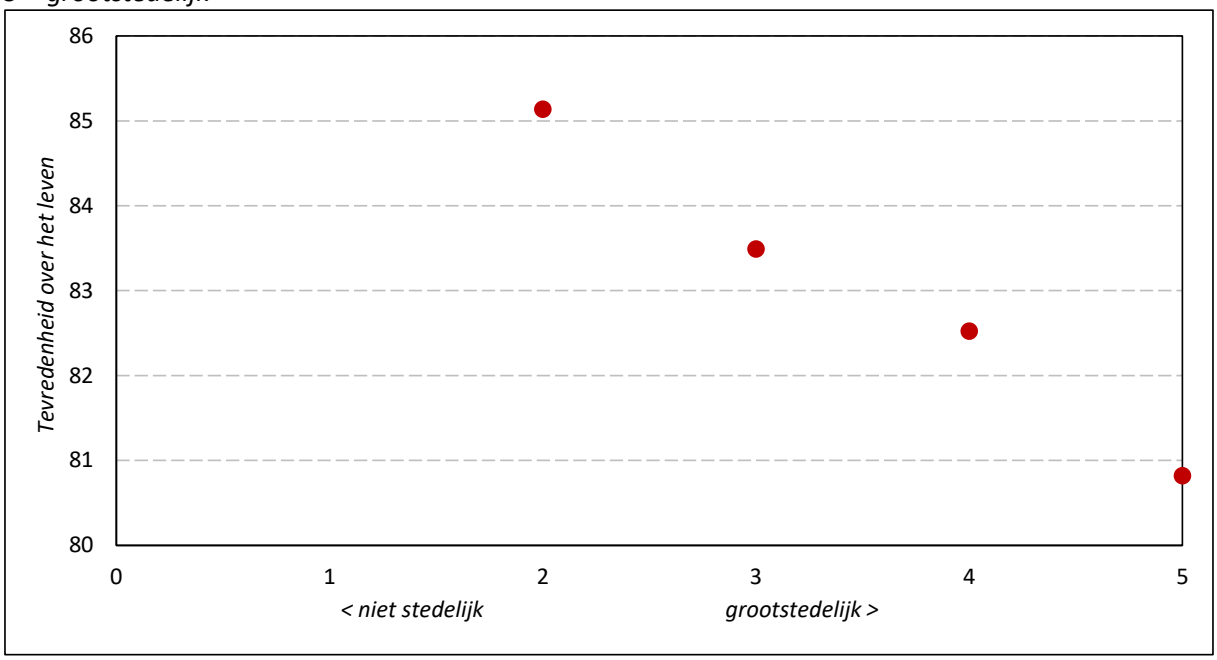
De brede welvaart zoals die in de voorgaande hoofdstukken bleek geldt voor de gehele MRDH. Behalve structurele economische vraagstukken van de gehele regio, is duidelijk dat de uitkomsten mede bepaald worden door het hoge gehalte aan grootstedelijkheid van de MRDH. De MRDH omvat immers twee van de drie grote steden in Nederland. De twee grote steden hebben kenmerkende grootstedelijke vraagstukken die door hun grote gewicht doorklinken in het eindresultaat van brede welvaart in de MRDH. De gemeenten Rotterdam en Den Haag omvatten gezamenlijk 50% van de bevolking in de MRDH. De relevantie van mate van stedelijkheid voor indicatoren blijkt uit figuur 4.1, waarin de tevredenheid over het leven per categorie van stedelijkheid is weergegeven. Het blijkt dat naarmate de mate van stedelijkheid afloopt, de tevredenheid over het leven lineair toeneemt.

In dit hoofdstuk worden de gemeenten van de MRDH om die reden opgesplitst in groepen. Daarvoor wordt de typologie van gemeenten in Nederland naar stedelijkheidsgraad van het CBS toegepast, welke is gebaseerd op de dichtheid van adressen. De typologie van het CBS van gemeenten naar stedelijkheidsgraad kent vijf categorieën, namelijk van niet-stedelijk naar zeer sterk stedelijk. In deze studie is de categorie 'zeer sterk stedelijk' in tweeën gesplitst door de categorie 'grootstedelijk' extra te onderscheiden. Dat betreft de gemeenten Rotterdam en Den Haag. In totaal onderscheiden we in deze studie zes categorieën stedelijkheidsgraad:

5 - Grootstedelijk
4 - Zeer sterk stedelijk (omgevingsadressendichtheid van 2.500 of meer);
3 - Sterk stedelijk (omgevingsadressendichtheid van 1.500 tot 2.500);
2 - Matig stedelijk (omgevingsadressendichtheid van 1.000 tot 1.500);
1 - Weinig stedelijk (omgevingsadressendichtheid van 500 tot 1.000);
0 - Niet-stedelijk (omgevingsadressendichtheid van minder dan 500).

De categorieën weinig- en niet-stedelijk komen in de MRDH niet voor, zodat er vier groepen gemeenten overblijven, variërend van matig stedelijk tot en met grootstedelijk. In de bijlage geeft tabel B2 de namen van gemeenten per categorie. Opgemerkt wordt dat de vier onderscheiden groepen regio's niet noodzakelijkerwijs ruimtelijk aaneengesloten deelregio's zijn. Het betreft vier groepen met een overeenkomstig patroon van brede welvaart, dat is bepaald door de mate van stedelijkheid.

Figuur 4.1 Het verband tussen mate van stedelijkheid (horizontale as) en tevredenheid over het leven (verticale as).
0 = niet-stedelijk, 1 = weinig stedelijk, 2 = matig stedelijk, 3 = sterk stedelijk, 4 = zeer sterk stedelijk, 5 = grootstedelijk

Bron: CBS, bewerking NEO Observatory

De gemeenten van de MRDH behoren tot de eerste drie categorieën stedelijkheid. Er is één wijziging aangebracht in de toepassing van de typologie. Rotterdam en Den Haag zijn beide afgezonderd van de eerste categorie (zeer sterk stedelijk) en als grootstedelijk apart benoemd.

0 Grootstedelijk
Rotterdam, 's-Gravenhage

1 Zeer sterk stedelijk
Delft, Leidschendam-Voorburg, Rijswijk, Schiedam, Vlaardingen, Zoetermeer

2 Sterk stedelijk
Barendrecht, Capelle aan den IJssel, Krimpen aan den IJssel, Maassluis, Nissewaard, Pijnacker-Nootdorp, Ridderkerk

3 Matig stedelijk
Albrandswaard, Lansingerland, Midden-Delfland, Voorne aan Zee, Wassenaar, Westland

In de MRDH zijn geen gemeenten die het CBS als weinig- en niet-stedelijk heeft aangemerkt.

4.2 Verschillen in brede welvaart tussen deelregio's in de MRDH

Een blik van afstand leert dat de mate van stedelijkheid een sturende factor is voor een groot aantal brede welvaartsindicatoren. Tevredenheid met het leven, een belangrijke factor voor brede welvaart, is in de grootstedelijke regio's Rotterdam en Den Haag het laagst (gemiddeld 80,8% van de bevolking) en loopt op naarmate de stedelijkheidsgraad afneemt. In het totaal van matig stedelijke gemeenten is de tevredenheid met het leven het hoogst, namelijk 85,1. Dat is hoger dan het gemiddelde van Nederland (83,4). Dit patroon geldt voor bijna alle indicatoren op het domein Samenleving & Welzijn: de matig stedelijke gemeenten in de MRDH hebben een score die op een hoge brede welvaart duidt, voor Rotterdam en Den Haag geldt het tegendeel. Daarmee kan de conclusie worden getrokken dat de ongunstige positie van de MRDH ten opzichte van Nederland mede is toe te schrijven aan het grote gewicht van Rotterdam en Den Haag in de MRDH, ofwel de hoge mate van stedelijkheid. De matig stedelijke regio's in de MRDH scoren beter dan Nederland.

De resultaten over de woonomgeving en woning suggereren om matig stedelijk te bouwen, waardoor inwoners meer brede welvaart ten deel valt. Matig stedelijke gemeenten hebben relatief meer ruime grondgebonden woningen (laagbouw), meer ruimte in de woonomgeving bieden, meer natuur & groen, een gezondere lucht en een veiliger woonomgeving. Tevens is er een ruimtelijk selectie-effect. Het blijkt dat matig verstedelijkte gemeenten het relatief welvarende deel van de bewoners van de MRDH herbergen. Inwoners met hogere inkomens, en dus een hogere bredere welvaart, trekken naar zulke gemeenten toe. De hogere inkomens raken dan relatief overgeconcentreerd in dit type gemeenten.

Mogelijk spelen ook andere sociaal-geografische patronen een rol, zoals de traditionele sociale structuren in de landelijke gemeenten in matig stedelijk gemeenten. Dit uit zich onder andere in een hogere sociale cohesie en een grotere deelname aan vrijwilligerswerk in de matig stedelijke regio's.

Op economisch domein doet zich een soortgelijk patroon voor. Het mediane besteedbaar inkomen per huishouden loopt op naarmate de stedelijkheidsgraad afneemt. De twee grote steden hebben het laagste mediane inkomen, de matig stedelijke gemeenten het hoogste. In die gemeenten komt het gemiddeld hoger uit dan Nederland. De netto en bruto participatie zijn in de matig stedelijke gemeenten eveneens het hoogst; in Rotterdam en Den Haag zijn deze het laagst. De werkloosheid is eveneens het laagste in de matig stedelijke gemeenten (2,7%), fors lager dan landelijk. In Rotterdam en Den Haag ligt dat op 5%. Dit is toe te schrijven aan structurele werkloosheid, die juist in de grote steden hoog is, en aan werkenden die voor hun woning naar matig verstedelijkte gebieden zijn verhuisd. De gemiddelde schuld en het gemiddelde vermogen zijn in de matig stedelijke gemeenten allebei fors hoger. Opvallend is dat het verschil tussen schuld en vermogen per huishouden in de grote steden zeer groot is: een hoge schuld ten opzichte van het vermogen. In de matig stedelijke gemeenten is dat veel kleiner.

In de matig stedelijke gemeenten is zoals verwacht de kwaliteit van het milieu hoog. Dat is duidelijk zichtbaar aan de emissie van fijnstof en de hoeveelheid natuurgebied, natuur en bos per inwoner. De broeikasemissies in de MRDH zijn hoog. Dit is onder andere toe te schrijven aan het binnenlandse verbruik door de petrochemische industrie in de Rotterdamse havenindustrie (dit is exclusief de bunkering voor de internationale scheepvaart en luchtvaart) en aan het gebruik van fossiel aardgas in de glastuinbouw in West- en Oostland. Qua beleid vraagt dit om transitie, waarbij financiering het belangrijkste knelpunt is. De technologie, zeker voor de glastuinbouw, is namelijk beschikbaar, maar de omvang van de gevraagde investeringen en de financiële risico's op lange termijn zijn te groot ten opzichte van het huidige gebruik van aardgas en de kosten op korte termijn.

Er zijn ook andere mogelijkheden voor de productie van voedsel en bloemen: meer lokale productie in de nabijheid van de verschillende afzetmarkten in het buitenland. De voorwaarde is dan wel dat er duurzame energie wordt gebruikt. Het maakt ook uit voor het transport van producten uit de glastuinbouw naar de afzetmarkten. Vanuit de MRDH is het faciliteren en financieren van de transitie in de glastuinbouw, gevoegd bij een opwaardering van de inzet van arbeid, een van de mogelijke handelingsperspectieven.

De hoeveelheid particuliere zonne-energie per huishouden is ook in de matig stedelijke gemeenten hoger. Dat is toe te schrijven aan meer grondgebonden, particulier woningbezit. Kortom, milieu en natuurkwaliteit zijn, zoals verwacht, in de matig stedelijke gebieden beter.

De conclusies over de qua brede welvaart gunstige positie van matig stedelijke gemeenten ten opzichte van zeer sterk verstedelijkte gemeenten stemt overeen met ander onderzoek (o.a. Atlas voor gemeenten, 2024), waaruit blijkt dat de brede welvaart in gemeenten buiten de grote steden hoger is.

Hoewel de basis van de groei van welvaart is gelegen in de voordelen die grootstedelijke regio's bieden, samengevat als agglomeratievoordelen (of algemener urbanisatievoordelen), kan geconstateerd worden dat de brede welvaart daar lager is.

Tabel 4.1 Brede welvaart op het domein Samenleving & Welzijn in de Metropoolregio Rotterdam Den Haag naar deelregio en Nederland, 2022

Werkelijke waarden: als % van de bevolking, jaar, kilometer, per 100 of per 1000 inwoners
n.b. = niet beschikbaar

		Grootstedelijk	Zeer sterk stedelijk	Sterk stedelijk	Matig stedelijk	MRDH	Nederland
Subjectief welzijn							
Tevredenheid met het leven	*%*	80,8	82,5	83,5	85,1	82,0	83,4
Tevredenheid met vrije tijd	*%*	70,6	72,1	73,5	74,8	71,7	74,3
Gezondheid							
Overgewicht	*%*	49,2	48,8	55,3	49,8	50,1	50,3
Ervaren gezondheid	*%*	64,2	68,8	68,6	73,0	67,0	70,0
Levensverwachting bevolking	*Jaar*	80,2	81,7	82,6	83,2	81,3	81,4
Personen met langdurige ziekte(n)	*%*	34,1	33,6	34,5	31,5	33,7	33,0
Wonen							
Tevreden met woonomgeving	*%*	73,9	81,5	n.b.	84,9	75,8	83,8
Tevreden met woning	*%*	75,1	78,1	n.b.	86,6	76,2	85,6
Afstand tot sportterrein	*km*	0,8	1,0	1,0	1,0	0,9	1,0
Afstand tot basisschool	*km*	0,5	0,6	0,7	0,8	0,6	0,7
Afstand tot horeca	*km*	0,8	1,0	1,5	1,7	1,1	1,4
Samenleving							
Contact met familie etc.	*%*	70,7	71,6	71,2	73,3	71,2	71,6
Vertrouwen in instituties	*%*	63,0	61,5	58,9	60,3	61,8	61,3
Vertrouwen in anderen	*%*	61,3	62,7	57,9	68,5	61,7	66,0
Vrijwilligerswerk	*%*	33,5	36,2	35,8	45,5	35,5	41,2
Sociale cohesie	*Score*	5,7	6,0	n.b.	6,7	5,8	6,4
Veiligheid							
Vaak onveilig voelen in de buurt	*%*	4,7	3,1	1,8	0,9	4,0	2,0
Aantal ondervonden delicten	*Per 100*	57,9	38,9	42,6	26,9	50,6	33,3
Geregistreerde misdrijven	*Per 1000*	75,0	52,0	37,1	36,3	59,2	46,0

Bron: CBS, bewerking NEO Observatory

Tabel 4.2 Brede welvaart op het domein Samenleving & Welzijn in de Metropoolregio Rotterdam Den Haag naar deelregio en Nederland, 2022

Score ten opzichte van Nederland, Nederland = 1

	Grootstedelijk	Zeer sterk stedelijk	Sterk stedelijk	Matig stedelijk	MRDH
Subjectief welzijn					
Tevredenheid met het leven	0,97	0,99	1,00	1,02	0,98
Tevredenheid met vrije tijd	0,95	0,97	0,99	1,01	0,97
Gezondheid					
Overgewicht	1,02	1,03	0,91	1,01	1,00
Ervaren gezondheid	0,92	0,98	0,98	1,04	0,96
Levensverwachting bevolking	0,99	1,00	1,01	1,02	1,00
Personen met langdurige ziekte(n)	0,97	0,98	0,96	1,05	0,98
Wonen					
Tevreden met woonomgeving	0,88	0,97		1,01	0,90
Tevreden met woning	0,88	0,91		1,01	0,89
Afstand tot sportterrein	1,25	1,00	1,00	1,00	1,11
Afstand tot basisschool	1,40	1,17	1,00	0,88	1,17
Afstand tot horeca	1,75	1,40	0,93	0,82	1,27
Samenleving					
Contact met familie etc.	0,99	1,00	0,99	1,02	0,99
Vertrouwen in instituties	1,03	1,00	0,96	0,98	1,01
Vertrouwen in anderen	0,93	0,95	0,88	1,04	0,93
Vrijwilligerswerk	0,81	0,88	0,87	1,10	0,86
Sociale cohesie	0,89	0,94		1,05	0,91
Veiligheid					
Vaak onveilig voelen in de buurt	0,43	0,65	1,11	2,22	0,50
Aantal ondervonden delicten	0,58	0,86	0,78	1,24	0,66
Geregistreerde misdrijven	0,61	0,88	1,24	1,27	0,78

Bron: CBS, bewerking NEO Observatory

Tabel 4.3 Brede welvaart op het economisch domein in de Metropoolregio Rotterdam Den Haag naar deelregio en Nederland, 2022

Werkelijke waarden: als % van de bevolking, jaar, kilometer, per 100 of per 1000 inwoners

		Grootstedelijk	Zeer sterk stedelijk	Sterk stedelijk	Matig stedelijk	MRDH	Nederland
Materiële welvaart							
Mediaan besteedbaar inkomen	*euro*	26.266	28.842	31.546	34.052	28.485	29.800
Bruto binnenlands product	*euro*	3,6	3,6	3,6	3,6	3,6	4,3
Arbeid en vrije tijd							
Netto arbeidsparticipatie	*%*	67,8	70,1	72,2	75,5	69,9	72,2
Bruto arbeidsparticipatie	*%*	71,4	73,0	74,8	77,2	73,0	74,8
Hoogopgeleide bevolking	*%*	0,3	0,3	0,3	0,3	32,8	36,6
Werkloosheid	*%*	5,0	4,1	3,4	2,7	4,3	3,5
Vacaturegraad	*per 1000*	52,9	52,9	52,9	52,9	52,9	51,7
Afstand tot openbaar vervoer	*km*	0,3	0,3	0,3	0,4	0,3	0,4
Economisch kapitaal							
Gemiddelde schuld huishoudens	*euro*	89.494	97.617	119.141	172.432	105.127	115.900
Mediaan vermogen huishoudens	*euro*	15.673	54.056	102.296	182.200	55.786	87.300

Bron: CBS, bewerking NEO Observatory

Tabel 4.4 Brede welvaart op het domein milieu in de Metropoolregio Rotterdam Den Haag naar deelregio en Nederland, 2022

Werkelijke waarden: als % van de bevolking, jaar, kilometer, per 100 of per 1000 inwoners

		Grootstedelijk	Zeer sterk stedelijk	Sterk stedelijk	Matig stedelijk	MRDH	Nederland
Milieu							
Natuurgebied per inwoner	*ha per 1000 inw.*	1,5	2,2	4,0	18,8	4,5	29,0
Emissies van fijnstof	*kilo per km2*	5.846	2.208	1.941	927	2.764	1.000
Afstand openbaar groen	*Km*	0,4	0,4	0,4	0,5	0,4	0,5
Natuur- en bosgebied	*% opp.*	12,4	9,7	12,1	31,5	18,9	29,8
Broeikasgasemissies	*ton CO2 eq. inw.*	25,5	3,1	3,8	11,8	15,6	9,7
Kwaliteit binnenwateren	*score 1-4*	3,1	3,5	3,6	3,6	3,3	-
Kwaliteit kustwateren	*score1-4*	3,5	-	-	4,0	3,6	-
Natuurlijk kapitaal							
Particuliere zonne-energie	*Watt per woning*	234	499	804	1.075	474	950
Bebouwd terrein	*% opp.*	56,2	44,8	29,9	16,1	34,8	11,0
Fosfaatuitscheiding*	*kilo per ha*	-	-	-	-	-	-
Groen-blauwe ruimte	*% opp.*	128,2	116,9	199,5	530,3	190,2	574,5
Stikstofuitscheiding*	*kilo per ha*	-	-	-	-	-	-

Bron: CBS, bewerking NEO Observatory

5 Arbeid en fysiek kapitaal

5.1 Participatie naar geslacht

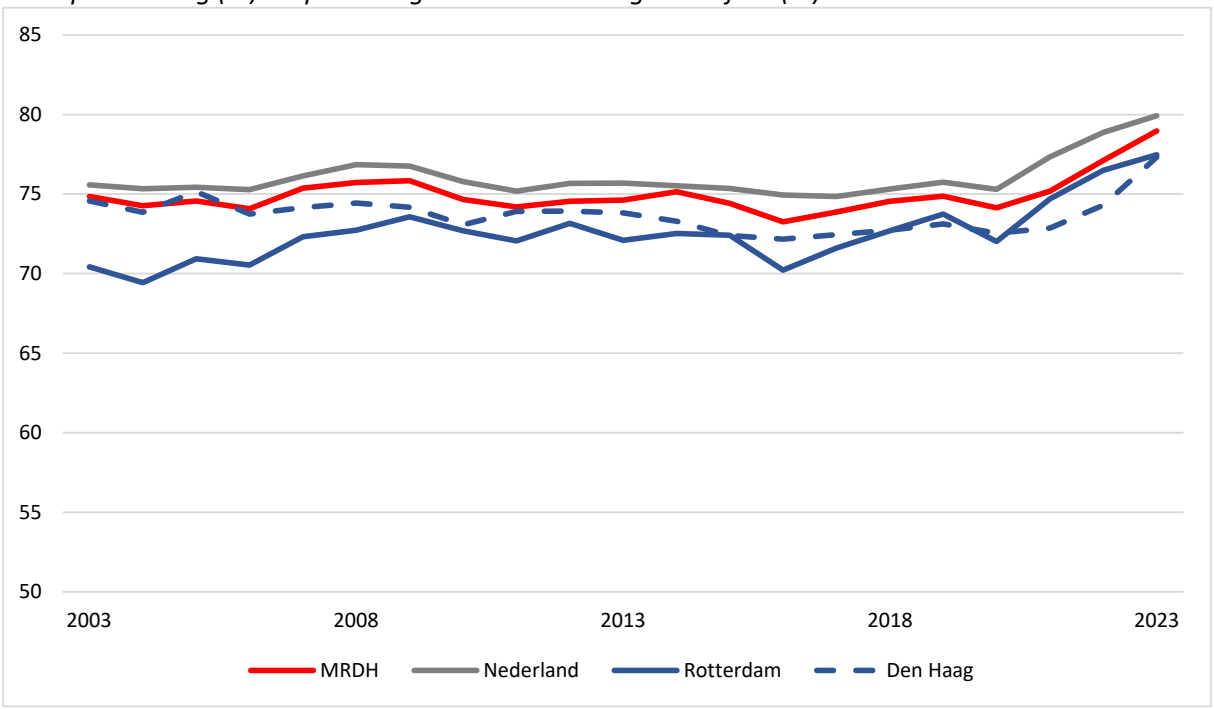
Voor de Groeiagenda die tijdens 'corona' is opgesteld is onderzocht wat de factoren zijn die de ontwikkeling van het brp verklaren (Van Oort et al. 2021). Het bleek dat 'human capital' daar een belangrijke factor in is. De analyse liet zien dat van elke procent groei van het brp 0,36% toe te schrijven was aan human capital. Deze conclusie is in principe nog altijd geldig. Het is een wetmatigheid: uitgaven aan goed onderwijs betalen zich op termijn terug vanwege een beter opgeleide beroepsbevolking en meer dan dat. Voor deze monitor Brede Welvaart in de MRDH herhalen we deze exercitie niet – we zouden ongeveer dezelfde uitkomsten verkrijgen – maar brengen we twee bouwstenen in de berekening van het 'human capital' als voorraad van menselijk kapitaal in beeld. Dat betreft de participatiegraad naar geslacht, opleiding en type gebied (regio, gemeente). Dan vinden we aanwijzingen waar de ruimte op de arbeidsmarkt ligt.

In de voorgaande paragraaf bleek dat de arbeidsmarkt in de MRDH relatief krap is; De vacaturegraad is hoger dan in Nederland, bij een lager niveau van arbeidsparticipatie. Tevens is geconstateerd dat participatie bijdraagt aan brede welvaart in het domein Samenleving & Welzijn. Een hogere participatie is hoe dan ook nastrevenswaardig. De vraag is bij wie en waar de ruimte aanwezig is. Uit onderzoek is bekend dat bij de verdeling naar geslacht, vrouwen minder participeren dan mannen, en dat basis opgeleiden minder participeren dan hoger en middelbare opgeleiden. Tegelijk is bekend dat juist in de grote steden de participatie doorgaans lager is, met name bij basis opgeleiden. Omdat de participatie een belangrijke factor is die in principe tot het economisch domein behoort, heeft participatie een duidelijke link met het domein Samenleving & Welzijn: volledige werkgelegenheid is juist een doelstelling in het macro-economisch beleid vanwege de waarde voor zowel het productieproces als voor mens en maatschappij, voor het economisch en voor het domein Samenleving & Welzijn. Werkloosheid en non-participatie is veelal verlies van menselijke vaardigheden, ontplooiing en gaat ten koste van de 'common good'. Daarom schenken we er aandacht aan in deze monitor Brede Welvaart.

Participatiegraad mannen (figuur 5.1)

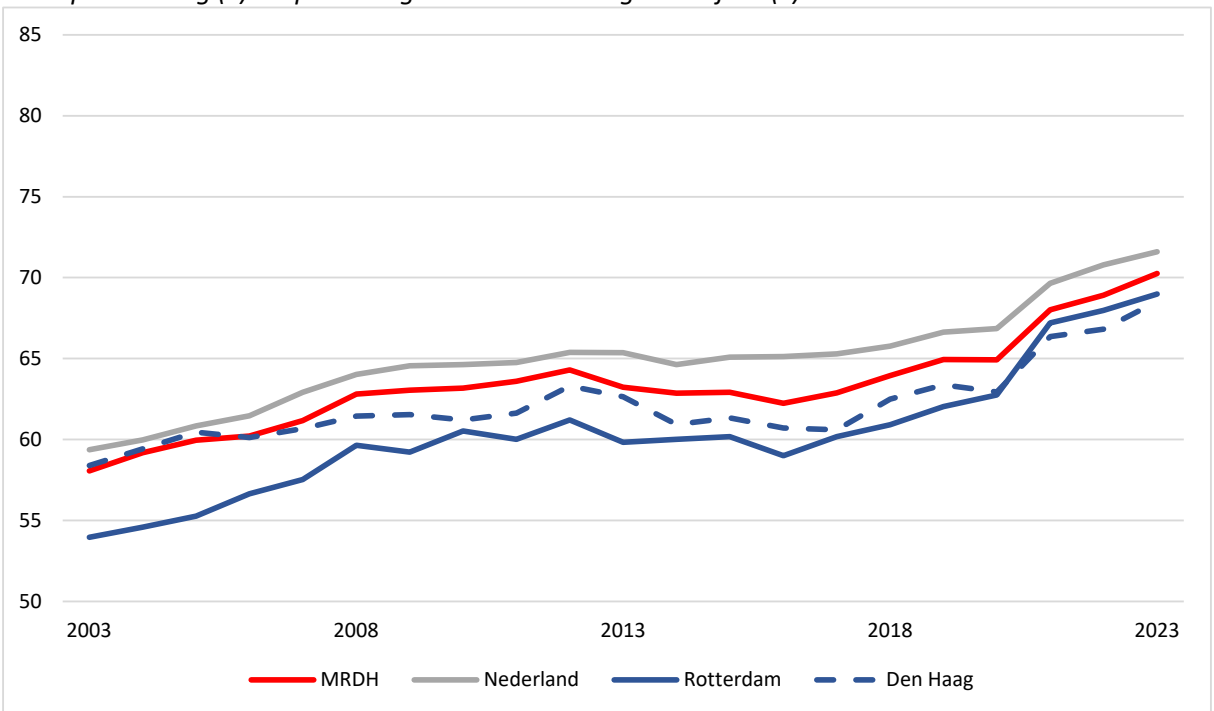
Het blijkt dat de participatie van mannen over de tijd stabiel is. Tijdens corona stijgt deze. In de gehele MRDH ligt de participatie onder het landelijke niveau. Dit ontstaat door juist de lagere participatie in de twee grote steden in de MRDH, met name in Rotterdam. Opvallend is dat de participatiegraad van Rotterdam aanvankelijk (2003-2009) relatief laag is, en daarna (vanaf 2016) dichtbij het niveau van de MRDH komt. In de loop van de tijd wordt het verschil tussen Rotterdam en Nederland kleiner. Het verschil in participatie tussen Den Haag en Nederland heeft de neiging groter te worden.

Figuur 5.1 Participatiegraad mannen, MRDH, Nederland, Rotterdam en Den Haag, 2003-2013
Beroepsbevolking (m) als percentage van de bevolking 15-74 jaar (m)

Bron: CBS, bewerking NEO Observatory

Figuur 5.2 Participatiegraad vrouwen, MRDH, Nederland, Rotterdam en Den Haag, 2003-2013
Beroepsbevolking (v) als percentage van de bevolking 15-74 jaar (v)

Bron: CBS, bewerking NEO Observatory

Participatiegraad vrouwen (figuur 4.2)

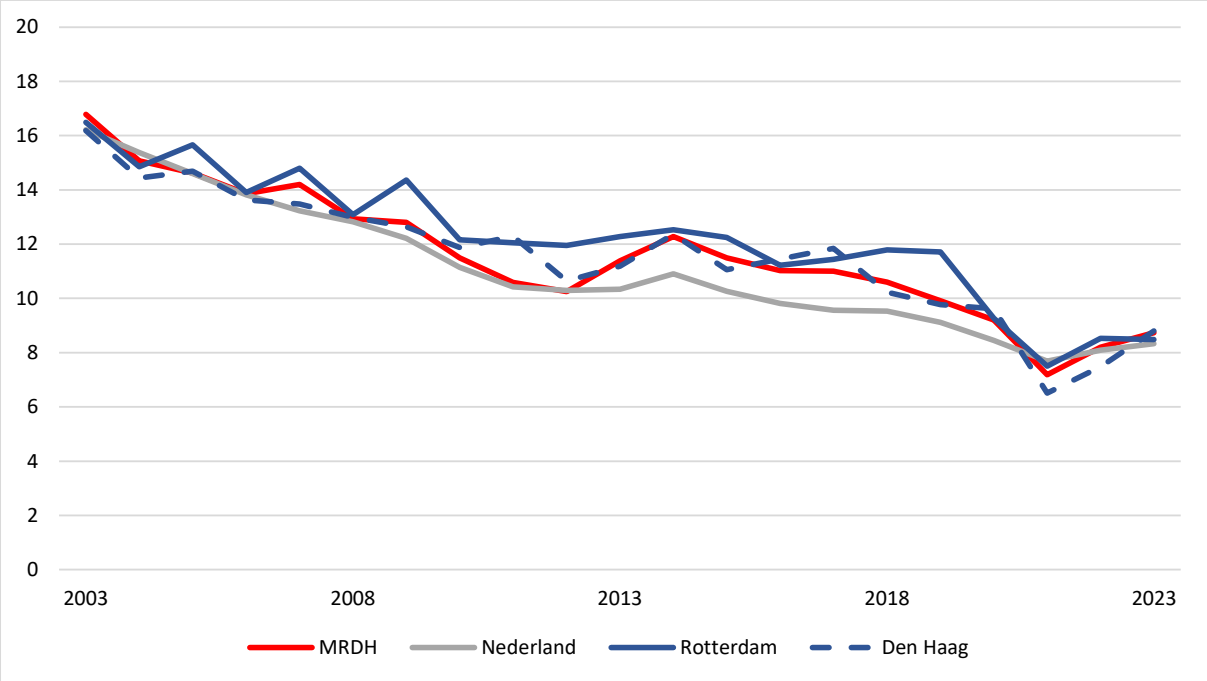
De participatie van vrouwen op de arbeidsmarkt neemt nationaal snel toe tussen 2003 en 2023. De MRDH maakt deze ontwikkeling ook door. Opvallend is dat juist ook in Rotterdam de participatie onder vrouwen extra snel stijgt, waarbij het verschil met Nederland voortdurend kleiner wordt. Evenals bij de participatie van mannen wordt verschil in participatie van vrouwen tussen Den Haag en Nederland eerder groter.

Verschil participatie mannen en vrouwen (employment gender gap) (figuur 4.3)

Voor het human capital is het verschil tussen de participatiegraad tussen mannen en vrouwen een belangrijke indicator én bouwsteen. Dit wordt de 'employment gender gap' genoemd. Het is een indicator voor de mate van sociaal-economische gelijkheid en emancipatie die zowel een puur economische (arbeidsmarkt, inkomen) als sociale dimensie (emancipatie, integratie) heeft. Er is ook een gecombineerde dimensie: als vrouwen een betaalde baan nemen (werken voor het huishouden met kinderen is een onbetaalde baan), wordt de maatschappelijke taakverdeling anders. Het arbeidsaanbod wordt vergroot, maar de vraag ook in de vorm van hulp in het huishouden en allerlei vormen van uitbesteding van huishoudelijke taken. Dan gaat om hoveniers, wasserettes, restaurants etc. Deze maatschappelijke verdeling van taken is een belangrijk kenmerk van agglomeratievoordeel in grootstedelijke regio's. Hierbij gaat het men name om de dienstensector.

Het wordt duidelijk dat deze in de MRDH aanvankelijk trager zakt dan in Nederland, maar tijdens corona verdwijnt dit verschil in gender gap tussen de MRDH, Rotterdam, Den Haag en Nederland. De krapte op de arbeidsmarkt leidt er ook in de MRDH toe dat de participatie onder vrouwen versneld toeneemt, zodat de employment gender gap op 8% komt. Dat betekent dat in 2023 de participatiegraad van mannen 8% hoger lag dan van vrouwen. In 2003 was dat nog 16%. De employment gender gap is in 20 jaar tijd gehalveerd.

Figuur 5.3 Verschil participatiegraad mannen en vrouwen, MRDH, Nederland, Rotterdam en Den Haag, 2003-2013

Bron: CBS, bewerking NEO Observatory

Tevens lijkt dit niet verder te dalen; wellicht ontstaat er balans tussen motieven uit het economisch en het domein Samenleving & Welzijn om al dan niet te werken. Dan gaat het om de taakverdeling in het huishouden. De plotse daling tijdens de coronajaren is mogelijk ingegeven door de noodzaak om te gaan werken om het huishoudinkomen aan te vullen. De trendmatige daling van de employment gender gap is tijdens de coronajaren met circa 1-2% eenmalig verlaagd.

5.2 Participatie naar opleiding

Een deel van het verschil in participatiegraad tussen de MRDH en Nederland is toe te schrijven aan de lager participatie van basis- en mbo geschoolden (figuur 4.4). Deze ligt in de MRDH, en dan met name in beide grote steden, aanmerkelijk lager dan Nederland. Bij mbo opgeleiden is een soortgelijk verschil zichtbaar, maar dan minder uitgesproken. Bij hbo/wo opgeleiden zijn er minimale verschillen, die we als niet-significant beoordelen. Het verschil in participatie tussen de MRDH en Nederland ontstaat bij basis geschoolden in beide grote steden in de MRDH.

De ontwikkeling over de tijd laat zien dat de participatie naar opleidingsniveau constant is, maar tijdens de coronaperiode toeneemt (figuur 5.5). Deze toename treedt op alle opleidingsniveaus op, en is bij mbo als basis opgeleiden even sterk; daar blijkt ruimte op de arbeidsmarkt te zijn. De drijfveer om te gaan werken – de vacatures bestonden al – is vermoedelijk ontstaan door inkomensverlies ten gevolge van lockdowns, waardoor mensen zich weer gingen melden op de arbeidsmarkt. Hbo/wo opgeleiden zijn al maximaal bezet (en hebben de vaste banen, die bovendien goed vanuit huis gedaan kunnen worden. Het zijn juist de mbo en basis opgeleiden die zich vanuit de niet-participerende bevolking 15-74 jaar meldden op arbeidsmarkt.

We benadrukken dat uit nationale cijfers blijkt dat naast de hbo/wo opgeleiden ook personen met een specifieke MBO-4 opleiding maximaal op de arbeidsmarkt participeren. Hoewel het percentage hbo/wo opgeleiden hoger zou moeten/kunnen liggen in de MRDH, hangt de participatie uiteindelijk van de kwaliteit van vaardigheden en skills van de gehele beroepsbevolking (dus hbo/wo, mbo en basis opgeleiden) af. Het is bijvoorbeeld bekend dat in Utrecht ook relatief veel hbo/wo opgeleiden zijn, maar dat vertaalt zich dat niet in extra groei van de regionale economie. Het is ook bekend dat de regio Eindhoven een verdeling naar opleidingsniveau heeft die lijkt op die van geheel Nederland, maar wel een relatief hoge groei van het brp heeft. Dat ontstaat in een internationaal zeer concurrerend, intern hecht samenwerkend, verbonden en succesvol technologiecluster met een hoge mate van positieve externe effecten (‘spill-over’). Het kenmerk daarvan is dat juist alle opleidingsniveaus daaraan meedoen.

De grote kraptes op de arbeidsmarkten doen zich, op basis van landelijke cijfers, vooral bij het MBO-4 niveau voor. Focus op deze categorie is van primair belang. In regionale cijfers valt de categorie MBO-4 namelijk niet op. Focus op alleen hbo/wo opgeleiden is niet toereikend; de werkelijkheid van grootstedelijke regio’s is daar te complex voor.

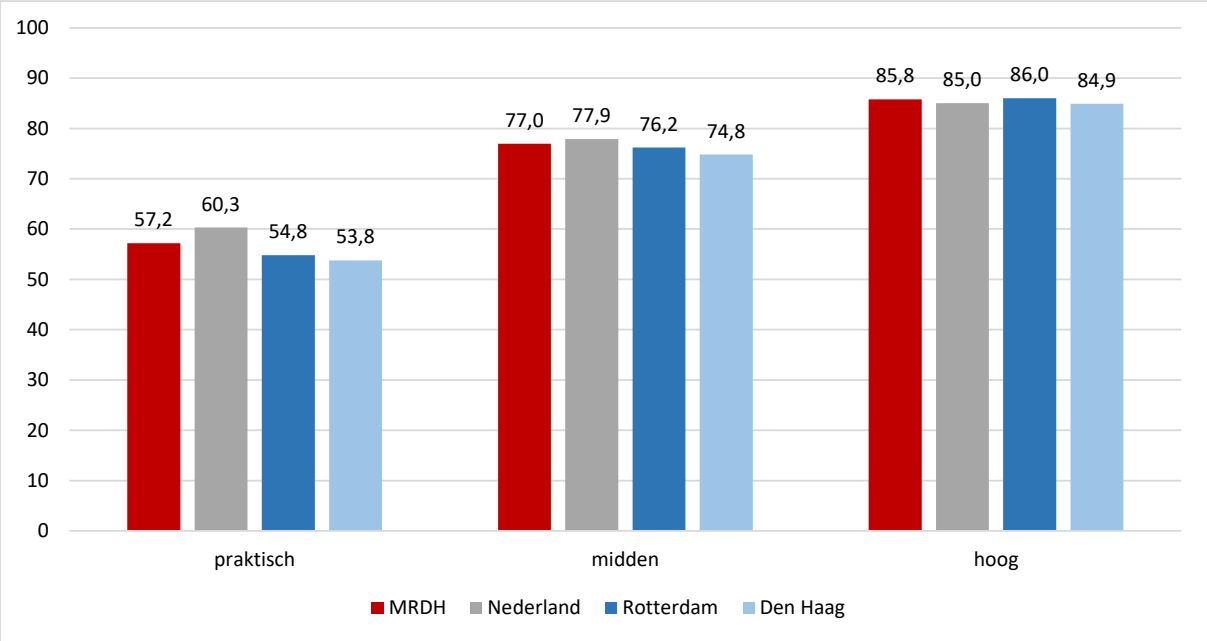
De werkloosheid is momenteel uiterst laag; onder hoger opleiden is deze 2,2%, 3,1% onder mbo opgeleiden en 3,8% onder basis opgeleiden (figuur 4.6). In Rotterdam en Den Haag is de werkloosheid onder basis opgeleiden hoger: respectievelijk 4,8% en 4,2%. Deze hogere werkloosheid wordt veroorzaakt door structurele werkloosheid die grote steden eigen is. Mensen willen wel werk, maar de arbeidsmarkt neemt hen niet op. De mate van flexibiliteit (figuur 4.8) op de arbeidsmarkt laat zich aflezen aan het verschil tussen de hoogste en laagste werkloosheid over de periode 2003-2023. Deze is het laagst bij hbo/wo opgeleiden. Vooral mbo geschoolden vormen een flexibel

reservoir op de arbeidsmarkt. Bij basis opgeleiden in Rotterdam is het verschil het grootst; de onzekerheid ten gevolge van conjunctuurschommelingen over hun positie op de arbeidsmarkt is het grootst.

De conclusie is dat het verschil in participatiegraad tussen de MRDH en Nederland ontstaat bij basis en mbo geschoolden, in het bijzonder in beide grote steden. Basis opgeleiden in Rotterdam ondervinden relatief meer onzekerheid over hun arbeidsmarktpositie als gevolg van conjuncturele schommelingen. De ruimte voor verbetering van de participatie kan gevonden bij basis geschoolden in beide grote steden en in enige mate bij mbo geschoolden.

Figuur 5.4 Participatiegraad naar opleidingsniveau, MRDH, basis opgeleid Rotterdam en Den Haag, 2023

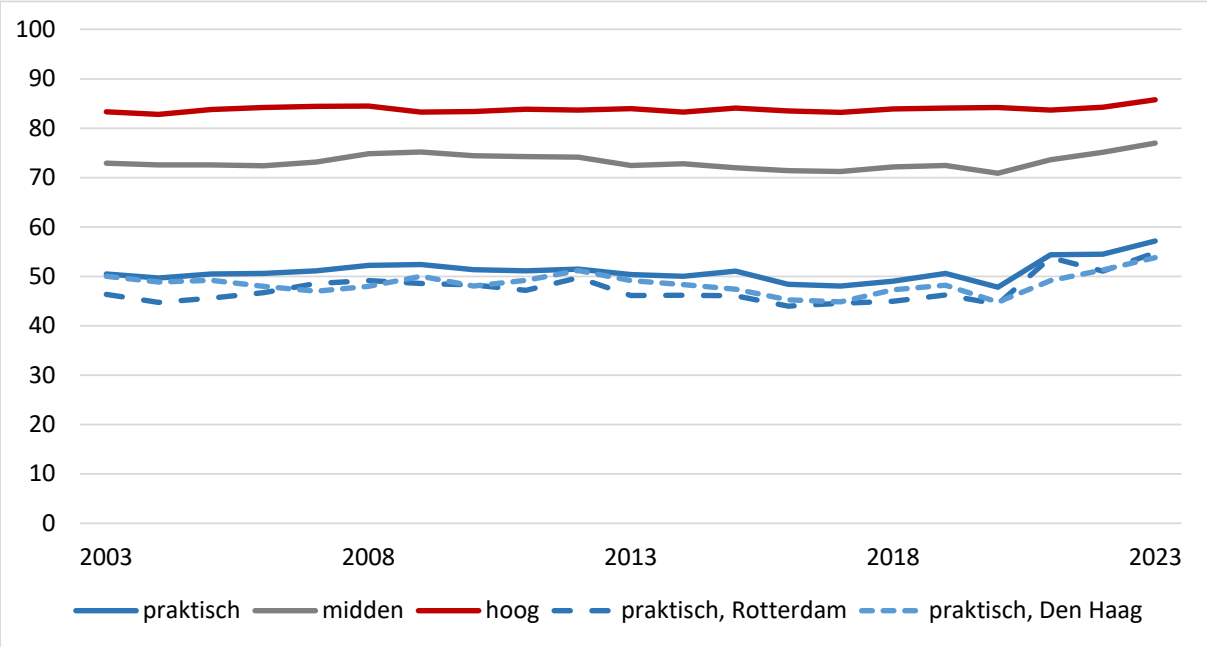
Beroepsbevolking per opleidingsniveau als percentage van de bevolking 15-74 per opleidingsniveau

Bron: CBS, bewerking NEO Observatory

Figuur 5.5 Participatiegraad naar opleidingsniveau, MRDH, basis opgeleid Rotterdam en Den Haag, 2003-2023

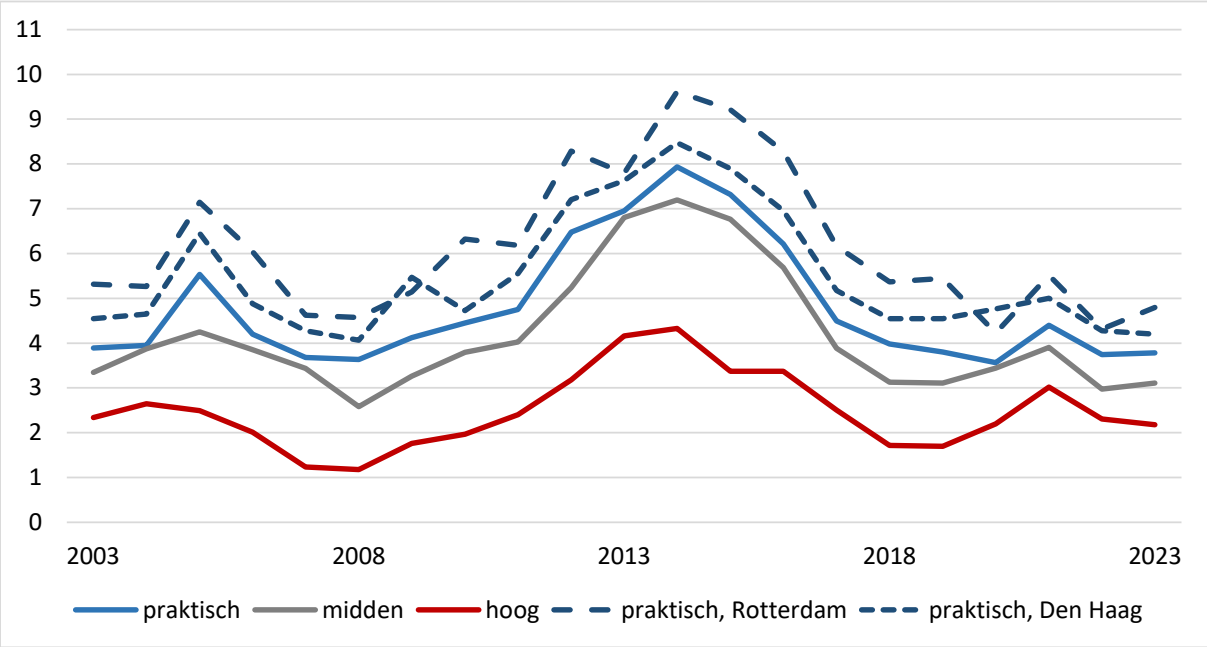
Beroepsbevolking per opleidingsniveau als percentage van de bevolking 15-74 per opleidingsniveau

Bron: CBS, bewerking NEO Observatory

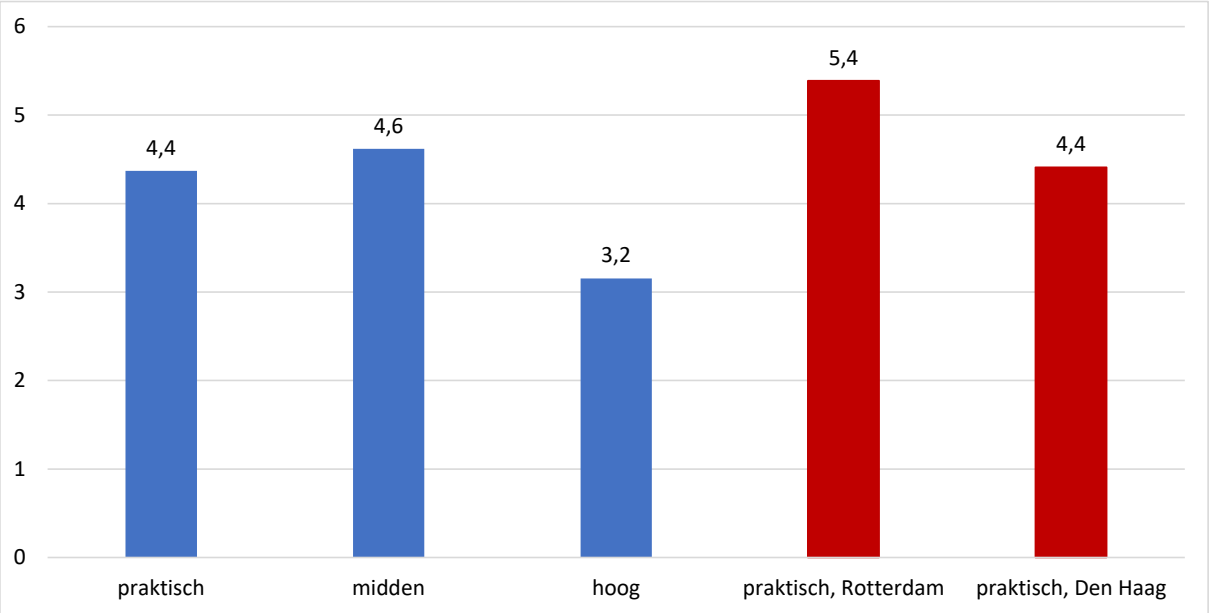
Figuur 5.6 Werkloosheid naar opleidingsniveau, MRDH, basis opgeleid Rotterdam en Den Haag, 2003-2023

Werkloosheid per opleidingsniveau als percentage van de beroepsbevolking per opleidingsniveau

Bron: CBS, bewerking NEO Observatory

Figuur 5.7 Verschil tussen laagste en hoogste werkloosheid naar opleidingsniveau, MRDH, basis opgeleid Rotterdam en Den Haag, 2003-2023

Bron: CBS, bewerking NEO Observatory

5.3 Investeringen in fysiek kapitaal en R&D

NB data alleen beschikbaar voor de provincie Zuid-Holland

Fysiek kapitaal

De ontwikkeling van het brp wordt onder meer verklaard door factoren zoals het geopolitieke klimaat, het vestigings- en investeringsklimaat, arbeid, human capital, ondernemersklimaat, onderwijs, infrastructuur, enz. In deze paragraaf wordt de ontwikkeling van investeringen naar type activa beschouwd. De achtergrond hiervan is dat voor de Groeiagenda (Van Oort et al 2021) een productiefunctie is onderzocht hoe investeringen in de fysieke kapitaalgoederenvoorraad naar type, R&D en human capital in Zuid-Holland zich verhouden tot Nederland. Dit is in de genoemde studie benut om de bijdrage aan het brp te bepalen. Belangrijke conclusies waren dat er spill-over is van Zuid-Holland naar andere regio's in Nederland. Dit hoort bij het onderdeel 'effecten elders' van brede welvaart. De andere belangrijke conclusie is dat 'human capital' een aanzienlijke bijdrage aan de groei van het brp levert.

De kapitaalgoederenvoorraad is het totaal aan in gebruik zijnde goederen waarmee andere goederen en diensten worden voortgebracht. Ze zijn het resultaat van investeringen in het verleden, tot en met het heden. De som van het bedrag van deze investeringen, gecorrigeerd voor afschrijvingen en inflatie, is de kapitaalgoederenvoorraad. Deze worden onderscheiden naar eigenaar en type. In dit hoofdstuk gaat het om het onderscheid naar type:

- woningen
- bedrijfsgebouwen
- grond-weg- en waterbouw
- vervoermiddelen

- machines en installaties
- computerprogr. en databanken
- onderzoek en ontwikkeling

In deze paragraaf wordt alleen bezien hoe de kapitaalgoederenvoorraad zich ontwikkelt; de analyse van het effect op het brp, een schatting van een regionale productiefunctie, is niet herhaald. We verwachten niet dat de resultaten significant afwijken. We gaan uit van het idee dat het effect er is, dat wil zeggen dat investeringen in kapitaalgoederen het toekomstige brp bepalen. Overigens is dat naast andere factoren (zie o.a. Van Oort et al 2021). Het gaat uiteindelijk om de ontwikkeling van de kapitaalgoederenvoorraad naar type, met een bijzonder oog voor investeringen in onderzoek & ontwikkeling (Research & Development).

De investeringen in kapitaalgoederen ontwikkelen zich in Zuid-Holland relatief gunstig ten opzichte van Nederland (figuur 5.5). In 1995 lag het niveau van investeringen in Zuid-Holland nog onder dat van Nederland. Uitgedrukt als percentage van het bbp was dat van Zuid-Holland 20,2% van het brp; een procent lager dan Nederland (21,2%). In de loop van de tijd zijn de investeringen in Zuid-Holland relatief toegenomen tot boven het niveau van Nederland. Dat hogere niveau is zichtbaar vanaf 2008, en wordt groter in recenter jaren. De extra toename kan worden toegeschreven aan extra investeringen in woningen (tabel 5.1 over Nederland en tabel 5.2 over Zuid-Holland, rechterkolommen). Het accent op wonen in grootstedelijke regio's dat zich in de loop van de tijd ontwikkelde is ook in Zuid-Holland zichtbaar. Tevens is er een hoger tempo van investeringen in R&D, machines & installaties en grond, weg- en waterbouw. Bij het laatste gaat het om voorzieningen in de openbare ruimte, behorende bij woningbouw en stadsrenovatie. In andere typen kapitaalgoederen wordt in Zuid-Holland wordt echter relatief minder geïnvesteerd: bedrijfsgebouwen (krimp in Zuid-Holland), vervoermiddelen en computerprogrammatuur & databanken.

Investeringen in Research & Development

De investeringen in R&D zijn een belangrijke graadmeter de bijdrage van nieuwe technologie en innovatie (nieuwe productieprocessen, producten en diensten) aan het bbp. In het algemeen is deze in Nederland in vergelijking met andere landen in de EU te laag (de norm is 3% van het bbp). Een probleem bij deze indicator, waarbij de bestedingen in R&D zijn uitgedrukt als percentage van het bbp, is dat deze alleen beschikbaar is voor geheel Nederland. Op de schaal van regio's is deze wel beschikbaar, maar wijkt de definitie van R&D af. Op regionaal niveau geeft het CBS alleen de investeringen in R&D, die lager zijn dat de totale uitgaven (bestedingen) aan R&D. De uitgaven aan R&D bestaan uit productieve investeringen en niet-productieve uitgaven (het consumptieve deel ervan). In figuur 5.6 is de R&D-quote voor heel Nederland van beide definities gegeven.

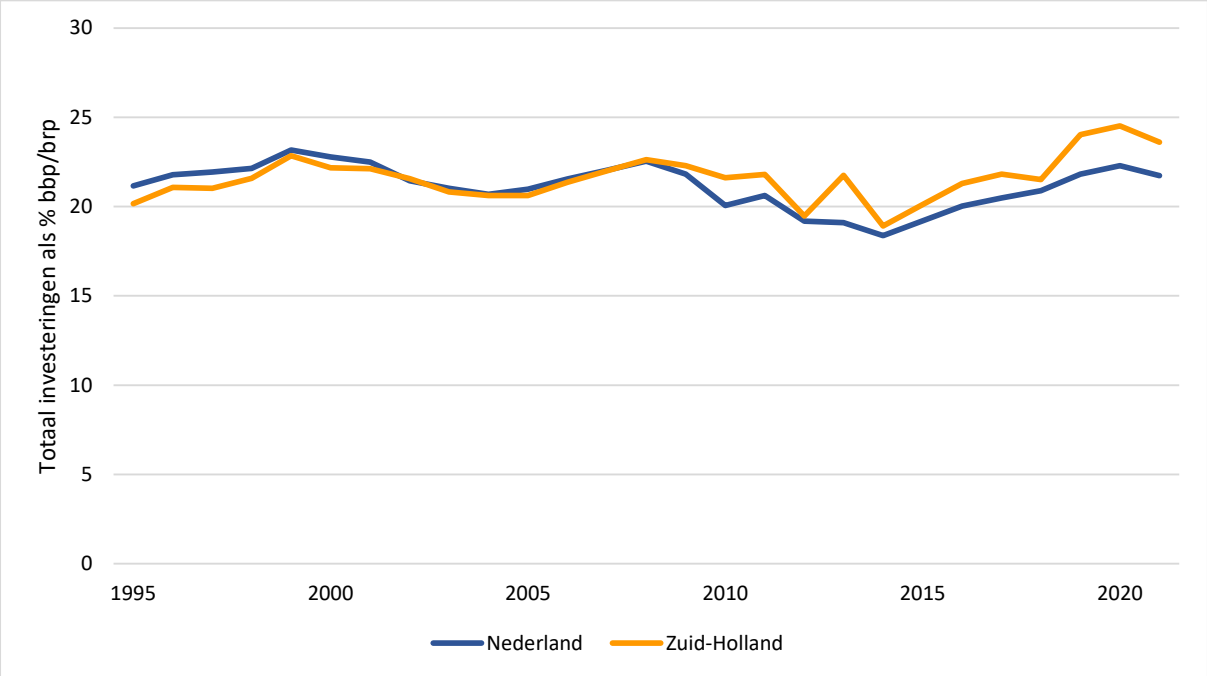
De officiële maatstaf van de R&D-quote voor Nederland is bekend voor de periode 2013-2022, waarbij wordt gelet op de waarde in 2019: 2,18. De waarde ligt hoger in 2020 en daarna. Dit is echter een teller/noemer effect door de krimp van het bbp; als de uitgaven gelijk blijven, stijgt de verhouding. Indien de groei van het bbp in de nasleep van de 'corona-schok' herstelt, verdwijnt dit. Het verschil met de indicator investeringen in R&D als percentage van het bbp beweegt zich tussen 2013-2022 in de bandbreedte 0,50 - 0,60.

Met deze beschikbare indicatoren ontstaat het beeld dat de investeringen in R&D in Zuid-Holland zich relatief gunstig bewegen ten opzichte van Nederland; namelijk van enigszins lager dan Nederland, naar een relatief gunstiger cijfer. Hoewel dit op zich gunstig is, dient benadrukt te worden dat het in absolute zin niet toereikend is. Internationaal is een R&D quote van 3% (afgaand op bestedingen) de

norm, zodat de investeringen in R&D in Zuid-Holland een vol procent hoger zouden moeten liggen. Met inbegrip van het definitieverschil bestedingen/investeringen van 0,5 – 0,6 procent komt dan een R&D quote van 3% in beeld.

Het geheel overziend is de conclusie dat de investeringen in Zuid-Holland weliswaar aantrekken, maar dat dit hoofdzakelijk ontstaat door extra investeringen in woningen als aparte categorie van investeringen (woningen leveren woondiensten in de toekomst, voor huurders die er een bedrag voor betalen en voor kopers die deze diensten zelf consumeren). Dat is onderdeel van de toegenomen aantrekkelijkheid van grote steden, ook in de MRDH. Op de andere posten, die juist de het bbp zelf beïnvloeden (private investeringen) is het beeld wisselend. Dit leidt tot de conclusie dat er meer aandacht zou moeten te zijn voor private investeringen, die immers een positief welvaartseffect hebben. De relatieve verbetering van R&D is echter gunstig, maar dient verder toe te nemen.

Figuur 5.8 Totale investeringen in fysiek kapitaal en R&D als percentage van het bbp, 1995-2022

Bron: CBS, bewerking NEO Observatory

Tabel 5.1 Ontwikkeling kapitaalgoederenvoorraad Nederland naar type, Nederland, 1995-2022

			Nederland 1995-'22	2015-'22
	mld euro	*Aandeel*	*%*	*%*
Woningen	1.080	47	1,5	-0,1
Bedrijfsgebouwen	423	18	0,9	0,2
Grond-weg- en waterbouw	402	17	1,3	0,4
Vervoermiddelen	79	3	1,8	2,4
Machines en installaties	183	8	0,9	0,0
Computerprogr. en databanken	78	3	6,3	5,8
Onderzoek en ontwikkeling	67	3	0,4	0,0
Totaal	**2.311**	**100**	**1,3**	**0,3**

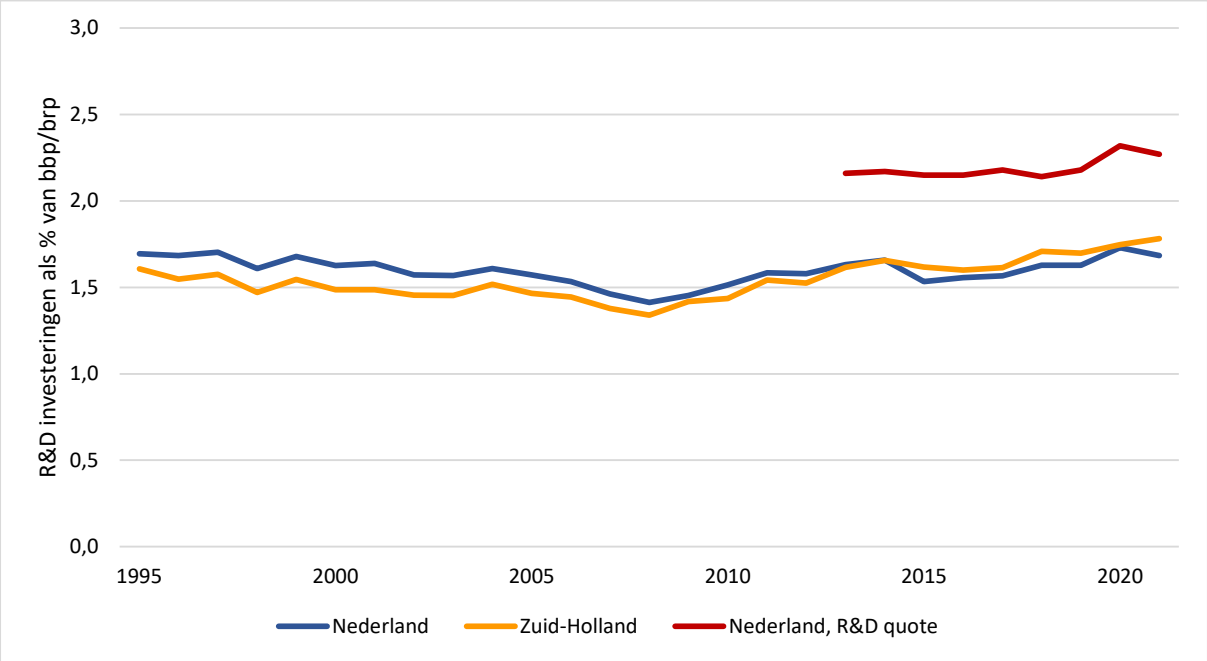
Bron: CBS, bewerking NEO Observatory

Tabel 5.2 Ontwikkeling kapitaalgoederenvoorraad Nederland naar type, Nederland, 1995-2022

			Zuid-Holland 1995-'22	2015-'22
	mld euro	*Aandeel*	*%*	*%*
Woningen	236	46	1,8	0,6
Bedrijfsgebouwen	96	19	0,4	-0,6
Grond-weg- en waterbouw	97	19	1,8	0,7
Vervoermiddelen	15	3	0,7	0,8
Machines en installaties	43	8	0,8	0,4
Computerprogr. en databanken	16	3	6,0	4,9
Onderzoek en ontwikkeling	14	3	0,5	0,3
Totaal	**518**	**100**	**1,4**	**0,5**

Bron: CBS, bewerking NEO Observatory

Figuur 5.9 Investeringen in Onderzoek en Ontwikkeling als percentage van het bbp/brp, Nederland en Zuid-Holland, 1995-2022

Bron: CBS, bewerking NEO Observatory

6 Conclusies

De belangrijkste conclusies zijn:

- op de domeinen Samenleving & Welzijn, Economie en Milieu heeft de MRDH een achterstand ten opzichte van Nederland.
- Hoewel de vergelijking van de MRDH met de MRA/VRA laat zien dat de economie van MRA zich sneller ontwikkelt en in de MRA een gemiddeld hogere financiële welstand bestaat, zijn er ook overeenkomsten. Dat betreft de achterstand op de domeinen Samenleving & Welzijn en Milieu in beide grootstedelijke regio's ten opzichte van Nederland. De achterstand is voor de MRDH groter dan voor de MRA/VRA.
- De uitkomsten laten zien dat de grote stedenproblematiek nog altijd actueel is. Dit onderzoek naar Brede Welvaart in MRDH zet dit helder op het netvlies neer. Dezelfde vraagstukken op de domeinen Samenleving & Welzijn en Milieu doen zich in beide grootstedelijke regio's voor. Verwante vraagstukken doen zich ook in de voormalige groeikernen ('new towns') voor, ook in MRDH[6].
- Een eerste analyse laat zien dat de mate van stedelijkheid (van niet-stedelijk tot en met grootstedelijk) van gemeenten een verklaring biedt voor de qua Brede Welvaart gevonden patronen in de MRDH. Dit vraagt om nadere kwantitatieve analyse op alle indicatoren om primaire factoren te vinden en de samenhang en afruil tussen de domeinen in beeld te brengen.
- Het is gebleken dat de indicatoren van Brede Welvaart onevenwichtig zijn samengesteld. Nadelen van economische activiteiten, mobiliteit en ruimtelijke concentratie van huishoudens en bedrijven etc. komen in beeld, terwijl de voordelen van wonen en werken in grootstedelijke regio's zijn onderbelicht. De voordelen van grote steden komen met het begrip Brede Welvaart te weinig in beeld.
- Juist het beleid in de Strategische Agenda van de MRDH is gericht op het creëren van zulke agglomeratievoordelen. Qua handelingsperspectief bevelen we aan om dat door te zetten, en dat aan te vullen met beleid om de nadelen van grootstedelijkheid te ondervangen. In een afzonderlijk document wordt dat handelingsperspectief nader uitgewerkt.

Per onderwerp worden de hoofdconclusies uitgewerkt en van verklaringen voorzien.

6.1 Brede welvaart in de MRDH in het hier en nu: 2022

Samenleving & Welzijn
Het algemene beeld is dat op het domein Samenleving & Welzijn de MRDH een achterstand heeft op gemiddeld Nederland. Op het domein Samenleving & Welzijn doen de grootste verschillen tussen de MRDH en Nederland zich voor bij tevredenheid woonomgeving (-8 procentpunt) en tevredenheid met de woning (-9,4 procentpunt). Er zijn in de MRDH 17,3 (50,6 in totaal) meer ondervonden delicten per 100 inwoners dan in Nederland. Voor geregistreerde misdrijven per 1000 inwoners zijn

[6] Meere, F. de, G. Verwaijen, M. Uyterlinde, J. van der Velden, A, van der Hoeven, K. Hollanders, P. van Eikeren en P. Louter (2024), Zorgen voor New Towns. Utrecht/Den Haag/Delft: Verwey-Jonker Instituut, Platform31, Bureau Louter.

er dat 13,2 meer, namelijk 59,2 in totaal. Inwoners van de MRDH voelen zich twee keer zo vaak onveilig: 4% van de inwoners van de MRDH en 2% van de Nederlanders. De ervaren gezondheid in de MRDH is gemiddeld -3 procentpunt lager. Het aandeel mensen met chronische ziekten is er iets hoger, en de gemiddelde levensverwachting is lager in de MRDH. Qua samenleving is het vertrouwen in anderen in de MRDH gemiddeld -4,3 procentpunt lager. De gemiddelde inwoner van de MRDH neemt minder deel aan vrijwilligerswerk (-5,7 procentpunt). De sociale cohesie is minder in de MRDH.

Een verklaring voor het gevonden patroon is dat er twee factoren samenkomen in de MRDH, en dan met name in Rotterdam en Den Haag. Grote steden hebben van nature behalve voordelen, ook nadelen: vervuiling en een achterstand op sociaal-economisch gebied. De omvang van de lagere inkomensgroepen is in Rotterdam en Den Haag relatief groot. Dit wordt weerspiegeld in financiële indicatoren en heeft een sterke samenhang met indicatoren op het gebied van gezondheid, woonomgeving en veiligheid. Zulke ruimtelijke concentraties hebben twee risico's: ten eerste dat de sociaal-economische achterstand zichzelf versterkt: het 'buurteffect', ten tweede dat de positie van lagere inkomensgroepen op de arbeidsmarkt en woningmarkt wordt bestendigd. Mensen met een basisopleiding hebben gemiddeld lagere inkomens, hebben relatief vaker flexibele, kwetsbare banen en tegelijk de minste keuze op de woningmarkt. Zij wonen daardoor relatief ver van de beschikbare banen. Dit vergt extra reiskosten (geld en tijd), hetgeen hun positie extra kwetsbaar maakt. Een aandeel is hier dat afstand tot het OV is gemeten vanuit het huishouden, en niet vanuit het bedrijf, terwijl het om de afstand tussen wonen, werken en voorzieningen gaat.

Economie
Het mediaan beschikbaar inkomen (het inkomen in het midden als alle inkomens op een rij van laag naar hoog worden gerangschikt) in de MRDH is 1,3 duizend euro lager dan in Nederland. De gemiddelde schuld en vooral het mediane vermogen van huishoudens zijn in de MRDH gemiddeld lager dan in Nederland. Dit hangt samen met een relatief grotere groep lagere inkomens in de MRDH. De gemiddelde woningwaarde in de MRDH is ook lager dan in Nederland. Er is in de MRDH een grote groep met lage inkomens in goedkope huurwoningen, in lijn met de achterstand met de achterstand van de MRDH op Samenleving & Welzijn, zoals de lagere ervaren gezondheid. Via het begrip Brede Welvaart komt de nog altijd bestaande grote stedenproblematiek op het netvlies.

De toename van het brp in de MRDH lag in 2022 op 3,6 procent en 0,7 procent lager dan Nederland als geheel (4,3 procent). Op basis van één jaar kan echter geen conclusie over het brp worden getrokken. Qua arbeid en vrije tijd zijn de netto (-2,3 procent) en bruto participatiegraad (-1,8 procent) lager dan in geheel Nederland. De werkloosheid is in de MRDH wat hoger dan in Nederland (+0,8 procent). De lagere participatie dan landelijk past niet bij een grootstedelijke agglomeratie; daar zou deze hoger moeten zijn. Naast ontoereikende agglomeratiekracht vloeit dit deels voort uit de samenstelling van de (beroeps)bevolking naar opleiding. Het aandeel hbo/wo opgeleiden in de bevolking (als arbeidsaanbod) is 3,9 procent lager dan in Nederland. De extra benutting dient uit mbo en basis geschoolden te komen, met name MBO-4. De vacaturegraad in de MRDH is enigszins hoger dan in Nederland. Het beeld van de arbeidsmarkt is daardoor schijnbaar gunstig: de werkloosheid is (ondanks het wat hogere percentage) historisch laag en betekent grote krapte op de arbeidsmarkt. Er is in de MRDH sprake van een scheve verhouding tussen de samenstelling van de beroepsbevolking en de beschikbare banen, meer dan in de MRA. Deze relatieve krapte kost de MRDH welvaart, vooral omdat deze optreedt bij een wat lagere participatie.

Milieu
De waarden van de MRDH op het domein Milieu passen, evenals bij het domein Samenleving & Welzijn het geval is, bij die van een grootstedelijke regio. De emissies van fijnstof zijn meer dan 2,5 keer zo groot dan in het gemiddelde van Nederland (waar het volume van de MRDH bovendien in

meeweegt). De broeikasemissies per inwoner zijn, onder andere, door de samenstelling van de industrie en de aanwezige glastuinbouw, gemiddeld hoger in de MRDH. De uitkomsten op het domein Milieu passen bij die van een grootstedelijke regio. Het gaat echter om de mate waarin. Zo is de emissie van fijnstof zeer hoog, evenals de CO_2 uitstoot. Het eerste heeft negatieve effecten op de gezondheid, het tweede draagt bij aan klimaatverandering. Het vermogen aan zonne-energie van particuliere woningen is relatief laag. Dit is toe te schrijven aan het type woningen in stedelijke gebieden: veel hoogbouw en weinig particuliere huizen met een eigen dak. Het nadeel hiervan is dat huishoudens in grote steden minder investeringsmogelijkheden in eigen productie en consumptie van duurzame energie hebben. Zij zijn meer aangewezen op collectieve voorziening van duurzame energie. Inwoners van de MRDH hebben weinig groen-blauwe ruimte in de MRDH zelf tot hun beschikking. De gemiddelde inwoner van Nederland, en ook van de MRA, heeft meer groen-blauwe ruimte tot zijn en haar beschikking. De gemiddelde afstand tot openbaar groen in de MRDH is evenwel laag. We benadrukken dat het een politieke keuze is welke waarden worden nagestreefd.

Op het domein Milieu nemen we overwegend de nadelen van grootstedelijke regio's waar. Dat is milieuvervuiling door bedrijvigheid en mobiliteit en weinig groen-blauwe ruimte door dichtheid en omvang van bebouwd stedelijk gebied.

De vergelijking MRDH – MRA/VRA

Samenleving & Welzijn
Zowel de MRDH en de MRA hebben op het domein Samenleving & Welzijn een achterstand ten opzichte van Nederland. In de MRDH is die achterstand evenwel groter dan de MRA en de VRA. De VRA is ruimtelijk beperkter dan de MRA; bij de VRA gaat het om de regio's Groot-Amsterdam en Zaanstreek. De MRA betreft de VRA plus Haarlem en omstreken, IJmond, 't Gooi en Vechtstreek, Almere en Lelystad. Niettemin hebben de MRDH en de MRA/VRA een vergelijkbare grotestads-problematiek, namelijk een ruimtelijke concentratie van lage-inkomensgroepen in goedkopere huurwoningen. Dit wordt weerspiegeld in een minder goede gezondheid, minder tevredenheid over de woonomgeving en een groter gevoel van onveiligheid. In de MRA en de VRA is de relatieve omvang van lage-inkomensgroep kleiner, zodat het beeld van de MRA/VRA enigszins gunstiger is dan dat van de MRDH. Het grootste verschil doet zich voor bij gezondheid; de inwoners van de MRA zijn over het algemeen gezonder dan in de MRDH.

Economie
De ontwikkeling van het bruto regionaal product in de MRDH is lager dan in Nederland, terwijl dat van de MRA hoger is. Tevens is de financiële welvaart van inwoners in de MRA over het algemeen hoger dan in de MRDH. Het mediane inkomen van huishoudens in de MRA is enigszins hoger dan dat van Nederland, terwijl dat van de MRDH onder dat nationale cijfers ligt. Huishoudens in de MRA zijn vooral vermogender. Inwoners in de MRDH hebben in absolute zin lagere schulden; zij kunnen minder schulden aangaan vanwege de lagere inkomens.

De participatie op de arbeidsmarkt is in de MRA en de VRA significant hoger dan in de MRDH. Dat ligt niet alleen aan de hogere groei van het brp in de MRA. De economische structuur, met name de dienstensector, is hoogwaardiger en veelzijdiger dan in de MRDH[7]. Hierbij kan gewezen worden op de positie van financiële en juridische diensten, de creatieve industrie, het grote en uitgebreide aanbod

[7] Manshanden, W. (2023), Verkenning van wonen, werken en pendel naar opleiding in de Metropoolregio Amsterdam. Rotterdam: NEO Observatory

van diensten als horeca en detailhandel en internationaal gerenommeerde culturele instellingen. Binnen de MRA (en VRA) gaat het dan om de concentratie in de gemeente Amsterdam, waar de ruimtelijke concentratie van zulke diensten leidt tot synergie-effecten. Bijvoorbeeld, er zijn huishoudens die in Amsterdam wonen, maar er niet werken. Zij maken gebruik van de voorzieningen in Amsterdam en van de bereikbaarheid tot de andere steden in de Randstad; dit draagt bij aan de hogere participatie in de MRA. Participatie wordt namelijk gemeten bij de daar wonende bevolking; waar men werkt doet er niet toe.

Milieu
De hoeveelheid fijnstof is in de MRDH hoger dan in de MRA/VRA. Daarnaast is de beschikbaarheid van natuur-, bosgebied en breder groen-blauwe ruimte per inwoner in de MRA groter dan in de MRDH, hetgeen is toe te schrijven aan de Oostvaardersplassen en het duingebied aan de kust in de MRA. In de VRA is dat daarentegen geringer dan in de MRDH; de genoemde groen-blauwe ruimte telt in de VRA niet mee. Algemeen is de brede welvaart op het domein milieu van de MRA gunstiger dat van de MRDH, met name door het lagere niveau van fijnstof in de lucht.

Er zijn fundamentele verschillen tussen de MRDH en de MRA. Deze vloeien voort uit het verschil in economische kracht (agglomeratievoordelen en andere sectorstructuur in de MRA, met name in de dienstensector zonder de industrie in beide regio's te veronachtzamen). Daarnaast is er in MRA per saldo een grotere beschikbaarheid van natuurgebied, zoals de Oostvaardersplassen, Hilversumse heide, Waterland etc., duinen) en een betere milieukwaliteit. Tenslotte is de achterstand van de MRA op het domein Samenleving & Welzijn ten opzichte van Nederland geringer dan die van de MRDH.

Regionale verschillen in de MRDH

Een deel van het verschil tussen de MRDH en de MRA is toe te schrijven aan het bestaan van typische vraagstukken van grote steden, die in de MRDH een groter aandeel hebben dan in de MRA. Het verschil tussen de MRA en de VRA met de MRDH doet zich vooral voor bij het domein Milieu (zie hiervoor). Indien we dat verschil buiten beschouwing laten, zien we in de MRDH los van de achterstand op het domein Economie, een grotere achterstand op het domein Samenleving & Welzijn. Dit vloeit voort uit een compositie-effect. De MRDH heeft een groot aandeel zeer verstedelijkte gemeenten; er zijn twee grote steden die bovendien een groter aandeel lagere inkomens omvatten. Het compositie-effect is gebleken aan de hand van een typologie van gemeenten naar stedelijkheidsgraad (bron: CBS). Daarmee zijn de gemeenten van de MRDH onderscheiden en opgeteld in vier groepen: grootstedelijk, zeer sterk stedelijk, sterk stedelijk en matig stedelijk. Daaruit blijkt dat brede welvaart negatief samenhangt met mate van stedelijkheid. Hoe verstedelijkter een gemeente is, hoe lager de brede welvaart is. Een groot deel van de lagere brede welvaart in de MRDH is toe te schrijven aan de nadelen van wonen in grote steden; milieuvervuiling, minder kwaliteit van de woonomgeving, een groter gevoel van onveiligheid en minder groen-blauwe ruimte.

6.2 Brede welvaart: de trend 2011-2022

Samenleving & Welzijn
De algemene ontwikkeling van het domein Samenleving & Welzijn in de MRDH is over het algemeen relatief gunstig, waarbij de positieve tendens in de MRDH sterker is dan in Nederland. Mogelijk is dit (mede) het resultaat van het gevoerde beleid, gericht op vernieuwing van het grootstedelijke woonmilieu en een autonome ontwikkeling, zoals de afname van werkloosheid en stijgende

participatie. De krappere arbeidsmarkt en vergrijzing hebben mogelijk een positieve invloed op het sociale klimaat. Qua gezondheid is de ontwikkeling wisselend. De ervaren gezondheid neemt namelijk af.

Economie
De toename van de algemene welvaart blijft in de MRDH achter bij Nederland. Dit wordt weerspiegeld in het achterblijvende inkomen en vermogen van huishoudens in de MRDH. De arbeidsmarkt van de MRDH heeft zich positief ontwikkeld, maar er is nog altijd sprake van een onbenut potentieel en een grotere mismatch. Het arbeidsaanbod in de MRDH is niet in staat de behoefte op de arbeidsmarkt volledig te voorzien.

Milieu
De conclusie is dat op het gebied van het milieu er vooruitgang is geboekt in de MRDH. Over het geheel genomen is het beeld voor de MRDH positief; de lucht is schoner geworden, de CO2 emissie per inwoner is lager geworden en de beschikbare ruimte voor bos & natuur, en groen/blauw is toegenomen in een sterkere mate dan in Nederland het geval is. Benadrukt wordt dat de gemiddelde niveaus elders in Nederland gunstiger zijn, maar in dat perspectief is de ontwikkeling van deze indicatoren in de MRDH als positief te zien. De regio is op dit domein op de goede weg.

Investeringen in kapitaalgoederen en R&D

Het geheel overziend is de conclusie dat de investeringen in Zuid-Holland weliswaar aantrekken, maar dat dit hoofdzakelijk ontstaat door extra investeringen in woningen. Dat is onderdeel van de toegenomen aantrekkelijkheid van grote steden in Nederland, juist in de MRDH. Op de andere posten, die juist het bruto regionaal product zelf beïnvloeden, in het bijzonder investeringen door bedrijven, is het beeld wisselend. De relatieve verbetering van R&D is echter gunstig, maar er dient meer te gebeuren op het gebied van innovatie en onderzoek om de productiviteit te verbeteren (zie het recente rapport van Mario Draghi 2024[8] voor de Europese Commissie). Hoewel dit voor de gehele EU geldt, heeft de uitvoering ervan juist ook gevolgen voor de MRDH. Hierbij verwijzen we naar een recente evaluatie van de Groeiagenda Zuid-Holland, waarin is aangegeven dat de urgentie van extra financiering voor innovatieve projecten, gericht op een hogere productiviteit en de energietransitie, alleen maar toeneemt.[9] Dit leidt tot de conclusie dat er meer aandacht zou moeten zijn voor private investeringen, die immers een positief welvaartseffect hebben.

Participatie naar geslacht en opleiding

De conclusie is dat het verschil in participatiegraad tussen de MRDH en Nederland ontstaat bij mensen met basis en mbo opleiding, in het bijzonder in Rotterdam en Den Haag. Mensen met een basis opleiding (tot en met mbo-3) hebben relatief vaak flexibele en tijdelijke banen en ondervinden daardoor relatief meer onzekerheid over hun arbeidsmarktpositie als gevolg van conjuncturele schommelingen. De ruimte voor verbetering van de participatie kan gevonden bij basis en MBO3 geschoolden in beide grote steden.

[8] Draghi, M. (2024), The future of European competitiveness. Part A | A competitiveness strategy for Europe. Brussels: European Commission
[9] Manshanden, W. en F. van Oort (2024), Alle zeilen bij voor transities, innovatie en brede welvaart in de Groeiagenda Zuid-Holland. Rotterdam: NEO Observatory/EUR. Evaluatie Groeiagenda Zuid-Holland op verzoek van de Provincie Zuid-Holland en de Economic Board Zuid-Holland

Bijlagen

Tabel B1.1 Volledige omschrijving indicatoren op het domein Samenleving & Milieu

Indicator	Omschrijving
Subjectief welzijn	
Tevredenheid met het leven	% van de Nederlanders geeft het leven een 7 of hoger in
Tevredenheid met vrije tijd	% van de bevolking van 18+ is (zeer) tevreden in
Gezondheid	
Overgewicht	% van de bevolking van 18+ heeft overgewicht in
Ervaren gezondheid	% van de bevolking van 18+ vindt eigen gezondheid (zeer) goed
Levensverwachting bevolking	jaar levensverwachting in jaren bij geboorte
Personen met langdurige ziekte(n)	% van de bevolking van 18 jaar of ouder
Wonen	
Tevredenheid met woonomgeving	% van de particuliere huishoudens is (zeer) tevreden
Tevredenheid met woning	% % van de particuliere huishoudens is (zeer) tevreden
Afstand tot sportterrein	km
Afstand tot basisschool	km
Afstand tot horeca e.d.	km
Samenleving	
Contact met familie, vrienden of buren	% van bevolking van 15+ gemiddeld 1 keer per week contact
Vertrouwen in instituties	% van de bevolking van 15+ heeft voldoende vertrouwen
Vertrouwen in anderen	% van de bevolking van 15+ vindt de meeste mensen te vertrouwen
Vrijwilligerswerk	% van de bevolking van 15 jaar en ouder dat vrijwillig werkt
Veiligheid	
Vaak onveilig voelen in de buurt	% van de bevolking van 15 jaar en ouder
Aantal ondervonden delicten	aantal ondervonden delicten per 100 inwoners in
Geregistreerde misdrijven	geregistreerde misdrijven per 1000 inwoners in
Menselijk kapitaal	
Arbeidsduur per week	uur aantal feitelijk gewerkte uren per werkende per week in
Hoogopgeleide bevolking	% van de bevolking (15 t/m 74 jaar) met hbo/wo onderwijs
Ervaren gezondheid	% van de bevolking van 18+ vindt eigen gezondheid (zeer) goed

Tabel B1.2 Omschrijving indicatoren op het economisch domein

Indicator	Omschrijving
Materiële welvaart	
Mediaan besteedbaar inkomen	euro per huishouden gecorrigeerd voor inflatie
Bruto binnenlands product	euro per inwoner (prijzen 2015)
Arbeid en vrije tijd	
Netto arbeidsparticipatie	% van de bevolking van 15 t/m 74 jaar in
Bruto arbeidsparticipatie	% van de bevolking van 15 t/m 74 jaar in
Hoogopgeleide bevolking	% van de bevolking (15 t/m 74 jaar) met hbo/wo onderwijs
Werkloosheid	% van de beroepsbevolking
Vacaturegraad	aantal vacatures per 1 000 banen
Afstand tot ov	km
Economisch kapitaal	
Gemiddelde schuld per huishouden	euro gemiddelde schuld per huishouden
Mediaan vermogen van huishoudens	euro

Tabel B1.3 Omschrijving indicatoren op het milieukundig domein

Indicator	Omschrijving
Milieu	
Natuurgebied per inwoner	ha per 1.000 inwoners
Emissies van fijnstof naar lucht	kg $PM_{2,5}$ per km^2
Afstand tot openbaar groen	Km
Natuur- en bosgebieden	% van oppervlakte land
Broeikasgasemissies per inwoner	ton CO2-equivalent per inwoner
Kwaliteit van zwemwater binnenwateren	gemiddelde kwaliteit (1=slecht tot 4=uitstekend)
Kwaliteit van zwemwater kustwateren	gemiddelde kwaliteit (1=slecht tot 4=uitstekend)
Natuurlijk kapitaal	
Particuliere zonne-energie	watt per woning in
Natuur- en bosgebieden	% van oppervlakte land
Bebouwd terrein	% van oppervlakte land
Emissies van fijnstof naar lucht	kg $PM_{2,5}$ per km^2
Fosfaatuitscheiding*	kg per ha bemeste cultuurgrond
Groenblauwe ruimte, excl. landbouw	groen- en zoetwatergebied per inwoner
Stikstofuitscheiding*	kg per ha bemeste cultuurgrond

Tabel B2 Gemeenten MRDH naar stedelijkheidsgraad (typologie NEO/EUR/VU).
De categorieën weinig (1) en niet stedelijk (0) komen in de MRDH niet voor

Grootstedelijk	
Rotterdam	5
's-Gravenhage	5
Zeer sterk stedelijk	
Delft	4
Leidschendam-Voorburg	4
Rijswijk (ZH.)	4
Schiedam	4
Vlaardingen	4
Zoetermeer	4
Sterk stedelijk	
Barendrecht	3
Capelle aan den IJssel	3
Krimpen aan den IJssel	3
Maassluis	3
Nissewaard	3
Pijnacker-Nootdorp	3
Ridderkerk	3
Matig stedelijk	
Albrandswaard	2
Lansingerland	2
Midden-Delfland	2
Voorne aan Zee	2
Wassenaar	2
Westland	2

Tabel B3 Gemeenten van de Metropoolregio Amsterdam en de Vervoerregio Amsterdam

Metropoolregio Amsterdam	Vervoerregio Amsterdam
Aalsmeer	Aalsmeer
Almere	Amstelveen
Amstelveen	Amsterdam
Amsterdam	Diemen
Beverwijk	Edam-Volendam
Blaricum	Haarlemmermeer
Bloemendaal	Landsmeer
Castricum	Oostzaan
Diemen	Ouder-Amstel
Edam-Volendam	Purmerend
Gooise Meren	Uithoorn
Haarlem	Waterland
Haarlemmermeer	Wormerland
Heemskerk	Zaanstad
Heemstede	
Hilversum	
Huizen	
Landsmeer	
Laren	
Lelystad	
Oostzaan	
Ouder-Amstel	
Purmerend	
Uitgeest	
Uithoorn	
Velsen	
Waterland	
Wijdemeren	
Wormerland	
Zaanstad	
Zandvoort	

Tabel B4 Definities indicatoren brede welvaart

Hieronder volgt een nadere omschrijving van de indicatoren. Naast een omschrijving en definitie zoals gegeven door het CBS is ook de bron van de data weergegeven.

Milieu

Emissies van fijnstof naar lucht

Jaarlijkse gemiddelde fijnstof emissie naar lucht. Fijnere fractie van fijnstof bestaat uit deeltjes waarvan de diameter kleiner is dan 2,5 micrometer. [kg $PM_{2,5}$ per ha; RIVM]

Broeikasgasemissies per inwoner

Totale broeikasgasemissies (CO_2, CH_4, N_2O, HFK, PFK en SF_6) in CO_2-equivalenten per inwoner. Eén kg CO_2-equivalent staat gelijk aan het effect dat de uitstoot van 1 kg kooldioxide (CO_2) heeft. Om de CO_2-equivalenten te berekenen worden de richtlijnen van de IPCC gevolgd. Data betreffen de uitstoot op Nederlands grondgebied, ongeacht of deze wordt veroorzaakt door Nederlandse ingezetenen. Dit betekent dat uitstoot door Nederlandse ingezetenen in het buitenland niet en uitstoot door niet-ingezetenen in Nederland wel is inbegrepen. [ton CO_2-equivalent per inwoner; RIVM]

Fosfaatuitscheiding landbouw

De uitgescheiden hoeveelheid fosfaat in dierlijke mest per hectare uitgedrukt in P_2O_5. In tegenstelling tot stikstof treden bij fosfaat geen gasvormige verliezen op. [kg per ha bemeste cultuurgrond; CBS]

Stikstofuitscheiding landbouw

De totale stikstofuitscheiding in dierlijke mest per hectare met aftrek van de stikstof die tijdens mestopslag in de stal en bij opslag buiten de stal is vervluchtigd in de vorm van ammoniak (NH_3) inclusief de afvoer via spuiwater van luchtwassers, lachgas (N_2O), stikstofoxide (NO) en stikstofgas (N_2). [kg per ha bemeste cultuurgrond; CBS]

Particuliere zonne-energie

Het opgesteld vermogen van zonnestroominstallaties in watt per woning aan het einde van het referentiejaar. Het betreft het vermogen van installaties van zonnepanelen bij woningen gedeeld door het totaal aantal woningen, dus woningen met of zonder zonnepanelen. [watt per woning; CBS]

Economie

Bruto binnenlands product

Het bruto binnenlands product (bbp) is een maat voor de omvang van de economie. [euro per inwoner, constante prijzen 2015; CBS]

Mediaan besteedbaar inkomen

Het mediaan gestandaardiseerd besteedbaar inkomen per huishouden, in euro. Bij de berekening wordt gecorrigeerd voor verschillen in grootte en samenstelling van huishoudens. De mediaan is het middelste getal wanneer alle inkomens van laag naar hoog worden gesorteerd. [euro per huishouden, gecorrigeerd voor inflatie, constante prijzen 2021; CBS]

Mediaan vermogen van huishoudens
Het saldo van bezittingen en schulden, gecorrigeerd voor inflatie, in prijzen 2021. Bezittingen worden gevormd door bank- en spaartegoeden, effecten, de eigen woning, overig onroerend goed, ondernemingsvermogen, aanmerkelijk belang en de overige bezittingen. De schulden omvatten onder meer schulden ten behoeve van een eigen woning en consumptief krediet. Stand per 1 januari, er is gecorrigeerd met de prijsontwikkeling in het voorgaande jaar. [euro per huishouden; CBS]

Gemiddelde schuld per huishouden
Het gemiddelde van de schulden van particuliere huishoudens, in prijzen 2022. De schulden betreffen de hypotheekschuld van de eigen woning, studieschulden en overige schulden zoals voor consumptieve doeleinden, de financieringen van aandelen, obligaties of rechten op periodieke uitkeringen, schulden voor de financiering van de tweede woning of ander onroerend goed. Stand per 1 januari, er is gecorrigeerd met de prijsontwikkeling in het voorgaande jaar. [euro per huishouden; CBS]

Bruto-arbeidsparticipatie
Het aandeel van de (werkzame en werkloze) beroepsbevolking 15 t/m 74 jaar in de bevolking van dezelfde leeftijdsgroep (beroeps- en niet-beroepsbevolking). [% van de bevolking van 15 t/m 74 jaar; CBS]

Netto-arbeidsparticipatie
Het aandeel van de werkzame beroepsbevolking 15 t/m 74 jaar in de bevolking van dezelfde leeftijdsgroep (beroeps- en niet-beroepsbevolking). [% van de bevolking van 15 t/m 74 jaar; CBS]

Arbeidsduur per week
Het totale aantal uren dat werknemers en zelfstandigen werkelijk hebben gewerkt. Niet-gewerkte uren door verlof of ziekte tellen dus niet mee. De gewerkte uren van werknemers zijn berekend door de betaalde uren (de overeengekomen uren plus de betaalde overuren) te vermeerderen met onbetaalde overuren en te verminderen met feitelijk niet gewerkte uren die betaald worden, zoals ziekteverzuim, zwangerschaps- en bevallingsverlof, stakingen, weerverlet, ouderschapsverlof, kort verzuim. De gewerkte uren van zelfstandigen zijn rechtstreeks bepaald. [aantal feitelijk gewerkte uren per werkende per week; CBS]

Vacaturegraad
De vacaturegraad is het aantal openstaande vacatures per duizend banen. Het betreft de vacaturegraad aan het einde van het vierde kwartaal. Onder een vacature wordt verstaan een arbeidsplaats waarvoor, binnen of buiten een onderneming of instelling, personeel wordt gezocht dat onmiddellijk of zo spoedig mogelijk geplaatst kan worden. Een baan is een werkkring van een werknemer, ongeacht het aantal uren dat gewerkt wordt. [aantal vacatures per 1.000 banen; CBS]

Werkloosheid
De werkloze beroepsbevolking als percentage van de (werkzame en werkloze) beroepsbevolking. Personen van 15 t/m 74 jaar zonder betaald werk, die recent naar werk hebben gezocht en daarvoor direct beschikbaar zijn. [% van de beroepsbevolking; CBS]

Hbo/wo-opgeleide bevolking
Percentage van de beroepsbevolking met hoger beroepsonderwijs (hbo) of wetenschappelijk onderwijs (wo) als hoogst genoten opleidingsniveau. Het onderwijs op hbo- en wo- niveau bouwt voort

op voortgezet onderwijs (havo en vwo) en mbo-opleidingen, en voorziet deelnemers van beroepsgerichte of wetenschappelijke kennis, vaardigheden en competenties (conform de Standaard Onderwijsindeling SOI). Dit betreft hbo (bachelor en master), wo (bachelor en master) en doctor [% van de beroepsbevolking; CBS].

Afstand tot ov

De gemiddelde afstand van alle inwoners in een gebied tot de dichtstbijzijnde OV-halte, berekend over het fietsnetwerk van 2022. Het gaat om de volgende typen openbaar vervoer: trein, tram, bus, metro en ferry. De peildatum is 1 januari van het betreffende jaar. [km; CBS]

Sociaal

Vrijwilligerswerk

Percentage van de bevolking van 15 jaar en ouder dat in de afgelopen 12 maanden vrijwilligerswerk heeft verricht voor organisaties of verenigingen. Het kan daarbij gaan om bestuurlijk werk of andere activiteiten. [% van de bevolking van 15 jaar en ouder verrichtte in de afgelopen 12 maanden vrijwilligerswerk; CBS StatLine (landelijk); Sociale samenhang en welzijn, maatwerk kds (regionaal), CBS]

Tevredenheid met vrije tijd

Deel van de mensen van 18 jaar of ouder dat een score van 7 tot en met 10 geeft als antwoord op de vraag ‘Kunt u op een schaal van 1 tot en met 10 aangeven in welke mate u tevreden bent met de hoeveelheid vrije tijd die u heeft. Een 1 staat voor volledig ontevreden en 10 voor volledig tevreden?’. Een score van 7 tot en met 10 wordt geclassificeerd als tevreden. [% van de bevolking van 18 jaar of ouder is tevreden met de hoeveelheid vrije tijd; CBS StatLine (landelijk); Sociale samenhang en Welzijn, maatwerk kds (regionaal), CBS]

Tevredenheid met het leven

Deel van de mensen van 18 jaar of ouder dat een score van 7 tot en met 10 geeft als antwoord op de vraag ‘Kunt u op een schaal van 1 tot en met 10 aangeven in welke mate u tevreden bent met het leven dat u nu leidt. Een 1 staat voor volledig ontevreden en 10 voor volledig tevreden?’. Een score van 7 tot en met 10 wordt geclassificeerd als tevreden. [% van de bevolking van 18 jaar of ouder dat tevreden is met het leven; CBS StatLine (landelijk); Sociale samenhang en Welzijn, maatwerk kds (regionaal), CBS]

Ervaren gezondheid

Percentage personen van 18 jaar en ouder met antwoordcategorie 'goed' of 'zeer goed' naar de vraag algemene gezondheidstoestand. [% van de bevolking van 18 jaar en ouder dat eigen gezondheid (zeer) goed vindt; CBS, RIVM, GGD'en]

Personen met één of meer langdurige ziekten of aandoeningen

Percentage personen van 18 jaar en ouder met één of meer langdurige ziekten of aandoeningen. Langdurig is (naar verwachting) 6 maanden of langer. [% van de bevolking van 18 jaar of ouder; CBS, RIVM, GGD’en]

Overgewicht
Percentage personen van 18 jaar en ouder met een BMI van 25,0 kg/m^2 en hoger. Cijfers over lichaamsgewicht zijn gebaseerd op zelf gerapporteerde waarden. De Body Mass Index (BMI) is een maat voor overgewicht, berekend als het quotiënt van het gewicht in kilogram en het kwadraat van de lengte in meters (kg/m^2). [% van de bevolking van 18 jaar of ouder; CBS, RIVM]

Levensverwachting bevolking
Levensverwachting in jaren voor de bevolking bij geboorte. Gemiddelde waarde over periode 2018-2021. [aantal jaren dat iemand naar verwachting zal leven (bij geboorte); RIVM]

Tevredenheid met woonomgeving
Het percentage particuliere huishoudens dat zeer tevreden of tevreden is met de huidige woonomgeving. De woonomgeving is de omgeving en de buurt waarin een huishouden woont. Particulier huishouden: één of meer personen die samen een woonruimte bewonen en zichzelf, dus niet-bedrijfsmatig, voorzien in de dagelijkse levensbehoeften. De woonruimte wordt niet gedeeld met andere huishoudens. [% van de particuliere huishoudens dat (zeer) tevreden is; CBS]

Tevredenheid met woning
Het percentage particuliere huishoudens dat zeer tevreden of tevreden is met de huidige woning. Particulier huishouden: één of meer personen die samen een woonruimte bewonen en zichzelf, dus niet-bedrijfsmatig, voorzien in de dagelijkse levensbehoeften. De woonruimte wordt niet gedeeld met andere huishoudens. [% van de particuliere huishoudens dat (zeer) tevreden is; CBS]

Afstand tot basisschool
De gemiddelde afstand van alle inwoners in een gebied tot de dichtstbijzijnde basisschool, berekend over de weg. Het basisonderwijs omvat alleen de basisscholen zoals bekend bij de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO). Het speciaal basisonderwijs en de speciale scholen zijn niet meegenomen. [km; CBS]

Afstand tot café e.d.
De gemiddelde afstand van alle inwoners in een gebied tot het dichtstbijzijnde café, koffiehuis, coffeeshop, discotheek, seks/nachtclub en partycentrum, berekend over de weg. [km; CBS]

Contact met familie, vrienden of buren
Percentage mensen van 15 jaar en ouder dat gemiddeld minstens een maal per week contact heeft met familie, vrienden of buren. Het gaat hierbij om alle vormen van contact. Het gaat om een gemiddelde van de indicatoren “minstens wekelijks contact met familie”, “minstens wekelijks contact met vrienden” en “minstens wekelijks contact met buren”. [% van de bevolking van 15 jaar en ouder dat minstens een keer per week contact heeft met familie, vrienden of buren; CBS StatLine (landelijk); Sociale samenhang en Welzijn, maatwerk kds (regionaal), CBS]

Sociale cohesie
De sociale cohesie geeft een schaalscore van 0 tot 10. Hoe hoger de score op deze schaal, hoe meer de inwoners tevreden zijn over de sociale aspecten van hun woonbuurt. [schaalscore (0-10); CBS]

Vertrouwen in anderen

Aandeel personen van 15 jaar en ouder dat het eens is met stelling dat de meeste mensen over het algemeen te vertrouwen zijn. Ook wel gegeneraliseerd vertrouwen genoemd. [% van de bevolking van 15 jaar en ouder dat vindt dat mensen i.h.a. te vertrouwen zijn; CBS StatLine (landelijk); Sociale samenhang en Welzijn, maatwerk kds (regionaal), CBS]

Vertrouwen in instituties

Percentage mensen van 15 jaar en ouder dat vertrouwen heeft in drie instituties (Tweede kamer, politie, en rechters). De indicator betreft het gemiddelde van de drie scores. [% van de bevolking van 15 jaar en ouder dat vertrouwen heeft in Tweede Kamer, politie of rechters; CBS StatLine (landelijk); Sociale samenhang en Welzijn, maatwerk kds (regionaal), CBS]

Geregistreerde misdrijven

Geregistreerde criminaliteit per 1.000 inwoners. Betreft misdrijven door de politie vastgelegd in een proces-verbaal van aangifte of in een ambtshalve opgemaakt proces-verbaal. [aantal per 1.000 inwoners; CBS/WODC]

Aantal ondervonden delicten

Aantal ondervonden delicten, exclusief ondervonden cybercrime delicten, voor personen van 15 jaar en ouder [aantal ondervonden delicten per 100 inwoners; CBS]

Vaak onveilig voelen in de buurt

Percentage van de bevolking van 15 jaar en ouder dat zich vaak onveilig voelt in de eigen buurt. [% van de bevolking van 15 jaar en ouder; CBS]

Het MRDH verhaal over brede welvaart

Position paper

Op verzoek van de Metropoolregio Rotterdam Den Haag

Deelrapport I

21 mei 2024

Walter Manshanden (NEO Observatory)
Frank van Oort (EUR)
Henri L.F. de Groot (Vrije Universiteit Amsterdam)

Brede welvaart: de som van welvaart en welzijn

Inleiding

Er is de afgelopen jaren een sterk toenemende aandacht voor brede welvaart in Nederland ontstaan. In het discours over economie en maatschappij van het laatste decennium is 'beyond GDP' een bekende term. Dat betekent dat het bij economische groei om meer gaat dan geld alleen. Dat wordt aangeduid met 'brede welvaart'.

Brede welvaart is echter niet nieuw. Er zijn verschillende concepten beschikbaar die al decennia in gebruik zijn, die bedoeld zijn om breder te kijken dan het financiële brp alleen. Voorbeelden zijn de Human Development Index (voor het eerst gepubliceerd in 1990 door het United Nations Development Programme), die focust op levensverwachting en opleiding. Recenter is de Regional Competitiveness Index van DG Regio/EC, waarvan de laatste uit 2023 dateert (Dijkstra et al 2023). Deze laatste omvat een groot aantal variabelen die de kwaliteit van het vestigingsmilieu van Europese regio's meet door middel van een samengestelde index. Concepten als het vestigingsklimaat en concurrentiepositie omvat indicatoren die ook over welzijn en leefkwaliteit gaan. Zulke omstandigheden maken ook deel uit van de aantrekkelijkheid van regio's: inwoners willen ook schone lucht en recreëren in schone en biodiverse natuur in de nabijheid. Een goed opgeleide beroepsbevolking is ook van belang. Het World Economic Forum (2017) heeft daarvoor een definitie van human capital gegeven die is benut voor een studie naar de effecten van een investeringsimpuls van de Groeiagenda MRDH (Van Oort ea 2020).

Brede welvaart is ook van belang voor de MRDH, maar wat is het? Hoe kan brede welvaart de doelen van de MRDH dichterbij brengen? Hoe draagt brede welvaart daar aan bij? Het uitgangspunt van de MRDH is de OECD 2016: 1-2% extra groei van het bruto regionaal product, te realiseren door extra agglomeratievoordelen vanuit het mobiliteitsdomein, ruimtelijke ontwikkeling en innovatie, waarvoor InnovatieQuarter aan de lat staat. De effecten van de extra groei van het brp op de inkomensverdeling, milieu, natuur, inclusiviteit werden daarin niet benoemd vanuit het idee dat extra brp door agglomeratievoordelen een primair doel was.

Dit project 'brede welvaart in de MRDH' gaat over het verbreden van de doelstelling 1-2% extra groei bovenop het landelijke gemiddelde. Het discours over brede welvaart gaat namelijk juist over de effecten van extra groei van het brp, het nut ervan voor andere domeinen de MRDH, de voor- en nadelen voor deze andere domeinen zoals het milieu, maar ook over de effecten op andere regio's buiten de MRDH, zoals de buurregio's in Zuid-Holland. Samengevat: de Strategische Agenda gaat over economie, namelijk het bereiken van 1-2% extra groei via agglomeratievoordelen, met mobiliteit en ruimtelijke ontwikkeling als belangrijkste instrumenten. Brede welvaart gaat over de effecten van extra groei op andere beleidsdomeinen, in het bijzonder het 'milieu' en 'sociaal'. Het volgende gaat in op een definitie van brede welvaart aan de hand van de bestaande begrippen welvaart en welzijn.

Welvaart – als het om geld gaat

In de politiek en de beleidseconomie is de laatste jaren meer belangstelling ontstaan voor brede welvaart. Gewoonlijk was de aandacht hoofdzakelijk gevestigd op financiële welvaart: groei van het bruto nationaal product, koopkrachtplaatjes, inkomen, rente, inflatie en het begrotingstekort. In economische verkenning van landen en regio's speelt het bruto binnenlands product (bbp), of bruto regionaal product (brp), daarom altijd een hoofdrol. Het bruto binnenlands product (bbp) is de som van de marktprijs van alle verkochte geproduceerde goederen en diensten van een land of regio in

een jaar tijd. Economische groei is het verschil van die som, gecorrigeerd voor inflatie, tussen twee opeenvolgende jaren. Het grote voordeel van deze benadering van welvaart door middel van de marktprijs is dat dit zeer goed meetbaar is. De samenhang met allerlei andere begrippen, zoals loon, inkomen per hoofd van de bevolking enzovoort is eveneens goed meetbaar. Productieketens, toelevering en uitbesteding kunnen goed beeld worden gebracht, zodat bijvoorbeeld de betekenis van de Rotterdamse haven voor de gehele stedelijke regio geanalyseerd kan worden. Eenvoudig gesteld: de benadering van welvaart via de marktprijs van goederen en diensten dient onderzoek en beleid.

Welzijn – als het om waarde gaat
Echter, er is meer dan welvaart uitgedrukt met behulp van geld. Dat wordt brede welvaart genoemd. In de economische wetenschap worden dan twee beperkingen van de prijs in termen van geld onderscheiden. Ten eerste hoeft de hoeveelheid en kwaliteit van goederen en diensten niet optimaal te zijn ten opzichte van de behoefte. Ten tweede gaat de productie en consumptie van goederen en diensten gepaard met allerlei effecten die niet in de prijs verwerkt zijn. Dat is schade die bij de productie en consumptie ontstaat, zoals vervuiling van de natuur en natuurlijke hulpbronnen, of nadelen voor andere mensen die er niet om vragen. Dit zijn negatieve effecten die niet in de prijs verwerkt zijn. In de economische analyse wordt het eerste punt aangeduid met marktfalen en het tweede punt met externe effecten (die negatief of positief kunnen zijn). Een voorbeeld van positieve effecten is het voordeel dat door onderlinge nabijheid van huishoudens en bedrijven in grote steden ontstaat.

Met deze twee punten zijn we niet volledig, omdat er ook een herverdelingsvraagstuk en er gevolgen voor natuur en milieu zijn. De geproduceerde goederen en diensten dienen bij voorkeur rechtvaardig verdeeld te worden, waarbij rechtvaardigheid een uitkomst is van politieke voorkeuren. Bovendien willen mensen ook toegang tot onderwijs, gezondheidszorg, bescherming en veiligheid, schone lucht, geluid, ongerepte natuur, water, groen en een stabiel klimaat. Dat zijn allerlei diensten waar de vrije markt niet zomaar in voorziet.

Definitie brede welvaart
Bij elkaar komen we tot de volgende definitie van brede welvaart: “de kwaliteit van leven in het hier en nu, en de mate waarin deze al dan niet ten koste gaat van die van latere generaties en/of die van mensen elders“, ofwel “wat mensen waarderen”.

Een terugblik
De aandacht voor welzijn benadrukt de beperkingen van het bbp als meest gebruikte indicator voor bredere economische ontwikkeling en wordt, veelzeggend, ook wel geduid als de ‘Beyond GDP’ (letterlijk voorbij bbp, dat is bbp plus welzijn) beweging. De prijs van goederen en diensten zegt dus niet alles; het begrip waarde zegt meer. Het begrip van welvaart voor zover dat in het bbp e.d. wordt uitgedrukt wordt dan verbreed met welzijn. Hoewel veel vakgebieden zich meer en meer richten op brede welvaart, zoals sociologie, psychologie (geluk) en filosofie, ontstond deze hernieuwde belangstelling oorspronkelijk juist in de politiek, en dan vaak gerelateerd aan de beleidseconomie. De economische wetenschap zelf gaat juist over brede welvaart – dat wat mensen waarderen. In economie gaat het om waarde, hetgeen meer is dan de prijs. Verdienvermogen en werk waarderen mensen ook, dus ‘bbp’ is daarom altijd een onderdeel van de brede-welvaart gedreven economische wetenschap.

Sinds de jaren tachtig was de balans economie-milieu-sociaal sterk opgeschoven in de richting van gehecht belang aan materiële aspecten van welvaart, wat relatief goed door bbp wordt gemeten. De focus bij nationale beleidskeuzen wordt hierbij geleid door macro-economische financiële kaders, tegenwoordig met de richtlijnen voor de euro als ankerpunten. Dat zijn een jaarlijks begrotingstekort

van maximaal 3% en een nationale schuld van niet meer dan de 60% van het bbp. Echter, we constateren dat de politiek beschikt over dergelijke strakke normen als het om overheidsfinanciën gaat. Maar beschikken we ook over zulke strakke normen als het om brede welvaart gaat? Bijvoorbeeld, maatstaven voor gelijke toegang tot kansen en middelen voor iedereen, aangeduid met inclusiviteit, voor waterkwaliteit en verkeersveiligheid? Zulke normen bestaan, maar zijn het resultaat van politieke voorkeuren, hoewel het ook duidelijk is dat de genoemde financiële normen bloot kunnen staan aan politieke voorkeuren.

Beleid over brede welvaart: welke overheid is aan zet?

In het Nederlandse economisch beleid is ook steeds meer aandacht voor brede welvaart; zie het Centraal Planbureau (Manders et al 2022), het Planbureau van de leefomgeving en het CBS (bv. Monitor Brede Welvaart & Sustainable Development Goals 2022) daarover. Ten aanzien van de woningmarkt streeft de nationale overheid naar het herwinnen van de aansturende rol. Tevens stelt het CPB ook wel ex post (achteraf) studies op over investeringen in infrastructuur en mobiliteit die zijn gericht op welzijn, zoals de ondertunneling van de A2 bij Maastricht. Deze studie liet zien dat deze ondertunneling veel waardevoller bleek dan vooraf werd gedacht. De E-lijn en Hoekse lijn sorteren eveneens positief effect op economie, milieu en op het sociale domein.

Behalve de genoemde strakke financiële kaders werd het overige, dat dus ook over brede welvaart gaat, vanuit de nationale overheid steeds meer aan de markt en lagere overheden overgelaten, of vanuit Europese beleidskaders aangestuurd. Nationaal geleid regionaal beleid werd afgebouwd (Pieken in de Delta etc.), en afgezien van al bestaande regionale samenwerkingen, werden vanaf 2012 meer taken naar de gemeenten en regio's gedelegeerd, terwijl de Europese markt verder integreerde en de Europese Commissie verschillende beleidsvelden in de lidstaten centraal aanstuurde. Per saldo kregen lagere overheden meer verantwoordelijkheid in een grotere wereld voor hun eigen regionale economie, voor welvaart en welzijn van henzelf en van anderen. De provincies en gemeenten zijn zo meer aan zet als het om beleidskeuzen, -vorming, en -uitvoering gaat en moeten daarom met een meer integrale blik werken. Beleidsvelden komen namelijk op regionaal niveau samen; zo ook bij de MRDH.

De MRDH heeft dan ook oog voor deze overwegend nationale ontwikkeling waarbij er meer aandacht is voor brede welvaart. De Strategische Agenda heeft vanuit de OECD 2014 focus op extra groei van het bruto regionaal product, maar ook oog voor brede welvaart: met elkaar, voor elkaar. Echter, bij de focus op verdienvermogen en productiviteit (de extra groei van het brp), in de MRDH verankerd in de Strategische Agenda en de Groeiagenda, is het project brede welvaart in de MRDH bedoeld om verder na te denken over:

(i) wat voor soort groei dat zou moeten zijn (nadere invulling economie, welke bedrijfstakken),
(ii) aan wie die groei toevalt (sociaal, herverdeling),
(iii) de gevolgen voor het milieu (en omgekeerd: het nut van recreatie en natuur),
(iv) de lange termijn en toekomstige generaties, en
(v) implicaties voor en samenhang met ontwikkelingen elders.

Daarbij geven we aan de waardering en het beleid over deze onderdelen van brede welvaart afhankelijk is van het politieke gewicht dat er aan wordt toegekend. Dan gaat het om het inzichtelijk maken van de consequenties van politieke keuzes voor brede welvaart; de keuzes zijn niet

noodzakelijkerwijs ‘goed’ of ‘fout’. Dat houdt in dat de vijf punten in samenspraak met de stakeholders (niet de shareholders!) van de MRDH uitgewerkt in ingevuld worden.

Brede welvaart in de MRDH: bouwen op de Strategische Agenda 2023-2026

De Strategische Agenda van de MRDH heeft op basis van een economische analyse 1-2% extra groei van het bruto regionaal product als doel. Dat gaat over materiële welvaart. Waar komt dat getal vandaan? Dat is gebaseerd op de analyse van de bronnen van welvaart in de MRDH. Een vergelijking met Europese grootstedelijke regio’s liet zien dat die van de MRDH doorgaans onder het gemiddelde van die grootstedelijke regio’s ligt. Dat heeft twee oorzaken: 1) de sectorstructuur en 2) de ruimtelijke concentratie van verschillende economische activiteiten, huishoudens en bedrijven genereert onvoldoende extra welvaart. De ontwikkeling van het bruto regionaal product (brp: de som van de verkoopprijs van alle goederen en diensten minus de kosten daarvoor, zoals grondstoffen etc) van de MRDH verschilt weinig van de landelijke groei van het bbp. Gezien de mogelijkheden van de welvaartsbronnen in de MRDH kan dat meer zijn, hetgeen meer agglomeratiekracht vergt. Het benutten van deze mogelijkheden is een belangrijke doel van de MRDH. Qua beleid gaat het dan om de onderlinge samenhang van de doelstellingen en indicatoren van de opdrachten die in de Strategische Agenda zijn opgesteld, en hoe die de onderdelen economie, milieu en sociaal raken. Daarmee ontstaat het inzicht om afwegingen te maken over onderdelen van brede welvaart: hoe beïnvloeden ze elkaar, positief en/of negatief?

De sectorstructuur in de MRDH wordt gedomineerd door bedrijfstakken en clusters die in latere fasen van de productcyclus zitten. Op afzienbare termijn dient er in zulke bedrijfstakken opnieuw geïnvesteerd te worden, waardoor meteen een slag met bijvoorbeeld de energietransitie gemaakt kan worden. Echter, dan gaat het om het soort industrie of specialistische zakelijke diensten dat in de MRDH gevestigd is. Daarnaast zijn er hoogwaardige en innovatieve bedrijfstakken, zoals delen van de glastuinbouw en high-tech bedrijven, maar is het de kunst deze (nog) meer met de regionale economie te verbinden. De fossiele industrie en chemie staan aan de vooravond van de energietransitie, hetgeen een nieuwe investeringscyclus (bijvoorbeeld voor de productie van Sustainable Aviation Fuel, de waterstof-hub enz.) betekent. Momenteel zijn verschillende waterstof-projecten echter uitgesteld, onder andere vanwege de hoge elektriciteitsprijs in Nederland (en hogere rente). Hoewel de nationale overheid een rol heeft op de energiemarkt, zijn dit uitdagingen voor de MRDH. Qua sectorstructuur maken ICT en creatieve industrie opgang, maar wat is de positie van toerisme en horeca? De samenstelling van de arbeidsmarkt laat bovendien zien dat er relatief veel kwetsbare banen zijn: lagere inkomens in deeltijd en/of flexibele arbeidscontracten. De industrie daarentegen heeft relatief veel vaste banen in voltijd, maar de werknemers in de industrie zijn overwegend 45 jaar of ouder (bron: CBS). Economische vernieuwing drijft op ruimtelijke spillover en agglomeratiekracht, maar kan via de sectorstructuur bijdragen aan meer vaste voltijdbanen voor praktisch geschoolden. Dit zijn elementen van het soort groei als het over 1-2% per jaar aan extra brp gaat.

Het tweede punt, de extra welvaart die ontstaat door onderlinge leveringen van bedrijfstakken en bestedingen van huishoudens en bedrijven aan allerlei diensten in de eigen regio, is nog onvoldoende ontwikkeld in de regio. Dit zegt echter nog niets over samenwerkingen tussen bedrijven, of infrastructurele verbindingen. Algemeen komt de toegevoegde waarde van een regio of voort uit export of uit de interne economie. De interne dynamiek is afhankelijk van human capital, innovatie, importsubstitutie, politieke stabiliteit en ruimtelijke voorwaarden: nabijheid, dichtheid, onderlinge bereikbaarheid en ‘matching, sharing, learning’. Bij ‘matching’ gaat het om elkaar tegenkomen, zodat de werkgever de juiste werkzoekende treft, bij ‘sharing’ om het delen van informatie en kennis in een

lokale ondernemersvereniging, bijvoorbeeld over productietechniek of een nieuwe productniche, en bij 'learning' om het verwerven van specifieke kennis van elkaar in gezamenlijke bedrijfsscholen.

Elk van deze bronnen van welvaart vraagt om afzonderlijk beleid, maar ook een gedeelde visie van de gemeenten van de MRDH en de partners, zoals bedrijven en kennis- en onderwijsinstellingen.

Een belangrijk uitgangspunt is dat de export en het internationale vestigingsmilieu afhankelijk zijn van de kwaliteit van de interne regionale economie, qua welvaart én welzijn: daar komen buitenlandse bedrijven op af. Hoe beter de interne dynamiek is, hoe aantrekkelijker de regio is voor buitenlandse investeringen. Hieruit vloeien twee pijlers in de Strategische Agenda voort: betere verbindingen en innovatie. Agglomeratievoordeel leidt tot een vliegwieleffect, maar kan ten koste gaan van de dimensies duurzaamheid en inclusiviteit. Dan worden het agglomeratienadelen. Deze zijn ongewenst. Ook zulke nadelen komen in beeld bij het monitoren van brede welvaart. Dit vraagt echter overzicht op tal van indicatoren over milieu en sociaal waar extra groei van het brp effect op heeft – of niet, of positief, of negatief.

De Strategische Agenda MRDH in het perspectief van Brede Welvaart

De Strategische Agenda 2023-2026 gaat over groei van de regio, vernieuwen van de economie, kwaliteit van de regio en herstel van de regio. Dat is vertaald in vijf opdrachten (de zesde, herstel van de regio, is afgerond, hoewel er nog enige werkzaamheden uit voortvloeien): investeren in bereikbaarheid, een toekomstbestendige economie stimuleren, collectieve vormen van mobiliteit, vernieuwen van werklocaties, en het versterken van het regionaal mobiliteitsnetwerk. Algemeen gaat het over vernieuwen van de economie en verbindingen. De doelstelling van de investeringen in bereikbaarheid is immers extra infrastructurele verbindingen aanleggen tussen de onderdelen van de MRDH, zodat dat voordelig is voor innovatie en agglomeratiekracht. Ruimtelijke spillover en agglomeratiekracht worden dan vergroot. Dichtheid, menging van goed geschoolde inwoners en diverse bedrijvigheid dragen daar sterk aan bij. Dat is waar de Strategische Agenda 2023-2026 op inzet en waar de MRDH verder wil: het realiseren van brede welvaart gaat om meer. Dan gaat het om het verder doordenken en uitwerken in beleid van de eerdergenoemde vijf punten over het soort brp-groei, herverdeling, de lange termijn en implicaties voor ontwikkeling elders. Dit levert inzicht.

Beleidskeuzes: van extra brp naar brede welvaart in drie dimensies

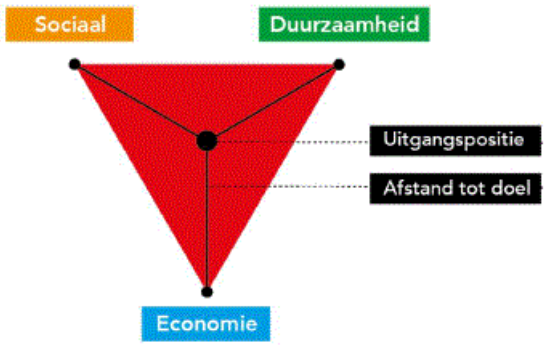
Brede welvaart gaat over economie (brp, productiviteit, innovatie), sociaal (inclusief) en milieu (luchtkwaliteit, schoon water, biodiversiteit). De Strategische Agenda 2023-2026 beschouwen we als het hart van het realiseren van brede welvaart, maar is mogelijk (nog) niet evenwichtig op alle drie onderdelen daarvan gericht. Daarbij gaat het niet om te kiezen tussen de drie onderdelen, maar hoe aan de hand van brede welvaart effectieve keuzes worden gemaakt – het handelingsperspectief. De driehoek sociaal, duurzaamheid en economie (figuur 1, z.o.z.) laat zien dat hoe kleiner deze is, de brede welvaart groter wordt (de afstand van de uitgangspositie tot de drie doelstellingen wordt kleiner).

Om dit inzichtelijk te maken vraagt om de juiste data (overzicht), interpretatie, inzichten, handelingsperspectief, resulterend in vervolgacties. Doorvertaald naar de Strategische Agenda is dan de vraag, aan welke knoppen binnen de 5 opdrachten gedraaid kan worden om deze driehoek zo compact mogelijk te maken? Dat wil zeggen, de afstand tot het doel te verkleinen? Dit levert allerlei inzichten, vragen en effecten op ten aanzien van het beleid over brede welvaart. Daarbij benadrukken

we dat de keuzes niet altijd een afruil betreffen: de aanleg van het Randstadrail-traject Rotterdam-Den Haag scoort positief op alle drie hoekpunten economie, milieu en sociaal.

Er zijn in de Strategische Agenda 2023-2026 raakvlakken met brede welvaart, maar dekt dit niet geheel, zoals het soort groei, de herverdeling en het milieu. De focus op economie en verbindingen (de 1e, 3e en 5e opdracht in de Strategische Agenda) heeft raakvlakken met alle onderdelen van brede welvaart. Het gaat dan om de uitwerking in indicatoren (**monitoring** brede welvaart), en hoe dat wordt vertaald in **inzicht** en **handelingsperspectief**, ofwel, van opdracht naar beleid. Daarbij is het niet meer genoeg om naar de groei van het brp te kijken, maar nu ook naar het effect op brede welvaart. De overlap tussen de Strategische Agenda 2023-2026 en het begrip brede welvaart bevindt zich hoofdzakelijk bij het onderdeel economie (2e en 4e opdracht) en milieu (via hoogwaardig openbaar vervoer en emissie-loze mobiliteit). Milieu is echter breder; zie bijvoorbeeld de recente doorrekening van klimaatneutraliteit in 2050 (Daniëls en Strengers, PBL, 2024), de noodzaak van biodiversiteit en voldoende zoet water.

Figuur 1. Brede welvaart: afruilen in het hier en nu (toelichting z.o.z.)

Bron: Vrije Universiteit Amsterdam

TOELICHTING: *Elk economisch systeem bevindt zich op een bepaald moment op een punt in de driehoek, met daarmee samenhangende afstanden tot de doelstellingen van beleid. Dit vertrekpunt is geen statisch gegeven. Onder invloed van onder andere wijzigende voorkeuren, exogene economische ontwikkelingen en beleid, kan er sprake zijn van een nieuwe balans tussen de drie dimensies van ontwikkeling (zie figuur 2). Steviger inzetten op verduurzaming zal de afstand tot het duurzaamheidsdoel verkleinen. Dit zal zeker op korte termijn ten koste gaan van economische groei (door aanpassingen van productieprocessen, mogelijke verplaatsing van economische activiteit, et cetera). En zonder aanvullend beleid zal er naar verwachting ook meer energie-armoede ontstaan gegeven het relatief grote aandeel dat huishoudens met lage inkomens uitgeven aan energie waarvan de prijs op korte termijn hoger zal worden.*

Afruilen en synergie tussen economie, milieu en sociaal

Bij brede welvaart gaat het bovendien om synergie dan wel afruilen tussen de onderdelen. De afruil gaat dan over de hoge kosten van investeringen; welke investering in welk onderdeel van brede welvaart is het effectiefst en efficiëntst? Dan gaat het om het soort effecten en de onderlinge samenhang van de effecten. Bepaalde investeringen kunnen voordelen hebben voor zowel de economie, als het milieu én sociaal zijn; zie bijvoorbeeld de E-lijn, maar de vraag is of de schaal

hiervan voldoende is voor relatief grote doelen, en of de uiteindelijke baten opwegen tegen de kosten. Een maatschappelijke kostenbaten-analyse kan daar licht op werpen.

Er is ook een dieper, regionaal economisch vraagstuk: 1-2% extra groei bovenop het landelijke groeicijfers, te realiseren door agglomeratievoordelen, bereikt een deel van de inwoners niet als daar geen beleid op gevoerd wordt. Een sneller groeiende economie geeft enerzijds meer kansen aan werkzoekenden, maar verkleint anderzijds de kansen van mensen met weinig skills. Zij vloeien sneller af. Bij hogere economische groei komt het namelijk ook aan op meer productiviteit. Vanwege zulke mechanismen op de arbeids- en woningmarkt is er in een relatief snel groeiende stedelijke economie toch structurele werkloosheid en beroep op de bijstand. Er blijven mensen 'langs de kant' staan, of de economie nu traag of snel groeit. Meer welvaart bereikt een groep mensen in achterstandspositie juist niet. Dit vergt extra beleid, gericht op herverdeling van de 1-2% extra groei van het brp. Dan gaat het om samenhang van verschillende disciplines om via innovatie, vernieuwing van bedrijfstakken, ontwikkeling van de dienstensector, ruimtelijke voorwaarden, hoogwaardig openbaar vervoer etc.

Meer agglomeratiekracht en betere verbindingen leiden tot meer brp, maar hoeven brede welvaart toch niet volledig te dienen. Juist in grote steden is dat een probleem. Dat is bijvoorbeeld zichtbaar aan de lagere participatiegraad onder lagere inkomensgroepen in grote steden. Dat speelt zowel in Amsterdam, als in Rotterdam en in Den Haag. De hoogte en groei van het brp hebben daar kennelijk geen vat op. Het gaat dan om de herverdeling van de kansen die voortkomen uit agglomeratiekracht, betere verbindingen en innovatie. Dat vergt beleid op wijk- en buurtniveau, zodat vanuit de basis een bijdrage aan het totaal wordt geleverd. Dan gaat het bijvoorbeeld om toegang tot de arbeidsmarkt en voorzieningen. Door uitsortering op de woningmarkt hebben de lage inkomensgroepen naar verhouding hogere kosten voor woon-werkverkeer, daardoor minder toegang tot de beschikbare banen en voorzieningen. Nu hebben lagere inkomens al veelal kwetsbare banen (tijdelijke en/of flexibele banen). Het realiseren van een hogere participatiegraad voor deze groepen, veelal praktisch opgeleiden, wordt door deze ruimtelijke uitsortering gehinderd. Het komt erop neer dat er ruimtelijke processen zijn die het realiseren van de doelstellingen van de Strategische Agenda hinderen. Dit raakt brede welvaart.

De aansluiting van de Strategische Agenda MRDH bij de Monitor Brede Welvaart

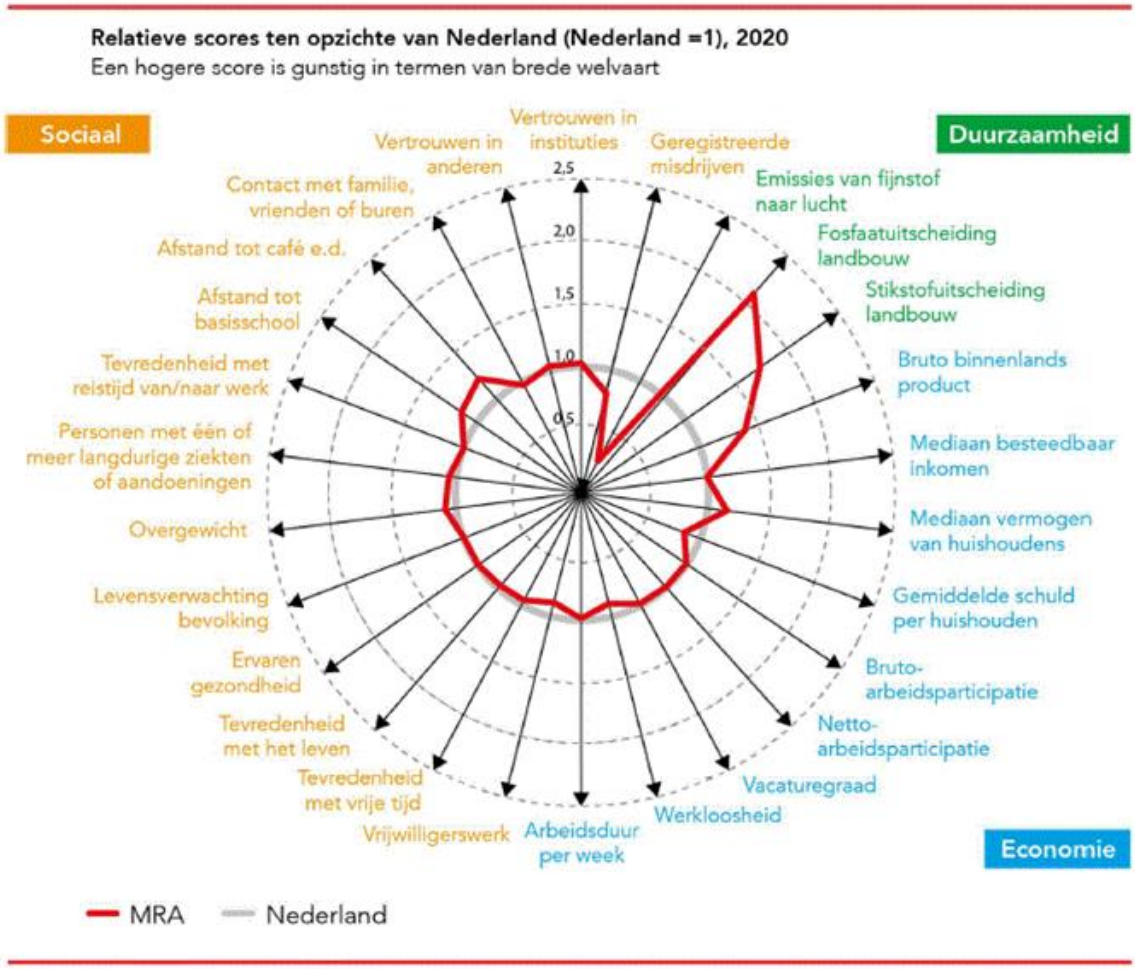
Om de Strategische Agenda aan te laten sluiten bij Brede Welvaart dient er aanvullende aandacht te zijn voor de herverdeling van kansen die ontstaan door agglomeratiekracht, voor betere verbindingen met het oog op toegankelijkheid van werk en voorzieningen voor alle inkomensgroepen, en juist ook ook de lagere. Het gaat om de bijdrage van de uitkomsten van meer agglomeratiekracht aan brede welvaart: zijn alle inkomensgroepen ermee gediend, en hoe vallen de regionale effecten uit? Dat betekent het benaderen van de brede welvaart driehoek en deze zo klein mogelijk maken, waarbij het alle doelgroepen in de metropoolregio dient.

De MRDH kan niet alle aspecten van brede welvaart volledig dekken. Dat hangt af van de kerntaken van de MRDH. Uitvoering van de Strategische Agenda dient brede welvaart, maar niet op alle aspecten daarvan. Bij brede welvaart gaat daarentegen ook over de implicaties voor, en samenhang met, ontwikkelingen elders (zie het eerdere vierde en vijfde punt op p3). Waar het om gaat is het benoemen van de raakvlakken van de Strategische Agenda met brede welvaart, het doordenken en qua beleid daarin keuzes te maken, via de drieslag overzicht, inzicht en handelingsperspectief. .

Om vanuit deze visie de stap naar 'het MRDH-verhaal brede welvaart' te kunnen zetten is een 'monitor brede welvaart MRDH' noodzakelijk. Alleen op basis van data worden inzichten verkregen

om vervolgens beleid te maken dat neerslaat in de Strategische Agenda. Uiteindelijk zullen de uitkomsten en inzichten in deze monitor (data over brede welvaart – zie figuur 2 - en het zichtbaar maken van keuzen en mogelijkheden zoals de driehoek die schetst – figuur 1) in de toekomst moeten leiden tot acties in de vijf opdrachten uit de Strategische Agenda. Zo kunnen we de sprong van de Strategische Agenda naar brede welvaart maken.

Figuur 2 indicatoren van brede welvaart voor sociaal, duurzaamheid en economie in de MRA (voorbeeld)

Bron: CBS (bewerking Vrije Universiteit Amsterdam)

De Monitor Brede Welvaart MRDH zal focussen op de aansluiting van de Strategische Agenda op brede welvaart en op de totstandkoming en herverdeling van de kansen uit agglomeratiekracht, verbindingen en economische vernieuwing. Dan gaat het om de ruimtelijke uitsortering van de verschillende inkomensgroepen en hoe economische vernieuwing, agglomeratiekracht en betere verbindingen effect hebben op de drie dimensies van brede welvaart: economie, duurzaam en sociaal. Dat vindt in twee stappen plaats:

1 een set aan data (zie bv het 'spinnenweb'), vergelijkbaar met de Monitor Brede Welvaart (CBS), over economie, sociaal en milieu, en aangevuld met indicatoren over onderwerpen die er toe doen voor de MRDH. Dan gaat het om indicatoren over bv selectief vestigingsklimaat, recreatie, de bereikbaarheid ervan, geluid, bos en natuur, effecten op deelregio's buiten de MRDH, etc. Deze indicatoren bieden **overzicht**.

2 De uitkomsten van de eerste stap hebben interpretatie en analyse nodig en resulteren in **inzicht**. Dat is behulpzaam bij het prioriteren van investeringen, zoals in hoogwaardig openbaar vervoer, en het maken van afwegingen tussen economie, sociaal en het milieu (de 'driehoek'). Dit inzicht en het daaruit voortvloeiende **handelingsperspectief** worden neergelegd in een essay.

Kortom, het realiseren van brede welvaart, van welvaart en welzijn zoals de Strategische Agenda 2023-2026 stelt, vergt meer dan agglomeratiekracht voor 1-2% extra brp-groei alleen. Het MRDH-verhaal Brede Welvaart gaat dan ook om het effect van agglomeratiekracht, vernieuwing en verbindingen op herverdeling van welvaart en welzijn. Zoals de Nederlandse econoom en Nobelprijswinnaar Jan Tinbergen stelde: 'van de verdeling komt de winst'.

Literatuur

Centraal Bureau voor de Statistiek (2022), Monitor Brede Welvaart & Sustainable Development Goals 2022. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek

Daniëls, B., B. Strengers (2024), Trajectverkenning klimaatneutraal 2050. Trajecten naar een klimaatneutrale samenleving voor Nederland in 2050. Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving

Dijkstra, L., E. Papadimitriou, B. Cabeza Martinez, L. de Dominicis and M. Kovacic (2023), EU Regional Competitiveness Index 2.0 2022 edition. Brussels: European Commission, DG Regional and Urban Policy/Joint Reserach Centre

Manders, T., Stefan Thewissen, Marcel Timmer (2022), Brede welvaart: het CPB voorbij het bbp. Den Haag: Centraal Planbureau

MRDH (2023), Met elkaar, voor elkaar. Strategische Agenda 2023-2026. Rotterdam: Metropoolregio Rotterdam Den Haag

OECD (2016), Territorial Reviews: The Metropolitan Region of Rotterdam-The Hague, Netherlands. Paris: OECD

Oort, F. van, W. Manshanden, O. Koops en J. van Haaren (2020), Effecten investeringsprojecten Groeiagenda Zuid-Holland. Rotterdam: NEO Observatory/Erasmus Universiteit

United Nations Development Programme (1990) Human Development Report. New York/Oxford: Oxford University Press

United Nations Development Programme (2024) Human Development Report 2023-24: Breaking the gridlock: Reimagining cooperation in a polarized world. New York.

World Economic Forum (2017), The global human capital report 2017. Preparing people for the future of work. Davos: World Economic Forum

METROPOOLREGIO
ROTTERDAM DEN HAAG

Welkom bij deze digitale informatiesessie voor adviescommissieleden

Om 19.00 uur start de vergadering, nog even geduld alstublieft.

- Gelieve uw microfoon uit te zetten tijdens de toelichting.

- Heeft u een vraag / opmerking?
  - Steek digitaal uw hand op of stel uw vraag in de chat.

- Naar aanleiding van de presentatie en de agendapost zien wij uw schriftelijke inbreng op de adviesaanvragen graag tegemoet vóór woensdag 12 maart 2025, 12.00 uur via m.deheij@mrdh.nl en bestuurlijkezakenva@mrdh.nl.

METROPOOLREGIO
ROTTERDAM DEN HAAG

Stand van zaken BDU

Christel Mourik

5 maart 2025

METROPOOLREGIO
ROTTERDAM DEN HAAG

Communicatie/persvragen BDU:

- Louis Hueber
- Strategisch Communicatieadviseur MRDH
- 088 5445227 / l.hueber@mrdh.nl

METROPOOLREGIO
ROTTERDAM DEN HAAG

Brede Welvaart

Lennert Onvlee

5 maart 2025

METROPOOLREGIO
ROTTERDAM DEN HAAG

Aanleiding

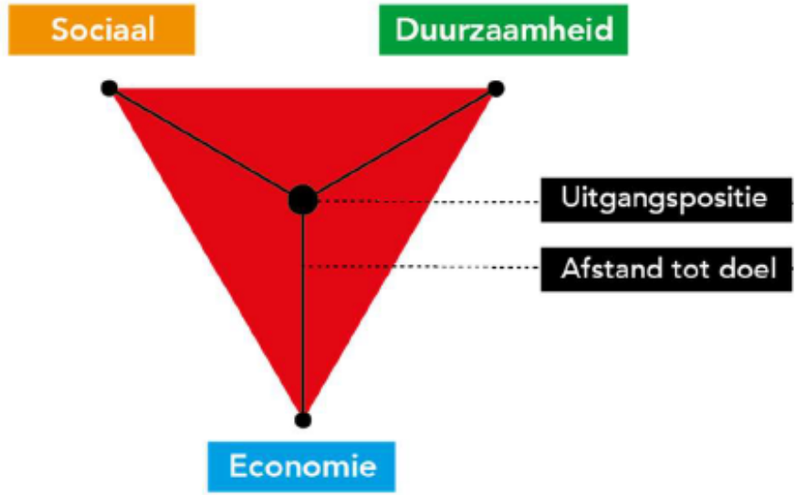
- Verzoek vanuit gemeenten bij vaststelling Strategische Agenda 2023-2026.
- Het algemeen bestuur besloot te onderzoeken hoe Brede Welvaart door de MRDH kan worden ingevuld binnen de kaders van haar taken en bevoegdheden.
- Start werkgroep ambtelijke Brede Welvaart
- Opdracht aan Netherlands Economic Obvervatory om monitor Brede Welvaart en handelingsperspectief op te stellen.
- Voorjaar position papier ‘Het MRDH-verhaal over Brede Welvaart’.
- Nu presentie van de monitor en het handelingsperspectief

METROPOOLREGIO
ROTTERDAM DEN HAAG

Brede Welvaart – afruilen tussen people, planet, profit

Animatie

Figuur 1. Brede welvaart: afruilen in het hier en nu

Bron: Vrije Universiteit Amsterdam

METROPOOLREGIO
ROTTERDAM DEN HAAG

Monitor

- Aanvulling op bestaande instrumenten.
- Verdieping maatschappelijke kosten-batenanalyse.
- Indicatoren nemen de positieve effecten van verstedelijking maar beperkt mee.
- Conclusies op MRDH-niveau. Cijfers per gemeente beschikbaar.

METROPOOLREGIO
ROTTERDAM DEN HAAG

Conclusies monitor

- De 21 gemeenten hebben een relatief lage brede welvaart.
- Zowel de geografische gebieden van MRDH als Metropoolregio Amsterdam (MRA) hebben op veiligheid en milieu een lagere brede welvaart dan Nederland.
- Met de huidige set aan indicatoren lijkt er altijd uit te komen dat de Brede Welvaart lager is in verstedelijkt gebied. Een aantal agglomeratievoordelen lijkt niet meegenomen te worden in de huidige monitoring van brede welvaart.

METROPOOLREGIO
ROTTERDAM DEN HAAG

Handelingsperspectief - inhoud

Mobiliteit

a) Voor de ruimtelijke ontwikkeling en sociaaleconomische opgaven de koppeling leggen met publieke en actieve mobiliteit.
b) Het doen van onderzoek naar (on)mogelijkheden van beprijzing van het openbaar vervoer en de effecten daarvan.

Economisch Vestigingsklimaat

a) Blijven investeren en intensiveren in scholing.

METROPOOLREGIO
ROTTERDAM DEN HAAG

Handelingsperspectief - proces

- Uitkomsten benutten voor gesprekken met het rijk .
- Gesprek met andere onderzoekers over de set van indicatoren.
- Onderzoek herhalen.

METROPOOLREGIO
ROTTERDAM DEN HAAG

Vragen

- Inhoudelijke vragen?

Voor de adviescommissie 19 maart:

- Wat wilt u meegeven aan het Algemeen Bestuur?
- Naar aanleiding van de presentatie en de agendapost zien wij uw schriftelijke inbreng op de adviesaanvragen graag tegemoet vóór woensdag 12 maart 2025, 12.00 uur via m.deheij@mrdh.nl en bestuurlijkezakenva@mrdh.nl.

Het bestand 250319 Reactie AB op advies Adviescommissies actieplan evaluatie kon niet correct worden ingeladen, het is mogelijk corrupt of beschadigd.

Het originele bestand kunt u hier vinden: https://mrdh.notubiz.nl/document/15222286/2/484506ae-a67e-4f93-b755-bd8c933ca93c?connection_type=1&connection_id=9138657

Het bestand 250319 Advies Adviescommissies actieplan evaluatie kon niet correct worden ingeladen, het is mogelijk corrupt of beschadigd.

Het originele bestand kunt u hier vinden: https://mrdh.notubiz.nl/document/15222287/2/edaebc8b-d0e2-41af-88ce-b72c2670267e?connection_type=1&connection_id=9138657

Het bestand 250319 2e Bestuursrapportage MRDH 2024 kon niet correct worden ingeladen, het is mogelijk corrupt of beschadigd.

Het originele bestand kunt u hier vinden: https://mrdh.notubiz.nl/document/15222288/2/d5e5b149-c08e-40b9-873f-ea3b5da004c7?connection_type=1&connection_id=9138658

Het bestand 250319 Aanbiedingsbrief AC 2e Bestuursrapportage MRDH 2024 kon niet correct worden ingeladen, het is mogelijk corrupt of beschadigd.

Het originele bestand kunt u hier vinden: https://mrdh.notubiz.nl/document/15222289/2/9743f45d-227e-41eb-b8e5-bfce02955468?connection_type=1&connection_id=9138658

METROPOOLREGIO
ROTTERDAM DEN HAAG

2e Bestuursrapportage MRDH 2024 in één oogopslag

- BETREFT DE BEGROTINGSWIJZIGINGEN 2E BESTUURSRAPPORTAGE MRDH 2024
- ALLE BEDRAGEN ZIJN IN MILJOENEN
- DALINGEN/STIJGINGEN ZIJN T.O.V. DE 1E BESTUURSRAPPORTAGE MRDH 2024

PROGRAMMA 1:
EXPLOITATIE VERKEER EN OPENBAAR VERVOER
daalt van 620,04 naar 605,47 (14,57 daling)

- Beleid en programmering: 0,70 (daling)
- Concessies: 9,82 (daling)
- Beheer en onderhoud infra: 2,53 (daling)
- Rente: 1,52 (daling)

PROGRAMMA 2:
INFRASTRUCTUUR VERKEER EN OPENBAAR VERVOER
daalt van 182,13 naar 117,10 (65,03 daling)

- Verkeersmanagement en wegenstructuur: 3,71 (daling)
- Fiets- en ketenmobiliteit: 27,01 (daling)
- Verkeersveiligheid: 3,39 (daling)
- Netwerk Openbaar vervoer: 30,92 (daling)

OVERHEAD
daalt van 7,94 naar 7,75 (0,19 daling)

- Materiële Overhead Va: 0,15 (daling)
- Materiële Overhead EV: 0,04 (daling)

PROGRAMMA 3:
ECONOMISCH VESTIGINGSKLIMAAT
stijgt van 5,70 naar 5,95 (0,25 stijging)

- Programmakosten: 0,25 (stijging)

LASTEN
↓79,54
(van 815,81 naar 736,27)

PROGRAMMA 3:
ECONOMISCH VESTIGINGSKLIMAAT
dekking: hogere onttrekking aan reserves van 0,21 (0,00 naar 0,21)

- Egalisatiereserve Economisch Vestigingsklimaat: 0,21 (stijging)

SALDO VAN BATEN EN LASTEN
↓0,21
(van 6,00 naar 5,79)

PROGRAMMA 1:
EXPLOITATIE VERKEER EN OPENBAAR VERVOER
daalt van 626,04 naar 611,47 (14,57 daling)

- Onttrekking fonds BDU: 13,19 (daling)
- Rente: 1,52 (daling)
- Marktconformiteitsopslag: 0,61 (daling)
- Overige inkomsten: 0,75 (stijging)

PROGRAMMA 2:
INFRASTRUCTUUR VERKEER EN OPENBAAR VERVOER
daalt van 182,13 naar 117,10 (65,03 daling)

- Onttrekking fonds BDU: 68,55 (daling)
- Overige inkomsten: 3,52 (stijging)

PROGRAMMA 3:
ECONOMISCH VESTIGINGSKLIMAAT
stijgt van 5,70 naar 5,74 (0,04 stijging)

- Inwonerbijdrage: 0,04 (stijging)

BATEN
↓79,75
(van 821,81 naar 742,06)

DEKKINGSBRONNEN OVERHEAD
daalt van 7,94 naar 7,75 (0,19 daling)

- Onttrekking fonds BDU: 0,15 (daling)
- Inwonerbijdrage EV: 0,04 (daling)

Het bestand 250319 Kadernota MRDH begroting 2026 + bijlagen kaderbrieven kon niet correct worden ingeladen, het is mogelijk corrupt of beschadigd.

Het originele bestand kunt u hier vinden: https://mrdh.notubiz.nl/document/15222291/2/ca62c9ee-e6a0-4a35-8442-0f84eb992ef1?connection_type=1&connection_id=9138659